

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПВНЗ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

На правах рукопису

ВЛАСЕНКО
Лев Валерійович

УДК 339.9 (477+510)

**СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ЗАСОБИ РОЗВИТКУ
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КНР В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні
відносини

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Мокій Анатолій Іванович,
доктор економічних наук,
професор

Запоріжжя – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДСТАВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	12
1.1. Еволюція теоретичних положень економічної безпеки держави в умовах глобалізації.....	12
1.2. Теоретичні основи програмування розвитку українсько-китайських зовнішньоторговельних відносин в контексті забезпечення економічної безпеки держави.....	33
1.3. Теоретико-методичні підходи до оцінки економічної безпеки держави в процесі двосторонніх зовнішньоторговельних відносин.....	49
Висновки до розділу 3.....	64
РОЗДІЛ 2. ДИНАМІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО- КИТАЙСЬКИХ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	67
2.1. Домінантні чинники та тенденції розвитку українсько-китайських торговельних відносин.....	67
2.2. Оцінка факторів впливу українсько-китайських відносин на економічну безпеку України.....	96
2.3. Інституційний аналіз зовнішньоторговельної безпеки українсько- китайської торгівлі.....	112
Висновки до розділу 2.....	142
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	145
3.1. Стратегічні пріоритети та засоби розвитку зовнішньоторговельних відносин з КНР.....	145
3.2. Структурна модель економічної безпеки українсько-китайської торгівлі в умовах глобалізації.....	162
3.3. Пріоритети вдосконалення інституціонального базису розвитку торговельних відносин України і КНР.....	185
Висновки до розділу 3.....	200
ВИСНОВКИ.....	205
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	210
ДОДАТКИ.....	244

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Динаміка участі України в процесах глобальної економічної інтеграції обумовлює необхідність модернізації зовнішньоторговельної стратегії співробітництва України з найважливішими партнерами при неодмінному збереженні економічної безпеки держави. Це питання набуває особливої актуальності внаслідок кризових явищ в Європейському Союзі та уповільнення процесу євроінтеграції України. Стратегічний розвиток національної економіки в умовах геополітичних змін передбачає активізацію участі в інтеграційних процесах не лише з Європейським Союзом, але і з іншими мегарегіональними утвореннями та країнами. Відповідно, потрібна розробка доповнюючих стратегій двостороннього економічного співробітництва України з домінуючими країнами-центрами глобальної економіки, однією з яких є Китайська Народна Республіка (КНР). Проте, розвиток двосторонніх українсько-китайських економічних відносин, особливо торговельних, в умовах динамічного зростання КНР, може не тільки зміцнювати економічну безпеку України, але й створювати певні загрози. На даний час українсько-китайські зовнішньоторговельні відносини характеризуються істотною невизначеністю та нестабільністю, значною мірою внаслідок недосконалості стратегії та програм розвитку співробітництва, які набувають особливої важливості в умовах глобалізації.

Теоретико-методологічні основи стратегічного програмування зовнішньоторговельної політики та економічної безпеки відображені в працях В. Андрійчука, О. Власюка, В. Гейця, О. Гребельника, Т. Мельник, В. Новицького, Ю. Пахомова, І. Пугачова, А. Філіпенка. Важливі аспекти двосторонніх торговельних відносин розглядали у своїх працях В. Борщевський, І. Вериженко, І. Грабинський, І. Зварич, А. Рожко, Т. Туниця, К. Фліссак.

Зовнішня торгівля КНР була предметом досліджень китайських вчених Ван Пена, Чена Хунце, Чжана Юаня та Лі Чжоу. Висвітлення проблем українсько-китайської торгівлі здійснювали вітчизняні науковці В. Величко, А. Гончарук, І. Іващук, В. Левківський, І. Литвин, З. Макогін, М. Матула, С. Нікіщенко, А.

Оніщенко, І. Погорелова, С. Пронь, В. Седнев, О. Скрипник, В. Тарасова, Л. Українець, М. Флейчук, Н. Фомічова, О. Шевчук, Л. Яремко.

Незважаючи на значний науковий доробок, на сучасному етапі становлення глобальної економіки проблеми та перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та КНР потребують подальших досліджень з деталізацією на різних рівнях системної ієрархії при дотриманні критеріальних обмежень зовнішньоторговельної безпеки. Недостатньо дослідженими залишаються стратегічні пріоритети трансформації торговельних відносин України з КНР в умовах глобалізації, методологія обґрунтування концептуальних засад стратегії взаємовигідної торгівлі на основі цілісної сукупності теоретико-методичних підходів до оцінки позитивних та негативних ефектів секторально-галузевої форми співробітництва окремих регіонів України та провінцій КНР з використанням природних і набутих конкурентних переваг. Важливість, актуальність наведених проблем та необхідність їх науково-прикладного розв'язання зумовили вибір теми дисертаційної роботи, мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову та практичну значущість, логіку дослідження та викладу отриманих результатів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій за темами: «Проблеми і перспективи участі України в процесах глобальної економічної інтеграції» (номер державної реєстрації 0114U004878), авторський внесок у виконання якої полягає у виявленні системних характеристик торгівлі України та країн АТР; «Напрями та механізми зміцнення економічної безпеки суб'єктів господарювання в процесі європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0116U006779), в якій автором виявлено взаємозв'язок українсько-китайської торгівлі та участі України у процесі євроінтеграції, запропоновано науково-прикладні рекомендації зміцнення зовнішньоторговельної безпеки держави; «Стратегічні пріоритети економічної безпеки розвитку України в умовах глобальної економіки» (номер державної реєстрації 0115U001873), де авторський

внесок полягає в обґрунтуванні перспектив та форм інтеррегіонального співробітництва окремих регіонів України та провінцій КНР.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних основ визначення стратегічних пріоритетів і розробки засобів та науково-прикладних рекомендацій щодо розвитку українсько-китайських торговельних відносин в умовах глобалізації.

Досягнення означеної мети передбачає постановку і вирішення таких завдань:

– розкрити сутнісні характеристики зовнішньоторговельної компоненти категорії «економічна безпека держави», узагальнити теоретико-методичні основи зміцнення безпеки розвитку двосторонньої торгівлі;

– виявити домінантні тенденції та характеристики параметрів якості торгівлі з країнами АТР для формування інформаційної бази дослідження загроз зовнішньоторговельній безпеці України;

– запропонувати цілісну сукупність взаємопов'язаних модифікованих теоретико-методичних підходів до дослідження стану та обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку двосторонньої торгівлі України та КНР, орієнтованих на протидію зовнішньоторговельним загрозам;

– довести міжсистемний взаємозв'язок і структурну взаємообумовленість зовнішньої торгівлі та економічної безпеки, як критеріальної основи вибору цільової спрямованості методів оцінки доцільності та ефективності двосторонньої торгівлі;

– окреслити визначальні чинники і фактори впливу українсько-китайської торгівлі на зовнішньоторговельну безпеку України;

– визначити ключові інституціональні перешкоди розвитку українсько-китайської торгівлі для вироблення стратегічних рішень щодо удосконалення інституціонального базису двосторонньої торгівлі;

– запропонувати концептуальні засади моделі структурної інтеграції через поглиблення торговельних відносин України з КНР з позицій китайської зовнішньоторговельної стратегії;

– обґрунтувати структурні пріоритети та системні засоби розвитку двосторонньої торгівлі у формах інтеррегіонального та секторального співробітництва України та КНР;

– визначити першочергові напрями формування організаційно-інституціональної компоненти розвитку українсько-китайської торгівлі для реалізації моделі структурної інтеграції в торговельних відносинах.

Об'єктом дослідження є процес розвитку українсько-китайських торговельних відносин в глобальному середовищі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні основи обґрунтування стратегічних пріоритетів і засобів та науково-прикладних рекомендацій щодо розвитку торгівлі з КНР і зміцнення зовнішньоторговельної безпеки України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є: теорії глобалістики, міжнародних відносин та міжнародної торгівлі, економічної безпеки та могутності держави, транскордонного та інтеррегіонального співробітництва; методологічні положення вітчизняних і зарубіжних вчених щодо дослідження двосторонніх зовнішньоторговельних відносин у поєднанні з економічною, у тому числі зовнішньоторговельною безпекою держави; сукупність методів дослідження, а саме: історико-логічний (для ретроспективного аналізу еволюції українсько-китайської торгівлі); системного аналізу (для дослідження теоретичних основ безпекової компоненти торговельних відносин); економічного моделювання (для обґрунтування стратегічних пріоритетів та засобів розвитку українсько-китайської торгівлі); економіко-математичного аналізу (для дослідження зовнішньоторговельної активності України, КНР та країн Азійсько-Тихоокеанського регіону); оцінки комплементарності двосторонньої торгівлі, відносних порівняльних переваг, інтенсивності, торгової спеціалізації, внутрігалузевої торгівлі; розрахунку інтегрального індексу зовнішньоторговельної безпеки; матриці SWOT-аналізу проблем і перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України; регресійного аналізу для оцінки взаємозв'язку показників розвитку українсько-китайської торгівлі та індикаторів зовнішньоторговельної безпеки України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних та методичних положень, стратегічних пріоритетів і засобів, науково-прикладних рекомендацій щодо розвитку торговельних відносин з КНР за умови зміцнення економічної безпеки України.

Основні положення, що визначають новизну дослідження, полягають у такому:

вперше:

– обґрунтовані стратегічні пріоритети (удосконалення інституційного базису двосторонніх відносин, структури торгівлі, транспортно-логістичної інфраструктури; активізація інтеррегіональної співпраці; інтенсифікація співробітництва в гуманітарній сфері), цілі та операційні завдання співробітництва, а саме: оптимізація якісної структури торгівлі з використанням зовнішньоторговельної безпеки як цільової функції; застосування секторально-інтеррегіональної моделі розвитку торговельних відносин між приморськими та «старопромисловими» регіонами України і містами-метрополіями КНР; формування організаційно-інституціональної компоненти зовнішньої торгівлі, у тому числі в межах мегарегіонального інфраструктурного проекту «Новий шовковий шлях»; усунення інституціональних перешкод розвитку торговельних відносин з акцентом на зменшенні культурної та лінгвістичної дистанції.

удосконалено:

– науково-методичні підходи до аналізу ступеня досконалості зовнішньоторговельних відносин з використанням бальних експертних оцінок та запропонованої методики матричної оцінки на основі визначення ключових індикаторів гуманітарних доміант партнерства;

– теоретико-методичні основи аналізу стану і обґрунтування пріоритетів розвитку зовнішньої торгівлі з країнами АТР, у тому числі з КНР, доведенням доцільності цільової зорієнтованості на зміцнення зовнішньоторговельної безпеки на основі модифікованого інтегрального індикатора безпеки;

– просторову організаційно-функціональну компоненту інституціонального базису розвитку українсько-китайських зовнішньоторговельних відносин

розширенням участі у Міжнародній ТПП «Шовкового шляху», формуванням спільних регіональних ТПП та ділових рад, реалізацією масштабних пілотних проектів створення інноваційного кластеру, технологічного, агроіндустріального парків, транзитно-логістичної зони в окремих регіонах України (Запорізька, Львівська, Одеська обл.);

набули подальшого розвитку:

– тлумачення категорії «зовнішньоторговельна безпека» з поєднанням системних (захист інтересів партнерів та єдність позицій щодо розв’язання глобальних, мегарегіональних і регіональних проблем розвитку; мотивованість до взаємовигідного стратегічного партнерства) та структурних (комплементарність економік; синхронність циклів економічного розвитку; узгодженість стратегічних цілей двосторонньої торгівлі) характеристик;

– методичні підходи до аналітичних досліджень стану двосторонньої торгівлі з використанням індексів (подібності, комплементарності, спеціалізації, інтенсивності) їх доповненням доведеною в роботі об’єктивною необхідністю оцінки впливу позаекономічних чинників (потужності держави та гуманітарного розвитку на основі модифікованого комплексного індикатора та індексу Хофстеде);

– концептуальні засади зовнішньоторговельної стратегії співпраці України та КНР з урахуванням об’єктивних соціально-економічних, інституційних передумов та гуманітарних бар’єрів і засобів усунення останніх в процесі розвитку торгівлі;

– методи ретроспективного аналізу українсько-китайської торгівлі з визначенням етапів, інструментів та напрямів її розвитку, урахуванням визначальних чинників: географічної близькості, культурної подібності бізнес-середовищ, ментальної єдності, лінгвістичної відстані, наявності впливової діаспори, кількості чинних міжнародних договорів, спільної участі у міжнародних організаціях.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень, наведенні аналітичних

висновків для розробки науково-прикладних рекомендацій щодо розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та КНР в умовах глобалізації.

Результати дисертаційної роботи використано у діяльності регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) у м. Львові при підготовці та проведенні засідання «круглого столу» «Львівщина: на шляху з Азії до Європи» 16.12.2016 р., наукові розробки та рекомендації включені у пілотний варіант інвестиційного проекту участі Львівської області у програмах та ініціативах інфраструктурного проекту «Новий шовковий шлях», зокрема доведена доцільність та перспективи розширення зовнішньоторговельного співробітництва підприємств Львівської області та окремих провінцій КНР, використання транзитного потенціалу області (довідка №1/17 від 3.03.2017 р.). Практичні рекомендації та аналітичні оцінки перспектив та загроз розширення інтеррегіонального співробітництва в торговельній сфері Запорізького метрополійного регіону з китайською провінцією Ляонін використані у діяльності Запорізької торгово-промислової палати (довідка № 22.2/514 від 20.12.2016 р.). Пропозиції щодо подальшого розвитку торговельної співпраці Запорізької області, як приморського регіону, та провінцій КНР, перспектив участі у програмах та інституціях проекту «Новий шовковий шлях» використані управлінням зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності Запорізької облдержадміністрації для розробки програмних засобів розвитку зовнішньої торгівлі (довідка № 02.01-13/291 від 1.02.2017 р.).

Систематизовані та узагальнені теоретичні основи торговельних відносин України та країн АТР, експортні інтереси КНР на українському ринку знайшли використання в науково-дослідних розробках Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій (ЗІЕІТ) на теми: «Проблеми і перспективи участі України в процесах глобальної економічної інтеграції» (номер державної реєстрації 0114U004878, заключний звіт від 26.12.2014 р.; довідка № 326-28/16 від 26.12.2016 р.); «Напрями та механізми зміцнення економічної безпеки суб'єктів господарювання в процесі європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0116U006779, проміжний звіт від 26.12.2016 р.; довідка №326-30/16 від 26.12.2016

р.); «Стратегічні пріоритети економічної безпеки розвитку України в умовах глобальної економіки» (номер державної реєстрації 0115U001873, проміжний звіт від 26.12.2016 р.; довідка № 326-29/16 від 26.12.2016 р.).

Окремі теоретичні, методичні та аналітичні положення дисертації використано у навчальному процесі ЗІЕІТ при проведенні лекцій, практичних занять та підготовці навчально-методичних матеріалів для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини» в межах дисциплін «Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності», «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «Глобальна економіка», «Міжнародна торгівля», дистанційного українсько-американського англomовного курсу MGMT 495 «Принципи ведення бізнесу в Азії» (MGMT 495 «Principles of Asian Business») спільно з Державним університетом штату Нью-Йорк у м. Потсдам (SUNY Potsdam) (довідка № 326-31/16 від 26.12.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, які викладені у дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, які є особистим науковим доробком.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися і обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях та семінарах, засіданнях «круглих столів»: V міжнародному науково-практичному семінарі «Структурно-інституціональна трансформація та безпека економіки регіонів України в процесі модернізації держави» (Запоріжжя, 2012 р.); III міжнародній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми і напрямки соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь» (Мінськ, 24.03.2013 р.); науковому симпозиумі «Творчий внесок професора А. С. Філіпенка у навчально-наукову спеціальність “Світове господарство і міжнародні економічні відносини”» (Київ, 17.10.2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Формування соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах суспільних трансформацій» (Чернівці, 18-19.04.2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фінансова безпека та перспективи розвитку

соціально-економічних систем» (Київ, 15-16.04.2016 р.); «Львівщина: на шляху з Азії до Європи» (Львів, 16.12.2016 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток міжнародних економічних відносин: внутрішні та зовнішні фактори впливу» (Львів, 24.02.2017 р.); міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Підвищення науково-технологічного рівня економіки та її ефективності» (Київ, 25.02.2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 20 наукових працях (з яких особисто автору належить 6,0 д.а.), з них – 11 статей у фахових наукових виданнях (з них 5 одноосібних), 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 1 розділ колективної монографії англійською мовою, опублікованої у іншій державі (Республіка Польща), 2 публікації в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація загальним обсягом основного тексту 189 сторінок складається із вступу, трьох розділів, висновків, містить 30 таблиць та 32 рисунка на 22 сторінках, 19 додатків на 30 сторінках. Список використаних джерел містить 344 найменувань на 33 сторінках. Повний обсяг дисертації складає 274 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДСТАВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Еволюція теоретичних положень економічної безпеки держави в умовах глобалізації

Сучасний етап розвитку глобальної економіки створює можливості зростання та, одночасно, нові загрози й виклики безпеці національних економік. Вразливість національних економічних макросистем до глобальних викликів та геополітичних конфліктів актуалізує проблему прогнозування та мінімізації їх негативних наслідків. У цьому контексті імперативних характеристик набуває забезпечення безпеки на всіх рівнях системної ієрархії як гарантії стабільного розвитку, стійкості до впливу негативних чинників глобального середовища.

Особливої гостроти проблема безпеки набуває для трансформаційних економік пострадянського типу, оскільки саме їм у процесі трансформації притаманна нестійкість і вразливість, яка за умов посилення загроз національній безпеці може призвести до дезінтеграції економічних, соціальних та політичних підсистем. Вітчизняна соціально-економічна макросистема знаходиться в процесі трансформації на протязі двадцяти п'яти років і на даний час здійснює реформуючі заходи нового етапу через інституційно-структурну недосконалість попередніх реформ. Проблеми безпеки, насамперед економічного та зовнішньоторговельного складників – є визначальними для подальшого існування та розвитку макросистеми, що актуалізує потребу у наукових дослідженнях та розробці конкретних методико-практичних рекомендацій.

Зміцнення безпеки на всіх рівнях системної ієрархії – невід'ємна частина життя індивіда, головна мета існування соціуму, держави та всіх форм і рівнів економічних відносин. Потреба в безпеці громадянина домінує в кризових ситуаціях, спонукаючи макросистему до мобілізації ресурсів для протидії існуючим та потенційним загрозам.

На сучасному етапі розвитку безпекознавства категорія «безпека» має різні варіанти тлумачення. Згідно з пірамідою А. Маслоу, безпека посідає друге місце після базових фізіологічних потреб, тобто є невід'ємним складником фундаментальних потреб людини. Якщо ця потреба не задовольняється, то блокується задоволення потреб вищого рівня.

У широкому тлумаченні «безпека» – це складний соціальний процес, поліструктурний і динамічно змінний. Використання такого поняття як «безпека» ускладнюється тим, що в науковому середовищі і у вітчизняному інституційному базисі економіки, зокрема в законодавстві, до цього часу не сформульована єдина дефініція.

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» визначає безпеку як стан, коли «...кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» [1, с. 70]. Простіше визначення поняття «безпека» наведене у «Тлумачному словнику» В. Даля, як «...відсутність небезпеки, збереження, надійність» [2, с. 67]. Тлумачний словник С. Ожегова визначає, що безпека це «...стан, при якому не загрожує небезпека, тобто є захист від небезпеки» [3, с. 47]. Проте, більшість дослідників не задовольняються таким загальним лексичним розумінням безпеки, оскільки нечітко, та не в повному обсязі розкривається сутність поняття. У соціальних науках поняття «безпека» ототожнюється з задоволенням таких потреб, як: існування, цілісність, незалежність, спокій та розвиток, здатність будь-якої системи зберігати свої основні характеристики, сутнісні параметри від руйнівного впливу екзогенних чинників. Гносеологічний підхід до визначення загальнонаукової категорії «безпека» ґрунтується на філософській інтерпретації поняття, згідно з якою безпека визначається як відсутність небезпеки та цілісність протікання тих чи інших процесів, незалежно від їх природних або соціальних характеристик [4, с.155; 5, с. 29.].

Є. Дмитрієв на основі аналізу вітчизняних наукових праць на тему безпеки згрупував існуючі визначення та тлумачення цієї категорії за ознакою поняття [6, с. 273]. Переважно «безпека» ототожнюється із поняттям «захищеність». Так, Є. Крихтіна зазначає, що у загальному розумінні безпека – це «...стан захищеності

найбільш важливих інтересів особистості, суспільства та держави від загроз» [7, с. 124]. О. Омелянович вважає, що безпека – це стан і тенденції розвитку захищеності життєво важливих інтересів соціуму і його структур від внутрішніх і зовнішніх загроз [8, с. 10]. За Є. Олейниковим безпека це «...стан та тенденції розвитку захищеності життєво важливих інтересів соціуму та його структур від внутрішніх та зовнішніх загроз» [9, с. 10].

Як бачимо, у сучасному розумінні безпека розглядається і як природна потреба окремих індивідів та соціуму, і як діяльність, спрямована на усунення зовнішніх та внутрішніх ризиків і загроз, і як стан зовнішніх для національної макросистеми систем, які впливають на її нормальне функціонування. Залежно від суб'єкта розглядаються такі взаємопов'язані рівні системної ієрархії безпеки як: особиста або індивідуальна безпека; соціальна або суспільна безпека; національна безпека держави; глобальна безпека [10; 11]. Таким чином, категорію безпеки необхідно розглядати в широкому сенсі: від безпеки особистості до міжнародної безпеки. Тому вчені-економісти акцентують особливу увагу на багатокomпонентному характері категорії державна, або національна безпека та окремих її складниках [6; 10; 12; 13; 14].

Національна безпека як захищеність інтересів населення певної країни є базовою категорією. Структурно в категорію національна безпека держави включають такі компоненти, як: геополітична, військова, демографічна, екологічна, духовно-моральна, соціальна, інформаційна, інтелектуальна, технологічна та економічна безпека [9, с. 12-13; 14, с. 163; 15, с. 111; 16, с. 3].

Таксономічна структура з визначенням цілей економічної безпеки держави запропоновано А. Мокієм та О. Дацко з виокремленням 5 рівнів ієрархії: метарівень (глобальна безпека); мегарівень (економічна безпека мегарегіональних утворень); макрорівень (економічна безпека держави); мезорівень (економічна безпека регіонів країни, територіальних громад чи їх об'єднань, економічна безпека галузей, секторів та сфер національної економіки); мікрорівень (економічна безпека суб'єктів підприємницької діяльності, економічна безпека фізичних осіб – підприємців та їх об'єднань; економічна безпека юридичних осіб,

які не є суб'єктами підприємницької діяльності), нанорівень (економічна безпека людини, сім'ї) [18, с. 85].

Узагальнюючи викладене, структуру національної безпеки представимо таким чином (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структура національної безпеки та її складових елементів
Складено за: [20; 33].

Складники структури національної безпеки тісно взаємопов'язані, кожний з видів національної безпеки може проявитися у сфері дії іншого, доповнюючи або послаблюючи його. Якщо у зовнішніх відносинах головним чинником визначається військова безпека, у внутрішніх – соціальна, у глобальному середовищі – екологічна, то домінантою усіх складників національної безпеки можна вважати налагоджене функціонування макросистеми, від чого залежить рівень добробуту громадян держави. Тобто, економічна безпека, яка проявляється у сферах впливу інших видів національної безпеки, інтегруючись і взаємодіючи з ними, своєю чергою, акумулює їх дію, залишаючись водночас основою

національної безпеки, її базисним складником та матеріальним підґрунтям [19, с. 83-84]. Не применшуючи вагомість інших складників національної безпеки, визнаємо, що саме економічна безпека держави (ЕкБД) є базовим, системоутворюючим її елементом. Проте, як зазначає А. Гуменюк, це твердження не є загальноприйнятим: аналіз різних трактувань поняття доводить, що деякі дослідники або взагалі заперечують необхідність виокремлення економічної безпеки в особливу сферу досліджень, або інтерпретують економічну безпеку як рядовий підвид національної безпеки [12, с. 28]. Втім, більшість науковців все ж розглядає ЕкБД як самостійний предмет наукового аналізу [20; 21, с. 8].

Для окреслення сутнісних характеристик категорії «економічна безпека держави» здійснимо ретроспективний аналіз еволюції терміну під впливом розвитку виробничих сил і відносин, та трансформаційних змін у процесах глобалізації та мегаінтеграції.

Хоча наукова категорія «економічна безпека» застосовується відносно недавно, теоретичні положення та прикладні рекомендації забезпечення безпеки економічного розвитку індивіда, суспільства або держави мають тривалу історію. Окремі засадничі положення щодо змісту категорії «економічна безпека» зустрічаються у соціально-філософських вченнях Конфуція, Платона та Аристотеля [22; 23; 24]. Проте, як перші спроби теоретичних досліджень економічної безпеки, так і рекомендації щодо дій з захисту ЕкБД були нерозривно пов'язані з управлінням державою взагалі, виконанням базових функцій держави, що на даний час розглядається як національна безпека. Таким чином, узагальнюючи теоретичні підходи до категорії «економічна безпека» [6; 10; 12; 13; 14], як відособленої категорії, необхідно зауважити на її історичному та методологічному походженні із поняття «національна безпека».

Оскільки поняття «безпека» та «національна безпека» є базисними в сенсі об'єкта дослідження, простежимо еволюцію цих понять з часу їх появи і до сучасного оформлення як окремих категорій соціальних та економічних наук.

Як свідчать історичні пам'ятки, проблема безпеки вважалася беззаперечно важливою для будь-якої соціально-економічної системи, тому вона

досліджувалася філософами, економістами, соціальними та політичними науками, а останнім часом все більше набуває міждисциплінарного характеру, наприклад у теорії аутопойезису соціальних систем Н. Лумана [77]. О. Власюк зазначає, що «...поняття “безпеки” є універсальним ключовим зв’язуючим елементом у системі взаємовідносин категорій “економіка” і “безпека”» [25, с. 3]. В античні часи під безпекою розумілася фізична, територіальна захищеність від вторгнення зовнішніх, ворожих сил. При цьому домінували насамперед релігійні та філософсько-етичні погляди на сутність категорії «безпека», яка сприймалася як відсутність суб’єктивного «зла». Наприклад, Аристотель вважав що безпека – це процес забезпечення досягнення справедливості та суспільного блага. [23]. При цьому поняття «справедливість» в його роботі позбавлене роз’яснення або змістовного фундаментального навантаження.

У країнах Західної Європи поняття «безпека» використовується з кінця XII ст. як стан відсутності або нейтралізації загроз, небезпеки, а також створення умов та соціальних інститутів, які такий стан забезпечують [26]. Засновник Оксфордської філософської школи Р. Гросетест визначав термін безпека як «...духовний спокій людини, яка вважає себе захищеною від будь-якої небезпеки» [27, с. 16].

За С. Шкарлет та С. Кравченко, категорія «безпека» у слов’янському суспільстві з’явилася в середині XV ст. як реакція на загарбницькі посягання Золотої Орди [28]. Проте, офіційне використання терміну «безпека» у контексті «громадської безпеки» вперше було зафіксовано у Положенні «Про заходи охорони державного ладу та суспільного спокою» 1881 р. [29; 30; 37, с. 310]. Цей термін в Російській Імперії трактувався як активні дії та заходи, які потребують участі силових органів (поліції, збройних сил, розвідки, спецслужб).

Активне використання терміну безпека відбувалося у XVII-XVIII ст., коли у суспільствах почало домінувати твердження, що головною метою держави є забезпечення загального добробуту та захищеності. Так, на думку французького філософа Жан-Жака Руссо: «...піклування про самозбереження та безпеку є найголовніша з усіх державних турбот» [31, с. 21]. Аналогічне трактування

запропонував один з головних представників філософії Нового часу Бенедикт Спіноза, який вважав, що забезпечення безпеки залежить безпосередньо від функціонування органів управління [32].

Поступово термін «безпека» набуває нового значення, тісно пов'язаного з діяльністю держави, як стан, ситуація спокою, внаслідок відсутності реальної небезпеки, наявності матеріальних, економічних, політичних умов, відповідних органів та організацій, що сприяють створенню такого стану [9; 34, с. 38]. Найбільше поширення таке тлумачення набуває в Англії, де виникли і затвердилися погляди, що успішність та безпека держави безпосередньо пов'язана не тільки з її військовою силою та внутрішнім, суб'єктивним духовним станом її громадян, але й з економічним добробутом, зокрема у сфері зовнішньої торгівлі. Втіленням такого розуміння державної безпеки стала теорія меркантилізму [35].

Проте, припускати про виникнення поняття «національна безпека» не досить коректно, адже процес формування національних держав протягом XVII-XVIII ст. ще не був завершений. Так Л. Шемаєва стверджує, що у ті часи виникає лише загальна концепція національної безпеки як філософії досягнення стійкого стану держави [36]. Аналогічної позиції дотримується й І. Голіков, який вважає, що найбільш ранні згадки про концепцію національної безпеки були зроблені в Єльському університеті і відносяться до 1790 р., при цьому поняття національна безпека включало в себе політичну, військову та економічну сфери [37, с. 311].

Остаточна концептуалізація категорії «національна безпека» здійснена у XIX ст., коли під безпекою почали розуміти насамперед стан захищеності інтересів особистості, суспільства та держави в усіх сферах їх діяльності. Склалася нерозривна тріада «особистість, суспільство, держава», яка знайшла широке використання у працях західних, російських та вітчизняних вчених. Енциклопедичний словник І. Брокгауза та І. Ефрона трактує поняття безпека, виходячи з особливостей та рівнів існуючих загроз: «...загрози, запобіганням яких і створюється безпека у країні, представляють три категорії: деякі з них можуть загрожувати як окремій людині, так і суспільству та державі в цілому, інші – безпосередньо уряду, треті – головним чином окремому громадянину...

Деякі небезпеки загрожують усій державі, але прямо та безпосередньо вони проявляють себе по відношенню до уряду». [38].

У 1904 р. Т. Рузвельт у своєму зверненні до Конгресу вперше використав термін «національна безпека». Пізніше проблема саме національної безпеки стає ключовою у дослідженнях американських політологів та економістів, які як концептуальний базис її вирішення використовують теорію національних інтересів та цінностей [39, с. 385]. Так, Дж. Кіршнер, аналізуючи існуючі теоретичні праці з питань міжнародних відносин виокремив важливий аспект «національної життєвої сили» (англ. – “national vitality”), яку трактував як здатність суспільства цілеспрямовано вирішувати існуючі проблеми, насамперед соціально-економічного характеру [40, с. 72]. Після Другої Світової війни концепція національної безпеки стала офіційним засновним принципом міжнародної політики США. Як результат, 26 липня 1947 р. Г. Труменом підписаний «Акт про національну безпеку» [41].

Поряд з науковим визнанням концепції «національної безпеки», розпочинається виокремлення її елементів, насамперед економічного, як самостійної наукової категорії та напряму державної політики, що пов'язано із загостренням кризових явищ у світовій та національних економіках протягом першої половини ХХ ст., посиленням уваги суспільств до аспектів саме економічної політики держави та її складників. Особливої актуальності економічний вимір забезпечення національної безпеки набуває внаслідок світової економічної кризи 1929-1933 рр. відомої, як «Велика депресія».

У 1934 р. Президент США Ф. Рузвельт у пошуку кардинальних рішень, здатних вивести американську економіку з глибокої економічної кризи, вперше використав словосполучення «національна економічна безпека» (англ. – “national economic security”) у своєму зверненні до нації. Того ж року був створений Федеральний комітет з економічної безпеки, метою якого була нормалізація і стабілізація економічної та соціальної ситуації в державі. Неможна стверджувати, що завданням цього комітету стала саме державна політика зміцнення економічної безпеки. Переважно Федеральний комітет займався забезпеченням

економічної безпеки окремих громадян через страхування від безробіття, а не вирішенням глобальних макроекономічних проблем [37, с. 311].

Протягом другої половини ХХ ст. в умовах біполярного протистояння наддержав головною проблемою з погляду економічних критеріїв безпеки держави стає пошук оптимального співвідношення між обсягами, структурою витрат на оборону та економічною ефективністю і конкурентоздатністю національної економіки [42].

У 90-х роках ХХ ст. після закінчення «Холодної війни» економічний складник національної безпеки остаточно відокремився від геополітичного та набув самостійного місця у державній політиці. На думку М. Флейчук, саме завершення протистояння наддержав стало вагомим чинником підвищення наукового інтересу до проблеми гарантування економічної безпеки, адже розпад СРСР був каталізатором радикальних політичних, соціальних та економічних трансформацій як регіонального, так і загальносвітового значення [71, с. 135]. Потужним екзогенним чинником поживлення наукових досліджень в області ЕкБД стали процеси глобалізації та глобальної економічної інтеграції. З набуттям процесами глобалізації імперативного характеру більшої ваги у забезпеченні національної безпеки набуває саме економічний, а не військовий складник. У резолюції «Міжнародна економічна безпека», прийнятої на 40-й Сесії Генеральної асамблеї ООН у 1985 р., закріплено офіційний статус терміну «економічна безпека» і зазначено, що необхідно всебічно сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки з метою соціально-економічного розвитку та прогресу кожної країни. У 1987 р. на 42-й Сесії Генеральної асамблеї ООН прийнято Концепцію міжнародної економічної безпеки, водночас розпочалося масштабне наукове дослідження категорії «економічна безпека» науковими експертними установами розвинених країн (Лондонський інститут стратегічних досліджень, Стокгольмський інститут досліджень безпеки) [14, с. 162].

За Д. Лук'яненком процеси «глобальної економічної інтеграції» і формування глобальної економіки, системних характеристик соціально-економічних метасистем та їх вплив на теоретичні погляди про економічну

безпеку держави особливо посилюється на початку XXI ст. [62]. Зростаюча «лавиноподібна» динаміка світових господарських зв'язків, формування нового середовища функціонування усіх державних інститутів, зростаючий ступінь невизначеності дій учасників економічних процесів призводять до якісної й кількісної хаотичної зміни параметрів глобального економічного простору. Домінантами цієї нової, нестабільної економічної реальності залишаються циклічні глобальні кризи та деструктивний вплив різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, які набувають все більше глобального характеру.

Перед початком процесів глобалізації рішення та дії щодо забезпечення економічної безпеки приймалися на національному рівні, формувалася незалежна економічна політика, обиралися стратегічні напрями та інструменти підтримання ефективного розвитку держави. Глобалізація руйнує цей механізм – учасниками світових економічних відносин стають не тільки держави, але і транснаціональні корпорації, світові технологічні центри, великі мегаполіси. Формуються нові економічні утворення та системи управління, в яких національна приналежність відходить на другий план. Структурні елементи глобальної економіки розділяються інтересом, часто не співпадаючим з національними. Світові виробничі центри рухливі, їх межі постійно змінюються. На даний час не кон'юнктура світових ринків, а стратегія у глобальному просторі є домінантою життєздатності національних економік. Все більшого значення набуває наднаціональне регулювання з делегуванням повноважень міжнародним організаціям (СОТ, МВФ, БРІКС, ЄврАзЕС та ін.). На перший план виходить поняття не національної, а саме глобальної економічної безпеки. Структурна побудова глобальної економіки залежить не тільки від міждержавних угод, поява нових суб'єктів глобальної економічної системи посилює загрози національній безпеці держав.

Глобальні зміни у світовому економічному середовищі та виникнення нових видів загроз потребують розвитку і удосконалення існуючих теорій національної та економічної безпеки. Протягом останніх років як у зарубіжному, так і у вітчизняному науковому середовищі спостерігається активне формування

новітніх, самостійних наукових напрямів наступного етапу еволюції категорії ЕкБД та трансформація теоретичних підстав дослідження [64].

Враховуючи викладене, виокремимо системні характеристики еволюції поняття «економічна безпека» в аспекті історичних етапів уявлення, теоретико-методологічної моделі (парадигми), практик формування систем економічної безпеки (додаток А).

Альтернативні підходи до систематизації важливих етапів історії розвитку категорії економічна безпека запропоновані І. Голіковим та М. Листопад. За І. Голіковим етапи історії розвитку теоретичних положень економічної безпеки пов'язані з прийняттям ключових нормативно-правових актів на міжнародному та національному рівні (зокрема, закону «Про національну безпеку» США, 1934 р., програмно-цільових документів із забезпечення національної безпеки України, 1997 р. та інших) [37, с. 312]. М. Листопад вважає, що протягом історичного розвитку сформовано три окремі концепції визначення економічної безпеки держави та вирішення безпекових проблем: камералістська концепція зонівшньо-економічної безпеки; кейнсіанська концепція захисту від внутрішніх макроекономічних загроз; неоінституціональна концепція, пов'язана з ефективністю державної інституціональної політики [39, с. 385-386]. А. Гуменюк також зазначає, що генезис категорії «економічна безпека» базується на таких поняттях як інтереси, потреба (нужда), цінності, цілі, загрози [12, с. 21].

Систематизація та узагальнення положень наведених джерел доводить, що у сучасних умовах ЕкБД – це полісистемна категорія, яка відображає багатофакторний соціально-економічний процес, тобто динамічне поняття, яке потребує урахування змін в політичній, економічній, технологічній, екологічній площині, з якими пов'язані загрози, що потребують переоцінки ризиків, використання адекватних до змін методів та механізмів їх усунення. Важливим тактичним завданням є змістовне наповнення категорії «безпека» з урахуванням реалій сучасного економічного середовища, яке динамічно розвивається в умовах глобальної невизначеності ризиків. Для здійснення такого змістовного

наповнення необхідно, насамперед розглянути широкий спектр теоретичних поглядів на економічну безпеку держави зарубіжних та вітчизняних науковців.

У англійських країнах термін «економічна безпека» (англ. – “economic security”) розуміється переважно як захищеність приватних осіб, громадян та домогосподарств від різкого погіршення їх фінансового-економічного стану. Наприклад, в офіційних документах США поняття «економічна безпека» стосовно держави загалом (відокремлено від приватних осіб та домогосподарств) практично не використовується, але економічні питання регулярно розглядаються як складник національної безпеки [42]. Зокрема, Б. Клінтон створив Національний економічний комітет для розробки та використання заходів з підтримки економічної безпеки держави. Втім, повноцінна наукова компонента поняття економічної безпеки, як частини національної безпеки на той час в США ще не сформувалася [37, с. 311]. Ситуація дещо змінилася після терактів 11 вересня 2001 р., коли відбулася глобальна переоцінка пріоритетів зовнішньої політики США. Економічну безпеку запропоновано вважати ключовою детермінантою міжнародних відносин, але лише у геополітичному аспекті контролю над енергоресурсами [43].

На відміну від вітчизняних вчених, західні, насамперед американські науковці більш вузько та конкретно трактують термін «безпека держави», як, насамперед захищеність від «зовнішніх» загроз, особливо від ворожих дій геополітичних суперників або конкурентів. Наприклад, у Канаді економічна безпека та її загрози розглядаються винятково як елементи економічного шпигунства, яке визначається як «...нелегальна, підпільна або примусова діяльність іноземної держави спрямована на здобуття доступу до закритих даних економічного характеру, таких, як права власності або технології, для подальшого використання цієї інформації заради отримання економічної переваги» [44].

Дещо інакший підхід до економічної безпеки застосовується в країнах-членах Європейського Союзу (ЄС), яким визначена важливість європейської інтеграції в конкурентному процесі глобалізації світової економіки та пов'язані з цим потенційні загрози. Офіційною організацією, що займається комплексними

питаннями економічної безпеки є Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) [37, с. 311]. Британський вчений В. Кейбл взагалі не пов'язує поняття «економічна безпека» з використанням сили. З його погляду такий підхід відноситься до специфічного поняття теорії міжнародних відносин «геоекономіка» [45, с. 314].

Поняття економічної безпеки держави привертає увагу вчених та політиків не тільки американських та європейських, але й азійських країн, зокрема Японії та Китайської Народної Республіки (КНР).

У 1982 р. міністерство зовнішньої торгівлі та промисловості Японії опублікувало спеціальну доповідь на тему ЕкБД, в якій зазначено, що економічна безпека – це такий стан економіки, коли вона захищена, насамперед, економічними заходами від серйозних загроз її безпеці під впливом міжнародних факторів [46, с. 2-3]. В. Похилук вважає, що відносно більш гуманістичний підхід до трактування економічної безпеки притаманний саме японським вченим, які вбачають в ЕкБД таку її поведінку, за якої країна не мала б ворогів [47, с. 19] У підтвердження такої тези він наводить слова японського науковця С. Окіта, який вважав, що для досягнення такого стану «відсутності ворогів» варто створити сприятливі умови для імпорту в країну, зміцнення національної валюти, розвитку стратегічної інвестиційної політики [48].

В контексті предмета нашого дослідження, особливої уваги заслуговує китайська концепція економічної безпеки. В основі китайського трактування ЕкБД покладено «економічний суверенітет», особливо спроможність приймати глобальні рішення самостійно та незалежно від впливу зовнішніх факторів. За Цзян Юном для Китаю економічна безпека це «...можливість забезпечувати стабільне зростання життєвих стандартів всього населення через національний економічний розвиток при одночасному збереженні економічної незалежності. Іншими словами, у економічній незалежності є дві сторони “медалі”: конкурентоспроможність та незалежність, економічний суверенітет». При цьому більшу увагу китайські вчені надають саме економічній незалежності [49, с. 67].

Після розпаду СРСР проблеми забезпечення національної та економічної безпеки зацікавили й провідних науковців нашої країни. Цей науковий напрям сформувався на початку 90-х років ХХ ст., коли в українській науковій літературі вперше почали з'являтися статті, які висвітлювали це якісно нове явище у вітчизняній економіці. А. Гуменюк стверджує, що незважаючи на великий науковий інтерес, проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні недостатньо вивчені, про що свідчить відсутність єдиного тлумачення категорії «економічна безпека» [12, с. 46].

Фундаторами вивчення сутності та теоретичних положень ЕкБД в українській науці були видатні науковці В. Андрійчук [79], І. Бінько [51; 64], З. Варналій [55], О. Власюк [25], В. Геєць [53; 58], В. Горбулін [78], Є. Єрмоленко [65], Я. Жаліло [54], А. Качинський [80], Т. Ковальчук [86], В. Мунтіян [82], Г. Пастернак-Таранушенко [50], С. Пирожков [84], В. Предборський [81], А. Сухоруков [85], Ю. Харазішвілі [85; 103], Л. Шевченко [83], В. Шлемко [51; 64].

Одним із перших вітчизняних вчених дослідження теоретичних аспектів «економічної безпеки» здійснив Г. Пастернак-Таранушенко. У праці «Економічна безпека держави» (1994 р.) він характеризує економічну безпеку як стан держави, який забезпечує можливість створення та розвитку умов для плідного існування її населення, перспективного розвитку національної економіки у майбутньому та зростання добробуту її громадян. [50, с. 29].

І. Бінько та В. Шлемко доводять, що «...економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [51, с. 8]. За М. Пендюрою, ЕкБД є не тільки однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, а й вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів [52, с. 13].

Академік НАН України В. Геєць, розробляючи концепцію ЕкБД, висловлює твердження, що економічна безпека – це провідна складова національної безпеки, яка відображає причинно-наслідковий зв'язок між економічною могутністю

держави, її військово-економічним потенціалом та національною безпекою [53; 14, с. 161].

Професор О. Власюк стверджує, що економічна безпека має розглядатися як складна поліструктурна наука, яка, за аналогією з безпекою екологічних, біологічних, технічних систем тощо, є наукою про безпеку (точніше – «життєздатність») соціально-економічних систем різних рівнів ієрархії (особа, домашнє господарство, галузь, регіон, сектор економіки, національна економіка, світове господарство) [25, с. 45].

Я. Жаліло розглядає економічну безпеку як складну багатофакторну категорію, що характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, забезпечення конкурентоздатності національної економіки у світовій системі господарювання [54].

З. Варналій та співавтори, на основі систематизації наукових поглядів з визначення економічної безпеки стверджують, що економічна безпека – це «...полісистемне явище, генезис та розвиток якого обумовлені об'єктивною необхідністю забезпечувати відтворення національної економіки в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз та небезпек» [55].

Резюмуючи наукового доробку зарубіжних та вітчизняних дослідників економічної безпеки держави, виокремимо такі домінантні характеристики цієї категорії:

1. Термін «економічна безпека» еволюціонував від невід'ємного елемента загальної безпеки як частини фізіологічних потреб людини, до складника категорії «національна безпека», та виокремився в окрему сферу економічної науки у другій половині ХХ ст.. Сучасне наукове трактування категорії «економічна безпека» розвивається під впливом об'єктивних світогосподарських процесів, імперативного характеру в яких набуває їх метасистемне оформлення як глобальної економіки.

2. Відсутність єдиного трактування наукового поняття «економічна безпека», суттєві розбіжності щодо цієї дефініції підтверджує різноманіття методологічних підходів, за якими економічну безпеку розглядають як: (1) процес задоволення суспільних потреб; (2) захист національних інтересів держави; (3) економічну стійкість та стабільність економічної системи; (4) сукупність умов та факторів, які забезпечують необхідний рівень економічного розвитку країни; (5) стан національної економіки, при якому держава не втрачає свого суверенітету; (6) стан захищеності від певного роду загроз економічного характеру.

3. Усталені теоретико-методологічні підходи до експлікації визначення економічна безпека держави розділимо на дві групи: (1) визначення теоретичного, загальнонаукового характеру та (2) визначення прикладного характеру. Загальнонаукова методологія завдяки фундаментальності та багатогранності є базисом, який дозволяє конкретизувати положення економічної безпеки та формувати ефективні теоретичні методи отримання обґрунтованих оцінок стану економічної безпеки в різних умовах суспільно-політичного середовища під впливом глобальних чинників. Визначення прикладного характеру базовані на певній множині умов, чинників та факторів, використання яких дозволяє оцінити стан економічної безпеки у конкретний період часу.

4. Наукові розробки зарубіжних вчених розкривають переважно аспекти забезпечення економічної безпеки конкретних господарських суб'єктів (домогосподарств, підприємств, фірм, корпорацій), інститутів правоохоронної системи. При цьому недостатньо дослідженими залишаються проблеми трансформування системи забезпечення економічної безпеки до глобальних викликів, від розв'язання яких залежить програмування і реалізація заходів захисту економічної безпеки суб'єктів економічної діяльності.

Звідси, подальші дослідження на нижчих рівнях системної ієрархії ЕкБД необхідно гармонізувати саме в контексті макроекономічної безпеки під впливом глобальної економіки. На відміну від західних вчених, вітчизняними науковцями проблеми забезпечення економічної безпеки завжди вивчалися саме у глобальному аспекті. Так, дослідження впливу глобалізації на ЕкБД, пов'язані із

визначенням національних економічних інтересів у міжнародній господарській системі, розробкою системних заходів з удосконалення управління безпекою приділяли провідні вітчизняні науковці О. Білорус [62], З. Варналій [55], О. Власюк [25], О. Гапонюк [63], В. Геєць [53; 58], Д. Лук'яненко [62], Ю. Пахомов [67], В. Похилюк [47], Н. Резнікова [61].

Вітчизняні дослідники погоджуються, що глобалізація за сутністю є викликом економічній безпеці країн, інтегрованих в глобальний економічний простір, адже сприяє відкритості національної економіки і, відповідно, її вразливості до зовнішніх впливів. Глобальні процеси руйнують національну ідентичність та замкненість, прискорюючи рух міжнародних товарних та фінансових потоків, капіталу та трудових ресурсів. Зважаючи на це, економічна безпека не може бути окреслена обмеженою множиною конкретних і чітко визначених показників [12; 47; 53; 58; 59; 60; 61; 62; 63].

З 90-х років ХХ ст. за відносно стислий період часу вітчизняними науковцями запропоновано специфічну термінологію з використанням нових для класичної економічної науки понять («загроза безпеці», «індикатор безпеки», «порогове значення безпеки», «нейтралізація загроз, небезпеки», «забезпечення національної, економічної безпеки», «фінансова безпека», «регіональна і міжнародна безпека», «макроекономічна безпека» тощо) [25; 47; 53; 55; 61; 62; 63]. Сформовано методологічний базис наукового аналізу, що відображає створення окремого підрозділу економічної науки, який займається обґрунтуванням теоретико-методологічних засад забезпечення економічної безпеки держави з назвою «екосестейт» (від англ. – “economic security of state”). Вперше системно сформулював основи екосестейту як сучасної науки про економічну безпеку Г. Пастернак-Таранушенко [50; 56; 57, с. 238].

Об'єктом дослідження екосестейту є безпека держави, суспільства, регіонів, підприємств і окремих громадян, предметом дослідження – економічна безпека, а головним завданням – забезпечення економічної безпеки. Екосестейт як наука повинен базуватися на методології, яка включає загальні та часткові методи наукових досліджень, принципи наукового обґрунтування понять, відмінних від

інших підрозділів економічної науки. Процес формування цієї методології ще не закінчено, виникають нові завдання, а тому поглиблення науки про екосистеми продовжується [66].

Так, згідно з висновками А. Гуменюка, з урахуванням впливу глобалізаційних процесів економічна безпека держави ототожнюється з можливістю виживати в умовах несприятливих зовнішніх факторів, до яких можна віднести жорстку конкуренцію на світових ринках товарів та послуг, вплив глобальних фінансових та економічних криз, міжнародну міграцію трудових ресурсів, населення і капіталів, загострення глобальної боротьби за ресурси. У сукупності з негативними наслідками глобалізації (віртуалізацією фінансової глобалізації; іллегалізацією світогосподарських зв'язків; асиметрією та нееквівалентністю світового руху фінансових капіталів, інформації, результатів інтелектуальної праці, людського капіталу) відбувається посилення невизначеності (ентропійності) розвитку світового господарства і національних соціально-економічних макросистем. Відповідно, зростають до критичних меж зовнішні загрози та ризики економічній безпеці [12; 20].

О. Гапонюк відносить до глобалізаційних чинників впливу на економічну безпеку держав нерівномірність економічного розвитку, зовнішньоекономічну заборгованість, циклічний взаємозв'язок національних економічних систем, взаємозалежність фінансових ринків. Серед найбільш актуальних викликів глобалізації, які створюють загрози економічній безпеці держави, він особливо наголошує на нестабільності світової фінансової системи, загостренні проблеми забезпечення достатнього простору для розвитку ресурсів національних ринків, поширенні кризових явищ, економічній експансії передових країн на ринки слаборозвинених економік, дефіцит ресурсів для розширеного розвитку останніх [63, с. 206-207].

Оригінальний погляд на зв'язок глобалізаційних процесів та економічної безпеки держави і новий науковий підхід до дослідження міжнародних економічних відносин запропонувала Н. Резнікова, яка вважає, що форми економічної залежності трансформуються у процесі глобалізації, виникають нові

їхні модифікації, сутнісні мутації, посилення ринкових та інституційних важелів, інтерпретованих як «неозалежність» [61]. Глобалізація «залежності» у запропонованому контексті розглядається як класифікація організації спочатку економічного, а згодом і політичного світового порядку. При цьому усталене розуміння глобалізаційних явищ і тенденцій можна розглядати як сформовану неозалежну траєкторію сучасних міжнародних економічних відносин [61; 68].

Незважаючи на вагомий доробок, здійснений вітчизняними науковцями у дослідженні безпеки економіки держави, нормативне закріплення цього терміну було здійснене лише у 2007 р. Наказом Міністерства економіки України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» [69] встановлено, що рівень економічної безпеки України є головною складовою національної безпеки держави і визначено перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також методи розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки.

Окремі аспекти стратегічного програмування економічної безпеки України представлені у Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 роки «Шляхом європейської інтеграції», розробленої колективом вчених під керівництвом А. Гальчинського і В. Геєця, де відображені: стратегія економічної безпеки держави, основні загрози економічній безпеці держави, цілі та завдання посилення економічної безпеки [70]. Розробка теоретичних основ та стратегічних пріоритетів розвитку у сфері протидії корупції та легалізації економіки в умовах глобалізації здійснена М. Флейчук [71]. Стратегічні засади політики забезпечення економічної безпеки підприємництва запропонував Т. Васильців [72].

Інституціональним базисом системи забезпечення економічної безпеки в Україні стала Стратегія національної безпеки України 2007 р., якою було визначено місце України в світі, принципи забезпечення національної єдності і захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, стратегічні цілі, пріоритети та завдання політики національної безпеки та механізми її реалізації [73].

В Стратегії національної безпеки України 2007 р. підкреслено, що стан економічної безпеки залишається складним внаслідок викликів і загроз, до яких віднесені [73]:

- залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури, недостатня ефективність заходів його захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів та імпортерів, а також щодо боротьби з контрабандою;

- низький рівень ефективності використання матеріальних ресурсів, домінування у структурі промисловості галузей з незначною доданою вартістю, науково-технологічного базису вітчизняної економіки;

- наявні валютні ризики, неефективне використання ресурсів Державного і місцевих бюджетів;

- недосконалість законодавства щодо прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах, відносно високий рівень тінізації економіки, відсутність достатніх стимулів легалізації доходів населення та зменшення тіньової зайнятості;

- надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки, загрози економічної незалежності України через зростання частки іноземного капіталу в них.

Наведений програмний документ втратив силу згідно з Указом Президента від 6 травня 2015 року «Про затвердження нової Стратегії національної безпеки» [74]. В документі зазначається, що через зміну зовнішнього та внутрішнього середовища безпеки України виникла необхідність створення нової системи забезпечення національної безпеки держави. Одним з головних завдань нової стратегії є забезпечення інтеграції України до європейської спільноти та формування умов для подальшого вступу до НАТО. Цей курс передбачає здійснення системних політичних та соціально-економічних реформ в Україні, формування стабільного середовища безпеки, а також спільну з НАТО протидію сучасним викликам та загрозам. Нова версія Стратегії національної безпеки акцентує основну увагу на соціально-політичних, інформаційних, енергетичних,

екологічних загрозах, але не виокремлює економічні загрози національній безпеці. Серед загроз економічного характеру у Стратегії окремо визначені [74]:

- корупція та неефективна система державного управління;
- дисфункціональність, застаріла модель публічних інститутів, депрофесіоналізація та деградація державної служби;
- економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення;
- відсутність чітко визначених стратегічних цілей, пріоритетних напрямів і завдань соціально-економічного, воєнно-економічного та науково-технічного розвитку України, а також ефективних механізмів концентрації ресурсів для досягнення таких цілей;
- високий рівень «тінізації» та криміналізації національної економіки, кримінально-кланова система розподілу суспільних ресурсів;
- деформоване державне регулювання і корупційний тиск на бізнес;
- надмірна залежність національної економіки від зовнішніх ринків;
- неефективне управління державним боргом;
- зменшення добробуту домогосподарств та зростання рівня безробіття;
- активізація міграційних процесів у наслідок бойових дій.

Розглядаючи існуючий інституціональний базис, професор О. Власюк зазначає, що «... сьогодні поки ще рано говорити про створення в Україні продуманої, концептуально обґрунтованої та ефективної системи економічної безпеки, яка б, з одного боку, відображала національні інтереси суспільства і держави в економічній сфері, а з іншого – реально захищала їх від можливих загроз і небезпек, соціальних катаклізмів» [25, с. 7-8]. Альтернативну точку зору висловлює О. Чечель, який вважає що при безумовному існуванні певних недоліків існуючої вітчизняної системи ЕкБД її теперішній невизначений стан пояснюється тим, що «...сьогодні просто гостро назріла необхідність державного визначення основних напрямків і механізмів забезпечення економічної безпеки нашої держави» [75].

Проведений аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових робіт, тема яких стосується ЕкБД, дозволяє стверджувати, що в умовах глобалізації поняття «економічна безпека держави» потребує включення таких компонент:

1) підтримка захисту національних інтересів в умовах постійного зростання ризиків через поглиблення глобалізації;

2) захищеність від існуючих негативних впливів в процесі глобалізації;

3) забезпечення стратегічної захищеності інтересів будь-яких локальних економічних агентів від сукупності глобальних загроз та ризиків;

4) забезпечення економічного суверенітету, незалежності управління та можливості стійкого розвитку в умовах поглиблення процесів глобалізації;

5) досягнення глобальної конкурентоздатності за рахунок збалансованого комплексу заходів розв'язання ключових проблем, здатних призвести до конфліктів та деструктивної поведінки економічних агентів, соціуму і держав;

б) пошук глобальних стратегічних партнерів, створення національних та локальних проектів на інноваційних засадах у контексті двостороннього співробітництва та спільна діяльність з їх реалізації.

Підсумовуючи викладене, зробимо висновок, що, незважаючи на значну кількість публікацій теоретичного та практичного характеру, тлумачення терміну економічна безпека в умовах глобалізації залишається незавершеним, а саме такі аспекти: трансформація загроз економічній безпеці в процесі глобалізації; кількісні та якісні показники загроз в їх динаміці; взаємозалежність загроз національній економіці, зокрема загроз економічній експансії; забезпечення економічної безпеки у контексті двостороннього, у першу чергу торговельного співробітництва.

1.2. Теоретичні основи програмування розвитку українсько-китайських зовнішньоторговельних відносин в контексті забезпечення економічної безпеки держави

Як було зазначено у підрозділі 1.1 у вітчизняній економічній науці не існує єдиного й усталеного розуміння сутності й ролі ЕкБД. Одні автори розглядають

поняття економічної безпеки занадто широко та масштабно, в результаті чого стирається економічна сторона даного поняття, а інші – занадто вузько, що виключає можливість комплексного підходу до загальної оцінки національної економічної безпеки. Все це призводить до зниження якості практичних рекомендацій, а час від часу відбувається підміна понять «безпека» та «економічна система».

Більшість науковців погоджуються, що основною метою забезпечення ЕкБД є реалізація національних інтересів, перш за все пов'язаних з ефективністю прогресивного розвитку державної і суспільної систем, що реалізується через вдосконалення національної економічної системи, яка є матеріальним базисом життєдіяльності [14, с. 161; 25, с. 45; 50, с. 29; 51, с. 8; 52, с. 13; 87, с. 21]. В сучасних умовах глобалізації та посилення інтеграційних процесів сталий розвиток неможливий без реалізації зовнішньоекономічної співпраці, яка є одним з головних чинників конкурентоспроможності національної економіки. Як свідчить досвід КНДР, Куби та інших країн, проведення політики часткової або повної автаркії, самоізоляція та відмова від зовнішньоекономічних зв'язків містить у собі перед усім загрозу для національної безпеки, значно більшу за ризики, які може спричинити приєднання до глобального економічного середовища.

Отже, в процесі інтеграції держави в світову економіку виникають проблеми дуалістичного характеру: необхідно одночасно інтегруватись у систему світогосподарських зв'язків та забезпечити стабільний та гармонійний розвиток національної економіки, захистити національні економічні інтереси, внутрішній ринок і вітчизняного виробника [87, с. 18].

Для вирішення цієї дилеми необхідно встановити співвідношення між зростаючими ризиками від збільшення рівня відкритості вітчизняної економіки та втратами, до яких призведе відмова від розширення міждержавного співробітництва. В цьому сенсі особливої важливості набуває зовнішньоекономічна безпека (ЗЕБ), яка сучасними вітчизняними та іноземними науковцями розглядається як складова ЕкБД (рис. 1.1).

Над дослідженням суті зовнішньоекономічної безпеки держави та її концептуалізацією працюють вітчизняні вчені В. Аранчій [89], Т. Власюк [92], В. Клімчик [88], В. Мунтіян [82], П. Пашко [91], С. Пирожков [94], А. Сухоруков [93] та інші.

В. Клімчик зазначає, що комплексного аналізу стану ЗЕБ у сучасній вітчизняній економічній теорії не існує [88, с. 344]. В затвердженій на державному рівні Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України ЗЕБ трактується як «...стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активної участі у світовому розподілі праці» [69, с. 2].

ЗЕБ, як окремий елемент комплексної системи безпеки, недостатньо досліджена у вітчизняній науці, окремі науковці вивчають її прояви та складові. Так В. Аранчій вважає, що ЗЕБ полягає в мінімізації збитків держави від впливу негативних зовнішньоекономічних чинників, створенні сприятливих умов для розвитку національної економіки шляхом її активної участі у світовому поділі праці, відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам [89, с. 150]. На думку В. Мунтіян забезпечення та підтримка ЗЕБ передбачає всебічний динамічний розвиток національного господарства, задоволення нагальних потреб у критичному імпорті, досягнення сприятливих показників макроекономічних балансових агрегатів, перш за все загального платіжного балансу, бюджетного балансу, а також зовнішньоторговельного балансу в довгостроковій перспективі, що є передумовою стабільності національної валюти [82, с. 275]. П. Пашко додає до цих визначень глобальний вимір, на його думку забезпечення та підтримка ЗЕБ «...вимагає стійкості всієї системи зовнішніх економічних зв'язків та її здатності чинити опір зовнішнім ризикам і загрозам глобалізації, що стосуються національних інтересів України» [91, с. 79].

Отже, ЗЕБ – це синергетичне поняття, що комплексно відображає узагальнений стан окремих її складових, а саме експортної, імпоротної, валютної, боргової та інвестиційної безпеки. Досліджувати ЗЕБ необхідно через систему індикаторів, національних економічних інтересів, чинників та загроз. Здійснені у вітчизняній науці оцінка й аналіз ЗЕБ, як елемента загальної економічної безпеки країни, дозволяють стверджувати, що її рівень значною мірою визначається станом зовнішньоторговельних показників. Під зовнішньою торгівлею при цьому розуміється одна із традиційних форм міжнародного обміну товарами і послугами між державами, господарюючими суб'єктами і регіонами в економічній сфері. Зовнішня торгівля визначається за наступними принциповими відмінностями: (1) на відміну від внутрішньої торгівлі, зовнішня торгівля забезпечує рух товарів і послуг між державами, ці зв'язки є транскордонними, що виходять за рамки однієї держави; (2) суб'єктами зовнішньої торгівлі можуть виступати як державні і муніципальні органи, установи, так і фірми різних форм власності, підприємці; (3) зовнішньоторговельні зв'язки опосередковані тільки економічними товарно-грошовими відносинами [17; 99].

Відповідність зовнішньоторговельної діяльності національним інтересам, забезпечення її раціональної товарної та географічної збалансованості, підвищення технологічної місткості у торгівлі товарами сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки і, зрештою, зміцненню ЕкБД [88, с. 347]. Таким чином, ключовою складовою ЗЕБ є саме безпека зовнішньоторговельних зв'язків.

Питання дослідження зовнішньоторговельної безпеки держави (ЗтБД), як окремої складової безпеки держави, у вітчизняній науковій літературі розглядається у працях А. Васильєва [95], Т. Власюка [92], Н. Волченко [96], В. Клімчика [88], С. Пирожкова [94], М. Разумєя [87].

Як зазначає Т. Власюк, комплексний аналіз ЗтБД України в умовах глобалізації в науковій літературі не здійснювався [92, с. 53]. З цим погоджується М. Разумей, на думку якого ЗтБД, як окремій складовій ЗЕБ, у науковій літературі приділялося недостатньо уваги, він наголошує, що «...актуальні в умовах

сучасності питання державного управління зовнішньоторговельною безпекою держави залишаються поза увагою дослідників» [87].

У загальному розумінні ЗтБД – це стан зовнішньоторговельних відносин, що свідчить про спроможність держави протистояти негативному впливу зовнішніх факторів та загроз у міжнародній торгівлі та мінімізувати спричинені ними збитки, активно приймати участь у світовому поділі праці для створення сприятливих умов розвитку експортного потенціалу і раціоналізації імпорту, забезпечувати відповідність зовнішньоторговельної діяльності національним економічним інтересам [94, с. 23; 95, с. 25; 96].

На підставі аналізу наведених методологічних підходів проявляється послідовність рівнів дослідження безпеки, а саме: національна – економічна – зовнішньоторговельна – експортна або імпортна. Відтак, пропонується перехід від розуміння безпеки як вертикально інтегрованої системи, до горизонтально інтегрованої. В цьому розумінні ЗтБД сприймається як самостійний об'єкт державної політики та міжнародних зв'язків, місце якого у загальній системі безпеки наведено на рис. 1.2 [95, с. 25].

Враховуючи, що зовнішня торгівля представляє різноспрямовані потоки товарів та послуг, ЗтБД можна визначити як систему трьох складових: експортної, імпоротної та транзитної безпеки. А експортна та імпортна безпека, в поєднанні з кредитно-інвестиційною, а також з іншими видами суміжних сфер безпеки, складають поняття ЗЕБ.

При цьому, під «експортною безпекою» розуміється забезпечення державою конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому та світовому ринках, підтримання відповідності експортного портфелю держави її національним інтересам, забезпечення його раціональної товарної структури та географічної збалансованості, спрямованості на підтримання добробуту нації. Аналогічно «імпортна безпека» – це забезпечення такого стану зовнішньої торгівлі, за якого країна не відчуває надмірної залежності від імпорту, підтримує прийнятне для обраної зовнішньоекономічної політики сальдо торговельного балансу, при цьому структура імпорту раціонально доповнює експорт та

задовольняє ті потреби населення, які вітчизняний виробник не може задовольнити або не вважає це рентабельним [82, с. 283; 88, с. 345; 93, с. 294; 89, с. 150-151].

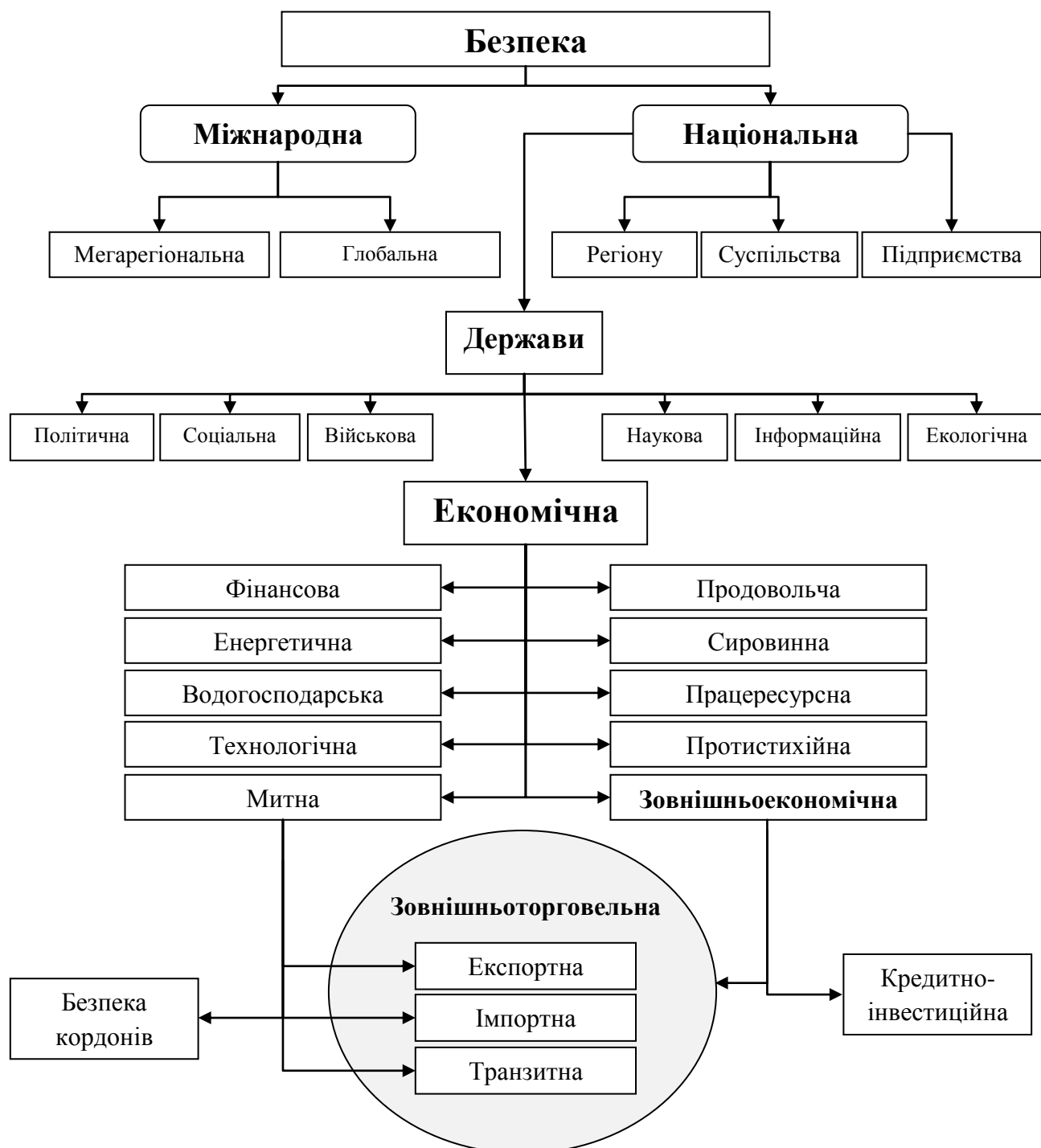

Рис. 1.2. Місце зовнішньоторговельної безпеки держави (ЗТБД) у загальній системі безпеки

За: [87; 95].

Особливо важливим елементом як експортної, так і імпортної безпеки є підтримка балансу торгівлі високотехнологічною продукцією та увага до обсягів торгівлі сировиною. Окремою складовою ЗтБД є транзитна безпека, або «транспортно-транзитна безпека»; вона визначається здатністю держави та її партнерів виконувати свої обов'язки по перевезенню товарів, надавати транспортні послуги та своєчасно здійснювати їх оплату.

Враховуючи, що головною складовою ЗтБД є безпека експорту та безпека імпорту, можливі загрози, які виникають у процесі здійснення зовнішньоторговельної діяльності можна систематизувати за причинами виникнення та їх потенційними наслідками (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Загрози зовнішньоторговельній безпеці України

№	Найменування загрози	Потенційні наслідки
1.	Зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі	Зниження курсу національної валюти, збільшення запозичень за кредитами
2.	Деформація структури експорту – переважання сировини та низька частка продукції з високою доданою вартістю	Зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі й диспропорції між розвитком добувної та переробної промисловості
3.	Надмірна відкритість вітчизняної економіки	Зростання залежності економіки від зовнішньоекономічної кон'юнктури
4.	Обмеження доступу вітчизняного експорту на зовнішні ринки через запровадження іншими державами тарифних і нетарифних обмежень	Зниження експорту продукції, збитки вітчизняних виробників, скорочення виробництва та зростання безробіття
5.	Надто обмежене коло партнерів у зовнішній торгівлі	Надмірна експортна та імпортна залежність від окремих країн
6.	Зростання залежності від високотехнологічного імпорту	Зростання негативного сальдо торгівлі, неможливість підтримувати власну промисловість без закупівлі імпортних складових
7.	Низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних товарів	Негативний вплив на фінансові результати та інвестиційні можливості підприємств, їх позиції на світових ринках
8.	Недостатній рівень гармонізації вітчизняних стандартів зі світовими	Ризик запровадження нетарифних торговельних бар'єрів
9.	Цінові коливання на зовнішніх ринках	Зростання вартості імпорту (зокрема, через зростання світових цін на енергоносії)

Складено за: [88, с. 345; 93, с. 285].

Сфера ЗтБД характеризується одним комплексним, або кількома окремими показниками. У випадку кількох показників виникає проблема узгодження їх значень для отримання інтегрального показника по групі. Методика розрахунку інтегрального показника ЗтБД наведена у підрозділі 1.3, конкретні розрахунки показника – у підрозділі 2.2.

Сфера міжнародної торгівлі безпосередньо пов'язана зі зростанням масштабів виробництва та поглибленням міждержавних зв'язків. Інтеграція економіки України у глобальну економіку загострює питання ЗтБД, без гарантування якої країна не може бути повноправним учасником міжнародних відносин, посісти належне місце в міжнародному поділі праці та мати відповідну систему захисту та протидії глобальним викликам економічній безпеці зокрема та національній безпеці взагалі [87, с. 18].

Стратегії міжнародної торгівлі і системні характеристики ЗтБД визначаються існуючим форматом зовнішньоекономічних зв'язків, який залежить від розвитку міжнародних економічних відносин (МЕВ).

Міжнародні відносини – це сукупність різноманітних типів взаємодії (політичних, економічних, дипломатичних, ідеологічних) між національними державами або групами національних держав, а також створеними ними регіональними й глобальними організаціями, у процесі взаємодії яких складається певний світовий або макрорегіональний правовий порядок [97]. Під економічною складовою міжнародних відносин розуміють ту їх частину, яка характеризує спосіб і характер взаємодії всіх країн світу в сфері економічного співробітництва, формування і розвитку торговельних, виробничо-технологічних, фінансово-валютних зв'язків [98, с. 9-10]. При цьому історично першою та базовою формою МЕВ є саме міжнародна торгівля, яка являє собою обмін товарами і послугами між державно оформленими національними господарствами, тобто між державами [98, с. 25; 99, с. 7-8].

Міжнародні відносини реалізуються через низку форм і способів, які визначаються складом учасників взаємодії. При цьому важливим є кількісне визначення учасників, оскільки залежно від нього змінюються характер і

особливості відносин. Чим більше суб'єктів міжнародних відносин беруть участь у конкретній взаємодії, тим вона складніша та, відповідно, вимагає більш складних механізмів реалізації [118, с. 37].

На думку Р. Енверова економічна взаємодія в межах кожного рівня МЄВ відбувається залежно від масштабів зовнішньоекономічної діяльності: мегарівень являє собою єдність регіональних економік; макрорівень – міждержавних інтеракцій; мезорівень – економічних зв'язків між регіонами, галузями та міжгалузевими комплексами; мікрорівень – зовнішньоекономічну діяльність фізичних осіб, підприємств [118, с. 35].

У вітчизняній науці виокремлюють наступні форми міжнародних відносин мега- та макрорівня: двосторонні (білатеральні) та багатосторонні (полілатеральні, мультилатеральні).

На сучасному етапі глобалізації найбільш поширеною формою МЄВ є саме двостороння взаємодія (рис. 1.3). М. Мальський М, М. Мацях, Р. Енверов визначають її як державні контакти між двома країнами у політичній, економічній, культурній, інформаційній областях. Для взаємодії утворюються спеціальні місії і постійні представництва, укладаються угоди, договори [118, с. 37; 100].

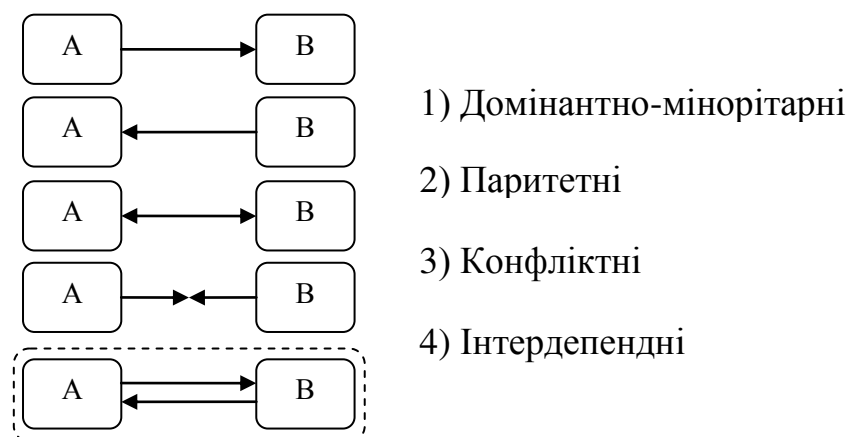

Рис. 1.3. Типи двосторонніх міждержавних відносин

За: [118, с. 37; 100].

Двосторонні відносини, у свою чергу, підрозділяються на: 1) доміантно-міноритарні або патрон-клієнтні, при такій взаємодії одна країна активно впливає на залежного партнера для утримання позицій у власній системі геополітичних

інтересів (прикладом такої взаємодії є відносини між КНР та КНДР); 2) паритетні, при яких існує баланс між впливом, який партнери здійснюють один на одного (прикладом є Японія та Республіка Корея); 3) конфліктні, що зумовлені переходом до політичного, економічного чи військового протистояння, коли дві сторони взаємодії намагаються нав'язати свою волю один одному та перевести відносини у стан домінантно-міноритарних (прикладом є сучасний етап протистояння США та РФ) [100].

Р. Енверов зазначає, що в сучасних умовах двосторонні відносини між країнами можуть мати також змішаний характер, за яким одночасно зберігається економічна взаємодія, і в той же час існує політична конфронтація аж до відкритого конфлікту. Такий формат відносин обумовлений зацікавленістю великих економік зберегти та посилити вплив на відносно малі економіки з метою утримання домінуючої позиції в системі власних геополітичних інтересів. Прикладом «гібридних» відносин є прагнення РФ зберегти та розширити вплив на колишні країни СРСР (Україну, Грузію, Молдову, Естонію та інші Балтійські країни) шляхом використання економічних, політичних і військових важелів впливу. Для цього можуть бути використані «торгові війни», підняття цін на енергоресурси, дезінформація та пропаганда через власні СМІ, сприяння політичній нестабільності та кризі, підтримка сепаратистських настроїв тощо [118, с. 38].

Зазначимо, що відносно новою формою двосторонніх відносин є взаємозалежність, яка виникає між двома країнами як результат тривалої взаємодії на різних рівнях, через що такі партнери стають більш вразливими до зовнішніх викликів, оскільки кризові явища, що впливають на одного з партнерів, автоматично поширюються і на іншого. Слід пам'ятати, що такий формат взаємодії не є економічним чи політичним союзом або іншою формою інтеграційних відносин, оскільки взаємозалежність може виникати навіть між двома країнами, що знаходяться у політичній конфронтації та мають принципово різні економічні системи. Ми пропонуємо використовувати термін «інтердепендні інтеракції» (від англ. – “interdependance”, взаємозалежність) для

визначення такої форми взаємозалежності. Сучасним прикладом таких відносин є взаємодія між США та КНР. Детальніше її сутність розглянуто у підрозділі 2.1.

Багатосторонні (полілатеральні) відносини (рис. 1.4) є такою формою міжнародної взаємодії, яка передбачає участь декількох, інколи багатьох сторін, які можуть бути пов'язані між собою як безпосередньо, так і через одного з учасників, роль якого в їх множині є більш важливою. Учасники вступають у багатосторонні відносини тоді, коли розв'язання певної проблеми, виконання спільного проекту неможливе або утруднене без участі декількох сторін. Ця форма міжнародних відносин є значно складнішою порівняно з двосторонніми, оскільки передбачає використання комплексних багатосторонніх механізмів координації дій різних держав, кожна з яких має власний національний інтерес, політичну ціль та власні особливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

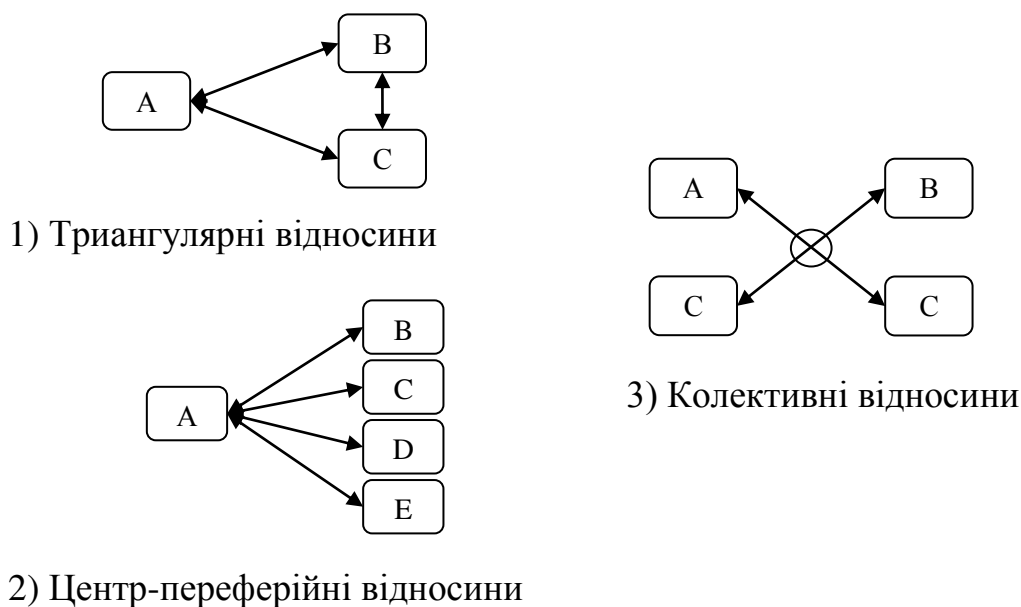

Рис. 1.4. Типи багатосторонніх міждержавних відносин

За: [118, с. 38-39; 100].

Багатосторонні відносини реалізуються переважно через створення міждержавних політичних, економічних або військових коаліцій, союзів, блоків на середньотривалій або довгостроковій основі. Тривалість існування таких об'єднань визначає проблема чи інтерес, для розв'язання чи реалізації яких вони формуються. Якщо проблема чи інтерес мають постійний характер, це призводить

до переходу багатосторонніх відносин у більш інтегровану форму, поглиблюючи взаємодію між учасниками.

За своєю сутністю багатосторонні відносини можуть бути: 1) паритетними чи партнерськими, які іноді називають триангулярними (приклад: взаємодія між Малайзією, Сінгапуром, Індонезією); 2) центр-периферійними, при яких існує єдиний неформальний центр, який домінує над країнами периферії, хоча йому офіційно не делегують додаткових повноважень через міжнародні угоди (таким прикладом є відносини між РФ та країнами пострадянського простору). Особливою формою багатосторонньої міждержавної взаємодії є колективні відносини, оскільки вони мають найвищий, порівняно з усіма іншими формами, ступінь інтегрованості. Для їх реалізації формується міжсуб'єктний центр, який виконує функції координатора та організатора усередині множини учасників міжнародних відносин. Така форма взаємодії визначає інколи навіть дуже жорсткі норми діяльності учасників: кожен із них втрачає частину власних функцій та повноважень на користь створеного координаційного центру. Колективні відносини мають переважно довготривалий характер і велику щільність взаємозв'язків між учасниками [118, с. 39; 100].

Міжнародна торгівля приймає різні форми в залежності від існуючих між державами МЕВ та рівня інтеграції (табл. 1.2).

Виходячи з цього, партнерство поділяють на тимчасове, тобто таке, що полягає у подоланні спільної проблеми (досягненні мети), яка має нагальний характер, та партнерство, розраховане на довготривале (стратегічне) співробітництво, метою якого є реалізація спільних інтересів. Перехід від звичайних епізодичних міждержавних інтеракцій до повноцінних довгострокових МЕВ відбувається поетапно (рис. 1.5).

Системність та єдність світового господарства, з одного боку, стимулює розширення багатосторонніх, колективних відносин (чим більше учасників, тим більш інтегрованою є система), проте, в умовах посилення зростання рівня невизначеності сучасного періоду розвитку світового господарства, необхідною умовою є забезпечення належного рівня зовнішньоекономічної, у першу чергу

зовнішньоторговельної безпеки. Саме в контексті налагодження двосторонніх економічних відносин на засадах довгострокового, стратегічного партнерства існує можливість збалансувати торговельні інтереси сторін на тривалому часовому горизонті.

Таблиця 1.2

Зв'язок між формою міжнародних економічних відносин (МЕВ) та існуючим між партнерами режимом міжнародної торгівлі

Форма МЕВ в залежності від кількості партнерів	Тип МЕВ в залежності від відносин між партнерами	Формат та режим торгівлі в залежності від типу МЕВ та рівня економічної інтеграції
Двосторонні МЕВ	Паритетні	Звичайна
	Конфліктні	Дискримінаційна
	Доміnantно-міноритарні	
	Партнерські, інтердепендні	Преференційна Угода про вільну торгівлю
Багатосторонні МЕВ	Центр-переферійні	Звичайна
		Дискримінаційна
		Преференційна
		Зона вільної торгівлі
	Триангулярні	Звичайна
		Дискримінаційна
		Преференційна
		Зона вільної торгівлі
	Колективні	Зона вільної торгівлі
		Митний союз
Спільний ринок		
Торгівля в межах валютно-економічного союзу		

Складено автором.

Слід зазначити, що не існує прямого зв'язку між статусом стратегічного партнерства та рівнем існуючої економічної інтеграції. Стратегічне партнерство може бути досягнуто на будь-якому етапі економічної інтеграції у разі наявності наступних системних ознак: (1) спільність інтересів, які можуть мати різну спрямованість і види; (2) зіставні погляди щодо практики міждержавної інтеграції (приналежність до міжнародних організацій, інтеграційних утворень); (3) пошук

компромісу у конфліктних питаннях, захист інтересів партнера на світовій арені; (4) єдність позицій щодо вирішення спільних проблем, у тому числі пов'язаних з економічною безпекою; (5) сформованість чи мотивація до організації механізму реалізації відносин стратегічного партнерства.

Рис. 1.5. Етапи механізму формування і реалізації системи стратегічного партнерства між країнами

За: [101, с. 64].

А. Мокій, Р. Енверов, Л. Яремко, М. Флейчук виділяють наступні критеріальні підходи до визначення стратегічного партнерства: (1) наявність спільних геостратегічних інтересів та мети; (2) наявність і гострота суперечностей у відносинах; (3) історичний досвід досягнення компромісів у розв'язанні суперечностей; (4) комплементарність (не антагоністичність) структури національних, у тому числі економічних систем країн-партнерів; (5) єдність цивілізаційних чинників стратегічного партнерства [169, с. 32; 118, с. 46].

Необхідність розробки окремої стратегії співпраці з КНР на всіх рівнях міждержавної взаємодії – у тому числі у зовнішньоторговельній сфері –

зумовлена нездатністю класичних концепцій та теорій міжнародних відносин (структурний реалізм, неолібералізм, конструктивізм та ін.) повністю пояснити специфіку зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної практики КНР [102, с. 97]. Це пов'язано з тим, що концепції, базовані переважно на вивченні історії європейських країн та західному науковому раціоналізмі, не спроможні пояснити та спрогнозувати розвиток міжнародних відносин країн Азійського регіону. Як зазначив теоретик міжнародних відносин Х. Булл: «...теорія міжнародних відносин у XX ст. була здебільшого західною, переважно англо-американською... Якщо теорії, які ми маємо, майже усі виключно західні за своїм походженням та світоглядом, чи можуть вони надати адекватне розуміння світової політичної системи, яка переважно є незахідною?» [103, с. 209-209].

Зовнішньоекономічні стратегії розвитку КНР формуються здебільшого на основі власної, «китайської школи» міжнародних відносин, яка, на думку китайських вчених, є альтернативою «американській», «англійській», «французькій» та іншим школам [101, с. 106; 104, с. 73]

Можна виділити наступні джерела «китайської школи» міжнародних відносин: (1) дипломатичний досвід КНР та власні дослідження китайських науковців у галузі теорії міжнародних відносин; (2) існуючі зарубіжні теорії міжнародних відносин; (3) унікальні культурні традиції китайської цивілізації; (4) особливості історичного розвитку Китаю, не пов'язаного з європейською періодизацією історії; (5) марксистська теорія та її проєкції на міжнародні відносини [102, с. 105; 105]. Центральною відмінністю китайської школи від західної є інша проблематика досліджень (табл. 1.3).

Ще одне завдання, яке виконує «китайська школа» міжнародних відносин – створення власного лексичного поля та вокабулярія для опису економічних та геополітичних процесів, які протиставляються загальноприйнятим у Західному науковому середовищі латинським та англійським термінам, зміст яких викристалізувався під впливом здебільшого «американської» та «англійської» шкіл. При цьому специфічним чинником розвитку теорій міжнародних відносин у

КНР є китайська мова та ієрогліфічна система писемності, яка спричиняє значний вплив на мислення її носіїв [105, с. 68; 106].

Таблиця 1.3

Національні школи теорії міжнародних відносин та їх проблематика

№	Назва школи	Центральне питання та проблематика
1.	Американська школа	Збереження та поглиблення глобальної гегемонії США
2.	Англійська школа	Процеси формування та розвитку «міжнародного суспільства»
3.	Французька школа	Розвиток Європейського Союзу як альтернативи глобальної гегемонії США
4.	Російська школа	Відмова від традиційної геополітики, пристосування до глобалізаційних процесів шляхом розвитку порівняльних переваг
5.	Китайська школа	Приєднання КНР до сучасного міжнародного суспільства та її становлення як повноцінного суб'єкта міжнародної політики

Складено за: [102, с. 104-105; 104, с. 73-94; 105].

Китайські вчені запропонували та вже частково імплементували як у національну, так і у світову економічну теорію альтернативний набір термінів для визначення елементів політичного та економічного курсу КНР. У сучасній науковій літературі та публіцистиці вже активно використовуються такі нові для західної науки китайські поняття та неологізми: Піднебесна (кит. – “тянь ся, 天下”); універсальна гармонія (кит. – “датун, 大同”); Комплексна Державна Потужність (кит. – “цзунхе голі, 综合国力”); стосунки, зв'язки (кит. – “гуаньсі, 关系”); мале благоденство (кит. – “сяокан, 小康”); теорія «Трьох Світів» (кит. – “сан ге гицзе де лі лунь, 三个世界的理论”) та інші [102, с. 97; 105, с. 69; 108; 145; 245]. Їх значення іноді неможливо прямо співвіднести з існуючими традиційними західними аналогами через складність та багатозначність китайської писемності.

Увага до мовної та термінологічної складової викликана розумінням того, що впровадження власної концепції глобалізації, анти- або альтероглобалізму неможливе без існування власного понятійного ряду та «семантичного суверенітету». Китайські науковці наголошують, що лідерство США у галузі міжнародних відносин є не тільки об'єктивним наслідком державної могутності цієї країни, але й результатом активних зусиль академічних кіл США, які зробили

«американську» теорію міжнародних відносин безумовним типовим та стандартним форматом визначення та ідентифікації типів міждержавних відносин у глобалізованому світі [102, с. 98-99; 105, с. 67; 107, с. 202; 109]. Зважаючи на те, що українська наука досі перебуває під величезним впливом існуючих доктрин радянської та російської економічної теорії – досвід КНР у формуванні власної школи та наукової термінології для пошуку свого місця у глобалізованому середовищі є надзвичайно важливим.

Детальніше вплив національної культури та мови на зовнішньоекономічні відносини та міжнародну торгівлю розглянуто у підрозділі 2.3.

1.3. Теоретико-методичні підходи до оцінки економічної безпеки держави в процесі двосторонніх зовнішньоторговельних відносин

Систематизація та узагальнення теоретичного та прикладного доробку вітчизняних і зарубіжних вчених щодо ЕкБД, ЗЕБ та ЗтБД в контексті згаданих у попередньому підрозділі методичних рекомендацій, виокремили сукупність методів розрахунку індикаторів зовнішньоторговельної безпеки та її окремих субіндексів. Окреслена цілісна логіко-структурна послідовність методів охоплює спостереження, вимірювання, порівняння, прогнозування, аналіз та ін.

Застосовувані методи досліджень поділимо на такі класифікаційні групи в залежності від аспекту зовнішньоторговельної міждержавної взаємодії: (1) методи розрахунку показників відкритості країни до глобальної економіки та, зокрема, результатів зовнішньої торгівлі; (2) методи оцінки показників зростання зовнішньоторговельної діяльності; (3) методичні підходи до аналізу просторово-видової структури зовнішньої торгівлі та ефективності торгівлі; (4) методи оцінки ступеня технологічності та якості зовнішньої торгівлі.

Методи оцінки ЗтБД можуть доповнюватися, або уточнюватися як за складниками, так і за окремими індикаторами залежно від цілей дослідження. При використанні зазначених необхідно врахувати, що вони стосуються лише міжнародного аспекту торговельних зв'язків і для їх розрахунку не використовуються статистичні дані внутрішньої торгівлі. Тому значна частина

індикаторів (відкритість економіки, екстраверсія зовнішньої торгівлі, відносні порівняльні переваги) знаходиться під впливом показників реекспорту, реімпорту та окремих параметрів внутрішньої торгівлі.

В контексті предмета дослідження доцільно обрати такі емпіричні методи вимірювання ЗТБД, які корисні для: (1) виявлення основних тенденцій зовнішньоторговельного співробітництва; (2) оцінки кількісних та якісних переваг двосторонньої торгівлі; (3) визначення основних загроз економіці держави, як з боку цільової функції, так і з боку критеріального обмеження безпеки економічного розвитку.

Враховуючи наведене, предмет дослідження та доступні статистичні та інформаційні джерела, для оцінки ЗТБД були обрані наступні показники: (1) базові показники міжнародної торгівлі (обсяги експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту, нормалізований торговельний баланс); (2) індекс екстраверсії зовнішньої торгівлі; (3) індекс проникнення імпорту; (4) індекс відкритості економіки; (5) індекс покриття експорту імпортом; (6) частка обсягів інноваційної продукції у товарному експорті; (7) коефіцієнт ефективності зовнішньої торгівлі «енергозалежної економіки»; (8) індекс подібності експорту; (9) індекс комплементарності зовнішньої торгівлі; (10) індекс виявленої порівняльної переваги; (11) індекс внутрігалузевої торгівлі; (12) індекс інтенсивності торгівлі; (13) індекс торгової спеціалізації.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом (англ. – “Export/Import Coverage”, ХМС_j) – це показник відносних величин координації, який відображає перевищення обсягу експорту над обсягом імпорту, тобто кількість експортованих товарів на одиницю імпортованих. За сутністю цей показник дозволяє аналізувати рівень зовнішньоторговельної самозабезпеченості країни [112, с. 46; 88, с. 155; 120, с. 40-41; 128, с. 86].

Коефіцієнт покриття імпорту експортом (ХМС_j) розраховується за формулою:

$$\text{ХМС}_j = \frac{X_j}{M_j}, \quad (1.1)$$

де j – країна, торгівля якої аналізується; X_j – обсяг загального світового експорту товарів j -ї країни; M_j – обсяг загального імпорту товарів j -ї країни.

Коефіцієнт може приймати значення від 0 (повна відсутність експорту) до $+\infty$. Значення $\text{ХМС}_j = 1$ відображає повне покриття імпорту експортом (стан ідеально збалансованої торгівлі).

Індекс залежності від зовнішньої торгівлі (англ. – “Trade Dependence Index”, TDI_j) – показник визначення важливості зовнішньої торгівлі для національної економіки або ступеня відкритості економіки до зовнішньої торгівлі, тому використовується також назва коефіцієнт, або індекс відкритості економіки (англ. – “Openness Index”) [115, с. 333; 120, с. 26-27; 128, с. 85].

Індекс залежності від зовнішньої торгівлі (TDI_j) розраховується за формулою:

$$\text{TDI}_j = \frac{(X_j + M_j)}{\text{GDP}_j}, \quad (1.2)$$

де j – країна, що аналізується; X_j – загальний обсяг експорту товарів j -ї країни; M_j – загальний світовий імпорт товарів j -ї країни; GDP_j – валовий національний продукт (ВНП) j -ї країни.

Індекс може приймати значення від 0 до $+\infty$. Відносно мале значення індексу відображає надмірні обмеження щодо зовнішньої торгівлі країни, у тому числі обмеження, введені проти країни зовнішніми торговельними партнерами. Використання індексу обмежене значним числом факторів залежності відкритості економіки країни від міжнародної торгівлі, зокрема: торговельними обмеженнями (тарифними та нетарифними бар'єрами); валютною політикою; структурою національної економіки, а також позаекономічними чинниками, якими в сукупності визначається частка обсягів зовнішньої торгівлі у ВНП. Не виключене становище, коли в економіці з ліберальним режимом торгівлі значення індексу

відкритості відносно низьке, якщо значна частка ВВП створюється внутрішнім виробництвом.

Індекс проникнення імпорту (англ. – “Import Penetration Index”, MPI_j) – відображає частку обсягу внутрішнього попиту, яка задовольняється за рахунок імпорту. При цьому обсяг внутрішнього попиту (англ. – “Domestic Demand”, DD) визначається як різниця між обсягом ВВП країни та обсягом її експорту. Індекс проникнення імпорту використовується для оцінки ступеня вразливості економіки до пов’язаних з міжнародною торгівлею зовнішніх шоків [120, с. 28-29; 128, с. 88-89]:

$$MPI_j = \frac{X_j}{(GDP - M + X)_j} \times 100, \quad (1.3)$$

де j – країна, яка аналізується; X_j – загальний обсяг експорту j -ї країни; M_j – загальний обсяг імпорту j -ї країни; GDP_j – обсяг ВВП j -ї країни. Індекс приймає значення від 0 (імпорту не існує) до 100 (внутрішній попит задовольняється імпортом; внутрішнє виробництво та експорт відсутні).

Застосування цього показника передбачає врахування залежності індексу від впливу реекспорту та негативної кореляції з масштабами економіки країни. Низьке або нульове (повна незалежність від імпорту) значення показника не обов’язково свідчить про економічну безпеку та ефективність національної економіки та може свідчити про незбалансовану торговельну політику, яка призведе до негативних наслідків у довгостроковій перспективі.

Індекс екстраверсії зовнішньої торгівлі (англ. – “Extraversion Index”, EVI_j) характеризує значущість експорту для економіки країни, ступінь залежності внутрішнього виробництва від зовнішньої торгівлі, тому індекс може розглядатися, як «індекс схильності до експорту» (англ. – “Export Propensity Index”, XPI_j) [115, с. 333; 120, с. 30-31; 128, с. 85]:

$$XPI_j = \frac{X_j}{GDP_j} \times 100\%, \quad (1.4)$$

де j – країна, яка аналізується; X_j – загальний обсяг експорту j -ї країни; GDP_j – обсяг ВВП j -ї країни. Індекс приймає значення від 0 (експорту не існує) до 100 (всі виготовлені в країні товари експортуються).

Аналогічно як і індекс проникнення імпорту, індекс екстраверсії знаходиться під впливом реекспорту і може бути некоректно завищений через зміну його обсягів. Наприклад, якщо реекспорт не враховується, значення індексу екстраверсії може перевищити 100. Крім того, індекс екстраверсії негативно корелює залежно від масштабів національної економіки: у країнах з відносно великим масштабом економіки значення індексу, як правило, менше.

Важливим показником ЗтБД є обсяг торгівлі високотехнологічними товарами, який вважають індикатором інноваційної спроможності країни. Розрахунок частки інноваційної продукції у загальному обсязі експорту потребує визначення товарів, які відносяться до інноваційних та високотехнологічних. Як зазначає Ю. Харазішвілі, відповідно до методології Державної служби статистики України інноваційна продукція – це продукція, яка є новою або істотно удосконаленою щодо її властивостей або способів використання. Новими продуктами вважають товари, що істотно відрізняються характеристиками або призначенням від продуктів, які виготовлялися підприємством раніше. До інноваційної продукції віднесена продукція, яку впроваджено у виробництво протягом останніх трьох років і яка реалізована на вітчизняному ринку [128, с. 87].

З огляду на певну нечіткість наведеного визначення, його неможливо застосувати для виокремлення інноваційного складника зовнішньої торгівлі та ефективності експорту, оскільки показники ЗЕБ та ЗтБД повинні порівнювати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на світовому, а не на внутрішньому або міжрегіональному рівні. Тому у світовій практиці для оцінки інноваційної спроможності країни використовується показник обсягу торгівлі високотехнологічними товарами.

Для подальшого виокремлення високотехнологічної компоненти зовнішньої торгівлі України проведемо декомпозицію загального обсягу експорту з

виокремленням товарних груп за ступенем техніко-технологічної обробки, використання технологій та інновацій. Зупинимося на застосуванні таких методів типологізації товарів для декомпозиції експорту: 1) класифікація товарів за рівнем технологічної місткості відповідно до кодів Гармонізованої системи опису та кодування товарів (ГСОКТ) та її вітчизняної локалізації, Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) [130, с. 65; 131]; 2) визначення базових класів товарів (засоби виробництва, проміжні товари, споживчі товари) згідно з Системою національних рахунків (СНР) [135]; (3) ідентифікація рівня технологічної місткості згідно з Стандартною міжнародною торговою класифікацією ООН (СМТК) [127, с. 26]; (4) класифікація галузей промисловості за критерієм технологічної місткості за методикою Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [132; 133]; (5) ідентифікація високотехнологічних товарів за методикою ОЕСР [134].

Використовуючи наведені класифікації, виокремимо групи та категорії товарів у загальному обсязі зовнішньої торгівлі країни, та визначимо частки окремих товарів залежно від їх техніко-технологічного призначення та структури виробництва. Зауважимо, що саме обсяги торгівлі високотехнологічними товарами у світовому масштабі вважають індикатором інноваційної спроможності національної економіки. Частка інноваційної продукції у обсязі товарного експорту визначається за формулою (ITX_j) [113, с. 154; 128, с. 87-88; 129, с. 43]:

$$ITX_j = \frac{X_j^T}{X_j} \times 100\%, \quad (1.5)$$

де: j – країна; X_j^T – частина високотехнологічної продукції в загальному експорті j -ї країни; X_j – загальний обсяг експорту товарів j -ї країни.

Аналогічно визначається частка імпорту інноваційної продукції в загальному обсязі імпорту країни (ITM_j):

$$ITM_j = \frac{M_j^T}{M_j} \times 100\%, \quad (1.6)$$

де, j – країна (окремий регіон), імпортерний портфель яких аналізується; M_j^T – частина високотехнологічної продукції в загальному обсязі імпорту j -ї країни; M_j – загальний обсяг імпорту товарів j -ю країною.

Важливою складовою, що визначає інноваційний характер економіки також є залежність від імпорту сировини та енергоносіїв. Для оцінки ЗтБД та стійкості економіки до змін глобального середовища важливо визначити рівень енергонезалежності, як співвідношення між експортом високотехнологічних товарів та імпортом енергетичних ресурсів (коефіцієнт ефективності зовнішньої торгівлі «енергозалежної економіки», K_e):

$$K_e = \frac{X_{ht}}{M_{em}}, \quad (1.7)$$

де, X_{ht} – обсяг експорту високотехнологічних товарів; M_{em} – обсяг імпорту енергетичних ресурсів.

Припускається, що з допомогою коефіцієнта враховується частка енергетичних ресурсів у виробництві високотехнологічної продукції, що відображає екстенсивний (або інтенсивний) характер виробництва. Для розрахунку коефіцієнту використані наведені вище методи декомпозиції експорту та товарний класифікатор СМТК, згідно з яким енергетичними товарами вважається стаття 27, а високотехнологічними – статті 28, 29, 30, 32, 38, 54, 84, 85, 87, 88, 90, 93 (додаток Б, табл. Б.1-Б.4) [119; 131].

Більш чітко позицію країни у світовій торгівлі в аспекті технологічної інтенсивності структури експорту характеризують виявлені порівняльні переваги у торгівлі технологічними та інноваційними товарами, для чого доцільно використати спеціалізований торговельний індекс виявленої порівняльної переваги (RCA_{ij}) [118, с. 51; 119; 120, с. 72-73].

Застосування індексу виявленої порівняльної переваги (англ. – “Revealed Comparative Advantage”, RCA_{ij}) поширене для оцінки рівня спеціалізації країни на виробництві конкретних типів товарів, що є одним з чинників

конкурентоспроможності у глобальному середовищі [118, с. 51; 119; 120, с. 72-73]:

$$RCA_{ij} = \frac{x_{ij}/X_j}{x_{iw}/X_w}, \quad (1.8)$$

де, j – країна-експортер; w – всі країни або група країн, торгівля між якими аналізується; i – назва товару або галузі промисловості; x – обсяг експорту i -го товару або галузі; X – загальний обсяг експорту країни.

Індекс приймає значення від 0 до $+\infty$. Значення індексу від 0 до 1 відображає недостатню спеціалізацію країни у виробництві i -го товару (товарної групи). Якщо значення індексу перевищує одиницю – це свідчить про виявлену порівняльну перевагу або спеціалізацію на виробництві i -го товару.

Компаративний аналіз торгівлі країни або окремого регіону з торговельним партнером дозволяє встановити подібність спеціалізації потенційних партнерів у міжнародній торгівлі. На думку Р. Енверова, якщо індекси порівняльної переваги на аналогічні товарні групи співпадають, подальше розширення існуючої торгівлі є недоцільним [118, с. 51].

Використання індексу виявленої порівняної переваги пов'язано з обмеженнями при розрахунку та інтерпретації результатів, а саме: (1) зміна частки ринку, на основі якого розраховується значення індикатора RCA, може відбуватися не лише внаслідок зміни внутрішньої порівняної переваги країни-експортера, але й під впливом кон'юктурних коливань попиту у країнах-імпортерах, що ускладнює коректний аналіз динаміки RCA протягом певного періоду часу; (2) індекс RCA залежить не лише від обсягу експорту країни, а й від зміни обсягу сукупного виробництва товарів; (3) показник RCA не враховує частку i -го товару в сукупному експорті країни; (4) індекс виявленої порівняльної переваги може знаходитись під впливом діючих умов зовнішньої торгівлі, наприклад, торговельних тарифів та бар'єрів.

Важливою проблемою використання індексу виявленої порівняльної переваги є те, що він не може відображати «фактичну» конкурентоспроможність

товару, яка може деформуватися державною політикою: субсидіями на виробництво, спеціальними режимами оподаткування тощо.

Наступним важливим аспектом двосторонньої торгівлі є взаємодоповнюваність експортної пропозиції та імпоротної потреби у країнах-партнерах, що вимірюється індексом комплементарності зовнішньої торгівлі (англ. – “Trade Complementarity Index”, TCl_{js}), який встановлює наскільки експортовані товари користуються попитом у торговельного партнера зіставленням структури експорту та імпорту країн-партнерів та експортного профілю однієї країни імпортному профілю іншої [120, с. 80-81]:

$$TCl_{js} = \left[1 - \left(\sum \left| \frac{m_{ij}}{M_j} - \frac{x_{is}}{X_s} \right| \div 2 \right) \right] \times 100, \quad (1.9)$$

де, j – країна-імпортер; s – країна-експортер; i – назва товару або галузі промисловості; x_i – обсяг експорту i -го товару або галузі; m_i – обсяг імпорту i -го товару або галузі; X – загальний обсяг експорту; M – загальний обсяг імпорту.

Індекс комплементарності (TCI) приймає значення від 0 до 100 залежно від ступеню взаємодоповнюваності імпортного профілю економіки країни експортному профілю економіки країни-партнера. При TCI рівному 100 експорт та імпорт двох країн-партнерів повністю відповідають, при рівності TCI нулю припускається, що країни не мають умов для торгівлі. За І. Пірлманом, якщо в країні спостерігається високий індекс комплементарності експорту (TCl_{js}^X), це відображає те, що країна приймає участь в розподілі продукції як експортер. Якщо індекс комплементарності імпорту (TCl_{js}^M) є вищим, то країна є учасником виробничих процесів переважно як імпортер компонентів виробництва [137, с. 398].

Отже індекс TCl_{js}^X відображає відповідність потенціалу економік країн-партнерів. Зазначимо, що індекс комплементарності не розглядає якість, види та частку високотехнологічних товарів, тому його не доцільно використовувати як індикатор обов'язкового попиту вітчизняних товарів на ринках країн-партнерів.

Аналогічно визначається потенціал не лише торговельного партнерства (комплементарності), але й торговельного протистояння (антагоністичності), враховуючи, що для країн з подібними експортними портфелями більше вірогідна конкуренція на обмежених ринках збуту товарів. Для визначення рівня такого торговельного антагонізму використовується індекс подібності експорту (англ. – “Export Similarity Index”, ESI_{js}):

$$ESI_{js} = \left\{ \sum_i \min \left(\frac{x_{jw}^i}{X_{jw}}, \frac{x_{sw}^i}{X_{sw}} \right) \right\} \times 100, \quad (1.10)$$

де j та s – країни, експортні портфелі яких порівнюються; w – всі країни світу або група країн, торгівля між якими аналізується; i – назва товару або галузі промисловості; x_i – обсяг експорту i -го товару або галузі; X – загальний обсяг експорту.

Індекс може приймати значення від 0 до 100%, при рівності нулю між двома країнами немає спільних експортних груп і вони не розглядаються як конкуренти. Значення ESI_{js} рівне 100% свідчить про повну подібність експортних портфелів, що за умови присутності на одних зовнішніх ринках призведе до конкуренції. Зазначимо, що індекс не враховує такі характеристики товару, як якість, ціна, позиціонування на ринку і не відображає фізичний обсяг експорту, а враховує лише його структуру.

Притаманні для індексів (TCI, ESI) обмеження відсутні при застосуванні індексу інтенсивності торгівлі (TII_{js}), який характеризує інтенсивність торговельних потоків між країнами у зіставленні з їх позиціями у світовій торгівлі. Як вважає М. Мікіс індекс використовується переважно для аналізу рівня мегарегіональної торгівлі, як індикатор ефективності товарообороту або для визначення рівня послідовності та стабільності торговельних відносини між країнами [120, с. 44-45]:

$$TII_{js} = \frac{X_{js}/X_{jw}}{X_{ws}/X_w}, \quad (1.11)$$

де, j та s – країни, двостороння торгівля між якими аналізується; X – загальний обсяг експорту; X_{js} – загальний обсяг експорту з j -ї країни до s -ї країни; X_{ws} – загальний обсяг експорту до s -ї країни; X_{jw} – загальний обсяг експорту j -ї країни; X_w – загальний обсяг світового експорту. Тобто, індекс інтенсивності торгівлі показує, як співвідноситься експорт j -ої країни до s -ї країни з сукупним обсягом експорту інших країн до s -ї країни. Якщо частка експорту j -ї країни до s -ї країни вища за частку j -ї країни у світовому експорті, то торгівля між цими партнерами вважається інтенсивною. Такий методичний підхід до розрахунку доцільно використати і на регіональному рівні для визначення рівня взаємної торгівлі між окремими регіонами країни або торговельного блоку у порівнянні з їх участю у світовій торгівлі.

Індекс TI_{js} приймає значення від 0 до $+\infty$. Перевищення одиниці відображає «інтенсивність» торговельних зв'язків між країнами і доводить, що створення торговельного блоку або зони вільної торгівлі може сприяти поживленню торгівлі. Вважається, що країни недостатньо реалізують свій торговельний потенціал, якщо індекс TI_{js} приймає значення менше від одиниці.

Крім індикаторів інтенсивності важливою також є оцінка галузевої спеціалізації торговельних зв'язків, яка визначається за допомогою індексу торгової спеціалізації (TSI_{js}), який дозволяє оцінити взаємну компаративну конкурентоспроможність виробництва товарів країн в процесі двосторонньої торгівлі [120, с. 30-31]:

$$TSI_{js} = \frac{X_{js} - M_{js}}{X_{js} + M_{js}}, \quad (1.12)$$

де, j та s – країни двосторонньої торгівлі; X_{js} – загальний обсяг експорту; M_{js} – загальний обсяг імпорту.

Індекс TSI_{js} приймає значення від -1 до 1. Наявність конкурентної переваги, наслідком якої є спеціалізація країни на виробництві та експорті товару, відображається додатнім значенням індексу, що наближається до одиниці із зростанням рівня спеціалізації.

Індекс внутрігалузевої торгівлі (англ. – “Intra Industry Trade”, $ИТ_{js}$) дозволяє оцінити товарообмін між країнами диференційованими продуктами однієї галузі, подібними товарними групами або близькими субститутами. Внутрігалузева торгівля має важливе значення для обґрунтування доцільності інтеграції між торговельними партнерами, оскільки характеризує подібність їх економік. Відповідно до цього, торгівля розвивається в умовах однакової чи подібної забезпеченості факторами виробництва та забезпечує зростання доходів.

Дослідження внутрігалузевої торгівлі (ВГТ) привертає увагу дослідників та науковців з 60-х років минулого століття. Теоретичні положення ВГТ суперечили традиційним теоріям міжнародної торгівлі, базованим на концепції порівняльної переваги та галузевої спеціалізації. В сучасних умовах емпіричні дослідження Е. Даутовиса и Л. Орзагової доводять, що ВГТ відіграє важливу роль у динаміці внутрішньої торгівлі країн ЄС, особливо для нових країн-учасників [138; 139]

Значні обсяги внутрігалузевої торгівлі характерні для зовнішньої торгівлі розвинених країн. Чим більше значення показника ВГТ, тим більша подібність економік країн за виробництвом, технологіями, цінами та структурою споживчого попиту, що, як вважає В. Головень, підтверджує подібність економічних макросистем країн-партнерів в стратегічній перспективі [140, с. 64]. Внутрігалузевий обмін стимулюється ефектом економії масштабу та диференціацією виробництва продукції. Необхідною умовою розвитку ВГТ є місткий ринок збуту, що залежить від рівня економічної інтеграції. Таким чином, частка ВГТ може бути використана як одна з характеристик інтенсивності інтеграційних процесів у обраному мегареґіоні [141, с. 31].

Аналіз рівня ВГТ базується на оцінках інтенсивності охоплення торгівлі для кожної товарної позиції та торговельного партнера з використанням різних показників, у т.ч. індексу Вердорна, індексу Баласса. Найбільш поширене використання індексу Грубеля-Ллойда, запропонованого Г. Грубелем та П. Дж. Ллойдом у 1975 р. [142, с. 20-23] під назвою «секторальний індекс внутрігалузевої торгівлі» (англ. – “Sectoral Intra Industry Trade”) [140, с. 76]:

$$GL_{js} = \frac{(x_{ijs} + m_{isj}) - |x_{ijs} - m_{isj}|}{x_{ijs} + m_{isj}} = 1 - \frac{|x_{ijs} - m_{isj}|}{x_{ijs} + m_{isj}}, \quad (1.13)$$

де, j та s – країни-учасники двосторонньої торгівлі; i – назва товару або галузі промисловості; x_{ijs} – обсяги експорту i -го товару або галузі; m_{isj} – обсяги імпорту i -го товару або галузі.

Використання індексу GL_{js} обмежується встановленням рівня ВГТ лише для торгівлі окремим товаром або для окремої галузі виробництва. Для визначення частки ВГТ в загальному обсязі товарообігу країни з торговельним партнером, регіоном або з усіма країнами світу використовується агрегований індекс ВГТ (англ. – “Aggregate Intra-Industry Trade Index”) [140, с. 78-79]:

$$ИТ_{js} = \sum \left(\left(1 - \frac{|x_{ijs} - m_{isj}|}{x_{ijs} + m_{isj}} \right) \times \frac{x_{ijs} + m_{isj}}{X_{js} + M_{sj}} \right), \quad (1.14)$$

де, j та s – країни; i – назва товару або галузі промисловості; x_{ijs} – обсяг експорту i -го товару або галузі; m_{isj} – обсяг імпорту i -го товару або галузі; X – загальний обсяг експорту; M – загальний обсяг імпорту.

Індекс приймає значення від 0 (повна відсутність ВГТ) до одиниці (повністю інтегрована торгівля виробничою продукцією). При $ИТ_{js} = 0$ відбувається лише одностороння торгівля, зростання значення індексу показує, що країни тісно співпрацюють у зовнішній торгівлі. Для економічно розвинених країн характерними є вищі значення індексів ВГТ у порівнянні з країнами, що розвиваються.

Торгова спеціалізація (TS_{js}) та інтенсивність торгівлі ($ИТ_{js}$) можуть бути оцінені як загалом, так і для окремих товарів (товарних груп).

Нами розглянута сукупність ustalених методів розрахунку індикаторів поточного стану та перспектив розвитку двостороннього торговельного співробітництва, особливості інтерпретації розрахованих значень, а також обмеження використання індексів та проблеми їх застосування для аналізу. Наведена сукупність індикаторів є достатньо компактною та інформативною, що

дозволяє вважати, що їх застосування дозволить отримати обґрунтовані висновки щодо перспектив двостороннього торговельного співробітництва, визначити «критичні точки» (біфуркації) двосторонніх торговельних відносин.

Використання наведених індикаторів дає підстави встановити негативні тенденції або індивідуальні загрози, що стосуються певних елементів міжнародної торгівлі. Визначення загального рівня ЗтБД потребує системного підходу до аналізу з розрахунком інтегрального індексу зовнішньоекономічної безпеки.

Згідно з Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» (далі – «Методика») інтегральний індекс зовнішньоекономічної безпеки країни включає низку макроекономічних, торговельних показників та індикаторів [143]. Як вважає І. Бабець недоліком затвердженої методики є використання винятково кількісних характеристик, без урахування якісних параметрів зовнішньої торгівлі [144, с. 24]. Враховуючи цю тезу, для оцінки рівня зовнішньоторговельної безпеки модифікуємо сукупність запропонованих Міністерством індикаторів, доповнюючи та акцентуючи на використанні таких: (1) коефіцієнт покриття експортом імпорту; (2) частка країни-партнера у зовнішньоторговельному обороті; (3) частка високотехнологічної продукції в загальному експорті (імпорті) регіону; (4) частка сировинного та низького ступеня переробки експорту у загальному обсязі товарного експорту; (5) імпорт енергетичних ресурсів з однієї країни.

Для визначення ефективності та безпеки зовнішньоторговельних зв'язків країни з регіоном торговельного партнера (у контексті предмета нашого дослідження з КНР та з країнами АТР) включимо до інтегрального індексу наведені вище показники, що відображають рівень торговельних зв'язків винятково з цими партнерами, а саме індекс комплементарності зовнішньої торгівлі та індекс подібності експорту.

Граничні значення обраних показників та їх ваговий коефіцієнт при розрахунку інтегрального індексу визначено з урахуванням положень, згаданої

Методики Міністерства економіки [143] та результатів наших попередніх досліджень [144, с. 25], з використанням експертних оцінок та з урахуванням середніх значень розрахованих показників (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Структурні характеристики зовнішньоторговельної безпеки (ЗтБ)

№ з/п	Назва індикатора	Характер впливу на рівень безпеки	Граничне значення, X_{opt}	Ваговий коефіцієнт, a_i
1.	Коефіцієнт покриття експортом імпорту, разів	стимулятор	не менше 1	0,129
2.	Частка країни-партнера у зовнішньоторговельному обороті, %	дестимулятор	не більше 10%	0,121
3.	Частка високотехнологічної продукції в експорті товарів до однієї країни, %	стимулятор	не менше 15%	0,088
4.	Частка високотехнологічної продукції в імпорті товарів з однієї країни, %	дестимулятор	не більше 20%	0,139
5.	Частка енергетичних ресурсів в імпорті товарів з однієї країни, %	дестимулятор	не більше 25%	0,183
6.	Обсяг експорту сировини та продукції низького ступеня переробки в загальному обсязі експорту товарів до країни-партнера, %	дестимулятор	не більше 20%	0,049
7.	Індекс комплементарності експорту, разів	стимулятор	не менше 45	0,109
8.	Індекс комплементарності імпорту, разів	дестимулятор	не більше 50	0,101
9.	Індекс подібності експорту, разів	дестимулятор	не більше 40	0,081

Складено за: [143;144].

Значення індикаторів розраховуються на підставі даних міжнародних організацій [99; 100], державних та регіональних управлінь статистики про зовнішньоекономічну та інноваційну діяльність після їх нормування, тобто конвертації до масштабу вимірювань, за якого «найкращому» значенню індикатора відповідає 1, «найгіршому» – 0.

Для забезпечення однакової інформаційної спрямованості показники поділені на «стимулятори» та «дестимулятори». Нормовані значення показників-стимуляторів розраховуються як відношення статистичного значення індикатора до граничного [144, с. 25].

$$z_i = \frac{x_i}{x_{\text{опт}}}, \quad (1.15)$$

де x_i – значення індикатора, розраховане за даними регіональної статистики; $x_{\text{опт}}$ – граничне значення індикатора.

Для показників-дестимуляторів застосоване зворотнє співвідношення: граничне значення індикатора поділене на статистичне значення показника. В обох випадках нормований показник приймаємо як рівний 1, якщо статистичне значення індикатора дорівнює оптимальному.

Інтегральний індекс зовнішньоторговельної безпеки ($I_{\text{ЗТБ}}$) розраховуємо як:

$$I_{\text{ЗТБ}} = \sum_{i=1}^b a_i \times z_i, \quad (1.16)$$

де – a_i вагові коефіцієнти ступеню внеску i -го показника в інтегральний індекс зовнішньоторговельної безпеки регіону; z_i – нормовані значення вхідних показників x_i [143; 144].

Отримані результати використання пропонованого методичного підходу до розрахунку $I_{\text{ЗТБ}}$ та висновки стосовно його впливу на стратегічні пріоритети співпраці між Україною та КНР наведені у попередніх працях автора [110; 145], підрозділі 2.2 цього дослідження (рис. 2.18) та додатку М (табл. М.1).

Висновки до розділу 1

1. В процесі залучення нових країн до системи світового господарства об'єктивною необхідністю стає забезпечення сталого рівня розвитку, захищеності національної економіки від впливу зовнішньоекономічних чинників та максимальної ефективності участі у світогосподарських зв'язках. В умовах поліполярної системи світової економіки відбувається трансформація геоекономічної та політичної карти світу, з'являються нові форми міжнародної взаємодії, відтак змінюються й основні підходи до розробки і реалізації економічної стратегії розвитку, в процесі якої важливого значення набувають зовнішні, у першу чергу торговельні чинники. З появою нових можливостей активізації зовнішньоторговельної діяльності з'являються чимало ризиків та

загроз, пов'язаних з поступовою інтеграцією та зростанням взаємозалежності, через що актуальними стають безпекові заходи. Як критеріальне обмеження участі в системі світогосподарських зв'язків, економічна безпека, а саме її зовнішньоторговельна складова являють собою систему інструментів з превентивно-захисними та програмно-цільовими функціями.

2. Економічна безпека як теоретична категорія не має єдиного трактування у світовій економічній науці. У капіталістичних країнах США та Західної Європи під терміном «економічна безпека» розуміється перш за все захищеність приватних осіб, громадян та домогосподарств від різкого погіршення їх фінансово-економічного стану. Азіатські вчені, у тому числі з КНР, трактують категорію «економічної безпеки держави» більш глобально та розуміють під нею захищеність саме державної, національної економіки від зовнішніх та внутрішніх викликів, відсутність наявних геополітичних конфліктів та ворогів. При цьому китайські вчені надають важливості саме економічній незалежності, наприклад, тому впливу який мають іноземний капітал та інвестиції у сучасній китайській економіці. Вітчизняний підхід до трактування категорії «економічна безпека» поєднує глобальний вимір характерний для азіатських праць з цього напрямку та європейську ментальність, згідно з якою безпека передбачає можливості для зростання та покращення положення держави або індивіда.

3. Незважаючи на значну кількість публікацій теоретичного та практичного значення у вітчизняній науці, окремі аспекти тлумачення терміну економічна безпека в умовах глобалізації залишаються недослідженими, а саме: (1) трансформація загроз економічній безпеці в процесі глобалізації; кількісні та якісні показники загроз економічній безпеці та їх динаміка; (2) залежність впливу загроз національній економіці, зокрема загроз економічної експансії; (3) забезпечення економічної безпеки у контексті двостороннього співробітництва.

4. Вдосконалення традиційних та формування нових методів та форм двостороннього економічного співробітництва, адекватних сучасним викликам та загрозам зовнішнього середовища, вимагає обґрунтування доцільності та засобів визначення критичних параметрів та цільових орієнтирів розвитку двосторонніх

відносин. Критеріальною ознакою моделювання стратегії співробітництва є економічна безпека країн-партнерів та розвитку відносин. Забезпечення якісного наукового супроводу в процесі формування стратегії не тільки двосторонніх, але й колективних економічних відносин потребує ґрунтовних досліджень з визначення оптимальних параметрів економічної взаємодії для всіх сторін (достатня та необхідна передумова ефективного співробітництва). В процесі аналізу двосторонніх економічних відносин необхідно врахувати домінантні характеристики співробітництва, потенційні можливості, визначити загрози та ризики, окреслити тенденції та прогностичні орієнтири для майбутнього розвитку.

5. Сформовано цілісну логічно взаємоузгоджену сукупність методів оцінки кількісних та якісних характеристик двосторонніх відносин з країнами-партнерами, яка орієнтована на визначення деструктивних та домінантних тенденцій з метою формування пріоритетних напрямів подальшого співробітництва. Такий аналіз дозволяє предметно вивчити зовнішньоторговельну складову відносин не тільки з КНР, але й з іншими партнерами у Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), запропонувати заходи щодо диверсифікації торговельних відносин та підвищення їх ефективності.

Основні результати дослідження за даним розділом опубліковано у працях: [110; 111; 186; 340].

РОЗДІЛ 2

ДИНАМІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Домінантні чинники та тенденції розвитку українсько-китайських торговельних відносин

Сучасний етап розвитку глобальної економіки характеризується масштабними змінами та потрясіннями: розпад СРСР та соціалістичного табору, трансформація країн Центральної і Східної Європи, зростання економічного потенціалу країн Південно-Східної Азії, особливо КНР та Індії. Всі ці зміни радикально впливають на формування метасистемних характеристик глобальної економіки, які набувають різноманітності, складності, багатополюсності і багатовекторності, що призводить до створення нових і одночасного руйнування традиційних світогосподарських зв'язків, котрі склалися століттями. Світова фінансово-економічна криза ще більше ускладнює нестабільність та ентропійність розвитку аж до загрози явищ глобальної катастрофи. Крім того, відбувається кардинальна трансформація структури світової економіки, яку спричиняє новий етап науково-технічної революції.

Участь у процесах глобальної економічної інтеграції обумовлює необхідність визначення місця і ролі України як у міжнародному поділі праці загалом, так і в мегарегіональних економічних утвореннях. При цьому, необхідно враховувати геополітичне і гео економічне положення України, історичні, культурні, міжнаціональні зв'язки, та традиції, що склалися.

За Д. Лук'яненком глобальна економічна інтеграція – це не просто об'єднання ресурсів виробництва, а створення якісно нової, ефективнішої економічної системи [146]. Теорії міжнародної економічної інтеграції описують декілька форм інтеграційних процесів: повна і часткова інтеграція; концепція концентричних кіл; теорія гнучкої геометрії або селективна інтеграція; секторальна інтеграція. Таким чином, інтеграція не обов'язково означає повне

поглинання або злиття чи взаємопроникнення національних економічних макросистем. Кожна країна самостійно обирає форми і механізми, а також ступінь інтеграції в мегарегіональне співтовариство. Часто окремі учасники таких міжнародних економічних угруповань, як АТЕС, НАФТА, ОЧЕС та інші, входять в декілька мегарегіональних об'єднань, що не суперечить нормам і правилам Світової організації торгівлі (СОТ) та іншим міжнародним угодам.

На нашу думку, розвиток економіки України на сучасному етапі глобальної економіки можливий за активної участі не лише в євроінтеграційних, але і в євразійських, Азійсько-Тихоокеанських та трансрегіональних інтеграційних процесах. Відповідно, необхідна наукова розробка альтернативних і доповнюючих стратегій співробітництва України з іншими домінуючими центрами світових господарських зв'язків.

Одним із центрів та потенційним «гравітаційним полем» Євразійського мегарегіону є КНР, лідер за темпами економічного розвитку серед країн Азії. КНР – третя за територією країна світу з населенням більше 1,33 млрд осіб. Географічне положення та сформована за останні десятиліття інфраструктура дозволяє КНР розгорнути практично всі види виробництва на основі власної самодостатньої моделі функціонування національної макросистеми [147, с. 14].

Значущість КНР у глобальній економіці зростає протягом останніх трьох десятиліть з нарощуванням економічного потенціалу надзвичайно швидкими темпами. У 2010 р. за обсягом номінального ВВП КНР вперше випередила Японію, зайнявши друге місце в світі після США (рис. 2.1).

Економіка КНР зростає динамічніше за економіки високорозвинених країн «великої сімки» (США, Японія, ФРН, Великобританія, Франція, Італія, Канада). У 1960 р. обсяг номінального ВВП США перевищував ВВП КНР на 89% (відповідно 543,3 та 59,18 млрд дол. США), у 2015 р. – на 39,45% (17,95 та 10,86 трлн дол. США). При цьому протягом 2010-2015 рр. середньорічні темпи зростання ВВП у КНР становили 13,76%, у США – 3,72% [148]. Збереження такої тенденції дозволяє припустити, що частка ВВП КНР у глобальній економіці до 2020 р. зросте до 20% [149, с. 97]. Прогноз підтверджується стійкістю економіки КНР як

до мегарегіональних, так і до глобальних криз: темпи зростання реального ВВП КНР у 2008 р. склали 9,6%, у 2009 р. – 9,2%. Стабільність національної економіки дала підставу КНР у 2010 р. збільшити частку у Світовому банку за рахунок розширення квоти країн, що розвиваються з 2,78% до 4,42%. Внаслідок цього, в Світовому банку КНР набула більшої впливовості, ніж ФРН, Франція і Великобританія [150].

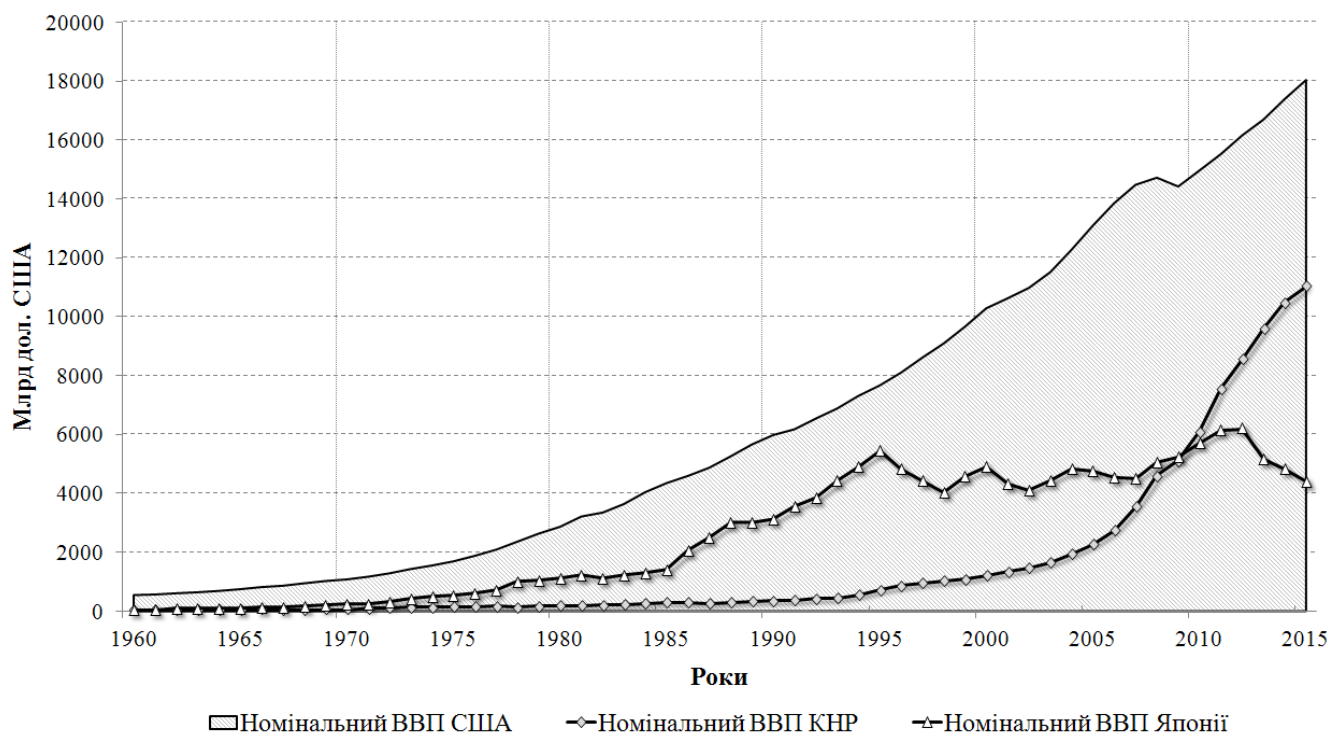

Рис. 2.1. Динаміка обсягів номінального ВВП КНР та США, 1960-2015 рр., млрд дол. США

Розраховано за: [148].

При цьому, зберігається глибока інтегрованість КНР у глобальну економіку. Однією з головних передумов стійкого зростання обсягів ВВП та золотовалютних резервів КНР залишається експортоорієнтований характер економіки. На даний час в економіці КНР застосовується нова промислова політика переходу від екстенсивного розширення виробництва до інтенсивного розвитку ключових високотехнологічних галузей [146, с. 14], завдяки чому присутність КНР на глобальних ринках постійно зростає, а частка у глобальній торгівлі збільшилася з 0,75% у 1948 р. до 12% у 2015 р. та складає приблизно 4 трлн дол. США [150], (рис. 2.2).

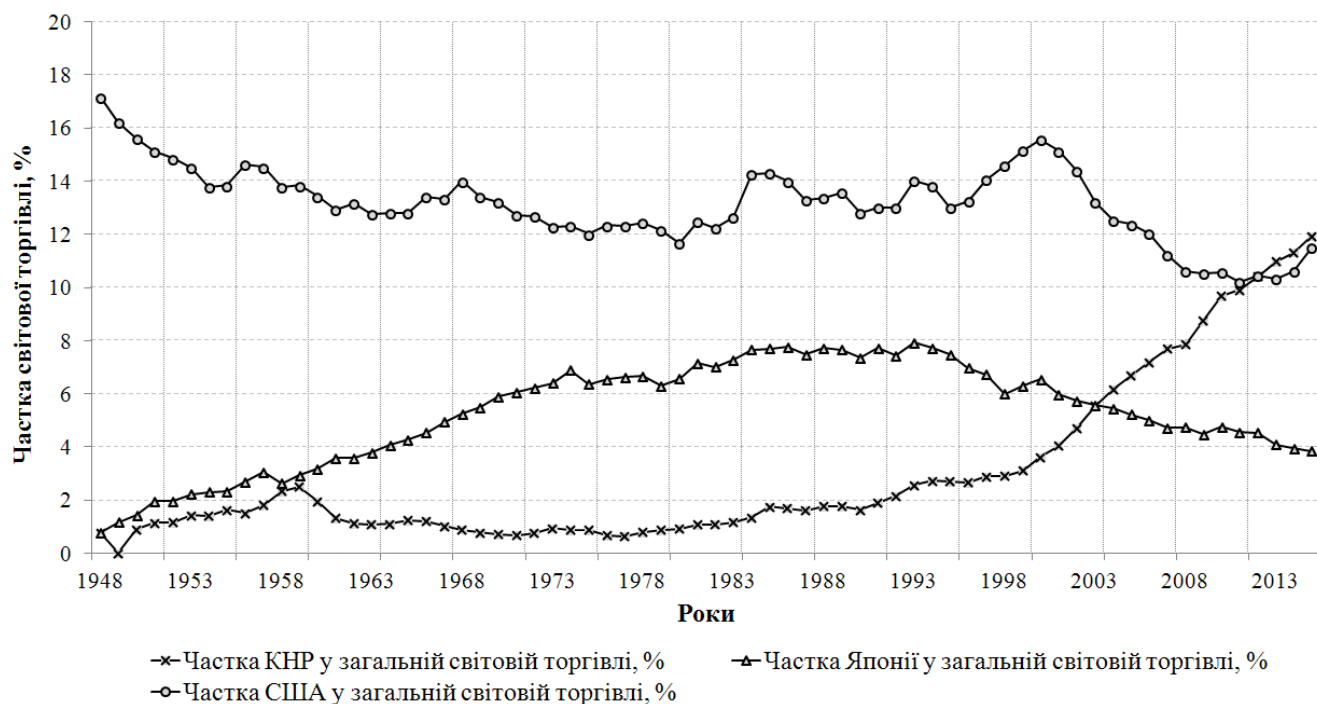

Рис. 2.2. Динаміка зростання частки КНР у загальній світовій торгівлі, 1960-2015 рр., %

Розраховано за: [148].

За цим показником КНР поступається лише США, проте, на відміну від американської, китайська торгівля здійснюється з позитивним сальдо торговельного балансу (біля 6 млрд дол. США у 2015 р.), що створює можливості інвестиційної активності як у національній економіці, так і в економіках інших країн, особливо держав Африки та Південної Америки.

У 2011 р. КНР нагромаджує найбільші золотовалютні та фінансові резерви, третина з яких припадає на цінні папери США, завдяки чому між цими глобальними лідерами склалася істотна взаємозалежність. КНР, як найбільший бенефіціар державного боргу США, потенційно може спровокувати фінансовий колапс «скиданням» американських боргових зобов'язань. США також можуть викликати кризу в КНР, відмовившись від китайського імпорту. На даний час США є найбільшим партнером КНР, частка якого у зовнішній торгівлі КНР досягає 14% [150]. Н. Фрегусон та М. Шуларік, досліджуючи цю взаємозалежність застосовують категорію «Хімерика» (від англ. “China + America”) [151]. Уряд США здійснює заходи для протидії небезпечній

взаємозалежності, диверсифікуючи зовнішній борг, але поточний взаємозв'язок американської та китайської економік доводить до висновку, що відкрита конфронтація між США і КНР в середньостроковій перспективі неможлива, а економічне протистояння відобразатиметься в конкурентній боротьбі за сфери впливу в Африці, Азії і Південній Америці.

Офіційно КНР залишається соціалістичною країною, її позиція в зовнішній політиці і співпраці з іншими країнами – це підтримка поліцентричної концепції світового устрою. Втім, засоби досягнення такого поліцентризму істотно відрізняються від використовуваних СРСР. Для КНР базовий принципом зовнішньої політики та відносин в різних формах залишається «теорія гармонійного світу», або ненасильницького зростання КНР до статусу великої держави. Таким чином, КНР не висловлює намірів вступати у військові конфлікти з США, але прагне обмежити американську присутність в країнах Східної Азії для підтримки статус-кво в регіоні. Тривалий час співпраця з КНР ускладнювалася політичними конфліктами з США та ігноруванням з боку КНР діяльності тих регіональних та міжнародних організацій, які вважалися інструментами реалізації проамериканської політики. На даний час, політично-владні еліти КНР прийшли до висновку, що «...не дивлячись на те, що сучасна світова система побудована Заходом, виходячи з переваги США, вона залишає Китаю об'єктивні умови для мирного позитивного розвитку» [152, с. 10]. Подібна врівноважена позиція забезпечила уникнення міжнародної ізоляції країни.

На даний час КНР є активною учасницею глобальних об'єднань, вплив яких постійно зростає. Збільшуючи свою присутність у міжнародних та мегарегіональних організаціях, КНР водночас підтримує ініціативи щодо створення альтернативного центру світової економіки, незалежного від трансатлантичного простору політики та колективної безпеки. Так 14 червня 2001 р. КНР стала однією із засновників Шанхайської організації співробітництва (ШОС), субрегіональної міжурядової міжнародної організації, метою якої є зміцнення військово-політичного співробітництва між КНР, РФ, Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном та Узбекистаном. Країни-учасники ШОС

наголошують, що організація не є аналогом НАТО та займає проміжну позицію між військово-політичним та економічним об'єднанням і є одним із елементів побудови євразійського інтеграційного простору [153].

16 червня 2009 р. КНР приймає участь у першому саміті асоціації країн БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай), до якої у 2011 р. приєдналася Південно-Африканська Республіка. Сучасна асоціація БРІКС об'єднує економічний «глобальний Схід» з метою створення економічного блоку як альтернативи країнам «Великої сімки». 15 липня 2014 р. країнами БРІКС підписана декларація про створення Нового банку розвитку (НБР), який буде спеціалізуватися на інфраструктурних проектах в країнах-учасниках БРІКС, з пулом валютних резервів обсягом до 100 млрд дол. США і, таким чином, у майбутньому можливо стане повноцінною альтернативою МВФ. Представники країн-засновників НБР стверджують, що ця організація зможе надавати фінансову допомогу країнам, які постраждали від економічної волатильності та наслідків монетарної політики МВФ і США [154]. В цій фінансовій організації внесок КНР найбільший (41 млрд дол. США, внески Бразилії, РФ та Індії – 18 млрд дол., ПАР – 5 млрд дол.). Угода про створення НБР передбачає розширення торгівлі в національних валютах між країнами-учасниками БРІКС та створення нових кредитних ліній без використання долару США, завдяки чому доля юаня у торговельних операціях між країнами Азії зростатиме.

Створення НБР сприяло перетворенню китайської валюти спочатку на міжрегіональну, а пізніше і на світову резервну валюту: 1 жовтня 2016 р. юань офіційно увійшов до резервного «кошика» МВФ (частка юаня складає 10,92%) [155].

Зміну статусу юаню полегшує існування у КНР власної платіжної системи China UnionPay, незалежної від систем США (MasterCard та Visa). Система UnionPay була створена у березні 2002 р. з ініціативи Народного банку Китаю, платіжні картки UnionPay приймаються у 141-й країні, зокрема, у більше ніж 1 млн банкоматів, а сукупна емісія карт UnionPay у світі перевищує 3 млрд одиниць [156].

Проте, існуючий авторитарний політичний режим, компромісне відношення держави до приватної власності та втручання держави в економіку, особливості адміністративного устрою, розширення військової присутності у Індійському океані, територіальні суперечки з сусідніми країнами (зокрема з Індією, Республікою Корея та Японією) та політичні конфлікти з США ускладнюють подальше розширення співпраці КНР з провідними країнами світу. На даний час, як економічне співробітництво, так і політичні відносини КНР з ЄС характеризується нестабільністю. Дипломатичні відносини між КНР та Європейським Союзом були встановлені у 1975 р. і з того часу країни «ядра» майбутнього ЄС (Бельгія, Франція, Італія, Нідерланди, ФРН) почали розглядати КНР як важливого торговельного партнера. Проте, незважаючи на дипломатичний прорив, пов'язаний з міжнародним співробітництвом КНР, протягом 1975-1994 рр. були підписані тільки два договори щодо співпраці: Угода про торгівлю (1978 р.); Угода про торговельну і економічну співпрацю (1985 р.), які покладені в основу створення Спільного комітету, як органу управління двосторонніми відносинами [152].

Певна активізація економічної співпраці між КНР та ЄС відбулася після проголошення «Нової Азійської стратегії» ЄС у 1996 р., в рамках якої розпочалася діяльність форуму «Європа – Азія», який дозволив КНР відновити дружні двосторонні відносини з країнами Європи, ускладнені під час періоду «Холодної війни». При цьому, країни ЄС не розглядали КНР винятково як торговельного партнера. З урахуванням кризових явищ у США для країн Західної Європи набула актуальності диверсифікація ризиків та збалансування фінансових потоків в умовах зміцнення співпраці з країнами Азійського регіону. Своєю чергою для КНР співпраця з ЄС це насамперед можливість розширення географії експорту товарів, доступу до європейських технологій та розвантаження валютних резервів, яке здійснюється як обмін інвестицій на критично потрібні природні ресурси [157, с. 230; 159, с. 122].

Для сучасного ЄС необхідність чітко визначеної стратегії щодо співпраці з КНР зумовлена насамперед постійно зростаючими обсягами торгівлі з цією країною після вступу КНР до СОТ у 2001 р. (рис. 2.3).

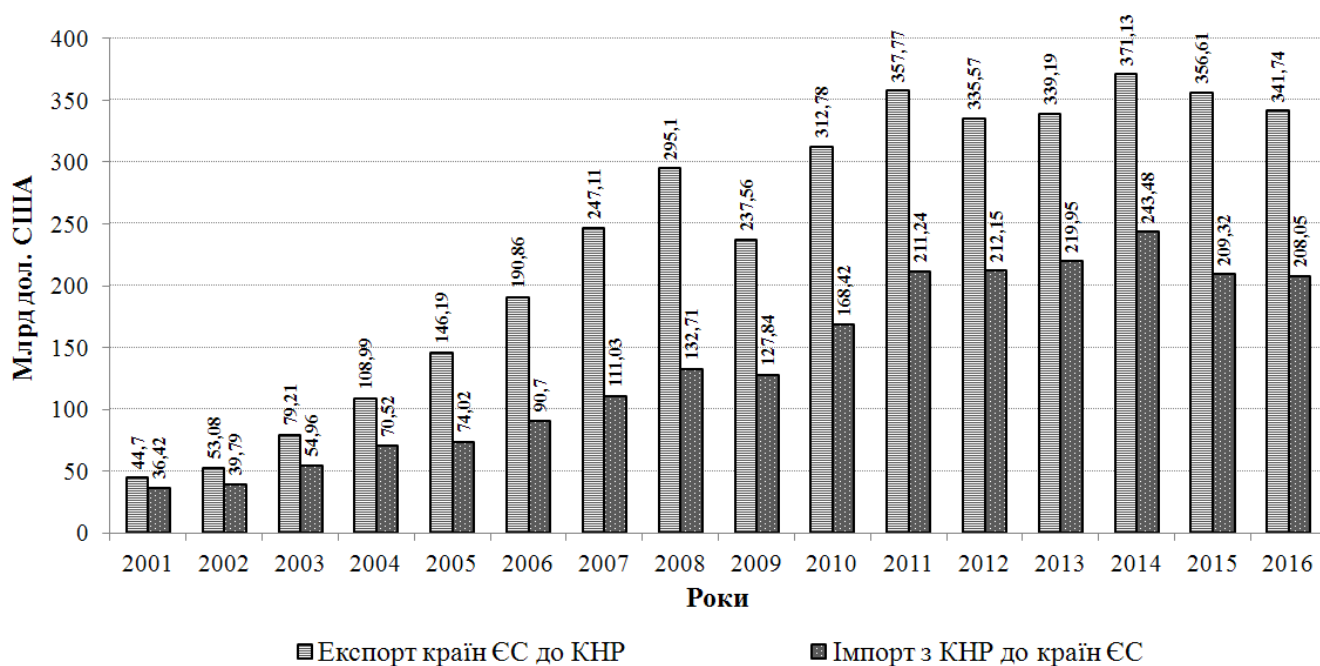

Рис. 2.3. Динаміка двосторонньої торгівлі ЄС та КНР, 2001-2015 рр.

Розраховано за: [150].

Середньорічні темпи зростання обсягів експорту з ЄС до КНР протягом 2001-2015 р. склали 15,8%, імпорту 14%. Станом на кінець 2015 р. обсяги торгівлі дорівнювали 618 млрд дол. США (5,87% міжнародної торгівлі ЄС). При цьому, негативне сальдо торгівлі з КНР складало для ЄС приблизно 240 млрд дол. США. Для КНР країни ЄС на даний час один з найбільших ринків збуту (15,6% обсягу експорту) [150].

Незважаючи на постійно зростаючі обсяги зовнішньоторговельного обороту (ЗТО) між КНР і ЄС та інтенсифікацію переговорного процесу, відносини між цими двома світовими економічними лідерами ще неможна розглядати як повноцінне стратегічне партнерство. Головним недоліком існуючого інституціонального базису двостороннього співробітництва КНР та ЄС є недосконалість політичного складника, відсутність взаємодії і взаємоузгодженості систем забезпечення безпеки держав. Існуюча економічна зацікавленість у співпраці з КНР стримується зобов'язаннями країн-членів ЄС щодо підтримки

принципів існування європейської спільноти, згідно з якими неможливо розвивати стратегічні відношення з партнерами, які мають протилежні погляди на такі базові європейські цінності, як права людини, свобода слова або право народів на самовизначення. Саме тому, співпраці між країнами ЄС та КНР протягом останніх двадцяти років заважали чисельні політичні конфлікти. Головними темами для суперечок були: розширення НАТО, існуюче ембарго на поставку зброї у КНР, до якого приєдналися і країни-члени ЄС, права людини у КНР, відносини між КНР та невизнаною республікою Тайвань, позиція щодо внутрішніх справ КНР, особливо питань, що стосуються Тибетського Автономного Регіону. Політичні конфлікти безпосередньо впливали на економічні відносини. Так, ЄС були застосовані протекціоністські заходи захисту від зростаючого китайського імпорту. Крім того, ЄС активно протидіяв отриманню КНР статусу ринкової економіки та вступу до СОТ [158].

Таким чином, політичні розбіжності з країнами Європейського Союзу заважають КНР безпосередньо вести переговори та здійснювати економічну експансію до Західної Європи. З іншого боку, з Україною у КНР набагато менше розбіжностей як у політичному, так і в економічному аспекті. Тому КНР істотно зацікавлена у розширенні співробітництва з Україною для полегшення транзиту товарів на європейський ринок. За умови, якщо Україна стане повноцінним асоційованим членом ЄС, китайські виробники зможуть отримати доступ на європейський ринок через спільні українсько-китайські підприємства та використання транзитного потенціалу. На наш погляд на даному етапі співробітництва інтереси ЄС та КНР щодо України співпадають. Після розпаду СРСР між ЄС, РФ та КНР почалася боротьба за поділ сфер впливу та геополітичне домінування на євразійському просторі [159, с. 123]. Незважаючи на те, що геополітичні інтереси РФ та КНР щодо протидії розширенню НАТО та впливу ЄС і США у країнах Північно-Східної Азії співпадають, між ними існують протиріччя у рамках ШОС. Так, РФ заблокувала пропозицію КНР відрядити спільний контингент для припинення заворушень в Киргизії на початку квітня 2010 р. та направила до проблемного регіону лише власні військові формування.

КНР з обережністю ставиться до посилення зв'язків між РФ та Індією в рамках БРІКС та ШОС. Наслідком геополітичних розбіжностей стала спроба КНР активізувати розвиток економічних відносин із пострадянськими країнами на двосторонньому рівні з метою загальмувати інтеграційні процеси у рамках Митний союз ЄАЕС [159; 160]. За нашими оцінками, КНР може розглядати перспективу прискореного розвитку української економіки саме як один із елементів протидії посиленню впливу РФ у Євразійському макрореґіоні. Звідси, на сучасному етапі розвитку глобальної економіки і КНР, і ЄС мотивовані на співпрацю з Україною, посилення її економіки та виступають гарантами суверенітету та територіальної цілісності України.

Додаткову інвестиційну привабливість Україна має через вигідне географічне положення. КНР, як найбільший експортер, зацікавлений в оптимізації транспортно-логістичних потоків, розвитку світової транспортної інфраструктури і розглядає Україну насамперед як транзитний канал до Західної Європи. Модернізація української транспортно-логістичної системи для збільшення обсягів трансконтинентальних перевезень повністю відповідає як стратегічним інтересам китайських експортерів, так і зовнішньоекономічному вектору української держави на переорієнтацію зовнішньої торгівлі до країн-членів ЄС і, останнім часом, до країн АТР [161].

Таким чином, КНР є важливим партнером України, сприяння якого створює підстави для нарощування економічної і політичної присутності в АТР. Крім взаємовигідного торговельного обміну, набувають привабливості стратегічні перспективи спільної координації програмних заходів протидії існуючим та потенційним загрозам і викликам міжнародного тероризму, забруднення довкілля, пандемій, епізоотій, зброї масового знищення, нелегальної міграції, глобальної тінізації і корупції [162, с. 74]

Особливої доцільності набуває розширення співпраці в проєкті «Нового шовкового шляху». Вперше ідею відродження Великого шовкового шляху висловив Сі Цзіньпін в промові у м. Астана 7 вересня 2013 р. Влада Турецької Республіки, КНР, України, Казахстану, Азербайджану, Грузії спільно з

європейськими політиками створили консорціум з транспортування вантажів з КНР до Європи. Наголошено, що майбутня система Пан'європейських транспортних коридорів охопить значну частину території України, зокрема Західний, Придніпровський і Приморський регіони. Для реалізації проекту передбачається створення інвестиційного фонду величиною у 16,3 млрд. дол. США [163, с. 176]. Через важливість географічного положення та подальше розширення торговельних зв'язків з ЄС Україна посідає важливе місце у інфраструктурних проектах КНР, спрямованих на збільшення ЗТО з країнами Західної Європи.

Таким чином, розширення співпраці з КНР, певною мірою, розширює перспективи України щодо розвитку подальшої інтеграції як з країнами Азії, так і ЄС. Для успішної реалізації потенціалу Україна повинна переглянути існуючі відносини з КНР в контексті відповідності обраній макромоделі і вектору економічного розвитку. Саме тому якісні характеристики стану та тенденцій економічного співробітництва між країнами потребують глибокого системного дослідження. Для коректної оцінки потенціалу та наслідків поглиблення співробітництва України з КНР зупинимося на системному аналізі існуючих українсько-китайських відносин, найбільш розвиненим складником яких є торговельно-економічне співробітництво [149, с. 98].

Важливо враховувати залежність рівня ЗТБД держави від кількісних і якісних характеристик зовнішньої торгівлі. З огляду на це, аналіз українсько-китайських відносин проведемо в контексті критеріальних обмежень експортної та імпоротної безпеки, як складників зовнішньоекономічної безпеки [149, с. 98; 164]. Міжнародна торгівля в процесі зовнішньоекономічних відносин України з КНР відображена в дослідженнях Л. Гальперіної [165], В. Левківського [149], З. Макогін [167], А. Мокія та М. Флейчук [169], Т. Молодченко [168], А. Пельо, А. Румянцева [166], О. Сльозко, О. Шайди та М. Матули [170], китайських вчених Вана Пена [171], Чена Хунцзе [163], Чжана Юаня [168] та Лі Чжоу [172].

Торговельні зв'язки у контексті стратегічного розвитку співпраці України та КНР розглянуті у роботах Ю. Курнишової [161] та О. Матусової [162]. Окремі

аспекти економічної співпраці, у тому числі зовнішньої торгівлі, висвітлені у наукових працях та публіцистичних статтях В. Величко [173], Л. Гайдукової [174], В. Голода [175], І. Погорелової [176]. Сучасний стан та перспективи розвитку торгівлі послугами з КНР розглядали М. Висоцька [147] та В. Єрмаченко [177]. Проте, погодимося, що існуючий стан двохстороннього співробітництва України та КНР, проблеми подальшої трансформації торговельних відносин в умовах глобальної економіки, її впливу на ЕкБД та ЗтБД, є недостатньо висвітленими [168, с. 46].

На думку Л. Гальперіної, З. Макогін та А. Шаповала, українсько-китайська торгівля, за умови ефективної зовнішньоекономічної політики та раціонального використання ресурсного потенціалу двостороннього співробітництва, має значні перспективи розвитку, що, на наш погляд, ще потребує аналітичного доведення [165; 167, с. 16].

Згідно з даними Державної служби статистики України у географічній структурі зовнішньоторговельного обороту протягом 2001-2015 рр. частка КНР складала в середньому 4,69% (3,08% загального обсягу експорту і 6,04% загального обсягу імпорту). Для порівняння: частка РФ складала 26,81% (21,79% обсягу експорту; 31,6% імпорту відповідно), Японії – 0,97% (0,35%; 1,52%), Республіки Корея – 1,13 % (0,81%; 1,39%) (табл. 2.1).

Простежується чітка тенденція до постійного зростання загального обсягу товарообороту між країнами (рис. 2.4), що свідчить про об'єктивний характер передумов і перспектив розвитку зовнішньоекономічних відносин. Протягом 2001-2015 рр. ЗТО (без урахування послуг) збільшився з 0,68 до 6,17 млрд дол. США (середньорічний темп зростання ЗТО становив 21,62% на рік), обсяги експорту збільшилися з 0,48 до 2,4 млрд дол. США (20,09%), імпорту – з 0,2 до 3,77 млрд дол. США (34,2%).

В торговельно-економічних відносинах з КНР протягом 2001-2015 рр. спостерігалася зростаюча тенденція збільшення обсягів вітчизняного товарного експорту, з перевищенням динаміки зростання аналогічного показника торгівлі з іншими країнами Азії. Певною мірою, цьому сприяло випереджаюче збільшення

обсягів експорту [165, с. 32]. При цьому, динаміка розвитку торговельних зв'язків між Україною та КНР не є винятково позитивною, спостерігаються загрозові для економічної безпеки тенденції.

Таблиця 2.1

Зовнішня торгівля товарами між Україною та КНР, 2001-2015 рр.

№	Рік/показник	Експорт, млрд дол. США	Частка КНР у загальному експорті, %	Імпорт, млрд дол. США	Частка КНР у імпорті, %	ЗТО, млрд дол. США	Частка КНР у ЗТО, %	Сальдо, млрд дол. США
1.	2001	0,48	2,98	0,2	1,24	0,68	2,12	0,29
2.	2002	0,67	3,72	0,26	1,52	0,93	2,65	0,41
3.	2003	1	4,35	0,52	2,26	1,52	3,3	0,48
4.	2004	0,82	2,51	0,74	2,55	1,56	2,53	0,08
5.	2005	0,71	2,08	1,81	5,01	2,52	3,58	-1,1
6.	2006	0,54	1,42	2,31	5,13	2,85	3,42	-1,77
7.	2007	0,43	0,88	3,31	5,46	3,74	3,4	-2,88
8.	2008	0,55	0,82	5,6	6,55	6,15	4,03	-5,05
9.	2009	1,43	3,61	2,73	6,02	4,17	4,9	-1,3
10.	2010	1,32	2,56	4,7	7,74	6,02	5,36	-3,38
11.	2011	2,18	3,19	6,27	7,59	8,45	5,59	-4,09
12.	2012	1,78	2,59	7,9	9,33	9,68	6,31	-6,12
13.	2013	2,73	4,31	7,903	10,27	10,63	7,58	-5,18
14.	2014*	2,67	4,96	5,41	9,95	8,08	7,46	-2,73
15.	2015*	2,4	6,29	3,77	10,05	6,17	8,16	-1,37

* – 2014-2015 р. без урахування даних з АР Крим та м. Севастополь.

Розраховано за: [150; 178].

До 2004 р. сальдо торгівлі було позитивним, але, починаючи з січня 2005 р., обсяги китайського імпорту до України зростали випереджаючими темпами. Особливо стрімко імпорт збільшився у 2008 р. (5,6 млрд дол. США) після вступу України до СОТ [180]. Обсяги експорту та імпорту досягли найбільшого значення у 2013 р. (загальний обсяг ЗТО – 10,63 млрд дол. США, негативне торговельне сальдо – 5,17 млрд), що зробило КНР другим імпортером в Україну після РФ (негативне сальдо у 2013 р. дорівнювало 8,167 млрд дол. США). Негативна динаміка зовнішньої торгівлі з КНР підтверджується динамікою нормалізованого торговельного балансу (рис. 2.5, додаток В).

Значення показника нормалізованого торговельного балансу (НТБ) України та КНР зменшилося з 0,44 у 2002 р. (один із найкращих показників НТБ у торгівлі

з країнами Азії) до -0,22 у 2015 р. Спадна динаміка НТБ спостерігається не тільки у торгівлі з КНР, зниження цього показника відбулося із всіма основними країнами-партнерами АТР (рис. 2.5).

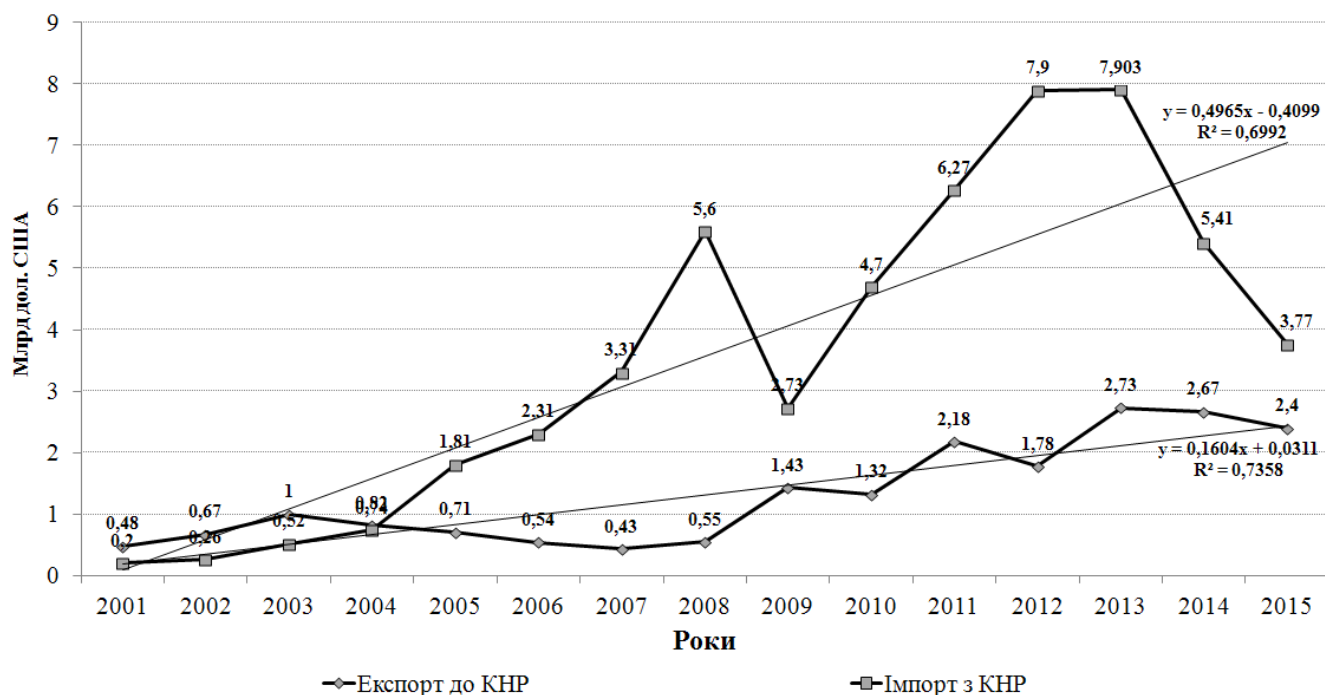

Рис. 2.4. Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі між Україною та КНР, млрд дол. США, 2001-2015 рр.

Розраховано за: [150; 178].

Від'ємне сальдо торговельного балансу негативно впливає на економічну безпеку країни, створює дефіцит іноземної валюти і посилює тиск на валютний курс гривні.

В контексті зовнішньоторговельної активності показовими є середньорічні та відносні результати обсягів зовнішньої торгівлі у розрахунку на одну особу та у відношенні до ВВП. Спостерігається істотне переважання обсягів експорту-імпорту у розрахунку на одну особу КНР над відповідними показниками нашої країни (табл. 2.2).

КНР залишається провідним торговельним партнером України серед країн Азії. У 2015 р. обсяг ЗТО між Україною та КНР (без врахування торгівлі послугами) дорівнює 8,08 млрд дол. США, або 28,5% обсягу ЗТО України з країнами Азійського регіону (17,26% експорту України до країн Азії; 48,84%

імпорту з країн Азії до України), що на 21,24% більше, ніж загальний торговельний оборот з Турецькою Республікою (4,86 млрд дол. США), яка посідає друге місце серед азійських країн-партнерів України у 2015 р. [178].

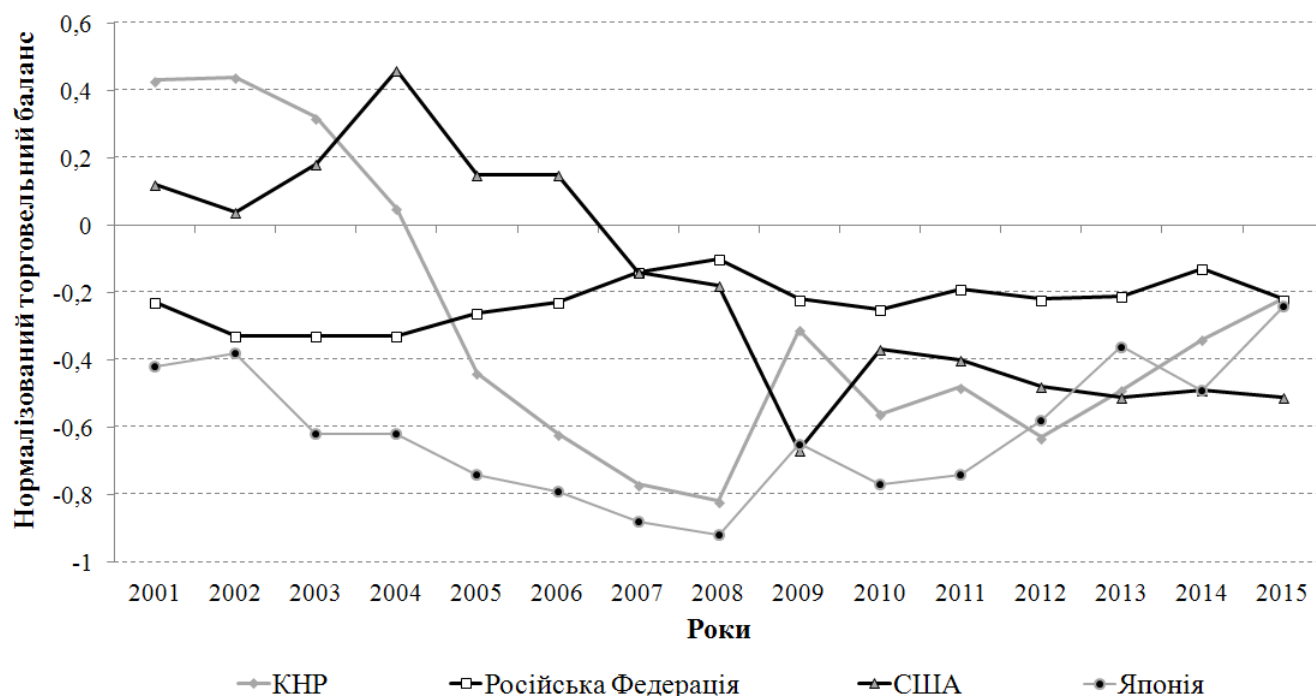

Рис. 2.5. Динаміка нормалізованого торговельного балансу (НТБ) України та країн-партнерів АТР, 2001-2015 рр.

Розраховано за: [150; 178].

При цьому, КНР залишається одним з найбільших торговельних партнерів України не лише серед країн Азії, але загалом у АТР, який включає також країни Америки (Гондурас, Канада, Колумбія, Коста-Ріка, Мексика, Панама, Сальвадор, США, Чилі).

Додатковим чинником важливості саме АТР є те, що до нього відноситься і РФ, яка станом на 2015 р. залишається найбільшим торговельним партнером України у світі. Аналіз торгівлі саме з країнами АТР може стати базисом подальшого дослідження з метою підтвердження гіпотези, чи може торгівля з КНР та іншими партнерами з Південно-Східної Азії стати альтернативою торгівлі з РФ, яка через політичний та територіальний конфлікт зазнала значного зниження обсягу ЗТО та якості співробітництва протягом 2014-2015 рр.

Сприятливим чинником для України може бути те, що РФ (як основний конкурент України), за оцінками китайських експертів, не має чіткої стратегії

діяльності в Азії, що звужує експортні можливості РФ та обмежує перспективи співпраці з країнами-членами організації Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) [165, с. 33].

Таблиця 2.2

**Системні характеристики зовнішньої торгівлі
між Україною та КНР, 2015 р.**

№	Показник/назва країни	Україна	КНР
1.	Обсяги експорту товарів в розрахунку на одну ос., млн дол. США	843,55	1664,11
2.	Експортна квота (індекс екстраверсії), EXI_j , %	42,08	21
3.	Обсяги імпорту товарів в розрахунку на одну ос., млн дол. США	830,04	1226,4
4.	Імпортна квота, %	41,4	15,48
5.	Індекс залежності від зовнішньої торгівлі (відкритості економіки), TDI_j , %	83,48	36,47
6.	Індекс проникнення імпорту, MPI_j , %	42,36	22,23
7.	Середні темпи зростання обсягів експорту товарів, 2002-2015 рр., %	9,43	17,57
8.	Середні темпи зростання обсягів імпорту товарів, 2002-2015 рр., %	10,71	16,01
9.	Сальдо платіжного балансу, відношення до ВВП у середньому за 2002-2015 рр., %	-3,6	3,71

Розраховано за: [150; 178].

Підтвердженням цього є дещо фрагментарна та обмежена участь РФ у міжнародних організаціях Азійсько-Тихоокеанського співробітництва. Хоча РФ є членом АТЕС з 1998 р., ця країна не приєдналася до Ради Тихоокеанського економічного співробітництва (РТЕС) – незалежного, регіонального органу, що забезпечує просування економічного партнерства і ринкової інтеграції.

Слід зазначити, що РТЕС є однією з небагатьох міжнародних організацій, у якій беруть участь найбільші економіки Південно-Східної Азії (23 країни), між якими існує системне геополітичне протистояння. Так невирішені територіальні та політичні конфлікти існують між КНР та Японією, Республікою Корея та Тайванем. Небажання РФ приєднатися до РТЕС може бути пояснено амбіціями російського політикуму, який розглядає можливості створення власної міжурядової організації у зоні АТР без участі США, що автоматично робить РФ її лідером.

Станом на 2015 р. КНР з країн АТР посідає друге місце за загальними обсягами торгівлі з Україною (після РФ). Так, у 2015 р. частка КНР склала 25,16%

у загальному обсязі торгівлі з країнами АТР (табл. 2.4). При цьому, у загальних обсягах експорту України до країн АТР частка КНР теж досить значна (25,18% у 2015 р.), що перевищує частку імпорту з країн цього регіону (25,15) на 0,03%. Проте, сальдо торгівлі залишається від'ємним (-1,37 млрд дол. США).

Таблиця 2.3

**Динаміка загальних обсягів зовнішньої торгівлі України з країнами АТР,
2001, 2008, 2010-2015 рр.**

№	Показники/роки	2001	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	Загальний обсяг зовнішньої торгівлі з країнами АТР, млрд дол. США	12,81	56,42	49,94	68,58	67,39	59,72	38,28	24,52
2.	У тому числі з Китайською Народною Республікою, млрд дол. США	0,68	6,15	6,02	8,45	9,68	10,63	8,08	6,17
3.	Частка КНР в ЗТО, %	5,31	10,9	12,05	12,32	14,36	17,8	21,11	25,16
4.	Експорт, млрд дол. США	5,85	21,22	17,86	26	23,08	21,39	15,1	9,53
5.	У тому числі до КНР, млрд дол. США	0,48	0,55	1,32	2,18	1,78	2,73	2,67	2,4
6.	Частка КНР в експорті, %	8,28	2,58	7,37	8,38	7,7	12,75	17,71	25,18
7.	Імпорт, млрд дол. США	6,95	35,2	32,07	42,58	44,31	38,33	23,18	14,99
8.	У тому числі з КНР, млрд дол. США	0,2	5,6	4,7	6,27	7,9	7,9	5,41	3,77
9.	Частка КНР в імпорті, %	2,81	15,91	14,65	14,72	17,83	20,62	23,33	25,15
10.	Сальдо, млрд дол. США	-1,1	-13,9	-14,2	-16,6	-21,2	-16,9	-8,09	-5,47
11.	У тому числі з КНР, млрд дол. США	0,29	-5,05	-3,38	-4,09	-6,12	-5,18	-2,73	-1,37

* – 2014-2015 р. без урахування АР Крим та м. Севастополь, районів

Донецької і Луганської обл.

Розраховано за: [150; 178].

Аналіз динаміки основних показників двосторонньої торгівлі України з КНР (табл. 2.4), зокрема: обсягів експорту-імпорту товарів та сальдо торгівлі; показника нормалізованого торговельного балансу; покриття імпорту експортом (рис. 2.6) дозволяє констатувати нестабільність умов торгівлі, переважання обсягів імпорту над експортом. Починаючи з 2005 р., коефіцієнт покриття імпорту експортом нижчий одиниці (у 2015 р. – 0,64), а сальдо зовнішньоторговельного обороту від'ємне (у 2015 р. – -1,37 млрд дол. США), що

не відповідає пороговим значенням зовнішньоекономічної безпеки держави [149, с. 98].

Таблиця 2.4

Динаміка основних характеристик двосторонньої торгівлі товарами між Україною та КНР, 2001-2015 рр.

№	Рік/Показник	Експорт, млрд дол. США	Імпорт, млрд дол. США	ЗТО, млрд дол. США	Сальдо, млрд дол. США	Нормалізований торговельний баланс, од.	Коефіцієнт покриття експорту імпортом, од.
1.	2001	0,48	0,2	0,68	0,29	0,43	2,48
2.	2002	0,67	0,26	0,93	0,41	0,44	2,58
3.	2003	1	0,52	1,52	0,48	0,32	1,93
4.	2004	0,82	0,74	1,56	0,08	0,05	1,11
5.	2005	0,71	1,81	2,52	-1,1	-0,44	0,39
6.	2006	0,54	2,31	2,85	-1,77	-0,62	0,24
7.	2007	0,43	3,31	3,74	-2,88	-0,77	0,13
8.	2008	0,55	5,6	6,15	-5,05	-0,82	0,1
9.	2009	1,43	2,73	4,17	-1,3	-0,31	0,52
10.	2010	1,32	4,7	6,02	-3,38	-0,56	0,28
11.	2011	2,18	6,27	8,45	-4,09	-0,48	0,35
12.	2012	1,78	7,9	9,68	-6,12	-0,63	0,22
13.	2013	2,73	7,903	10,63	-5,18	-0,49	0,35
14.	2014	2,67	5,41	8,08	-2,73	-0,34	0,49
15.	2015	2,4	3,77	6,17	-1,37	-0,22	0,64

Розраховано за: [150; 178].

Для коректної оцінки негативних тенденцій у торгівлі між Україною та КНР визначимо: домінантні товарні групи; співвідношення сировинної та готової продукції у структурі експорту та імпорту; рівень технологічності товарообороту; загальні тенденції динаміки товарної торгівлі. Визначення домінантних товарних груп двосторонньої торгівлі товарами здійснимо з використанням зазначених у підрозділі 1.3 систем класифікації та кодування галузей виробництва, товарних груп та окремих товарів при міжнародній торгівлі, а саме ГСОКТ, СНР, СМТК, УКТЗЕД (додаток Б) [181; 182].

У 2015 р. основними групами українського експорту були мінеральні продукти (965,081 млн дол. США або 40,23% від загального експорту до КНР), продукти рослинного походження (695,0 млн дол. США або 29%), жири та олії тваринного або рослинного походження (533,21 млн дол. США або 22,23%),

механічне обладнання; машини та механізми (88,27 млн дол. США; 3,68%), деревина і вироби з деревини (49,03 млн дол. США; 2%). Частка інших товарних розділів склала лише 2,86% (додаток Д, табл. Д.1).

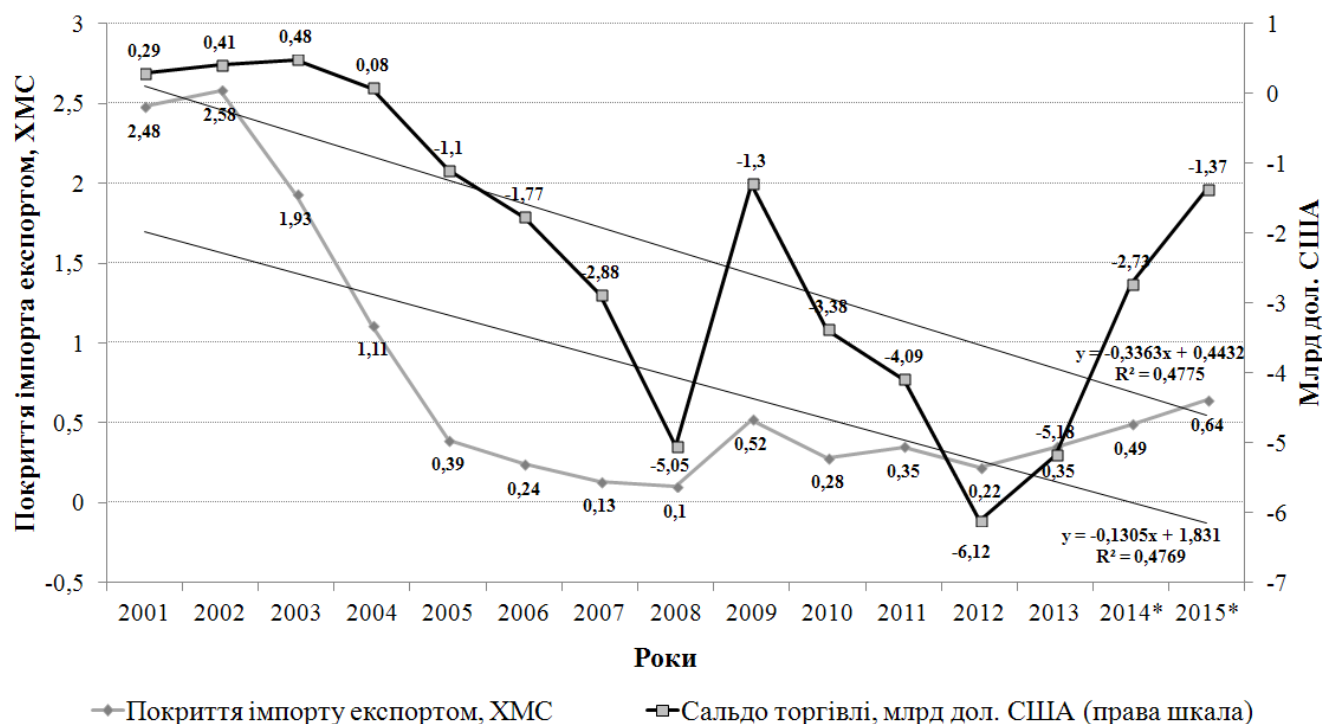

Рис. 2.6. Динаміка коефіцієнта покриття імпорту експортом (ліва шкала) та обсягу сальдо українсько-китайської торгівлі (млрд дол. США), 2001-2015 рр. Розраховано за: [150; 178].

Товарна структура імпорту з КНР у 2015 р. більше диверсифікована, до основних груп імпорту відноситься механічне обладнання; машини та механізми (1451,8 млн дол США, або 38,5% загального обсягу імпорту), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей (361,94 млн дол. або 9,6%), недорогоцінні метали та вироби з них (353,85 млн дол. або 9,38%), текстиль та вироби з текстилю (329,77 млн дол. або 8,74%), полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (323,163 млн дол. або 8,57%), різні товари і вироби (216,2 млн дол. або 5,73%), взуття, головні убори, парасольки від дощу (153,13 млн дол. або 4,06%), вироби з каменю, гіпсу, цементу, азбесту (136,215 млн дол. або 3,61%), транспортні засоби, устаткування та пристрої (93,039 млн дол. США або 2,47%). Частка інших товарів склала 9,33% від обсягу імпорту (додаток Д, табл. Д.2).

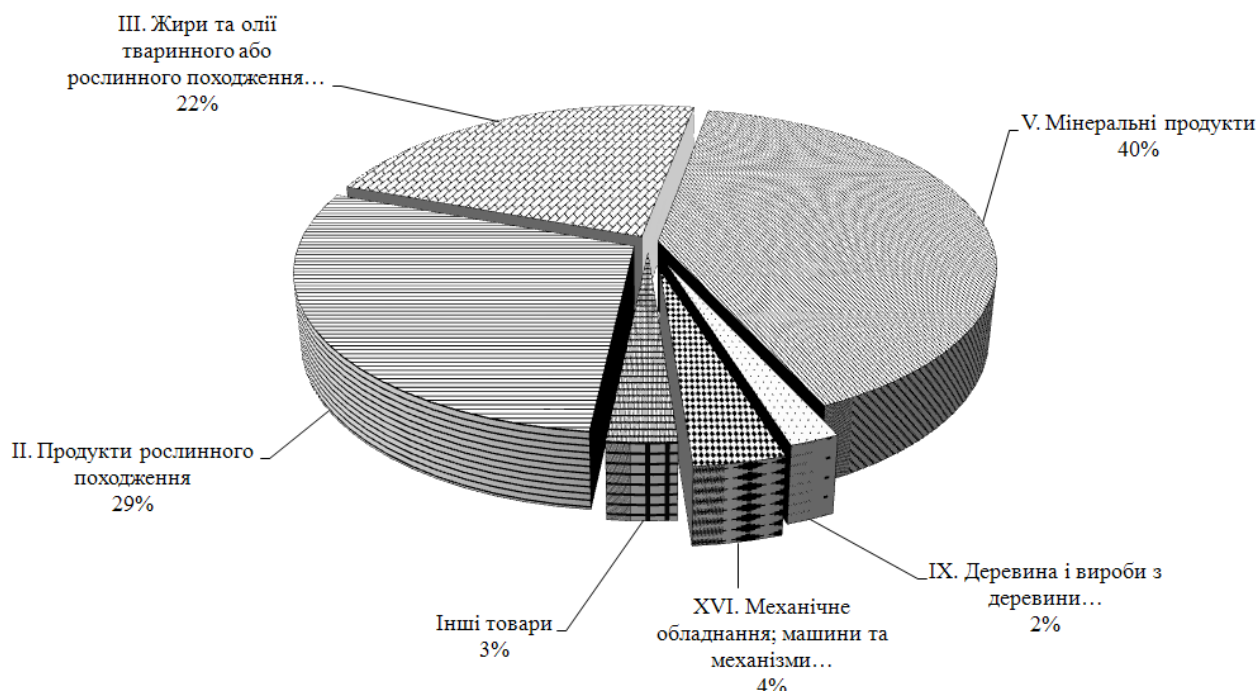

Рис. 2.7. Товарна структура експорту з України до КНР за розділами I-XXI УКТЗЕД, 2015 р., %

Розраховано за: [150; 178].

Аналіз динаміки двосторонньої торгівлі в розрізі товарних груп та окремих товарів показує, що КНР активно експортує до України ті товари, в імпорті яких була зацікавлена у 2001-2004 рр. У 2003 р. головними товарними групами експорту України в КНР були продукція металургії, товари текстильної, легкої і харчової промисловості, побутові електротовари, комп'ютери, оргтехніка. Починаючи з 2004 р., частка вітчизняного експорту сировини до КНР постійно зростає (середньорічний темп приросту експорту мінеральних ресурсів у 2001-2013 рр. склав 198,67%). Станом на 2015 р. 40,23% обсягу українського експорту в КНР становить мінеральна сировина: залізні, титанові і цирконієві руди (додаток Д, табл. Д.2-Д.3) [178]. Зростання частки мінеральної сировини супроводжується зниженням зацікавленості партнерів з КНР у готовій та проміжній промисловій продукції вітчизняного виробника, що особливо помітно у торгівлі залізом та сталлю (товарна група 72 за кодом ГСОКТ). У 2001 р. ця товарна група домінувала у експортній номенклатурі українсько-китайської торгівлі (378,26 млн дол. США або 78% від загального обсягу вітчизняного

експорту). У 2015 р. цей показник зменшився до 20,1 тис дол. США, або менше 1% загального обсягу експорту до КНР.

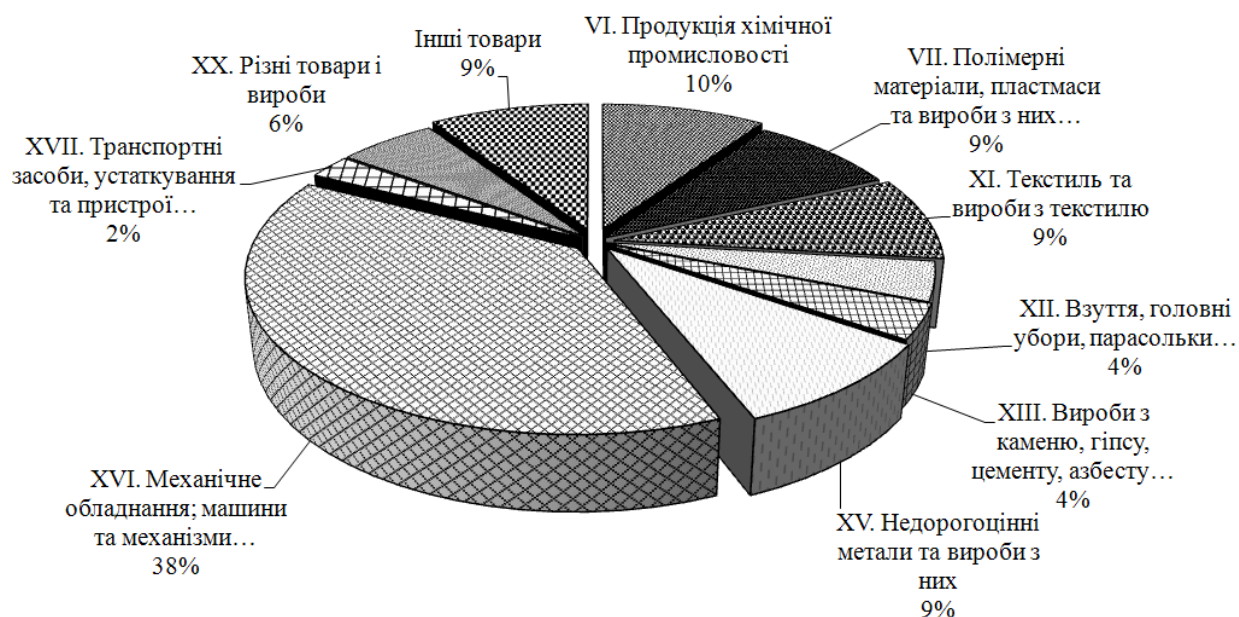

Рис. 2.8. Товарна структура імпорту з КНР до України за розділами I-XXI УКТЗЕД, 2015 р., %

Розраховано за: [150; 178].

Необхідно враховувати, що ще у 1996 р. КНР займала першу позицію у світовому виробництві сталі, а в 1999 р. – перше місце за її використанням. Попит в КНР на сталь поступово зменшувався внаслідок завершення процесів індустріалізації. Так, у 2011 р. оголошено про скорочення виробництва сталі, викликане зниженням попиту на внутрішньому ринку в будівельній галузі, машинобудуванні і виробництві побутової техніки. За цих обставин китайські виробники сталі компенсують втрати за рахунок збільшення експорту і скорочення імпорту. Таким чином, не лише зменшуються обсяги експорту сталі з України до КНР, але й посилюється конкуренція китайських виробників на традиційних для українських експортерів ринках металу. Крім того, КНР зацікавлена в торгівлі з країнами близькосхідного регіону, до яких Україна станом на 2015 р. експортувала 40,88% загального обсягу вітчизняної сталі [178]. Починаючи з 2007 р. китайські виробники нарощують свою присутність у цьому регіоні. Враховуючи кон'юнктуру світового ринку сталі, ринки Близького Сходу і Північної Африки перетворюються на найперспективніші. Пріоритетність також

зберігають ринки Індії, В'єтнаму, Таїланду і Республіки Корея. Ще з 2002 р. країни Південно-східної Азії та Республіка Корея є найбільшими імпортерами китайської сталі [183; 184]. Таким чином, КНР перетворюється з партнера України на її безпосереднього конкурента.

Глобального дослідження потребують також торговельні зв'язки з КНР у торгівлі сільськогосподарською сировинною продукцією і продовольством. У КНР, з її зростаючим населенням актуальною залишається продовольча проблема і продовольча безпека. За рейтингом Світової організації здоров'я КНР посідає друге місце у світі після Індії за кількістю людей, що страждають від недоїдання (майже 130 млн. осіб) [185]. Причинами цього є неефективність існуючого сільського господарства, стихійні лиха та техногенні катастрофи, які досить часто відбуваються у країні. КНР прагне забезпечити продовольчу безпеку завдяки закупівлі земель та співпраці в агропромисловому секторі. Починаючи з 2005 р., на ці цілі витрачено більше 38 млн дол. США [145; 161]. Під час візиту до КНР міністра аграрної політики України М. Присяжнюка у 2011 р. досягнута домовленість, згідно з якою основними напрямками співпраці між Україною і КНР стануть: спільне будівництво в Україні тваринницьких комплексів повного циклу з подальшою реалізацією продукції, як на внутрішньому ринку, так і за його межами; створення спільних підприємств для вирощування сої та пшениці з подальшою реалізацією за кордоном; будівництво на території України сучасних елеваторів та зерносховищ, теплиць для вирощування овочів; створення оптових овочевих ринків; наукове співробітництво у біомедицині та біоветеринарії [145; 161]. У вересні 2013 р. М. Присяжнюк заявив, що КНР може стати для України стратегічним ринком збуту продовольчої продукції, зокрема зерна, соняшникової олії, цукру, а також продукції тваринництва. Завдяки розширенню співробітництва в аграрному секторі товарообіг України та КНР за прогнозами експерта Ділової ради «Україна-Китай» В. Брайловського може досягти 20 млрд дол. США (станом на 2015 р. цей показник склав лише 1,24 млрд) [187].

Розширення торгівлі харчовою продукцією та сільськогосподарською сировиною створює для України можливість максимальної реалізації природного

ресурсного потенціалу за умов розвитку агропромислового сектору, що не виключає і негативні наслідки співробітництва. Так, станом на 2015 р. головними статтями експорту аграрної продукції до КНР були кукурудза (542,596 млн дол. США або 22,61% обсягу експорту до КНР) та соняшникова олія (438 млн дол. США або 18,27% обсягу експорту). Зацікавленість підприємців КНР в імпорті соняшникової олії українського виробництва створює певні загрози, оскільки надмірне розширення площі вирощування соняшнику призводить до виснаження ґрунту і завдає непоправної шкоди сільському господарству України у довгостроковій перспективі [188].

Не меншу небезпеку для розвитку вітчизняної економіки становить і наповнення національного ринку китайськими товарами споживання. Для детальнішого визначення частки сировини, засобів виробництва, проміжних товарів та споживчих товарів у структурі загального товарообороту України та КНР використовується Класифікатор товарів за укрупненими економічними угрупованнями ООН (КУЕУ; англ. – “Classification by Broad Economic Categories”, ВЕС) [189; 190]. Класифікатор КУЕУ засновано на товарах, включених у СМТК і ГСОКТ. Товари, перераховані в класифікаціях СМТК і ГСОКТ, розподілені відповідно їх призначенню на сім груп, кожна з яких поділена на категорії за ступенем обробки, строком та формою використання. Товари поділяються за ознакою промислового чи особистого споживання на: (1) продовольчі товари і напої; (2) промислову (непродовольчу) сировину; (3) паливо й мазут; (4) машини, обладнання та частини до них, крім транспортних засобів; (5) транспортні засоби, їх частини; (6) споживчі товари; (7) товари, не включені до названих груп. Використовуючи цю класифікацію виділимо окремі групи та категорії товарів у зовнішній торгівлі України та КНР і визначимо частку товарів споживання (додаток Е). Згідно зі статистичними даними (рис. 2.9), частка засобів виробництва у загальному обсязі експорту складає 1,58% (37,77 млн дол. США); проміжних товарів – 97,76% (2338,23 млн дол. США), споживчих товарів – 0,66% (15,79 млн дол. США) (Рис. 2.9) [190].

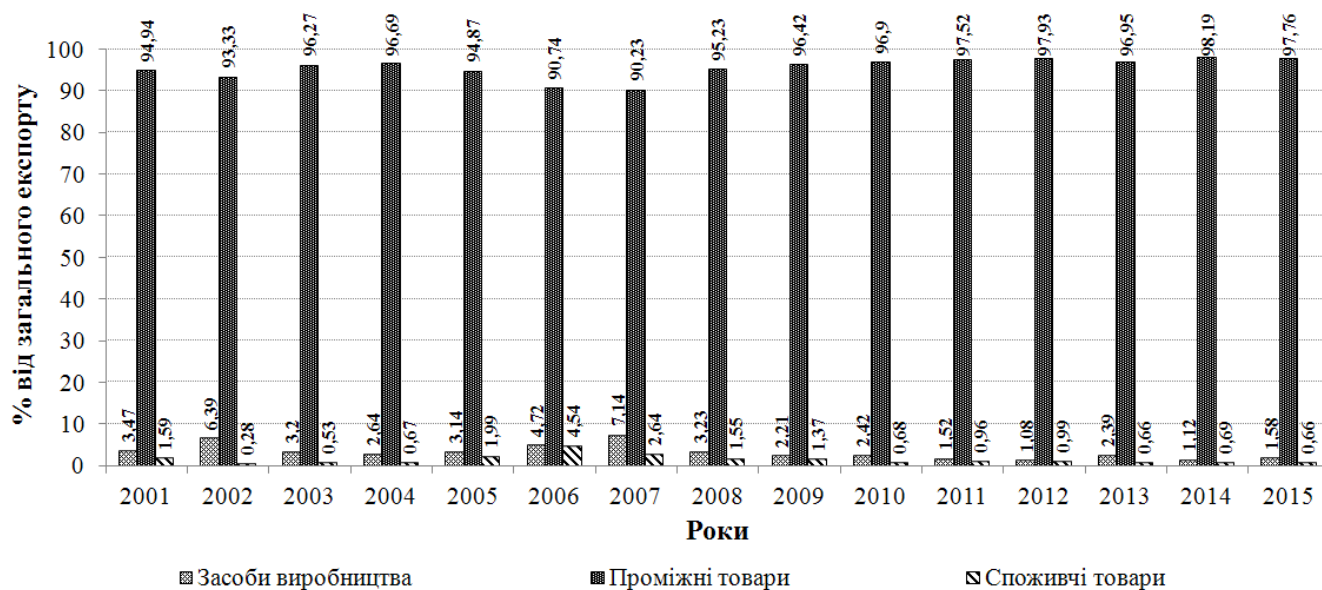

Рис. 2.9. Динаміка зміни структури експорту товарів до КНР за основними категоріями КУЕУ, 2001-2015 рр.,%

Розраховано за: [190].

Товарна структура імпорту з КНР до України у 2015 р. більше збалансована (рис. 2.10), засоби виробництва складають 26,14% (982,22 млн дол. США) загального імпорту; проміжні товари – 48,13% (1808,28 млн дол. США), споживчі товари – 25,73% (966,75 млн дол. США).

Аналіз динаміки торгівлі між Україною та КНР, сформованої згідно з КУЕУ за 2001-2015 р. (рис. 2.9, 2.10, додаток Е, табл. Е.1), доводить до таких висновків: (1) найбільш негативне сальдо торгівлі товарами у 2015 р. досягнуто у торгівлі споживчими товарами (-950,96 млн дол. США), а саме у торгівлі групами товарів 61, 62, 63 – споживчі товари, не включені до інших категорій (товари, які не відносяться до харчових або транспортних товарів особистого споживання та використання); (2) за товаропотоками товари цих узагальнених категорій у структурі імпорту товарів з КНР переважають; (3) на основі даних СОТ, ООН та Державної служби статистики України встановлено, що протягом 2001-2015 р. у імпорті України переважали 18 споживчих товарів, загальний обсяг імпорту кожного з яких перевищив 200 млн дол. США (додаток Е, табл. Е.2).

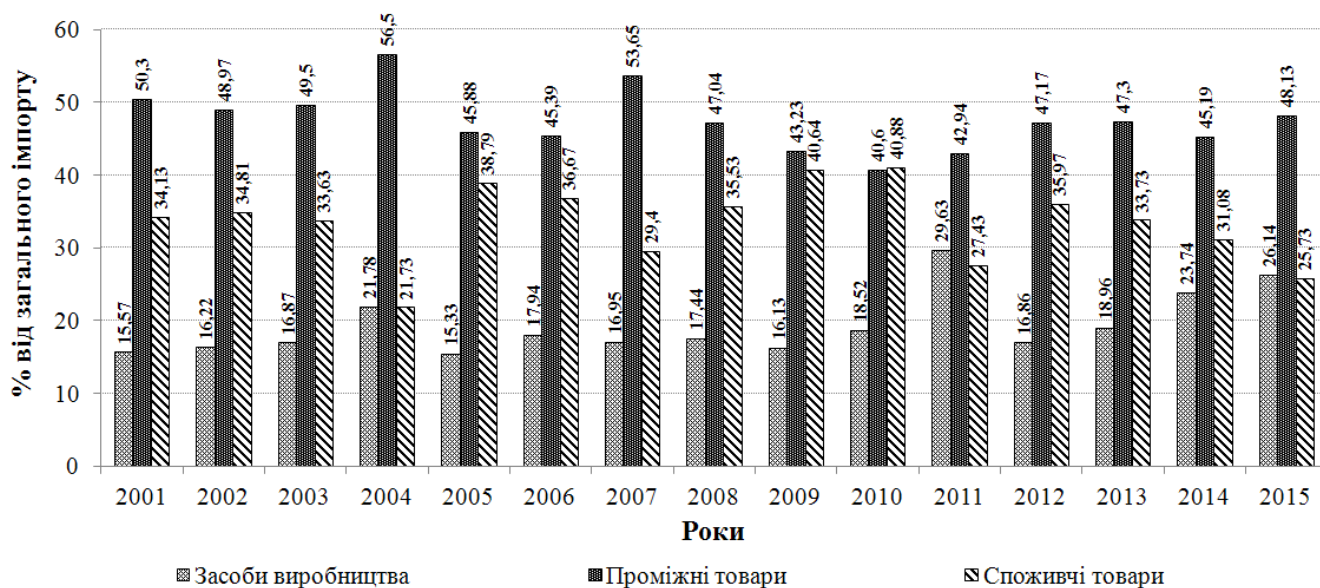

Рис. 2.10. Динаміка структури імпорту товарів з КНР до України за основними категоріями КУЕУ, 2001-2015 рр., %

Розраховано за: [44].

Деформована структура експорту та імпорту, яка характеризується низькою часткою високотехнологічної продукції в експорті та переважанням високотехнологічного імпорту, призводить до зовнішньої технологічної залежності і поглиблення структурних диспропорцій економіки України. Технологічна відсталість промислових підприємств, низький рівень наукомісткості продукції посилюються також неефективною державною політикою та недосконалим інституційним забезпеченням міжнародного співробітництва, відсутністю дієвих інструментів підтримки інноваційних підприємств [149, с. 100]. Для визначення обсягу та частки торгівлі високотехнологічними товарами у загальному товарообороті з КНР необхідно провести декомпозицію загального торговельного профілю та виділити окремі товари та товарні групи, що відносяться до високотехнологічних. Для цього використаємо класифікацію високотехнологічних секторів промисловості України за УКТЗЕД та класифікацію галузей промисловості за критерієм технологічної місткості за методикою ОЕСР (додаток Б, табл. Б.3).

Проведена декомпозиція (рис. 2.11) свідчить про низький рівень високотехнологічної продукції у вітчизняному експорті протягом 2001-2015 рр.

Станом на 2015 р., частка високотехнологічного експорту до КНР за класифікацією УКТЗЕД не перевищувала 104,5 млн дол. США, або 4,36% від загального обсягу товарного експорту до цієї країни. У той же час, надходження технологічної продукції з КНР становить близько 2 млрд дол. США, або 52,94% від загального обсягу імпорту з цієї країни. Таким чином, за технологічним складником торгівлі з КНР, Україна залишається експортером переважно сировинної продукції з низькою доданою вартістю та імпортером технологічної готової продукції з відносно вищою доданою вартістю, переважно товарів споживання.

Позитивним є те, що КНР залишається одним з головних торгових партнерів України на ринку військово-промислової продукції. З 1992 р. Україна і КНР уклали і успішно виконали близько 200 контрактів у військово-технічній галузі. Обсяг імпорту озброєнь до КНР за період 1992-2008 рр. склав 624 млн дол. США [189].

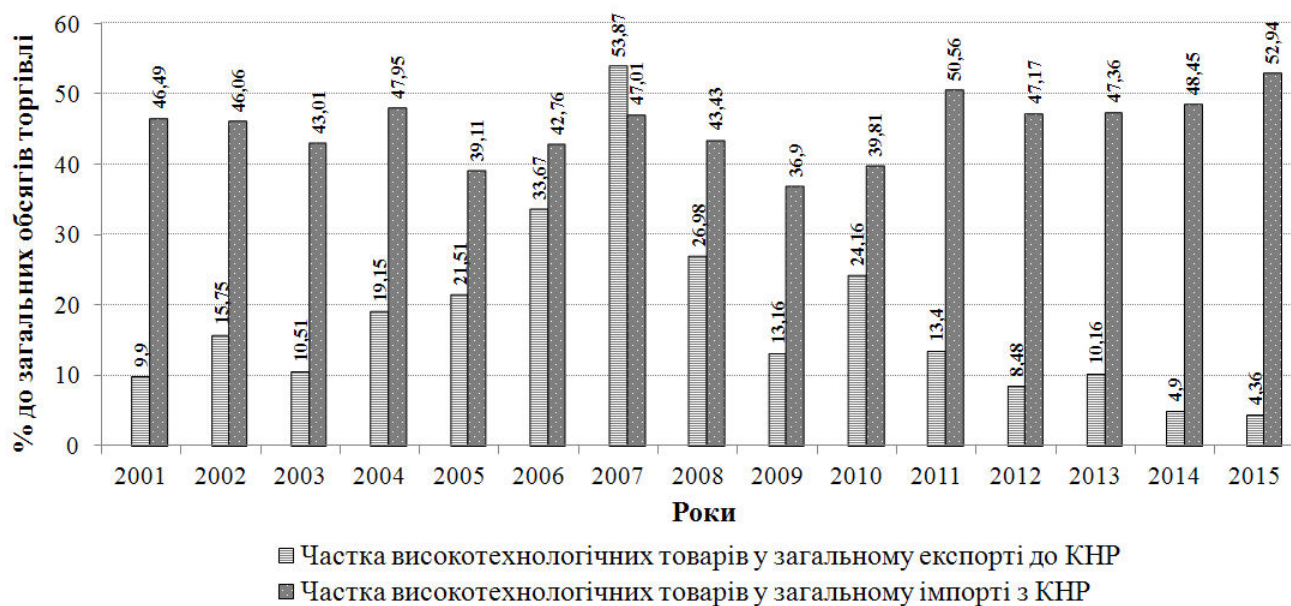

Рис. 2.11. Динаміка частки високотехнологічної продукції у торгівлі України та КНР, 2001-2015 рр.

Розраховано за: [178].

Для КНР продукція з України приваблива високотехнологічним рівнем і якістю при відносно низькій ціні порівняно з конкурентами. Насамперед, це літаки і комплекси протиповітряної оборони. Проте, незважаючи на очевидну

зацікавленість в імпорті готової високотехнологічної продукції, не можна не враховувати прагнення партнерів з КНР скоротити відставання національного виробництва і створити власну сучасну військову промисловість. Основною формою китайського експорту зброї завжди була імітація радянських і західних зразків, що не завадило завоювати істотну частку ринків у країнах, торгівлю з якими інші експортери ігнорували з політичних причин. В КНР особливо зацікавлені в ринках Африки і Близького Сходу, де існує стабільний попит на дешеву і просту в обслуговуванні військово-технічну продукцію. У той же час країни Близького Сходу є також пріоритетним і для України. Зокрема це Пакистан – найбільший імпортер української зброї (обсяг імпорту в 1992-2008 рр. досягав 1371 млн дол. США) уклав з КНР контракти на постачання і ліцензійне виробництво китайських винищувачів [191]. Таким чином, конкурентна технологічна перевага України є тимчасовою і поступово втрачається. Отже, на ринку озброєнь Україна і КНР виявляються суперниками і конкуренція між ними поглиблюється.

Для запобігання не вигідної для України безпосередньої конкуренції з КНР на ринку озброєнь доцільно концентрувати співробітництво у військово-промисловій сфері навколо проектів та технологій, до яких китайські підприємства ще не мають доступу. В рамках існуючої програми стратегічного співробітництва вже реалізований масштабний проект постачання до КНР найбільшого у світі амфібійного десантного корабля на повітряній подушці, призначеного для прийому з обладнаного або необладнаного берега бойової техніки і особового складу морського десанту. Ця та інші угоди з КНР дозволили Україні посісти четверте місце в світі за обсягами торгівлі зброєю, які у 2012 р. досягли 1,334 млрд дол. США [192; 193]. У період 2006-2008 рр. підписані вигідні угоди про спільне освоєння космосу. Співпраця з КНР в космічній галузі особливо важлива для України тому, що дозволяє раціонально використати потенціал української космічної програми, для якої недостатні внутрішні джерела фінансування, у той час, коли КНР є одним з провідних світових інвесторів у дослідження космосу (бюджет космічної програми України складає 200 млн дол.,

китайської – не менше 1,6 млрд дол. США) [194]. Отже, розвиток співробітництва між Україною та КНР у сфері освоєння військово-космічного потенціалу, що залишився від СРСР, є перспективним і, за умови подальшого поглиблення суперечностей внаслідок відмови України від участі у Євразійській інтеграції та Митному Союзі ЄАЕС, може стати альтернативою діючим угодам про співпрацю у цій сфері з РФ.

Необхідно вважати, що співпраця України з КНР є неприйнятною для ЄС через діючі закони щодо ембарго на військовий експорт цієї країни. Ембарго на постачання зброї та військових технологій до КНР введено Європейським Союзом після подій на площі Тяньаньмень в Пекіні у 1989 р. і є чинним на даний час. О. Микал, аналізуючи цю проблему, зазначає що: «...на сьогодні ЄС не збирається переглядати питання скасування ембарго на продаж зброї в КНР, причому основним аргументом є ситуація із захистом прав людини... Зважаючи на обсяги переданих передових технологій, особливо з країн ЄС, фактичний вплив ембарго на постачання зброї до КНР є сумнівним» [195]. Отже, якщо Україна буде враховувати існуюче ембарго на поставки військово-технічної продукції, то співробітництво у цій галузі з КНР, виходячи з поведінки країн ЄС, повинно бути зосереджено у передачі технологій. Це є неприйнятним для України, оскільки обмежуючись лише технологічною співпрацею, вона втрачає конкурентні переваги та позитивні аспекти, пов'язані з виробництвом та експортом військово-технічної продукції.

Проведений аналіз форм співпраці та домінантних тенденцій у зовнішній торгівлі між Україною та КНР дозволяє зробити висновок, що існуючі елементи співробітництва та перспективи його розвитку загалом відповідають як національним економічним інтересам України, так і зовнішньополітичному курсу України на євроінтеграцію. Європейський Союз зацікавлений у концептуалізації та модернізації стратегії співпраці з КНР, оскільки ця країна є регіональним лідером в Азії та другим торговельним партнером ЄС. Формування і розвиток інституціональної бази стратегії співробітництва з КНР покращить конкурентні позиції економіки України, надасть додаткові інструменти впливу при проведенні

переговорного процесу щодо євроінтеграції. КНР доцільно розглядати не тільки як важливого партнера та учасника інтеграційних угруповань, зокрема БРІКС, ШОС, АСЕАН, з окремими з яких Україна має економічні та політичні відносини, але і як окремий географічний вектор зовнішньоекономічної діяльності на рівні з країнами СНД та ЄС. Саме завдяки співпраці з КНР Україна може уникнути деяких негативних наслідків євразійської інтеграції та прискорити свій вступ до ЄС. Крім того, сприятливою тенденцією є участь двох країн у СОТ – організації, яка мінімізує тарифні бар'єри.

Не припиняючи безумовно позитивних змін у організації двостороннього українсько-китайського співробітництва та поживлення торгівлі між країнами, наголосимо на існуванні негативних тенденцій і явищ, що загрожують економічній безпеці і прискоренню процесу, зокрема: (1) негативне сальдо зовнішньої торгівлі з КНР і випереджаючі темпи зростання китайського імпорту; (2) нераціональні зміни товарної структури зовнішньої торгівлі, активізація китайського експорту до України тих товарів, що склали номенклатуру попереднього імпорту; (3) низький рівень показника покриття експортом імпорту, надмірно висока частка високотехнологічної продукції в імпорті на регіональному рівні; (4) конкуренція на традиційних для України ринках сталі та зброї; (5) зростання частки експорту до КНР продовольчих товарів, виробництво яких шкідливе для екологічної та економічної безпеки держави.

Більшість перерахованих загроз економічного співробітництва України з КНР пов'язана насамперед із неконкурентоспроможною структурою українського експорту, яка, на думку В. Левківського, характеризується вузькою номенклатурою товарів і сировинним характером [149, с. 100]. Основна причина сировинного характеру експорту до КНР полягає в орієнтації китайського ринку на самозабезпечення та стимулювання внутрішнього виробника. Відповідно, скорочується кількість галузей, в яких, з огляду на відсутність китайських аналогів, можливими були б значні обсяги імпорту [147, с. 18]. Пріоритетним напрямом повинно стати подолання існуючих негативних аспектів співпраці, уникнення жорсткої конкуренції та розробка взаємовигідних стратегій і програм

співробітництва, насамперед у агропромисловій, військовій та космічній галузях. Враховуючи членство України й КНР у СОТ, необхідно використовувати механізми співробітництва, розширення інформаційного обміну між країнами, взаємодіяти в сфері використання інструментів торговельного захисту [147, с. 20].

КНР та Україна мають реальні можливості для якісного і кількісного поліпшення взаємовигідного співробітництва у названих пріоритетних галузях і секторах економіки, що потребує істотних корективів щодо втілення «китайського вектора» зовнішньої політики України [161, с. 219]. Проведений аналіз торгівлі України та КНР доводить, що існує загроза перетворення України на сировинний придаток не лише розвинених країн, а й КНР, і на ринок збуту китайських товарів. З огляду на це, доцільно найскоріше переглянути структуру експорту, скоротити експорт сировини та дешевих матеріалів і впровадити заходи щодо збільшення продажу готової і модернізованої продукції [149, с. 101].

Подальший аналіз впливу зовнішньої торгівлі України та КНР на стан економічної безпеки держави передбачає використання аналітико-розрахункових показників та індексів торгівлі, які визначають рівень концентрації та спеціалізації зовнішньої торгівлі (компліментарності зовнішньої торгівлі; подібності експорту); якості (технологічності) зовнішньої торгівлі (коефіцієнт ефективності зовнішньої торгівлі «енергозалежної економіки»). Детальний аналіз з використанням цих показників та визначення інтегрального рівню економічної безпеки України у процесі розширення співпраці з КНР надано у наступному підрозділі роботи.

2.2. Оцінка факторів впливу українсько-китайських відносин на економічну безпеку України

До конкретних теоретико-методичних підходів визначення інтенсивності, ефективності та безпеки зовнішньоторговельних відносин у контексті двосторонньої торгівлі відносяться методи розрахунку множини індикаторів, застосовуваних міжнародними фінансовими та статистичними організаціями, а саме наведені у підрозділі 1.3 наступні індекси: (1) індекс виявленої порівняльної

переваги (RCA); (2) індекс комплементарності зовнішньої торгівлі (TCI); (3) індекс подібності експорту (ESI); (4) індекс інтенсивності зовнішньої торгівлі (TI); (5) індекс торгової спеціалізації (TSI); (6) індекс внутрігалузевої торгівлі (IT).

За допомогою цих індикаторів встановлюються не лише кількісні, але і якісні характеристики зовнішньоторговельного співробітництва, виявляються загрози безпеці, деструктивні тенденції та визначаються напрями розвитку торгівлі з країнами-партнерами.

Значення індексу виявленої порівняльної переваги (RCA) за наведеною у підрозділі 1.3 формулою 1.8, розраховане для основних груп ТНЗЕД за даними 2015 р., підтверджує зроблені у підрозділі 2.1 висновки щодо тенденцій розвитку українсько-китайської торгівлі. Продуценти КНР мають порівняльні переваги у виробництві та експорті товарів таких груп: взуття; головні убори; парасольки (RCA = 3,06); різні товари та вироби (RCA = 2,93); текстиль та вироби з текстилю (RCA = 2,52). Українська продукція володіє значною виявленою перевагою в аграрному секторі: жири та олії (RCA = 16,42); продукти рослинного походження (RCA = 7,59) [150]. Подібна товарна структура експорту створює можливості максимальної реалізації природного потенціалу за умови всебічного розвитку агропромислового сектору на інноваційних засадах.

Детальніший аналіз 97-и товарних груп за ГСОКТ доводить, що як Україна, так і КНР мають порівняльні переваги у зовнішній торгівлі, оскільки середнє значення індексу RCA у 2015 р. для обох країн перевищує одиницю (додаток Ж, табл. Ж.1). Хоча Україна має більший середній показник RCA за усіма товарними групами (RCA = 1,7), досягти цього вдалося за рахунок надмірної концентрації експорту, отже й вищої порівняльної переваги по декількох товарних позиціях (зернові культури, рослинні матеріали, чорна металургія і т.д.). Аналіз усієї товарної номенклатури дозволив встановити, що лише для 25-ти товарних груп вітчизняного експорту індекс порівняльної переваги перевищує одиницю (додаток Ж, табл. Ж.2). Експортний портфель КНР більше диверсифікований і, хоча

середнє значення $RCA = 1,26$ нижче, ніж для України, проте, виробники КНР володіють порівняльною перевагою у 43-х товарних групах (рис. 2.12) [150; 178].

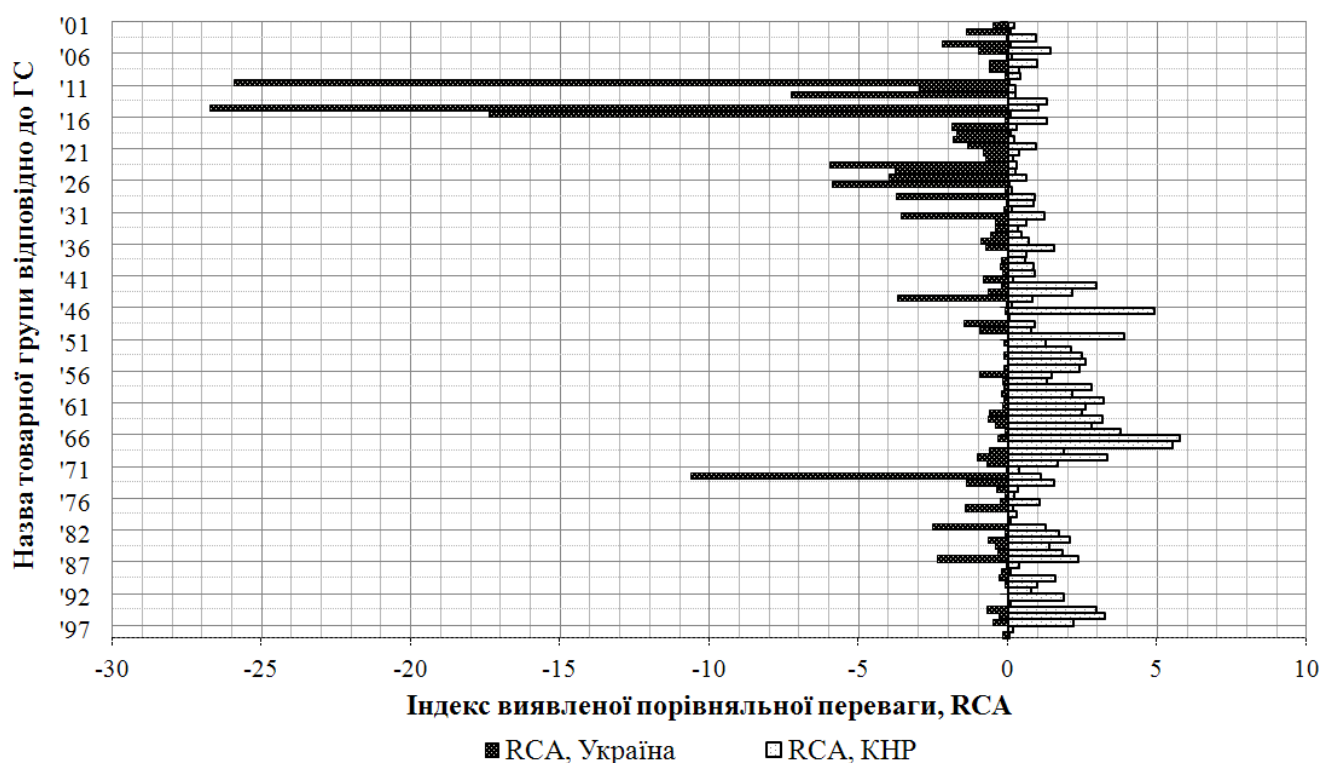

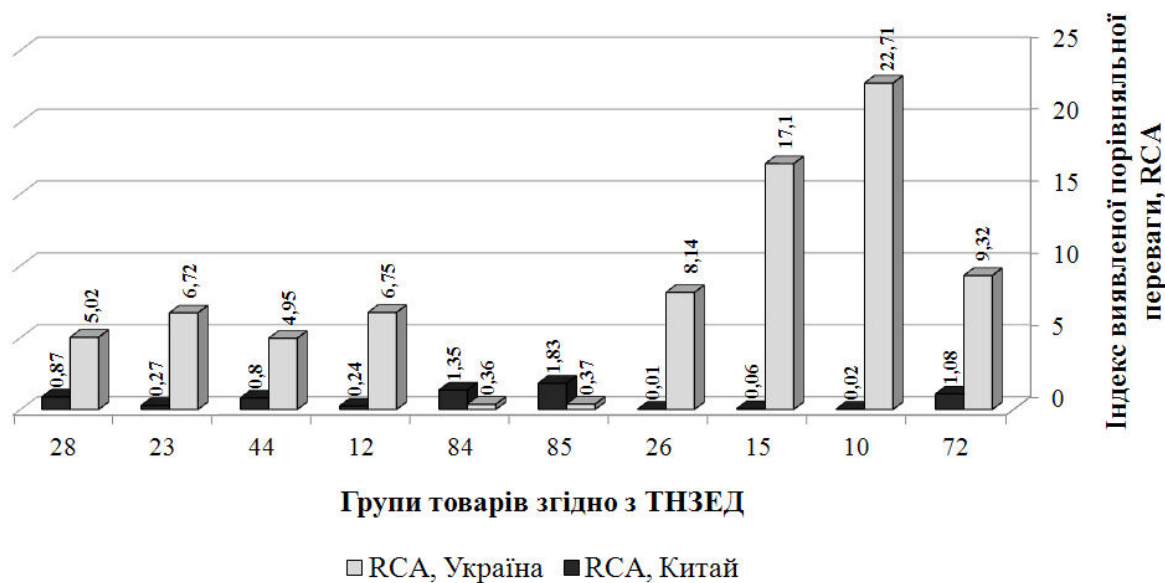
Рис. 2.12. Рейтинг торгових позицій України та КНР в товарній структурі експорту за показником RCA, 2015 р.

Розраховано за: [150; 178].

Позитивним є те, що для українського експорту зберігається відносна перевага над китайським у найважливіших товарних групах: чорні метали; зернові культури; жири та масла; руди і шлаки, зола. Наголосимо, що до товарів з високим рівнем виявлених порівняльних переваг, крім сільськогосподарської сировини (групи 10, 12, 15, 23), мінеральних продуктів (група 26) та металургійних напівфабрикатів (група 72), відноситься високотехнологічна продукція, у тому числі машинобудування (групи 85, 84, 28), що суперечить твердженню про домінування лише сировинного експорту (рис. 2.13).

В протипагу вітчизняним експортерам у 2015 р., китайські володіють найвищими порівняльними перевагами насамперед за такими товарами: парасольки та прилади захисту від сонця (група 66: $RCA = 5,76$); оброблені пір'я та пух і вироби з них (група 67: $RCA = 5,5$); вироби із соломи, трави еспарто та

інших матеріалів, які використовуються для плетіння (група 46: RCA = 4,88) [150].

Пояснення до товарних груп:

- 72 - Чорні метали
- 10 - Зернові культури
- 15 - Жири і масла тваринного та рослинного походження
- 26 - Руди, шлаки та зола
- 85 - Електричні машини, обладнання та їх частини
- 84 - Реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої
- 12 - Насіння і плоди олійних рослин, інше насіння, плоди та зерна
- 44 - Деревина і вироби з деревини, деревне вугілля
- 23 - Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин
- 28 - Продукти неорганічної хімії

Рис. 2.13. Ранжування найважливіших товарних груп експорту за індексом RCA України та КНР, 2015 р.

Розраховано за: [150; 178].

Отже, якщо в кількісному вимірі значення індексу RCA відображає конкурентні переваги китайських товарів над українськими, то, з огляду на вагомість товарів у двосторонній торгівлі та її технологічну структуру, помітна значна перевага саме вітчизняних товарів. Проте, через зазначені у підрозділі 1.3 об'єктивні недоліки та обмеження оцінки конкурентоспроможності за індексом RCA, подібні позитивні висновки не можна вважати безумовною перевагою вітчизняних товарів над китайськими як на світових ринках, так і у двосторонній торгівлі, що водночас не заперечує доцільності використання аналітико-прогнозних розрахунків при детальнішому аналізі за кожною товарною позицією (додаток Ж, табл. Ж.3).

Для оцінки подібності товарної номенклатури експорту України та КНР і встановлення вірогідності потенційної конкурентності у світовій торгівлі, використовуємо методику розрахунку індексу подібності експорту (формула 1.10 підрозділу 1.3).

Аналіз подібності експортного портфелю України та основних торговельних партнерів АТР за даними 2015 р. дозволяє отримати такі результати (рис. 2.14): середній показник подібності експорту України та узагальненого експортного портфелю країн АТР – 35,02%; найвищого значення цей показник досягає при зіставленні товарної номенклатури експорту України та Індонезії (46,86%); Малайзії (35,23%); США (34,39%) та Таїланду (32,41%), КНР посідає четверте місце в такому рейтингу з показником 30,82%.

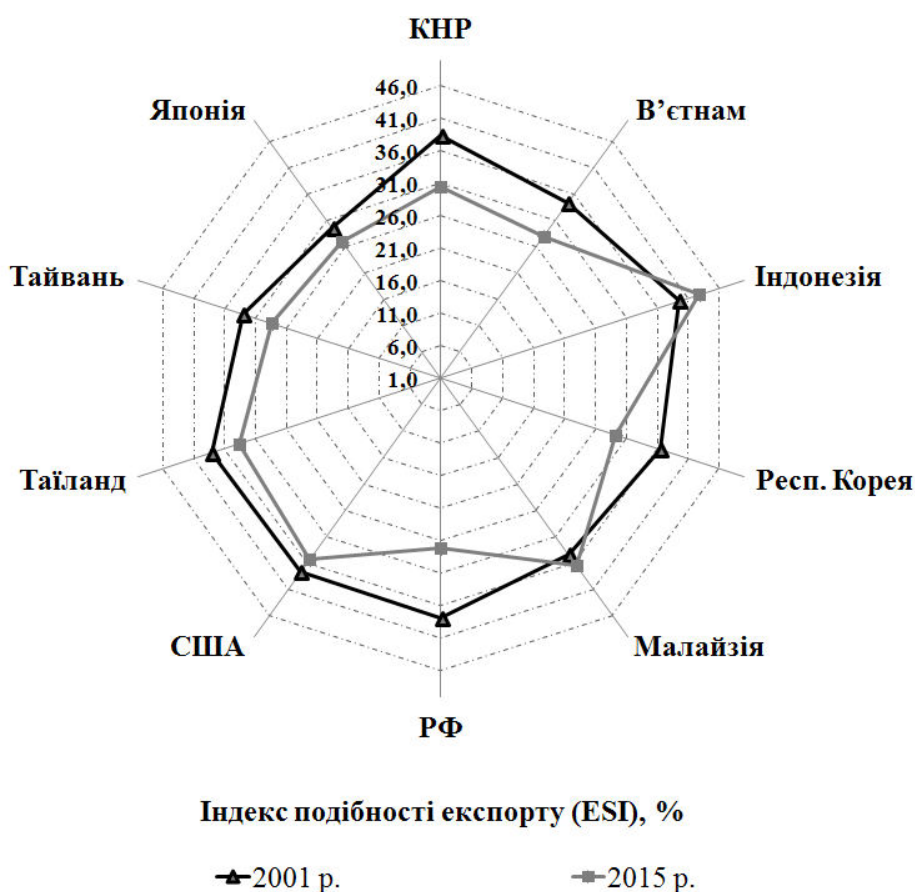

Рис. 2.14. Зміна географічної структури індексу подібності експорту України з найбільшими торговельними партнерами АТР, 2001 р., 2015 р., %
Розраховано за: [150; 178].

Найменш подібним до вітчизняного є експортний портфель РФ – 24,96%, що пояснюється переважанням у російському експорті енергоресурсів, частка яких у загальному експорті України складає лише 1,28% (додаток 3).

Динаміці зміни структури показника подібності експорту у 2001-2015 рр. для експортного портфелю України та КНР властиве зниження з 38,32% у 2001 р. до 30,9% у 2015 р. внаслідок переорієнтації китайської промисловості на виробництво та експорт товарних груп, які не складають основу експортного портфелю України. Аналогічна тенденція простежується й з іншими торговельними партнерами регіону, крім Індонезії та Малайзії, що є загрозовим через аграрну орієнтацію економік цих країн, тобто подібність товарної структури експорту відображає тенденцію деіндустріалізації вітчизняного експортного виробництва.

З іншого боку, ми вважаємо, що відносно низький ступінь подібності експорту не є підтвердженням того, що Україна та КНР не будуть конкурувати на світових товарних ринках, у тому числі в Азійському регіоні. Це доводять результати поглибленого аналізу подібності експорту України та КНР у 2001-2015 рр. за окремими товарними групами ТНЗЕД та ГСОКТ (табл. 2.5). Найбільшого зниження зазнала подібність таких розділів: мінеральні продукти (на 20,86%); живі тварини, продукти тваринного походження (на 11,22%); продукти рослинного походження (на 7,78%). При цьому, подібність експорту у розділах механічне обладнання; машини та механізми значно зросла (на 28,23%), що відображає переорієнтацію китайського експорту з аграрного сектору на продукцію машинобудування. Дещо зросла також подібність експорту недорогих металів (на 0,84%).

Таким чином, можливість конкуренції між Україною та КНР на ринку сільськогосподарської сировини та продовольства протягом останніх 15 років істотно зменшилася. КНР переорієнтує своє виробництво та структуру зовнішньої торгівлі, збільшуючи експорт продукції чорної металургії та машинобудування, тобто товарів, що займають значну частину експортного портфелю України та є

важливими для зовнішньоторговельної безпеки держави (табл. 2.5, додаток 3, табл. 3.1).

Таблиця 2.5

**Динаміка зміни індексу подібності експорту України та КНР, 2001 р.,
2015 р., %**

№	Розділ відповідно до УКТЗЕД	Коди товарів згідно з УКТЗЕД	Значення ESI (%), 2001 р.	Значення ESI (%), 2015 р.	Різниця (%):
1.	I	(01-05)	13,36	2,14	-11,22
2.	II	(06-14)	12,1	4,32	-7,78
3.	III	(група 15)	0,3	0,08	-0,22
4.	IV	(16-24)	2,55	1,57	-0,98
5.	V	(25-27)	23,37	2,51	-20,86
6.	VI	(28-38)	1,14	1,05	-0,09
7.	VII	(39-40)	1,35	0,8	-0,55
8.	VIII	(41-43)	0,54	0,24	-0,3
9.	IX	(44-46)	1,5	1,5	0
10.	X	(47-49)	0,46	0,27	-0,19
11.	XI	(50-63)	1,41	0,98	-0,43
12.	XII	(64-67)	0,52	1,08	+0,56
13.	XIII	(68-70)	1,09	0,8	-0,29
14.	XIV	(група 71)	0,44	0,24	-0,2
15.	XV	(72-83)	1,21	2,05	+0,84
16.	XVI	(84-85)	8,2	36,43	28,23
17.	XVII	(86-89)	1,14	0,98	-0,16
18.	XVIII	(90-92)	0,42	1,08	+0,66
19.	XIX	(група 93)	0	0	0
20.	XX	(94-96)	2,56	4,36	+1,8
21.	XXI	(97;99)	0,56	0,83	+0,27
22.	I-XXI	97 товарних груп	38,32	30,9	+7,42

Розраховано за: [150; 178].

Компаративний аналіз подібності зовнішньоторговельної діяльності України та КНР розширимо оцінкою комплементарності торгівлі (формула 1.9 підрозділу 1.3) з урахуванням товарної специфікації експорту та імпорту. Індекс комплементарності також застосовується для оцінки потенціалу двосторонньої торгівлі та для виявлення вмотивованості країни-партнера у товарній номенклатурі, яка виробляється та експортується вітчизняними виробниками. Розрахунки здійснені з використанням статистичних даних Міжнародного центру

торгівлі за період 2001-2015 рр. відповідно до ГСОКТ (99 товарних позицій) [150].

Отримані результати показують, що у 2015 р. експорт України відповідав потребі китайських імпортерів лише на 35,01%. При цьому протягом усього досліджуваного періоду спостерігалася спадна тенденція динаміки змін індексу (в середньому 0,7% на рік). Зворотній індекс комплементарності (TCl_{js}^M), який відображає відповідність імпортного портфелю України експортному портфелю КНР, склав у 2015 р. 46,72%. Протягом 2001-2015 рр. цей показник істотно зріс (з 43,98% до 46,72%), середньорічним темпом 0,2%. Середнє значення комплементарності імпорту за цей період становить 45,2%, що на 4,7% вище за комплементарність експорту (40,5%). Подібне відхилення підтверджує, що імпортний портфель більше відповідний, ніж експортний, що опосередковано підтверджується зростанням обсягів китайського імпорту до України (додаток И).

Динаміка прямого (TCl_{js}^X) та зворотного (TCl_{js}^M) індексів комплементарності зовнішньої торгівлі між Україною і КНР за 2001-2015 рр. наведена на рис. 2.15.

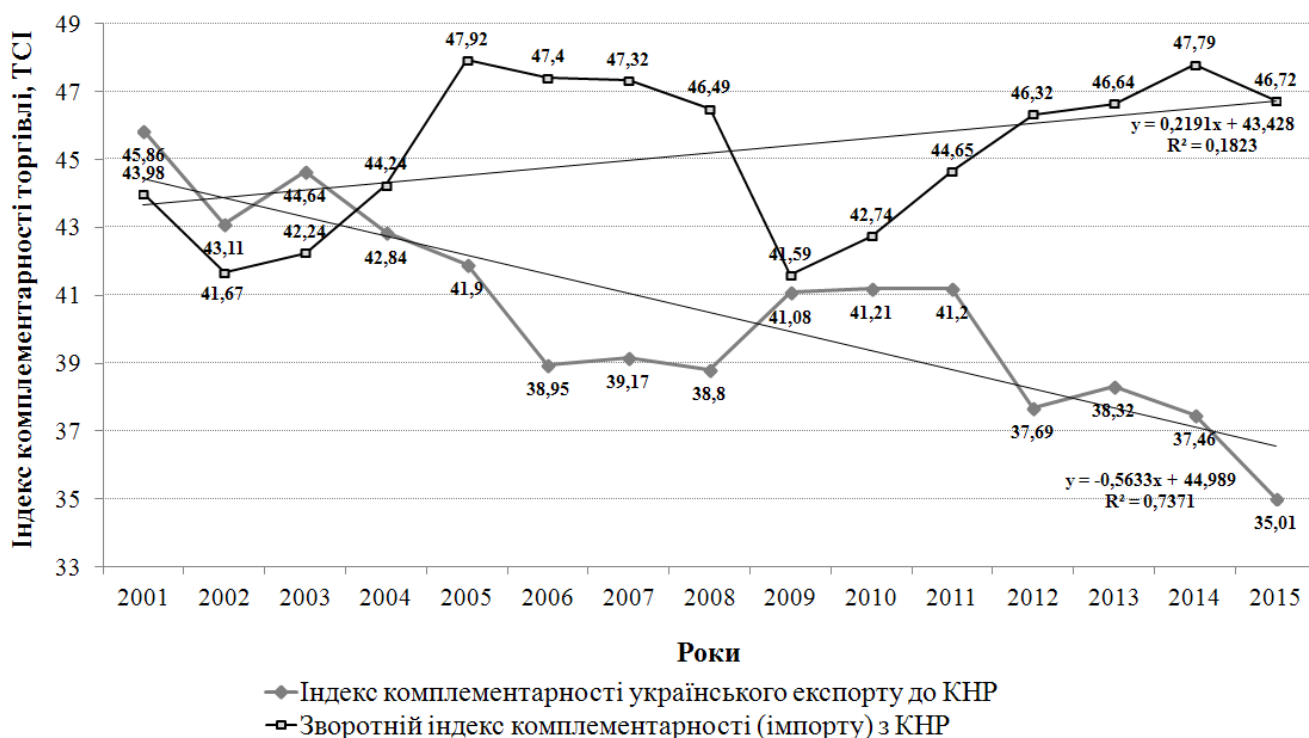

Рис. 2.15 Динаміка зміни індексів комплементарності зовнішньої торгівлі України та КНР, 2001-2015 рр.

Складено за: [150].

В подальшому дослідженні індекс комплементарності свідчить, що цей показник доцільно розрахувати для окремих товарних груп з використанням модифікованого (спрощеного) індексу комплементарності з урахуванням товарної специфікації:

$$TCI_{si}^k = \frac{\left| \frac{m_{ij}}{M_j} - \frac{x_{is}}{X_s} \right|}{2}, \quad (2.1)$$

де, j – країна-імпортер; s – країна-експортер; i – назва товару або галузі промисловості; x_i – обсяг експорту окремого товару (галузі); m_i – обсяг імпорту окремого товару (галузі); X – загальний обсяг експорту; M – загальний обсяг імпорту.

В контексті предмета дослідження цей показник характеризує рівень взаємодоповнюваності пропозиції експорту j -го вітчизняного товару та попиту на імпорт цього ж товару в КНР [167].

Оскільки товарна номенклатура двосторонньої торгівлі може різко змінюватися як під впливом угод з окремим партнером, так і у глобальному вимірі, доцільно визначити спрощений індекс ТС з урахуванням товарної специфікації за тривалий період часу (2010-2015 рр.). На основі отриманих результатів здійснимо ранжування товарів за рівнем їх комплементарності. (табл. 2.6).

За даними табл. 2.6 найвищий рівень комплементарності протягом останніх п'яти років стосується товарів, що складають істотну частку вітчизняного експортного портфеля: продукція чорної металургії (21,2% від загального світового експорту у 2015 р.); зернові культури (15,8%); жири та олії рослинного походження (8,6%); електричні машини (5,2%). При цьому, як показано у підрозділі 2.1, КНР є конкурентом у поставках металу до країн Східної Азії та Африки.

Подібне протиріччя пояснимо зростанням цінової конкурентоспроможності товарів вітчизняного гірничо-металургійного комплексу внаслідок різкої

девальвації гривні та ще незавершеним процесом індустріалізації у КНР (у 2015 р. попит на продукцію чорної металургії з боку китайських фірм дорівнював 18 млрд дол. США, або 1,08% від світового імпорту КНР) [150]. Висока комплементарність товарів групи 27 (мінеральне паливо та нафта) пояснюється постійно зростаючою потребою китайської економіки у енергоресурсах, проте у експортному портфелі України ці товари станом на 2015 р. займають лише 1,3% (0,48 млрд дол. США).

Таблиця 2.6

Рейтинг ранжування рівня комплементарності українсько-китайської торгівлі, 2010-2015 рр.

Рівень комплементарності	Код товару	Назва товарної групи	Значення ТСІ
Дуже високий (більше за 5 %)	72	Чорні метали	11,46
	85	Електричні машини, обладнання та їх частини...	8,67
	27	Палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки...	5,04
Високий (від 2 до 5 %)	10	Зернові культури	4,73
	15	Жири та олії тваринного або рослинного походження	2,83
	90	Прилади та апарати оптичні, фотографічні...	2,68
	84	Реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини	2,29
Середній (від 1 до 2 %)	86	Залізничні локомотиви або моторні вагони трамвая..	1,81
	87	Засоби наземного транспорту, крім залізничного	1,61
	99	Інші товари	1,59
	73	Вироби з чорних металів	1,52
	39	Пластмаси, полімерні матеріали та вироби з них	1,49
	29	Органічні хімічні сполуки	1,38
	74	Мідь і вироби з неї	1,22
Низький (від 0,5 до 1 %)	28	Продукти неорганічної хімії	0,94
	31	Добрива	0,87
	26	Руди, шлаки та зола	0,86
	23	Залишки і відходи харчової промисловості...	0,67
	48	Папір і картон; вироби з паперової маси...	0,63
	44	Деревина і вироби з деревини, деревне вугілля	0,5
Дуже низький (менше за 0,5%)	–	Інші товарні групи (77 позицій)	< 0,5

Складено за: [150].

Для визначення ролі КНР серед торговельних партнерів України проведено дослідження рівня комплементарності торгівлі з іншими країнами – найбільшими торговельними партнерами України у АТР за аналогічний період (додаток И).

У 2001-2015 рр. значення як прямого (TCl_{js}^X), так і зворотного (TCl_{js}^M) індексів комплементарності зовнішньої торгівлі з КНР нижче, ніж середнє значення цих показників для основних країн-партнерів у АТР. Так, при торгівлі з РФ комплементарність експорту протягом досліджуваного періоду досягла 40,33% (середньорічне зменшення на 0,51%), значення зворотного індексу – 50,4% (-0,79%); з Японією, відповідно 43,65% (-0,58%) та 46,53% (+0,52%); з Республікою Корея 44,76 % (-0,55%), 52,03 % (+0,33%) (рис. 2.16).

Отримані результати підтверджують негативну тенденцію постійного зниження рівня комплементарності українського експорту до країн АТР (з 46,02% у 2001 р. до 35,35% у 2015 р.), у той час як відповідність імпорту України експортному портфелю країн регіону стабільно підвищується (54,91 та 61,44, відповідно). Така динаміка зміни індексів комплементарності та обсягів експорту (імпорту) відповідає загальним тенденціям у торгівлі з тими країнами Азії, які завершують етап індустріалізації. Індекс комплементарності експорту істотно знижується через зменшення попиту у країнах АТР на продукцію чорної металургії, яка є першою позицією вітчизняного експортного портфеля. У той же час, спостерігається збільшення обсягів імпорту до України готової продукції з нових індустриальних країн Євразії, що підтверджує зростаюча динаміка індексу комплементарності імпорту. Винятком є РФ, комплементарність торгівлі з якою знизилася за обома показниками, що пов'язано із зниженням загального рівня співробітництва починаючи з 2014 р.

Компаративний аналіз індексу динаміки зміни інтенсивності торгівлі (формула 1.11 підрозділу 1.2) України та країн АТР відображає недостатню реалізацію потенціалу зовнішньої торгівлі з цим регіоном. Так, значення індексу інтенсивності торгівлі у 2015 р. для загального експорту та імпорту між Україною та 21-ю країною АТР склало лише 0,49 при граничній величині рівній одиниці. При цьому, інтенсивною залишається торгівля лише з РФ, значення індексу

інтенсивності торгівлі з якою 11,67, для порівняння: з КНР цей показник дорівнює лише 0,61 (додаток К).

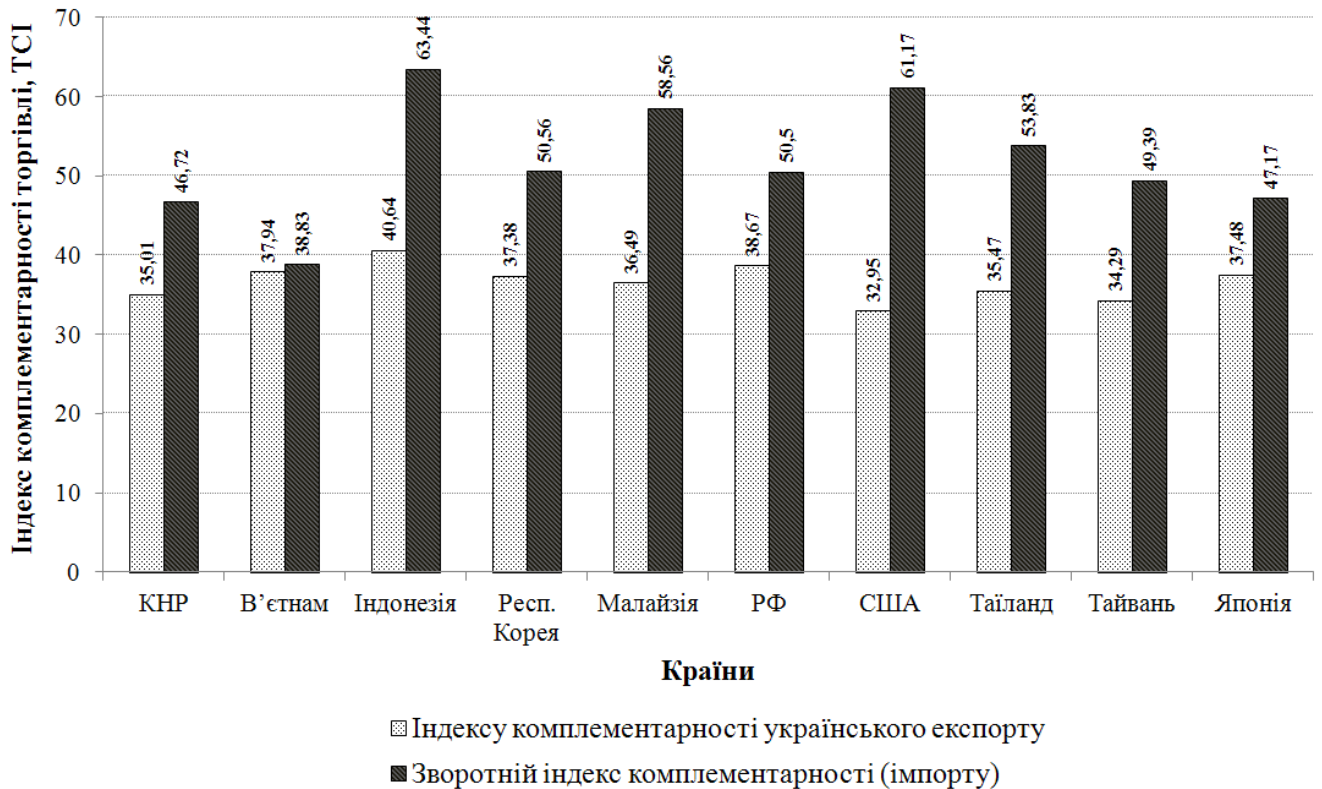

Рис. 2.16. Рівень комплементарності торгівлі України з найбільшими партнерами у АТР, 2015 р.

Розраховано за: [150].

Нераціональною є також галузева спеціалізація торгівлі з КНР. Індекс торгової спеціалізації (формула 1.12 підрозділу 1.2) у 2015 р. дорівнював -0,22, що доводить нездатність реалізації конкурентних переваг, або, їх повну відсутність. Помітну тенденцію до поступового зниження показника торгової спеціалізації за досліджуваний період (з 0,43 у 2001 р. до -0,22 у 2015 р.) можна розглядати як підтвердження тенденції зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції порівняно з китайською, яку було виявлено при аналізі зміни показників RCA, TCI та ESI.

Негативна тенденція підтверджується динамікою зміни агрегованого індексу внутрігалузевої торгівлі (формула 1.14 підрозділу 1.2), який у торгівлі з КНР за 2015 р. склав лише 0,094 при максимальному значенні, рівному одиниці. З країн АТР нижчим цей показник був лише у торгівлі з Японією (ІПТ = 0,074) та

Індонезією (ІТ = 0,059). ВГТ здійснюється переважно між високорозвиненими економіками або країнами з подібною структурою соціально-економічних макросистем. У 2015 р. найвищий показник в обраному регіоні був у торгівлі України з РФ (ІТ = 0,535) та В'єтнамом (ІТ = 0,457).

Взаємозалежність між інтенсивністю торгівлі та галузевою спеціалізацією простежується в графіку на рис. 2.17.

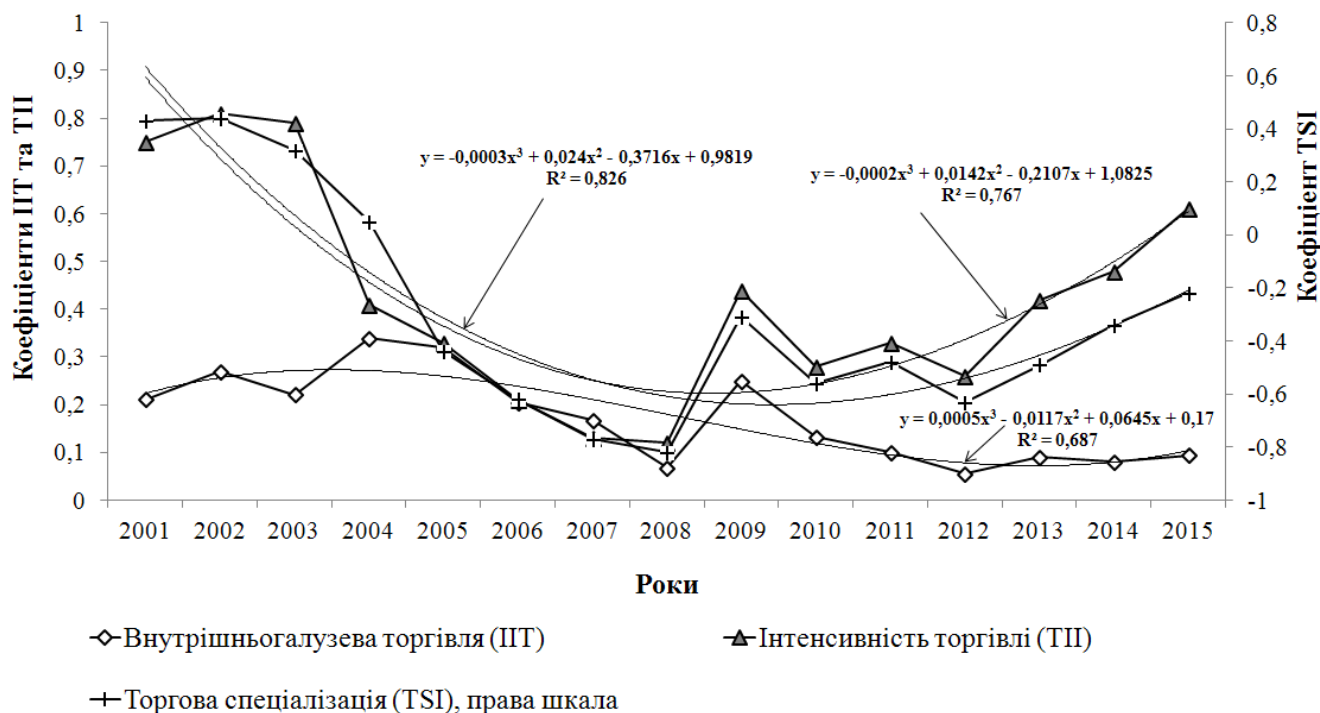

Рис. 2.17. Динаміка взаємозалежності інтенсивності торгівлі, внутрішньогалузевої торгівлі, торгової спеціалізації України та КНР, 2001-2015 рр.

Розраховано за: [150].

Наведені вище економічні розрахунки аналітичних показників двосторонньої торгівлі (RCA, TCI, ESI, TI, TSI, IT) здійснено без товарної специфікації зовнішньоторговельних відносин, крім випадків, зазначених окремо (додаток Ж). З використанням отриманих результатів визначимо інтегральний індекс зовнішньоторговельної безпеки для України при торгівлі з КНР та іншими країнами-партнерами у АТР за методикою, запропонованою у підрозділі 1.2 (формула 1.16).

В запропонованій методиці розрахунку індексу рівня зовнішньоторговельної безпеки (рис. 2.18, додаток М, табл. М.1) враховано науково-технологічну

компоненту та індикатори оцінки не лише кількісних характеристик торгівлі, а й впливу позаекономічних системних чинників.

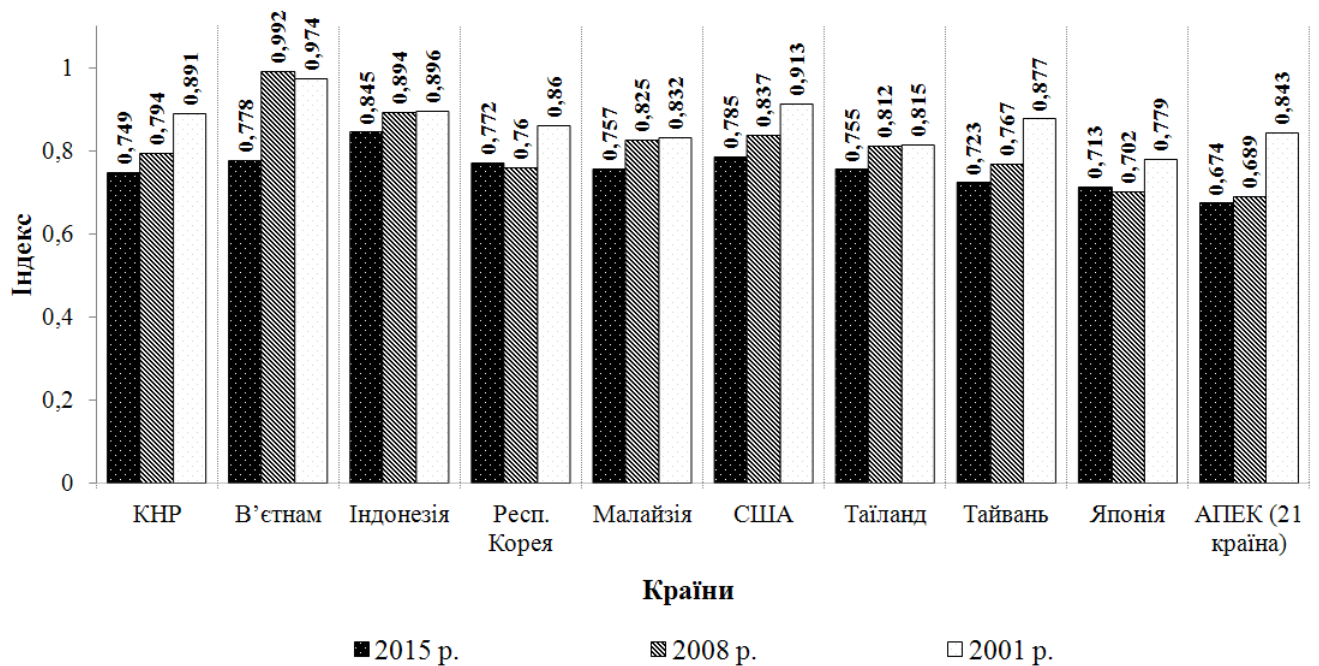

Рис. 2.18. Динаміка зміни інтегрального індексу зовнішньоторговельної безпеки України в торгівлі з країнами АТР, 2001 р., 2008 р., 2015 р.

Розраховано за: [150; 178].

Як доведено, інноваційний складник при двосторонній торгівлі є домінуючим в оцінці безпеки співпраці, оскільки кількісні показники не відображають об'єктивні перспективні тенденції відносин, не дозволяють виявити конкретні загрози зовнішньоторговельної безпеки держави та запропонувати засоби їх усунення.

Наведені на рис. 2.18 результати відображають негативні тенденції у співпраці з країнами АТР. Зниження значення інтегрального індексу стосується всіх обраних для порівняння країн, крім РФ. При цьому значення індексу для КНР у 2015 р. ($I_{ЗТБ} = 0,749$) нижче, ніж для всіх країн АТР, крім Тайваню ($I_{ЗТБ} = 0,723$).

Аналіз ефективності і доцільності розвитку зовнішньоторговельної діяльності України з використанням методу огортаючих даних (англ. – “Data envelopment analysis”; DEA) свідчить, що коефіцієнт ефективності зовнішньоторговельної співпраці з КНР впродовж 2001-2015 рр. погіршувався (1,08 – у 2001 р., 6,75 – у 2008 р.; 8,44 – у 2015 р.), що є наслідком

несформованості системної стратегії України у відношеннях торгівлі з цією країною (додаток X).

Результати аналізу торгівлі з використанням методу балансової просторово-динамічної регресії з основними торговельними партнерами у 2001-2015 рр. (рівняння 2.2) характеризуються ступенем статистичної значущості, про що свідчать відповідні значення коефіцієнта кореляції, скорегованого коефіцієнта детермінації, F-критерію Фішера.

$$Y=0,5+0,39x_1+0,12x_2+0,38x_3-0,16x_4, \quad (2.2)$$

$$R=0,74; R^2=0,54; F(4,145)=46,404,$$

де Y – інтегральний індекс зовнішньоторговельної безпеки; x_1 – індекс зміни нормалізованого торговельного балансу; x_2 – індекс подібності експорту; x_3 – індекс комплементарності українського експорту; x_4 – індекс інтенсивності торгівлі.

Протягом досліджуваного періоду на результуючу змінну (інтегральний індекс зовнішньоторговельної безпеки) найпомітніший прямо-пропорційний вплив здійснювали індекс зміни нормалізованого торговельного балансу (коефіцієнт регресії 0,39), індекс подібності експорту (0,12), індекс комплементарності українського експорту (0,38) і обернено пропорційний вплив – індекс інтенсивності торгівлі (0,16). Для інших досліджуваних параметрів статистично значущого впливу виявлено не було.

До системних проблем, які відображені індикаторами торговельного співробітництва з країнами АТР відносяться: (1) низькі значення показника покриття експортом імпорту; (2) постійно зростаюча частка високотехнологічної продукції в імпорті України; (3) недостатньо високий рівень комплементарності вітчизняного експорту. Крім того, для найбільших партнерів АТР спостерігається негативне сальдо торгівлі та низькі значення коефіцієнта покриття імпорту експортом у 2015 р.: для КНР – лише 0,63 при граничному значенні 1; для РФ – 0,64; для США – 0,32, для Японії – 0,61.

Позитивним є те, що у 2015 р. енергетична залежність існує тільки в торгівлі з РФ (значення показника становило 34,12%, у торгівлі з КНР – лише 0,74%). При цьому інші показники безпеки торгівлі з РФ значно нижчі за граничні значення, отже загалом торгівля з цією країною є більш безпечною ніж з КНР, оскільки для подолання залежності від РФ вітчизняній економіці достатньо позбутися залежності від критичного імпорту лише однієї групи товарів (27 – палива мінеральні), що успішно досягається протягом останніх років. Так з 2013 р. частка імпорту енергоресурсів з РФ знизилася на 34%. У той же час, торгівля з КНР є небезпечною за усіма іншими параметрами: у 2015 р. коефіцієнт покриття імпорту експортом склав 0,63 при граничному значенні рівному одиниці; частка високотехнологічної продукції в імпорті склала 53% (граничне значення – 15%); частка сировинної продукції – 54% (граничне значення – 20%). Отже, оптимальна та безпечна для України двостороння торгівля з КНР потребує радикальної і повної зміни структури експортного і імпортного портфелю, модернізації виробничого потенціалу, зміни товарної номенклатури для уникнення конкуренції як на вітчизняному, так і на світових товарних ринках. Здійснити це набагато складніше, ніж відмовитись від однієї позиції імпорту, навіть якщо йдеться про критично важливі для вітчизняної економіки енергоносії.

Поглиблення кризового стану зовнішньоторговельної безпеки при торгівлі з країнами АТР і, особливо з КНР, зумовлене насамперед зростанням технологічної залежності і погіршенням структури експорту внаслідок зменшення обсягів виробництва і частки високотехнологічної продукції в експорті.

Таким чином, для зміцнення зовнішньоторговельної безпеки в умовах подальшого розвитку торгівлі з КНР необхідна активізація співробітництва на основі національних і міжнародних науково-технічних проектів, спрямованих на модернізацію вітчизняного виробничого потенціалу і посилення здатності науково-дослідних установ та підприємств створювати і впроваджувати новітні унікальні технології. Головним інструментом такої модернізації є програми міжнародного співробітництва, які повинні розроблятися для кожного регіону України та визначати конкурентні переваги і пріоритетні напрями міжнародної

співпраці на основі спільних науково-дослідницьких проектів. Відповідно, регіональні програми міжнародного співробітництва повинні включати розділи з обґрунтуванням пріоритетних цілей і завдань та сфер співпраці, переліком перспективних спільних проектів та їх учасників, джерел і обсягів фінансового, кадрового, інституціонального забезпечення. Обов'язковою передумовою успішної реалізації таких програм є узгодженість з іншими державними документами та міжнародними угодами. Отже, необхідно проаналізувати інституціональний аспект українсько-китайських двосторонніх торговельних відносин, що здійснено у наступному розділі.

2.3. Інституційний аналіз зовнішньоторговельної безпеки українсько-китайської торгівлі

Торговельні відносини між Україною та КНР набувають інтенсивності для обох країн. Як було доведено у підрозділах 2.1 та 2.2 потенціал торговельного співробітництва використовується недостатньо ефективно, створює ризики і загрози для економічної безпеки України, насамперед внаслідок нееквівалентного товарного обміну, спеціалізації нашої країни на експорті сировини при імпорті з КНР високотехнологічних товарів з високим ступенем доданої вартості. Негативно впливають на торговельні відносини також відмінності географічної структури торгівлі. Станом на 2015 р. частка КНР складає 8,16% обсягів зовнішньої торгівлі України, частка України у обсягах зовнішньої торгівлі КНР досягає лише 0,18% [150].

Виникає невідкладна необхідність структурних змін у китайському векторі зовнішньої економічної політики, яка еволюціонувала від романтизму перших років незалежності до економічного прагматизму, насамперед у співпраці з країнами АТР.

На даний час теоретичні засади торговельної співпраці з КНР охоплюють політико-правові та економічні угоди, що визначаються об'єктивною потребою в якісно нових відносинах між країнами, важливим складником яких є

вдосконалення інституціонального забезпечення зовнішньоторговельної політики з безумовним дотриманням критеріальних обмежень зміцнення ЕкБД.

Інституціональне забезпечення українсько-китайських відносин в різні періоди було предметом досліджень вітчизняних вчених О. Євдоченка [196], А. Оніщенка [197], І. Погорелової [176], С. Пронь [198], С. Нікішенка [199], О. Скрипник [200], В. Тарасової [201], О. Шевчук [202], Є. Ярошенка [203].

В історичній ретроспективі українсько-китайські зв'язки завжди концентрувалися навколо двосторонньої торгівлі. Територія сучасної України була важливою частиною «північної гілки» Великого шовкового шляху з міста Чан'ань (сучасна провінція Шеньсі) через гори Паміру, Центральну та Західну Азію до північного узбережжя Азовського та Чорного морів, завдяки якому між територіями сучасної України та Китаєм відбувався обмін товарами та предметами матеріальної культури. Про дипломатичні зв'язки протягом XII-XVI ст. невідомо через відсутність письмових свідчень [198, с. 78]. Проте, оскільки землі Київської Русі та Китаю під час монгольської доби фактично входили до єдиного державного утворення – Великої Монгольської Імперії, можна припустити, що між ними відбувалися певні дипломатичні контакти [204, с. 19].

Китай був однією з перших країн, з якими Україна встановила відносини та почала розбудову інституціонального базису співробітництва. Представники державного утворення Військо Запорізьке, у тому числі колишній гетьман Дем'ян Многогрішний, брали участь у підписанні Нерчинського договору у 1689 р. – першого офіційного міждержавного документу, укладеного між Російською Імперією та Циньським Китаєм [198, с. 78; 204, с. 27; 205, с. 98]. Договір був укладений російською, китайською, маньчжурською та латинською мовами, причому перекладачем на латинську був Андрій Білобоцький – представник київського духовенства. Після підписання договору у Пекіні з 1700 р. розпочала діяльність православна духовна місія, очолювана уродженцем Чернігова І. Лежайським. Більшість співробітників місії отримали освіту у Києво-Могилянській академії [204, с. 32].

У другій половині XVIII ст. відносини з Китаєм припиняються через скасування української самостійності, коли Військо Запорізьке остаточно втратило незалежність та перестало бути суб'єктом міжнародного права і міжнародних економічних відносин. До XX століття подальші контакти з Китаєм здійснювалися як складова частина російсько-китайських відносин. Незважаючи на припинення дипломатичних відносин на міждержавному рівні, існував та посилювався культурний та гуманітарний обмін між українським та китайським народами через існування значної української діаспори та етнічних поселень на території Приамур'я та південної частини Далекого Сходу (так званий «Зелений клин») [198, с. 78; 206, с. 81; 207].

Після проголошення Китайської Народної Республіки 1 жовтня 1949 р. українсько-китайські відносини розвивалися в межах співробітництва між КНР та СРСР. УРСР приймала активну роль у створенні китайської промисловості та сільського господарства. Особливо значний внесок українські інженери зробили у створення китайської металургії та машинобудування [198, с. 79]. Науково-технологічний обмін не був одностороннім: УРСР отримала від КНР технологічну документацію на виготовлення вищих та кольорових сортів шовку. [208, с. 33]. Політичні та економічні відносини уповільнилися і взагалі припинилися через загострення суперечностей в період 1960-1989 рр., через доктринальні розбіжності китайських та радянських національних інтересів. При цьому, для КНР та УРСР конфлікт мав винятково ідеологічний характер і не був зумовлений економічними розбіжностями чи територіальними претензіями, що підтверджується швидким поновленням дипломатичних відносин та двостороннього співробітництва після завершення радянського етапу української історії [209]. Погодимося з С. Пронь, що історичні взаємовідносини України та Китаю мають достатньо глибокі й міцні історичні традиції, які охоплюють широкий спектр форм і методів співпраці в сфері культури, політики та економіки [198].

Сучасний етап політичних відносин України і КНР з 1991 р. характеризується необхідним динамізмом й широтою. КНР одна із перших країн,

яка визнала незалежність України 27 грудня 1991 р. У березні 1993 р. розпочалася діяльність Посольства України в КНР [210]. Крім підписання міждержавних угод та протоколів про встановлення дипломатичних, економічних відносин та регламентацію існуючих культурних зв'язків, країни-партнери здійснили візити на вищому рівні (додаток Н): Президент України Л. Кравчук у листопаді 1992 р. з офіційним візитом знаходився в КНР; в 1993 р. до України з робочим візитом прибув міністр закордонних справ КНР Цянь Цічень. Важливим для інтенсифікації відносин став офіційний візит голови КНР Цзян Цземіня в Україну у вересні 1994 р. [176, с. 81]. КНР першою надала Україні гарантії ядерної безпеки у зв'язку з відмовою від ядерної зброї та приєднанням до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї у статусі без'ядерної держави у 1994 р. [213, с. 387].

У січні 1995 р. розроблена «Державна програма розвитку відносин України з КНР», у якій викладені принципи та пріоритети співпраці з КНР [211, с. 272]. У грудні 1995 р. Президент України Л. Кучма здійснив офіційний візит у КНР, де була підписана Декларація про розвиток та поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною і КНР. В Декларації вказано, що держави сповнені рішучості вивести відносини на новий рівень конструктивного партнерства та прагнуть взаємодіяти у політичній, економічній, гуманітарній сферах [176, с. 81].

Наведені в Декларації ініціативи отримали розвиток у липні 2001 р. під час другого державного візиту Голови КНР Цзяня Цземіня з підписанням Спільної декларації про дружбу і всебічне співробітництво у XXI ст., яка закріпила за Україною статус пріоритетного партнера КНР. Звернемо увагу, що у китайській ієрархії партнерства у 2001 р. тільки ЄС та Україна отримали статус «всебічного співробітництва» (РФ отримала цей статус лише у 2010 р.) [220, с. 238]. У листопаді 2002 р. Президент України Л. Кучма здійснив візит до КНР, результатом якого стала домовленість про початок роботи над укладенням великого політичного Договору про дружбу і співробітництво [176, с. 81; 162, с. 71], головною метою якого визначено перехід від відносин двосторонньої співпраці до повноцінного стратегічного партнерства України та КНР.

Підготовка проекту цього Договору тривала протягом 2003-2004 рр., про що свідчить інтенсивний обмін делегаціями та регулярні контакти на вищому рівні. Саме Президент України Л. Кучма став першим європейським лідером, який зустрівся з новим керівництвом та новообраним Головою КНР Ху Цзіньтао у квітні 2003 р. в межах офіційного візиту до КНР. Під час цього візиту Л. Кучма був проголошений «великим другом китайського народу», що відображає якісно вищий рівень відносин [176, с. 83; 21].

Проте, незважаючи на значну підготовчу роботу та успіхи вітчизняної дипломатії, ініціатива підписання Договору про стратегічне партнерство лишилася нереалізованою. У 2005-2010 рр. діалог між урядами України та КНР був уповільнений після обрання Президентом України В. Ющенка. Протягом цього періоду не відбулося жодної зустрічі між лідерами країн на вищому рівні і було укладено лише 23 міждержавних документа, з яких головним був Протокол між Україною та КНР про доступ на ринки товарів та послуг у межах вступу України до СОТ, укладений 6 грудня 2005 р. [210]. Причиною уповільнення відносин стала зміна політичного складника українсько-китайських відносин, а саме: характер виборчої кампанії 2004 р., акції громадського протесту, проголошення курсу на євроінтеграцію та євроатлантичне співробітництво, зближення політико-владних еліт України і США. Додатковим чинником погіршення відносин стали візити Президента України В. Ющенка у липні 2005 р. та Прем'єр-міністра Ю. Тимошенко у березні 2009 р. до Японії, які не передбачали відвідування КНР, що було сприйнято вищими державними колами КНР як образа та демонстративний демарш [176, с. 86; 210; 217, с. 130].

Повноцінний діалог відновився та набув активної фази після візиту Президента України до КНР у вересні 2010 р. [210]. У 2010 р. підписано 25 договірно-правових документів, протягом 2011 р. – 46 документів, більшість з яких укладено під час візитів Прем'єр-міністра України до КНР та віце-прем'єра Держради КНР в Україну. Остаточо успіх української дипломатії закріплений під час державного візиту Голови КНР Ху Цзіньтао до України 20 червня 2011 р. і підписання спільної Декларації про встановлення та розвиток відносин

стратегічного партнерства між Україною та КНР. Згідно з Декларацією встановлена співпраця у торговельно-економічній, інвестиційній, науково-технічній, авіаційній, космічній, сільськогосподарській галузях та в розбудові інфраструктури. У Декларації також йшлося про розширення співробітництва в рамках ООН, координацію зусиль із забезпечення миру, стабільності й безпеки у світі і окремих регіонах [161; 218; 219, с. 214; 90, с. 234].

У 2012-2013 рр. двосторонні відносини вийшли на рівень підготовки до реалізації спільного міждержавного проекту «Економічний пояс “Нового шовкового шляху”», у якому, крім України, повинні були взяти участь країни Центральної Азії, Закавказзя та Європи [220, с. 239; 221, с. 51]. Проте, процес підготовки цього масштабного проекту був порушений політичною кризою в Україні у листопаді 2013 р. та подіями, які призвели до зміни влади, захоплення частини території України і неможливості виконати повністю укладені з КНР домовленості у економічній, науково-технічній та інфраструктурній сферах. Особливо це стосується проектів, які планувалися здійснити на території АР Крим, яка у 2013 р. названа пріоритетним регіоном для подальшого українсько-китайського стратегічного співробітництва [220, с. 241-242].

Позитивним є те, що після позачергових виборів 2014 р. Уряд КНР визнав легітимність нової української влади, хоча до цього неодноразово засуджував дії опозиції під час протестних акцій [219, с.215; 220, с. 240]. У січні 2015 р. відбулася зустріч Президента України П. Порошенка з Прем'єром Державної ради КНР Лі Кецяном у рамках Всесвітнього економічного форуму (м. Давос). Активізувалося міжпарламентське співробітництво між двома країнами, співпраця між Верховною Радою України та Всекитайськими зборами народних представників. У рамках міжпарламентських контактів у червні та грудні 2015 р. здійснено два візити до КНР груп народних депутатів України на чолі з Ю. Луценком та А. Павелком. У січні та грудні 2015 р. в Пекіні відбулися політичні консультації на рівні керівництва МЗС двох країн з актуальних проблем двосторонніх відносин та діяльності ООН. Під час Вашингтонського саміту з питань ядерної безпеки 1 квітня 2016 р. відбулася коротка зустріч між

Президентом України П. Порошенком та Головою КНР Сі Цзіньпіном, у ході якої обговорені питання активізації співробітництва між Україною і КНР, а також проведення наступного засідання українсько-китайської міжурядової комісії зі співробітництва. 27-28 квітня 2016 р. Міністр закордонних справ України П. Клімкін перебував з робочим візитом у КНР, де провів переговори з Міністром закордонних справ КНР Ваном Ї, здійснив зустрічі з китайськими високопосадовцями, прийняв участь у роботі П'ятої зустрічі міністрів закордонних справ держав-членів та спостерігачів Наради зі взаємодії та заходів довіри в Азії. Було обговорено широке коло питань українсько-китайського співробітництва, а також актуальні проблеми міжнародного порядку денного [210].

Ретроспективний аналіз відносин між Україною та КНР доводить, що при веденні переговорів та укладені договорів існував «здоровий діалог», двостороннє співробітництво загалом характеризується масштабністю, особливо у порівнянні з іншими країнами Південно-Східної Азії, і спирається на прагматичні національні інтереси обох країн.

Станом на кінець 2016 р., загальна договірно-правова база українсько-китайських двосторонніх відносин охоплює 300 документів, з них 178 – документи основного списку та 122 – додаткового списку (переважно, протоколи міжурядових комісій та підкомісій, контракти та інше). Діючий інституційний базис співробітництва є достатньо розвиненим та складається з 220 чинних міжнародних договорів, 70 з яких безпосередньо стосуються економіки та 31 містять економічну компоненту, що стосується міжнародної торгівлі [210].

Головними документами, які регулюють відносини між Україною та КНР, є Спільне комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР (04.01.1992 р.); Спільні українсько-китайські комюніке (31.10.1992 та 24.06.1995 рр.); Спільна (Київська) Декларація між Україною та КНР (06.09.1994 р.); Спільна (Пекінська) Декларація про розвиток і поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною та КНР (04.12.1995 р.); Спільна (Київська) Декларація про зміцнення дружби і всебічного співробітництва в XXI столітті

(21.07.2001 р.); Спільна (Пекінська) декларація України та КНР (18.11.2002 р.); Спільна заява України та КНР щодо всебічного підвищення українсько-китайських відносин дружби та співробітництва (02.09.2010 р.); Основні напрямки розвитку відносин між Україною та КНР на 2010-2012 рр. (02.09.2010 р.); Спільна декларація про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР (20.06.2011 р.); Договір про дружбу і співробітництво між Україною і КНР; Спільна декларація України і Китайської Народної Республіки про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства та Програма розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014-2018 рр. (05.12.2013 р.) [210].

За загальною кількістю укладених та діючих міждержавних документів з усіх країн-партнерів України КНР знаходиться на 2 місці (300 документів, з них 221 діють станом на 2015 р.) після РФ (380 документів, 360 чинних) [210; 180]. Така інтенсивність розвитку відносин підтверджує важливість та унікальність партнерства з КНР, адже протягом 1991-2015 рр. найбільш активними були міждержавні відносини України з країнами колишнього Радянського Союзу та Варшавського договору, співпраця з якими обумовлена спільним історичним минулим, а інституційна база співробітництва почала формуватися ще до проголошення незалежності України. Іншими важливими партнерами протягом останніх 25 років були країни так званого «ядра» ЄС: ФРН (85 чинних документів), Франція (66 документів), Бельгія (30) [180].

КНР є винятком у логіці позиціонування України як незалежної європейської держави з подальшим курсом на поглиблення відносин з країнами ЄС. Країни АТР, крім РФ, КНР та США, ніколи не були пріоритетним напрямком розвитку дипломатичних відносин та міждержавної взаємодії. Так, договірно-правова база з Японією нараховує 50 чинних документів, з В'єтнамом – 47, з Кореєю – 46, Індонезією – 18, Таїландом – 15, Малайзією – 5 [180; 210].

Особливий інтерес для України становлять ті напрями міжнародної взаємодії, результати яких можуть позитивно вплинути на динаміку економічних перетворень та розвиток зовнішньої торгівлі, національну

конкурентоспроможність і національну безпеку. Виявлена помітна кореляція між інтенсивністю формування інституціонального базису співробітництва та обсягами міжнародної торгівлі, яка відображена у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Взаємозв'язок інституціонального базису співробітництва та ЗТО

№ з/п	Назва країни-партнера	Частка країни у обсязі ЗТО, 2001-2015 рр., %	Кількість чинних договорів станом на 2015 р. (од.)
1.	РФ	26,91	360
2.	КНР	5,16	221
3.	США	2,56	144
4.	Туреччина	3,91	131
5.	ФРН	6,23	85
6.	Франція	1,59	66
7.	Японія	1,03	50
8.	В'єтнам	0,3	47
9.	Респ. Корея	1,2	46
10.	Бельгія	0,77	30
11.	Індонезія	0,58	18
12.	Таїланд	0,36	15
13.	Малайзія	0,25	5

Розраховано за: [180; 224].

Винятком з такої тенденції є тільки Соціалістична Республіка В'єтнам, що пояснюється партнерством УРСР [225, с. 96]. Це дозволяє віднести цю країну до тієї ж групи, що і країни СНД та Варшавського договору, інтенсивність співпраці з якими пояснюється не економічним, а історичним та політичним аспектом. Подібна залежність між обсягами торгівлі та інтенсивністю дипломатичних відносин підтверджується динамікою двохсторонніх відносин України та КНР протягом 2001-2015 рр. та зіставленням укладених угод з інтенсивністю зовнішньої торгівлі ($ТП_{js}$) між Україною та КНР (рис. 2.19).

Виявлена динаміка дозволяє стверджувати, що негативні тенденції у торгівлі між Україною та КНР не завжди пов'язані з конкурентоспроможністю вітчизняної економіки, а більшою мірою, з помилками української дипломатії.

Для того щоб виявити економічні та інституційні передумови співробітництва і встановити ступінь важливості відносин, можливі ризики і

загрози зовнішньоекономічній безпеці України використаємо методологію побудови узагальненої матриці міжнародного партнерства.

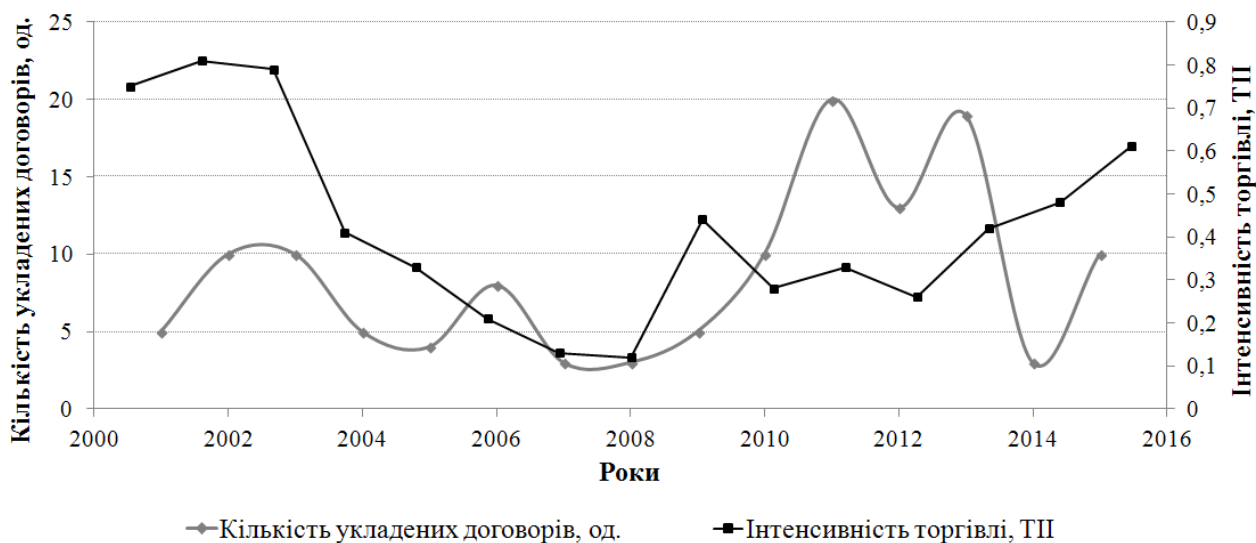

Рис. 2.19. Динаміка зміни індексу інтенсивності торгівлі України з КНР та кількості укладених міждержавних угод, 2001-2015 рр.

Складено: [150; 210].

Методичні підходи щодо формування матриці ознак стратегічного партнерства на основі експертних оцінок розробляли у своїх дослідженнях А. Гуменюк [12], А. Грабовські [226], А. Мокій [227], Н. Науменко [226; 227; 228], М. Флейчук [226; 227]. Метод оцінки рівня партнерства з урахуванням кількісних параметрів та організаційно-економічних характеристик співробітництва запропонував Р. Енверов [228, с. 769]. На основі узагальнення наведених праць, запропонуємо модифіковану модель оцінки ступеня досконалості зовнішньоторговельного співробітництва (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Матриця оцінки ступеня досконалості інституційного базису партнерства

Ознаки партнерства	Назва країни	Експертна оцінка значення показника		
		α	β	γ
a		1÷3	1÷3	1÷3
b		1÷3	1÷3	1÷3
c		1÷3	1÷3	1÷3
Загальний коефіцієнт		$\Sigma \alpha = a+b+c+\dots$	$\Sigma \beta = a+b+c+\dots$	$\Sigma \gamma = a+b+c+\dots$

Складено за: [227; 228].

До ознак ефективності партнерства з досліджуваними країнами обрано наступні показники: (1) наявність територіальних або інших прямих геополітичних конфліктів; (2) географічна близькість та наявність спільного кордону; (3) культурна подібність бізнес-середовища; (4) культурна та ментальна єдність; (5) лінгвістична відстань; (6) наявність впливової діаспори; (7) кількісний стан договірно-правової бази співробітництва (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Критерії оцінки окремих індикаторів матриці визначення ступеня
досконалості інституційного базису партнерства**

№	Назва індикатора	Рівень бальної оцінки		
		Низький (1)	Нормальний (2)	Високий (3)
1.	Територіальні або інші геополітичні конфлікти	Наявні	Існували у минулому (не більше 20 років)	Не існує
2.	Спільний кордон або географічна близькість	Інший континент або немає спільних сусідів	Пряма відстань між країнами передбачає проходження не більше 1 спільного кордону країни-сусіда	Наявність протяжного спільного кордону
3.	Культурова подібність бізнес-середовища	$CCI_{js} < 70$	$80 > CCI_{js} > 70$	$80 > CCI_{js}$
4.	Культурна та ментальна єдність	$CD_{js} = 0 \div 1$	$CD_{js} = 2$	$CD_{js} = 3$
5.	Лінгвістична відстань	$LD_{js} = 0 \div 1$	$LD_{js} = 2$	$LD_{js} = 3$
6.	Наявність впливової діаспори	Діаспора відсутня або незначна.	Чисельність діаспори надійно оцінена, має представницькі органи та функції	Діаспора має статус консолідованої національної меншини
7.	Кількість договорів	Менше 40 діючих міжнародних договорів	Від 40 до 60 діючих міжнародних договорів	Більше 60 діючих міжнародних договорів
8.	Спільна участь у міжнародних організаціях	Тільки базова присутність в ООН та ЗТО	Спільна участь у регіональних організаціях (ШОС, АТЕС та ін.)	Торговельний або інтеграційний союз (ТС, ЄС, АСЕАН та ін.)

Складено автором.

Кожна ознака партнерства оцінюється в інтервалі від 1 до 3 балів. При цьому, метод визначення бальної оцінки відрізняється, що дозволяє уникнути порівняння двох різновагових характеристик за критеріями оцінки ознак партнерства.

Між Україною та КНР не існує територіальних або геополітичних конфліктів, а будь-які політичні протиріччя у минулому були пов'язані з радянсько-китайськими відносинами. Проте, існують певні аспекти співробітництва, які можуть стати загрозами стабільності політичних відносин між Україною та КНР. Одним з них є невизначений статус провінції КНР Тайвань, яка контролюється частково визнаною Китайською Республікою. В Декларації про розвиток та поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною і КНР від 4 грудня 1995 р. Україна визнала Уряд КНР єдиним законним урядом Китаю, а Тайвань – невід'ємною частиною території КНР і підтвердила, що не буде встановлювати з Тайванем офіційних відносин [215, с. 77]. Втім, Тайвань лишається для України важливим торговельним партнером у АТР, у 2015 р. обсяг ЗТО з цим політичним утворенням досяг 182,7 млн дол. США (9-е місце серед 53 країн АТР) [224].

Зважаючи на масштаби торговельного співробітництва, Кабінет Міністрів України намагався встановити контакти з Тайванем, зокрема у 1996 р. відбувся приватний візит до України віце-президента Китайської Республіки Ляна Чжання. У 2001 р. Тайвань відвідала делегація на чолі з колишнім президентом України Л. Кравчуком [176, с. 82-83; 198]. Хоча обидві делегації мали неофіційний та приватний характер, уряд КНР сприйняв їх, як порушення принципу «одного Китаю», наслідком чого стало погіршення відносин та відкликання делегацій, які повинні були приймати участь в урочистих подіях. Ще більш жорсткою була реакція КНР на візит до України у 2005 р. секретаря канцелярії президента Тайваню Хуан Чжифана для участі у засіданні Міжнародної антикризової групи. У відповідь представники КНР скасували заплановане засідання комісії з торгово-економічного співробітництва [176, с. 83; 216, с. 130].

Зазначимо, що багато країн розвивають активні економічні відносини з Тайванем, не визнаючи при цьому його державність або правосуб'єктність, і це не викликає протесту офіційного Пекіну. Отже, для здійснення ефективної взаємодії з китайськими партнерами необхідно мінімізувати будь-які контакти української політико-владної еліти з тайванською. Особливого значення це набуває через членство Китайської Республіки у форумі АТЕС та Транстихоокеанському партнерстві.

Для компаративного аналізу інституціонального базису під близькістю або віддаленістю країн розуміємо не географічну відстань (цей параметр враховується в розрахунку гравітаційної моделі міжнародної торгівлі), а доступність ринків країни-партнера, яка визначається числом кордонів інших держав, які необхідно подолати при транспортуванні товарів. Перетин кордону передбачає відсутність політичних конфліктів та торговельних війн, які можуть зашкодити вільному переміщенню товарів і створювати додаткові ризики для безпеки двосторонньої торгівлі. Отже, ситуація вважається раціонально доцільною, за умови спільного кордону з країною-партнером; нормальною – за наявності спільної країни-сусіда, транспортуванні товару через її територію з перетином державного кордону; найменше раціональною – за відсутності спільних країн-сусідів, або розташуванні партнерів на різних континентах.

На даний час між Україною та КНР діє 10 міжнародних угод щодо перетину кордону та міжнародного туризму, головними з яких є: Угода між Урядом України та Урядом КНР про взаємні поїздки громадян від 2.03.1993 р.; Угода між Урядом України та Урядом КНР про повітряні сполучення від 5.06.1993 р.; Угода між Урядом України та Урядом КНР про морський транспорт від 15.04.1996 р. [210].

Важливим є визначення подібності корпоративної культури та сформованого на її основі бізнес-середовища країн, для чого застосовується модель Г. Хофстеде [229], згідно з якою на ведення бізнесу впливають такі національно-історичні фактори як: (1) дистанція влади (PDI); (2) індивідуалізм (IDV); (3) прагнення уникнути невизначеності (UAI); (4) мужність/жіночість

(MAS); (5) довгостроковість орієнтацій (LTO); (6) поблажливість/стриманість (IND) [38; 39; 40, с. 40-56]. Порівняння окремих складників корпоративної культури України та найбільших торговельних партнерів АТР наведено на рис. 2.20.

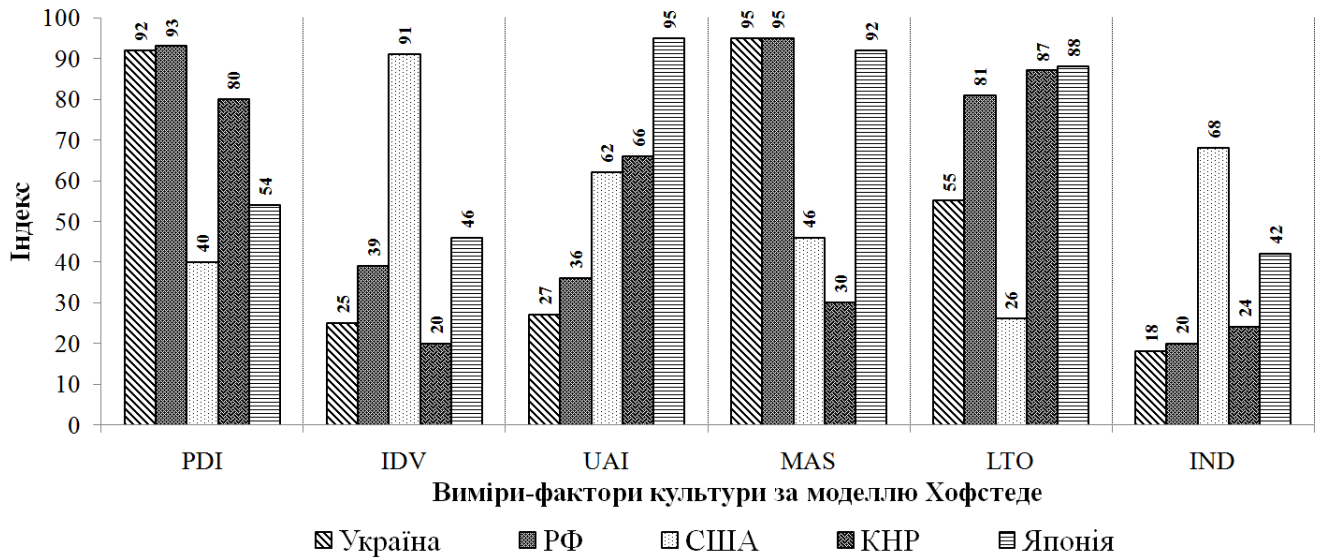

Рис. 2.20. Складники корпоративної культури України та найбільших партнерів АТР

Складено за: [232].

З використанням моделі Хофстеде запропонуємо Індекс культурної комплементарності бізнес-середовища (CCI_{js}):

$$CCI_{js} = 100 - \left[\frac{1}{6} \sum_{u=1,2\dots 6} |I_{uj} - I_{us}| \right], \quad (2.3)$$

де, j – базова країна; s – країна-партнер; I – значення одного з 6 культурових параметрів моделі Хофстеде; u – виміри моделі: u_1 – дистанція влади (PDI); u_2 – індивідуалізм (IDV); u_3 – мужність/жіночість (UAI); u_4 – прагнення уникнути невизначеності (MAS); u_5 – довгостроковість орієнтацій (LTO); u_6 – поблажливість/стриманість (IND).

Індекс може приймати значення від 1 (максимальна культурна віддаленість) до 100 (максимальна подібність культур), проте, значення нижче 50 маловірогідне через особливості розрахунку складників моделі Хофстеде.

Доступна статистична інформація по 103-х країнах на основі моделі свідчить, що найбільше подібною до України є культура ведення бізнесу у Румунії (94,67), Сербії (93,67) та РФ (91,33), найменше комплементарною є ділова культура Ірландії (52), США (53,17) та Нової Зеландії (53,33). При цьому, низьке значення індексу для США та країн Європи (Ірландія, Великобританія) пояснюється відносно низькими значеннями параметру «індивідуалізм» в Україні. За показником комплементарності бізнес-середовища КНР (73,5) посідає 57-е місце у загальному рейтингу, що підтверджує як подібність організаційної культури менеджменту через спільне соціалістичне минуле, так і ментальні відмінності між показниками мужності (UAI), прагнення уникнути невизначеності (MAS) та довгострокової орієнтації (LTO) (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Культурова подібність бізнес-середовища України та найбільших торговельних партнерів АТР (розрахована за індексом CCI_{js})

№ з/п	Назва країни	Культурні індикатори за моделлю Хофстеде						CCI_{js}
		PDI	IDV	UAI	MAS	LTO	IND	
1.	Україна	92	25	27	95	55	18	100
2.	КНР	80	20	66	30	87	24	73,5
3.	В'єтнам	70	20	40	30	57	35	79,33
4.	Індонезія	78	14	46	48	62	38	80,33
5.	Респ. Корея	54	46	95	92	88	42	68,83
6.	Малайзія	100	26	50	36	41	57	76
7.	РФ	93	39	36	95	81	20	91,33
8.	США	40	91	62	46	26	68	53,17
9.	Таїланд	64	20	34	64	32	45	79,83
10.	Тайвань	58	17	45	69	93	49	74,17
11.	Японія	54	46	95	92	88	42	68,83

Розраховано за: [232].

Зазначимо, що запропонований індекс (CCI_{js}) враховує лише організаційну культуру ведення бізнесу і не може розглядатися як індикатор загальної подібності культури та ментальності народів. Важливість гуманітарного складника для розвитку співробітництва та двосторонньої торгівлі відображена в дослідженнях М. Грінблатта [233], Л. Зінгалеса [234], П. Чаябута [235], Х. Тана [236], М. Хелбла [237]. З огляду на предмет нашого дослідження, особливої уваги

заслуговує науковий доробок Ф. Варісті [238] щодо релігійних та культурних аспектів торгівлі з країнами АТР, зокрема з країнами АСЕАН [238].

Для оцінювання загальної культурної та ментальної подібності використовуємо агрегований показник Культурної дистанції (CD_{js}), як суму трьох складників: (1) релігійної спільності (L_1); (2) спільного історичного минулого (L_2); (3) системи цінностей, визначеної формою державного устрою (L_3).

Найбільше подібними за ментальністю до України вважаємо країни, де державною релігією або релігією більшості населення є християнство у різних формах (православ'я, католицизм, протестантизм). Подібними вважаються інші авраамічні релігії (іслам, іудаїзм), оскільки вони мають спільне з християнством походження, і, відповідно, базову систему цінностей. Найменше подібними є країни, населення яких сповідує буддизм та окремі унікальні національні релігії.

Вектор спільної історії визначається тривалістю та інтенсивністю контактів. Тривалими вважаються контакти з часовим періодом більше ніж два століття, найвищим рівнем історичних контактів вважається участь у спільному державному утворенні на будь-яких засадах (метрополія, колонія, домініон, суб'єкт федерації, союзна держава тощо).

Оскільки Україна є світською державою та змішаною (парламентсько-президентською) республікою, побудованою на принципах демократії, свободи слова та рівноправності, то подібними до неї можна вважати будь-які форми республіки, менше подібним – державний устрій з обмеженими формами парламентаризму і найменше подібними країни, державний устрій яких не побудований на принципах рівноправності та демократії, а саме: абсолютна монархія, теократична монархія або соціалістична республіка з однопартійною системою.

Результати порівняння культурної та ментальної подібності України та найбільших зовнішньоторговельних партнерів АТР наведені у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

**Культурна дистанція між Україною та найбільшими торговельними
партнерами АТР**

№	Назва країни/ назва показника	Релігія	C_1	Спільна історія	C_2	Система цінностей та державний устрій	C_3	CD_{js}
1.	КНР	Буддизм, конфуціанство	0	Тривалі контакти	0,5	Однопартійна система	0	0,5
2.	РФ	Християнство	1	Спільна участь у державних утвореннях	1	Демократична республіка	1	3
3.	Республіка Корея	Християнство	1	Не було тривалих контактів	0	Демократична республіка	1	1,5
4.	Тайвань	Буддизм, конфуціанство	0	Тривалі контакти	0,5	Демократична республіка	1	1,5
5.	Таїланд	Буддизм	0	Не було тривалих контактів	0	Конституційна монархія	0,5	0,5
6.	В'єтнам	Анімізм	0	Не було тривалих контактів	0	Однопартійна система	0	0
7.	Індонезія	Мусульманство	0,5	Не було тривалих контактів	0	Демократична республіка	1	1,5
8.	Малайзія	Мусульманство	0,5	Не було тривалих контактів	0	Конституційна монархія	0,5	1
9.	США	Християнство	1	Тривалі контакти	0,5	Демократична республіка	1	2,5
10.	Японія	Синтоїзм, буддизм	0	Не було тривалих контактів	0	Конституційна монархія	0,5	0,5

Складено автором.

Ментальна, лінгвістична, культурна єдність та спільна історія є важливими, проте, не критичними складниками плідного співробітництва у гуманітарній сфері. Незважаючи на відносно велику культурну дистанцію ($CD_{js} = 0,5$), одним з пріоритетних напрямів двосторонніх відносин між Україною і КНР, які мають тривалу історію, є співпраця саме у гуманітарній сфері. Гуманітарне співробітництво між Україною і Китаєм спрямоване на ініціювання й реалізацію культурних проектів, культурно-просвітницьких акцій та інших форм

міждержавного обміну [218]. Як вже було зазначено, історичні та культурні контакти України та КНР налічують більше 200 років. До отримання фактичної незалежності українська держава могла здійснювати зовнішні відносини лише у гуманітарній сфері і користувалася цим правом дуже активно. У 1949-1965 рр. УРСР та КНР на постійній основі обмінювалися делегаціями, до яких входили відомі діячі культури та науки, письменники, артисти [208, с. 33].

На даний час діють чотири міжнародних документи, що стосуються культурного обміну, головним з яких є Угода між Урядом України та Урядом КНР про культурне співробітництво від 31.10.1992 р. Важливою подією в науковому та культурному житті Китаю стало відкриття в 1992 р. в Уханьському Національному університеті першого спеціального дослідницького центру про Україну [162, с. 72].

Вагомою системною передумовою співпраці на інституціональному рівні є мовна комплементарність. В сенсі «лінгвістичного поля» (за Ф. Варелою [186], Н. Лукашевич [179], У. Мотураною [265]) вплив «лінгвістичної відстані» на економічні відносини та міжнародну торгівлю є предметом дослідження У. Гатчинсона [239], І Вана [240], Д. Інграма [241], Д. Неттла [242], М. Ногуера [243], Дж. Стенкі [241], М. Сіскарта [243], Дж. Форман-Пека [240]. У вітчизняній науці вплив лінгвістичної дистанції та мовних факторів на міжнародну торгівлю та забезпечення економічної безпеки не розкрито, що потребує термінової уваги наукової спільноти.

Для вимірювання мовної подібності запропоновано використовувати агрегований показник лінгвістичної відстані (LD_{js}), як суми складників: (1) наявність спільної мови або значної мовної діаспори (L_1); (2) рівень володіння англійською мовою (L_2); (3) система писемності (L_3). Останнє особливо важливо для міжнародної торгівлі, оскільки писемність впливає не тільки на ведення переговорів та укладання комерційних контрактів, але й на ціну товару, оскільки мовна локалізація продукції потребує додаткових витрат, особливо для країн з істотно різними системами писемності. Як вважає Кван Чхве, це особливо

стосується китайських товарів, просуванню на світовий ринок яких заважає і мовний чинник [245, с. 274-275].

Таблиця 2.12

Критерії оцінки окремих елементів агрегованого показника лінгвістичної відстані (LD_{js})

Назва індикатора	Рівень бальної оцінки		
	0	0,5	1
Наявність спільної мови або значної мовної діаспори, L_1	Відсутня або незначна кількість мовної діаспори	Існує чисельна (не менше 100 тис. осіб) або впливова (лобі у уряді та бізнесі) мовна діаспора	Мовна діаспора перевищує 500 тис. осіб
Рівень володіння англійською мовою, L_2	Низький рівень індексу знання англійської мови (EF EPI)	Середній рівень індексу знання англійської мови (EF EPI)	Високий та дуже високий рівень індексу знання англійської мови (EF EPI)
Система писемності, L_3	Ієрогліфічна або змішана система письма	Власний національний алфавіт	Латиниця або кирилиця

Складено за: [148; 246].

Для визначення рівня володіння англійською мовою використовується Індекс знання англійської мови (англ. EF EPI), який щорічно публікується міжнародним освітнім центром вивчення англійської мови [246]. При цьому, кількість англомовного населення є другорядним фактором, оскільки вона не дає реального розуміння, наскільки мовна діаспора може сприяти міжнародному співробітництву та торгівлі. Наприклад, у Індії існує найбільша кількість англомовного населення за межами Великобританії та США (125 млн. або 12% населення Індії), проте, загально низький рівень навіть базової освіти у країні (147 місце за рівнем грамотності) не дозволяє вважати це значною перевагою при налагодженні діалогу між державами [148].

Відстань між системою письма визначається належністю писемності до латинського або кириличного алфавіту та його варіацій (малайзійський), або існуванням власного національного алфавіту (тайській, бірманський). Найнижчий

рівень мовної комплементарності мають країни, що використовують виключно ієрогліфи (КНР, Тайвань), або змішану писемність з використанням алфавіту та ієрогліфів (Японія, Корея), оскільки на локалізацію їх товарів потрібно більше часу та ресурсів [245, с. 274-275].

Результати аналізу лінгвістичної відстані для України та найважливіших партнерів АТР наведені у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Лінгвістична відстань між Україною та найбільшими торговельними партнерами АТР

Назва країни\показник	Наявність спільної мови або значної мовної діаспори	L_1	Рівень володіння англійською мовою	L_2	Система писемності	L_3	LD_{js}
КНР	Відсутня	0	Низький	0	Ієрогліфи	0	0
РФ	Наявна велика та впливова мовна діаспора	1	Низький	1	Алфавіт (кириличний)	1	3
Республіка Корея	Відсутня	0	Низький	0,5	Змішана	0	0,5
Тайвань	Відсутня	0	Високий	0,5	Ієрогліфи	0	0,5
Таїланд	Відсутня	0	Низький	0	Алфавіт (власний)	0,5	0,5
В'єтнам	Відсутня	0	Середній	0,5	Алфавіт (латиниця)	1	1,5
Індонезія	Відсутня	0	Середній	0,5	Алфавіт (латиниця)	1	1,5
Малайзія	Відсутня	0	Високий	1	Алфавіт (латиниця)	1	2
США	Наявна мовна діаспора	0,5	Високий	1	Алфавіт (латиниця)	1	2,5
Японія	Відсутня	0	Середній	0,5	Змішана	0	0,5

Складено за: [148; 246; 260].

Аналіз лінгвістичного складника інституціональних відносин між Україною та КНР підтверджує максимальну відстань серед найважливіших партнерів АТР. Проте, ця відстань може бути зменшена завдяки прагненню громадян України до вивчення китайської мови та підготовці фахівців-китаєзнавців. Станом на 2015 рік, в Україні створено п'ять Інститутів Конфуція, в яких вивчаються китайська мова та культура. Крім того, у Київській гімназії східних мов №1 створено Клас Конфуція [196, с. 18].

Підтвердженням важливості мовного аспекту у співпраці України та КНР є розуміння офіційних дипломатичних формулювань, які використовуються для визначення статусу та пріоритету міждержавних відносин. У КНР традиційно велику увагу приділяють афористичним, лаконічним формулюванням, які передають глибинний зміст тієї чи іншої ідеї суспільних відносин [213, с. 385]. Як вже було зазначено у підрозділі 1.2, КНР воліє використовувати власну термінологію для визначення геополітичних та економічних концепцій і категорій.

За роки співробітництва формула відносин між Україною та КНР неодноразово змінювалася. Після встановлення дипломатичних зв'язків у 1992 р. відносини між Україною та КНР були сформульовані, як «відносини дружби і взаємовигідного співробітництва». Після підписання Спільної декларації між Україною і КНР 6 вересня 1994 р. до цієї формули було додане «прагнення до подальшого поглиблення й розширення відносин дружби і партнерства». У 1995 р. в офіційних документах та комюніке Уряд КНР використовував терміни «всебічне співробітництво» та «прагнення до партнерства». Поняття «довгострокове партнерство» закріплено 18 листопада 2002 р. у результаті візиту Президента Л. Кучми до КНР. У період стагнації українсько-китайських відносин протягом 2005-2010 р. для позначення відносин з Україною уряд КНР використовував формулювання «конструктивне партнерство». Після зміни політичного курсу 2 вересня 2010 р. вперше були закріплені «відносини стратегічного партнерства» [213, с. 385-386].

Ці важливі для КНР нюанси не завжди вірно розуміються українськими дипломатами, так у 2001 р. під час візиту до Києва міністра закордонних справ КНР Тана Цзясюаня його слова про новий рівень та характер відносин між країнами були невірно трактовані як «стратегічне партнерство» [162, с. 71]. Причиною помилки став невірний переклад китайського терміну “цюаньмянь, 全面”, який відповідає скоріше англійському “comprehensive”, та повинен перекладатися як «всебічне» [220, с. 238]. Для уникнення подібних помилок у майбутньому вітчизняна дипломатія потребує кваліфікованих спеціалістів-

китаєзнавців, які спроможні здійснювати ефективні переговори на вищому рівні та стежити за їх коректним відображенням у офіційній пресі, оскільки помилки такого рівня можуть бути помічені КНР та призвести до негативних наслідків.

Лінгвістичний складник відносин з КНР регламентує чинний Меморандум взаєморозуміння між Урядом України та Урядом КНР з питання про мови міждержавних договорів та угод від 31.10.1992 р. [210].

Крім культурного обміну, між Україною та КНР широко практикується запрошення науковців і освітян для проведення спільних наукових досліджень, читання лекцій, участі в конференціях. Відбувається обмін студентами, аспірантами, стажерами. Співробітництво в галузі науки, техніки, освіти здійснюється переважно шляхом обміну інформацією, технічною документацією, досвідом, спеціалістами. Вітчизняні наукові заклади зробили великий внесок у модернізацію КНР та становлення китайської науки. Тільки за період з 1951 до 1954 рр. вузами УРСР було підготовлено близько 1000 китайських спеціалістів [198, с. 79; 247, с. 2]. Обмін студентами та наукова співпраця були припинені у період радянсько-китайського протистояння, проте, після 1991 р. відразу ж відновлені. На відміну від РФ, Україна не успадкувала від СРСР імідж наддержави, що сприяло зацікавленості китайської громадськості до розвитку широких зв'язків з українською науковою та освітянською елітою, особливо технічного напрямку. Китайська науково-технічна та гуманітарна інтелігенція значною мірою орієнтована на базові цінності, що залишаються актуальними і в Україні [218; 248; 249, с. 25].

У цілому, договірно-правова база співробітництва у сфері освіти нараховує 8 чинних міжнародних документів, головними з яких є: Угода про співробітництво між НАН України та Академією наук КНР від 29.09.1992 р.; Угода між НАНУ та АН КНР про організацію безпосереднього наукового співробітництва від 10.05.1995 р.; Угода між Міністерством освіти і науки України і Міністерством освіти КНР про співробітництво в галузі освіти і науки від 18.06.2002 р.; Угода між Міністерством освіти, науки, молоді та спорту України і Міністерством освіти КНР про співробітництво у галузі освіти від

28.03.2012 р. [210; 249, с. 26; 250, с. 49]. Працює підкомісія з питань співробітництва в галузі освіти, яка сприяє реалізації низки конкретних проектів, динамізації взаємовигідної співпраці в галузі освіти і науки, вдосконаленню договірно-правової бази, обміну інформацією та досвідом, а також всебічній підтримці вивчення української мови в КНР та китайської – в Україні [196, с. 14].

Хоча співпраця в освітньому напрямі вважається розвиненою та інтенсивною, її потенціал використовується недостатньо. КНР залишається світовим лідером за чисельністю студентів, що здобувають освіту за кордоном. За даними міністерства освіти КНР у 2015 р. за кордоном навчалось 523,7 тис. студентів, 92,7% китайських студентів отримують освіту за кордоном за власний рахунок. Україна приймає лише 0,4% загальної чисельності китайських студентів. Для порівняння, у США навчається 58% китайських студентів, у Великобританії – 20%, у Канаді – 8%. Крім того, чисельність китайських студентів в Україні знижується. Так, згідно з даними Міністерства освіти 2011 р. в Україні навчалось 30369 осіб, з них 20,6% – з КНР, 12,8% – з РФ, 12,6% – з Туркменістану, 9,4% – з Індії. У 2015 р. кількість китайських студентів зменшилася до 2084 осіб або 3,26% від загальної кількості іноземних студентів (63906 осіб), у той час як частка студентів з Індії збільшилася до 9,6%, а співробітництво з РФ по обміну студентами взагалі припинилось [251, с. 417; 252]. Важливо зазначити, що за оцінками китайських фахівців, головною причиною незадовільної співпраці в освітній сфері є не відсталість українських навчальних закладів, а їх пасивна позиція на світовому ринку освітніх послуг [253].

Розвиток співпраці у сфері освіти та науки тісно пов'язаний з міграцією населення. Фактор міграції та наявність діаспори мають важливе значення для розвитку відносин КНР з зовнішньоекономічними партнерами. Відомо, що КНР найбільш інтенсивно здійснює співпрацю саме з тими країнами, де існує велика кількість етнічного китайського населення, або існує співпраця у освітній чи культурній сфері, яка спричиняє інтенсивний рух населення. Звернемо увагу, що китайські студенти, на відміну від студентів з інших країн Азії або Африки, в більшості повертаються до батьківщини після закінчення навчання (за даними

КНР повертається 72% студентів), тому їх перебування в Україні з метою отримання вищої освіти не є передумовою нелегальної імміграції [251, с. 417; 254].

Протягом 2008-2013 рр. з метою імміграції на постійне проживання в Україну офіційно прибули 5512 громадян КНР. При цьому невідомо, скільки громадян КНР вже проживає на території України за будь-яким статусом. За даними перепису населення 2001 р. в Україні проживало 2213 етнічних китайців, проте, вже у 2010 р. посольство КНР наводить цифру у 20 тис. осіб китайської національності, що проживають в Україні. Джерелом статистичної інформації щодо проживання громадян китайської національності у Східній Європі є також статистичні органи Тайваню, згідно з якими китайська діаспора в Україні складає біля 10 тис. осіб [255]. Точні дані про чисельність китайської діаспори важливі не лише задля налагодження культурного обміну та протидії нелегальній міграції, а й тому, що міграційна політика КНР передбачає активну співпрацю з існуючою в інших країнах діаспорою, у тому числі й нелегальною.

Китайська діаспора – найчисельніша в світі і складає від 45,5 млн до 80 млн осіб. З кінця 70-х років минулого століття, уряд КНР приділяє особливу увагу співпраці з діаспорою, яка все тісніше пов'язується з курсом на модернізацію країни. Відношення до китайців, що проживають за кордоном, переглянуто з метою створення умов ефективного залучення їх фінансових ресурсів. Для цього ухвалені законодавчі акти, що охороняють права та інтереси представників китайської діаспори, створені спеціальні державні органи, що відповідають за роботу з китайцями за кордоном. Організація взаємодії з китайською діаспорою є насамперед інструментом залучення іноземних інвестицій. Діаспора забезпечує істотну частину іноземних інвестицій в економіку КНР. Найбільший обсяг інвестицій надходить до КНР з країн, де проживають великі китайські громади (Гонконг, Макао, Тайвань, Японія, Філіппіни, Таїланд, Малайзія, Сінгапур, Індонезія, Республіка Корея). Представники китайської діаспори, залучені до ділових кругів цих країн забезпечують до 80% іноземних інвестицій в КНР [251,

с. 419]. Детальніше питання використання китайської діаспори у зовнішньоторговельній політиці КНР розглянуто у підрозділі 3.1.

Відсутність достовірної інформації про обсяги міграції та стан китайської діаспори обумовлює невизначеність міграційної політики держави щодо мігрантів з КНР та країн Азії, що посилює загрози економічній безпеці. РФ та КНР вже розпочали співпрацю у боротьбі з нелегальною міграцією. 20 березня 2006 р. створена Спільна робоча група з питань міграції, до цілей якої віднесені: покращення взаємодії обох держав у сфері регулювання міграційних процесів, у тому числі вдосконалення договірно-правової бази співпраці, впорядкування міграційних потоків, регулювання зовнішньої трудової міграції, забезпечення законних прав та інтересів мігрантів, застосування погоджених заходів запобігання і боротьби з нелегальною міграцією [256].

Аналіз загальної договірно-правової бази співробітництва України та 120 країн-партнерів свідчить, що середнє значення кількості діючих договорів дорівнює 40. Отже, неефективною, за показником кількості договорів, будемо вважати таку інституціональну базу, яка налічує менше 40 діючих міжнародних угод, а нормальною – від 40 до 60 міжнародних договорів. При наявності більше 60 діючих угод (а це лише 27 країн або 22% від загальної кількості партнерів) інституціональну базу можна вважати ефективною. Серед найбільших партнерів у АТР до ефективною можна віднести договірно-правову базу співробітництва з РФ (360 договорів), КНР (221) та США (144) [210].

Важливим аспектом в оцінці рівня інституціоналізації міжнародних відносин є стан інтеррегіонального співробітництва, яке передбачає співпрацю на наднаціональному рівні регіонів різних країн, які не мають спільних кордонів [257]. Активний розвиток інтеррегіонального співробітництва, як просторово-структурної форми міжнародних економічних відносин, необхідний для подолання міжрегіональних диспропорцій, виходу вітчизняних виробників на зовнішні ринки і зміцнення національної конкурентоспроможності, як основи економічної безпеки держави. Структурні зміни у торгівлі товарами між Україною та КНР, соціально-економічні трансформації, що відбулися у КНР

потребують від органів державного самоуправління переоцінки стратегії та методів інтеррегіонального співробітництва з цим важливим партнером [258].

Інституціональний базис інтеррегіонального співробітництва України та КНР постійно розвивається та поглиблюється. На початок 2012 р. договірно-правова база українсько-китайського інтеррегіонального співробітництва налічувала 77 документів та 13 двосторонніх угод та протоколів про наміри співробітництва, станом на кінець 2016 р. кількість документів зросла до 91 (у тому числі двосторонні угоди, меморандуми та протоколи про співробітництво), які регламентують встановлення дружніх та побратимських зв'язків на рівні область-провінція, місто-місто, область-місто, місто-провінція [210].

Згідно з інституціональними положеннями, головною метою співробітництва визначено «дружні коопераційні зв'язки». Починаючи з 90-х років минулого сторіччя у межах концепції «регіоналізація назовні» провінціям та великим містам КНР надана можливість самостійно здійснювати міжнародні відносини та розбудовувати інфраструктуру розвитку міжнародних зв'язків. Такий підхід сприяє виходу на зовнішні ринки продуктів та послуг, встановленню контактів, створенню зон вільної торгівлі. За статистичними даними майже половина провінцій КНР вже встановила чи планує встановити з регіонами України економічні зв'язки та прямі ділові контакти [258].

Українські міста мають можливість вивчити успішний досвід китайських міст по залученню інвестицій. З 1996 р. Запоріжжя співпрацює з містом Ічан, Чунцин. Співробітничать з китайськими містами Тяньцзінь, Цзінань, Синтай Харків і область (у Харкові реалізується китайський проект «Юньчен»). Одним з перших українських міст, які почали співпрацю з КНР, стала Одеса, яка в 1993 р. підписала документ з портом Циндао і встановила відносини з провінцією Фуцзянь. Донецьк співпрацює з центром вугільної провінції Шаньсі м. Тайюань, Донецька область – з провінцією Гуандун, Луганськ – з провінцією Хейлунцзян [196, с. 84].

Аналіз договірної бази інтеррегіонального співробітництва доводить, що найбільше зацікавлені у розширенні співпраці з регіонами України саме

приморські регіони КНР, які називають «воротами нації до зовнішнього світу» (додаток П). Так провінція Цзянсу уклала з регіонами України 5 договорів про співробітництво, провінція Шаньдун – 4 документа, Хубей та м. Чунцін – 3, приморські провінції Тяньцзінь, Хейлуцзян, Чжецзян та м. Хайкоу – по 2 документа [210]. Повний перелік інституціонального базису інтеррегіонального співробітництва місцевих органів України та КНР наведено у додатку Р. Отже, складовою вітчизняної політики розвитку співробітництва з КНР мають стати заходи щодо використання потенціалу приморських регіонів. Детальніше перспективи інтеррегіонального співробітництва приморських регіонів України та КНР розглянуті у підрозділі 3.2.

КНР та Україна беруть спільну участь у 45 міжнародних організаціях, тільки 5 з яких є економічними (Міжнародна Торгова Палата, МТП; Міжнародний валютний фонд, МВФ; Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій, БАГІ; Конференція ООН з торгівлі та розвитку, ЮНКТАД; Світова організація торгівлі, СОТ) [210; 180; 260; 261].

КНР є активним учасником таких регіональних об'єднань як ШОС, асоціація БРІКС, форум Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва, має статус спостерігача у Асоціації регіонального співробітництва Південної Азії та Тихоокеанському Альянсі, статус партнера по діалогу з країнами Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) [70]. Україна не бере участь у жодній з цих регіональних організацій та концентрує свою міжнародну політику на пострадянському просторі та у напрямку євроінтеграції [210]. Регіональними економічними організаціями, в яких України та КНР беруть спільну участь у якості спостерігачів, є Асоціація латиноамериканської інтеграції та Організація Американських Держав.

Отже, інституціональний потенціал співробітництва з КНР у питанні спільної участі у міжнародних організаціях є недостатньо використаним. Слід зазначити, що КНР постійно розширюючи інституціональний базис співробітництва та економічну співпрацю, не ставить за мету включити Україну до власної геополітичної орбіти та не підтримує її приєднання до будь-якого

військово-політичного, або навіть економічного блоку. Протягом 25 років співробітництва Уряд КНР жодного разу не висловив свою позицію щодо зовнішньої політики України або її відносин з сусідами, вважаючи це внутрішньою справою нашої держави. На відміну від РФ та США, КНР виступає за еволюційну трансформацію системи міжнародних відносин та послідовно засуджує будь-які військово-політичні блоки [262, с. 176]. У разі, якщо Україна остаточно відмовиться від позаблокового статусу та розпочне процес вступу до НАТО в рамках євроатлантичної інтеграції, двосторонні відносини можуть ускладнитися, а ступінь довіри, досягнута між Києвом і Пекіном на даний час, може бути підірвана [198, с. 80]. Накопичений досвід показує, що різкий поворот у бік євроатлантичного курсу може призвести до того, що КНР фактично «переформатує» свої відносини з Україною [217, с. 131].

Додаткові складності у здійсненні дипломатичних контактів виникають через різне бачення Урядами КНР та України традицій демократії та права громадян активно відстоювати свої інтереси. Відносини між нашими державами двічі були порушені через переголосування на президентських виборах 2004 р. та позачергові президентські вибори 2014 р. У обох випадках зміна встановленого законом порядку проведення виборів відбулася через активні протестні акції та тиск громадськості. Такий характер зміни влади у китайській політології отримав назву «мирна еволюція» (кит. – “хепін яньбянь, 和平演变”) та «вестернізація та розділення» (кит. – “сіхуа хе феньхуа, 西化, 分化”) і є неприйнятним для Уряду КНР [263; 264]. Ці терміни використовуються політичними колами КНР для характеристики розпаду СРСР та подій на площі Тяньаньмень 1989 року, коли демонстрації китайської опозиції були жорстко подавлені військами та силами поліції. Для сучасного Уряду КНР неможливо визнати подібний спосіб зміни влади легітимним, тому офіційна позиція КНР у відносинах з Україною поєднує два взаємовиключних елемента: визнання результатів позачергових виборів в Україні 2014 р. легітимними та засудження призведших до них акцій протесту у листопаді 2013 р. – лютому 2014 р., як незаконних та антидержавних. Будь-які

спроби домогтися від КНР офіційних коментарів на цю тему вірогідно призведуть до подальшого погіршення дипломатичних відносин та непорозумінь.

Здійснений аналіз ефективності та безпеки інституціонального складника співпраці між Україною, КНР та найбільшими торговельними партнерами АТР наведено у табл. 2.14.

Результати дослідження узагальнюють існуючий рівень інституціональних відносин між досліджуваними країнами і Україною і дозволяють визначити, які відносин слід диверсифікувати, а які поглиблювати.

Результати матричного аналізу показують, що за рівнем ефективності відносин України з КНР (12,5) посідають 4 місце серед країн АТР, поступаючись РФ (21), США (17) та Індонезії (13). Головною причиною відносно низького рівня ефективності відносин є, насамперед, лінгвістична та культурна віддаленість, низька інтенсивність співпраці та спільної участі у міжнародних організаціях.

Таблиця 2.14

Матриця ефективності інституціонального базису співпраці України з найбільшими торговельними партнерами АТР

№	Назва країни Ознаки партнерства	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Російська Федерація	КНР	США	Японія	В'єтнам	Індонезія	Республіка Корея	Малайзія	Таїланд	Тайвань
1.	Територіальні або інші геополітичні конфлікти	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3
2.	Спільний кордон або географічна близькість	3	2	1	1	1	1	1	1	1	1
3.	Культурова подібність бізнес-середовища	3	2	1	1	2	3	1	2	2	2
4.	Культурна та ментальна єдність	3	0,5	2,5	0,5	0	1,5	1,5	1	0,5	1,5
5.	Лінгвістична відстань	3	0	2,5	0,5	1,5	1,5	0,5	2	0,5	0,5
6.	Наявність впливової діаспори	3	1	2	1	1	1	1	1	1	1
7.	Кількість договорів	3	3	3	2	2	1	2	1	1	1
8.	Спільна участь у міжнародних організаціях	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1
9.	Всього	21	12,5	17	10	11,5	13	11	12	10	11

Складено за: [180; 210; 224; 232; 246; 255; 260; 261].

Підсумовуючи результати дослідження українсько-китайських відносин в системі геополітичного та гео економічного співробітництва, можна виділити такі

позитивні та негативні характеристики, які в подальшому визначатимуть перспективу двостороннього партнерства. До позитивних відносяться: (1) тривала історія двосторонніх економічних та гуманітарних відносин, зокрема у сферах міжнародної торгівлі, культурного обіму, освіти та техніко-технологічної допомоги; (2) відсутність геополітичних, територіальних, світоглядних конфліктів; (3) вигідне географічне розташування України, яка є транзитним пунктом між Європою та Азією, зацікавленість КНР у використанні території України для відновлення її історичної ролі як частини Великого шовкового шляху; (4) бажання обох сторін щодо консолідації зусиль у питаннях диверсифікації джерел енергоносіїв та зниження енергозалежності; (5) зацікавленість КНР у перетворенні України на самостійний регіональний центр тяжіння, незалежний від впливу Російської Федерації; (6) великий потенціал інноваційно-технічного, військового та космічного співробітництва; (7) величезний потенціал взаємовигідної співпраці у розвитку українського аграрного сектору та торгівлі продукцією тваринництва та харчової промисловості; (8) туристичний потенціал України.

До негативних: (1) сучасний стан двосторонньої торгівлі: у товарній структурі експорту до КНР переважають товари з низькою часткою доданої вартості (переважно продукція видобувної промисловості); (2) конкурентні позиції у деяких енергетичних коридорах, що відображається на перевагах транзитної держави в регіоні; (3) конкуренція у торгівлі продукцією металургії та машинобудування на ринках Близького сходу та внутрішньому ринку України; (4) геополітична активізація інших держав (зокрема РФ та Туреччини), як реакція на посилення китайської економічної присутності у регіоні; (5) недостатня присутність України у міжнародних організаціях та союзах (ШОС, БРІКС, АСЕАН), ключовим учасником яких є КНР; (6) застарілість техніко-технологічної бази українського виробництва, яка знижує зацікавленість китайських партнерів; (7) небезпека втрати технологічної переваги через копіювання зразків української продукції китайськими виробниками; (8) загроза екологічної катастрофи через деградацію біосфери, як наслідок виробництва небезпечної аграрної продукції.

Як бачимо, підстави, переважно зовнішнього характеру, негативно впливають на розгортання процесу співробітництва і викликають певні загрози, однак, достатньо високий існуючий рівень політичної і економічної співпраці говорить на користь можливості їх ефективної мінімізації.

Висновки до розділу 2

1. Значення країн у глобальному економічному та політичному середовищі дозволяє стверджувати, що протягом останніх двадцяти п'яти років КНР більш ефективно у порівнянні з Україною реалізувала свій зовнішньоторговельний потенціал. Після вступу до СОТ частка КНР у світовій торгівлі почала стрімко зростати, врешті випереджаючи Японію та США. З регіональної держави КНР перетворилась на один з центрів тяжіння у глобалізаційному світовому середовищі, стала активним учасником міжнародних політичних та економічних організацій, та на сучасному етапі прагне досягти положення другої військової сили у світі після США. КНР є найбільшим власником боргових зобов'язань США, що обумовлює взаємозалежність між двома найбільшими світовими економіками та гарантує відсутність прямих політичних чи військових конфліктів між ними. Ефективне використання національних факторних переваг, покращення інвестиційного клімату, імплементація елементів ринкової економіки у сфері розвитку малого та середнього підприємництва, важливість налагодження транзитно-логістичного коридору між КНР та країнами Західної Європи створюють передумови до стратегічної пріоритетності українсько-китайських відносин в аспекті міждержавної кооперації та обміну досвідом. Особливої уваги у геоекономічному вимірі заслуговує проблема енергетичної залежності, яка існує як в Україні, так і в КНР, що негативно впливає на рівень міжнародної конкурентоспроможності та економічної безпеки. Тому кооперація у енергетичній сфері є об'єктивною передумовою інтенсифікації та оптимізації двосторонніх відносин.

2. Визначальною сферою двосторонніх відносин між Україною та КНР є зовнішньоекономічні, а саме зовнішньоторговельні зв'язки. Протягом останніх

десяти років спостерігається стабільна тенденція до нарощування зовнішньоторговельного обороту між Україною та КНР з від'ємним сальдо у торгівлі товарами. При цьому, для України торгівля має негативний характер не тільки у кількісному, але і у якісному вимірі. Обсяги імпорту з КНР перевищують вітчизняний експорт, аналіз товарної структури доводить її екстенсивний характер, який проявляється у експорті сировини, низькій диверсифікації товарних груп та високотехнологічному характері імпорту.

3. Детальна оцінка факторів українсько-китайських зовнішньоторговельних відносин на основі індикаторів та аналітичних показників дозволяє визначити їх наступні характерні ознаки: (1) виявлено, що більше вітчизняних товарних груп мають порівняльну перевагу відносно до експортної номенклатури КНР, серед них продукція переважно аграрного сектору (насамперед сільськогосподарська сировина), харчової промисловості, металургійні напівфабрикати та окремі групи товарів машинобудування з високим ступенем технологічної місткості; (2) порівняно з іншими країнами АТР, відносно низьким є значення подібності експорту України та КНР, що свідчить про зниження можливості конкуренції на зовнішніх ринках; (3) рівень комплементарності торгівлі між Україною та КНР постійно знижується, що свідчить про завершення процесів індустріалізації у КНР та подальше зменшення попиту на продукцію вітчизняної металургії та машинобудування; (4) аналіз індексу інтенсивності торгівлі України та КНР свідчить про недостатньо реалізований потенціал зовнішньої торгівлі, що підтверджується низькою галузевою спеціалізацією торгівлі. Все це доводить, що обмеження економічного співробітництва в межах зовнішньоторговельних відносин не конструктивно і потребує диверсифікації та розширення форм та структури торгівлі, орієнтації на інші сфери господарської діяльності (сільське господарство, освіта, культура, туризм тощо).

4. Значна географічна відстань між Україною та КНР, відсутність спільного кордону, культурна своєрідність та унікальність китайського народу, лінгвістична дистанція та низька активність діаспори не стали перешкодою для формування

історичних зв'язків між Україною та Китаєм протягом усієї історії відносин, які розпочались ще у XVII ст.

5. Партнерство України та КНР базується на позитивному історичному досвіді. КНР є однією з небагатьох країн, які підтримували багатовимірні зв'язки з Україною як з окремим політичним утворенням ще до розпаду Російської Імперії та СРСР. Після демонтажу радянської системи Україна успадкувала тільки позитивні аспекти відносин з КНР та не має територіальних, національних або ідеологічних конфліктів. Плідне гуманітарне співробітництво протягом XX ст. закріпило позитивний характер взаємовідносин та створило надійний базис для розвитку співробітництва після проголошення незалежності України. Уряд КНР одним із перших визнав незалежність України, встановив дипломатичні відносини та розпочав обмін візитами на вищому рівні.

6. За рівнем розвитку нормативно-правового базису українсько-китайського співробітництва КНР є найважливішим партнером України в Азії. Інституціональне забезпечення включає політичну, оборонну, торгово-економічну, культурну, освітню, науково-технічну, туристичну, міграційну, інвестиційну та транспортно-логістичну складові. Найбільш розвиненим є співробітництво у торговельно-економічній сфері. Хоча інтенсивний політичний діалог на вищому рівні був неодноразово порушений через помилки вітчизняної дипломатії, представники КНР демонстрували бажання до його відновлення. Особливої уваги заслуговує інституційне співробітництво в мегарегіональному та інтеррегіональному вимірах, постійно зростає зацікавленість провінцій та міст КНР у налагодженні співпраці з областями та містами України. Недоліком є недостатня участь України у ініціативах, програмах та міжнародних організаціях, активним учасником яких є КНР (ШОС, БРІКС).

Основні результати дослідження за даним розділом опубліковано у працях [110; 111; 145; 341; 342; 343; 344].

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЯ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

3.1. Стратегічні пріоритети та засоби розвитку зовнішньоторговельних відносин з КНР

Успішний розвиток економіки КНР засновується на її активній участі у міжнародній діяльності. Саме зовнішньоторговельна стратегія КНР є тим фактором, який забезпечує стале економічне зростання за рахунок цілеспрямованої міжнародної економічної експансії [271, с. 92-95].

Перспективи встановлення стратегічних зовнішньоекономічних, у тому числі торговельних, відносин України і КНР вперше були висвітлені у пілотному обґрунтуванні концепції співпраці, над якою ще у 2006 р. працювали вітчизняні вчені-економісти В. Волошин, З. Гудзій, Ю. Мігущенко, А. Мокій, О. Мокій, Н. Моренова, С. Семів, М. Флейчук, І. Чекан, Л. Яремко [259]. Особливості зовнішньоторговельної стратегії та політики КНР вивчали Ван Сюе Цзюнь [272], А. Данильченко [271], Дін Жуджунь [273], М. Ковалев [273], М. Кононенко [278], В. Король [277], В. Новик [273], О. Олійник [276], А. Петиненко [279], Ху Цзунь Жун [271], Чень Цзюнь [274], О. Шайда [275].

Систематизуючи існуючі напрацювання та останні зміни у зовнішній політиці та економічному розвитку, виділимо наступні методологічні основи зовнішньоторговельної стратегії КНР.

По-перше, домінантою зовнішньоторговельної політики КНР, яка визначає вид торговельної стратегії та геополітичної доктрини цієї держави є залежність від імпорту сировини, в першу чергу енергоносіїв. Головною метою КНР є встановлення контролю над джерелами постачання сировини через придбання іноземних компаній або прямі контракти та концесії на розробку природних ресурсів підприємствами КНР. Сучасна географія придбання китайськими інвесторами зарубіжних сировинних компаній охоплює всі континенти планети.

Альтернативним засобом досягнення енергетичної безпеки є вироблена китайським урядом та приватними фірмами практика довгострокових закупівель великих об'ємів сировини [271, с. 94].

Особливо актуальною проблемою є забезпечення стабільного постачання нафти, оскільки КНР є найбільшим у світі споживачем цього енергоресурсу [148; 150]. З економічної точки зору швидкозростаючий попит КНР на нафту все сильніше тисне на світовий нафтовий ринок, викликаючи непередбачувані стрибки цін і підвищуючи нестабільність глобальної економіки. Для того, щоб уникнути подальшої дестабілізації, КНР регулярно проводить диверсифікацію поставок нафти по країнах і континентах з метою зменшити ризик надмірної залежності від одного постачальника.

Саме прагненням забезпечити доступ до надійних джерел сировини та енергоресурсів зумовлена політика КНР у відношенні до слаборозвинених країн, які мають великий ресурсний потенціал. При цьому КНР зацікавлена не в негайній розробці родовищ, а в їх резервуванні для майбутнього освоєння [271, с. 95].

По-друге, встановлення тісних контактів з слаборозвиненими експортерами сировини КНР здійснює через реалізацію довгострокових соціально-економічних програм допомоги. На відміну від РФ та США, для КНР основним є не політичні або ідеологічні критерії, а перш за все економічна ефективність процесу просування на зовнішні ринки, тобто співставлення витрат і результатів [274]. Як зазначає Ван Гепін, стратегія КНР щодо слаборозвинених країн базується на трьох принципах: (1) отримання доступу до природних ресурсів, необхідних для забезпечення економічного зростання КНР; (2) демонстрація можливостей КНР у реалізації довгострокових міждержавних проектів, підвищення репутації та іміджу КНР як зростаючої відповідальної наддержави, яка має власні геополітичні інтереси та реалізує їх виключно мирним, еволюційним шляхом; (3) створення надійних, контрольованих ринків збуту для китайських товарів у країнах, що розвиваються, поступове перетворення реципієнтів китайських інвестицій та гуманітарної допомоги на країни-«клієнти» [274; 280].

По-третє, КНР здійснює індивідуальний підхід до формування міждержавних, насамперед зовнішньоторговельних відносин з кожним окремим партнером. Головною метою є економія транзакційних витрат при просуванні китайського бізнесу в іноземні економіки. Диференціація підходів пояснюється: (1) позицією принципового нейтралітету КНР, готовністю співпрацювати з будь-якими режимами за умови, що вони визнають принцип «одного Китаю» та не ставлять вимог щодо політичної позиції КНР; (2) інтенсивними дипломатичними контактами, у тому числі на рівні вищих осіб держави; (3) гуманітарною допомогою, кредитними лініями, інфраструктурними проектами, поставкою зброї та дипломатичною підтримкою дружніх країн; (4) поєднанням приватної та державної ініціативи через створення багатобічних форумів та торгово-промислових палат у країнах, де КНР має стратегічні інтереси [274; 279].

По-четверте, з головних умов подальшого економічного зростання КНР є пошук менш розвинених у технологічному відношенні ринків збуту, а також країн з більш низькою, ніж у КНР вартістю виробництва [271, с. 94]. При цьому, перенесення китайського виробництва у зазначені країни не гарантує зростання кількості робочих місць для місцевого населення або покращення рівня життя, оскільки для освоєння ресурсів інших держав використовуються здебільшого саме китайські працівники. Як зазначає Т. Дейч, китайські компанії привозять 70-80% персоналу з КНР. Місцеве населення залучається лише до самої низькокваліфікованої та небезпечної роботи, яка при цьому оплачується по найнижчих ставках [274; 281].

По-п'яте, прагнення китайського бізнесу зменшити витрати при роботі на зовнішніх ринках призводить до загроз деградації біосфери та навколишнього середовища. Жорстка економія, базована на відмові від екологічно чистого виробництва і відтворення природних ресурсів використовується всюди, де це можливо [274]. Через це екстенсивний шлях розвитку китайських компаній обертається важкими екологічними наслідками.

При цьому, КНР активно використовує існуючу за кордоном діаспору для встановлення зовнішньоекономічних, у тому числі торговельних відносин.

Система зарубіжних компаній, заснованих китайськими мігрантами, що мають тісні зв'язки з материковою частиною КНР через складну систему сімейних та кланових стосунків, отримала назву «бамбукова сітка» (кит. – “чжу ван, 竹网”) або «Китайська Співдружність» (англ. – “Chinese Commonwealth”) [282]. «Бамбукова сітка» поєднує підприємства, власниками яких є етнічні китайці, у єдину систему з центральною бюрократією і, таким чином, неформально виконує функцію міждержавної торговельної організації. При цьому сімейні та дружні зв'язки відграють в управлінні цим неформальним об'єднанням більше значення, ніж формалізовані відносини. Підприємства, які вважаються частиною «бамбукової сітки», розташовані переважно у Малайзії, Індонезії, Філіппінах, Таїланді, В'єтнамі та у Сінгапурі. Проте, окремі елементи цієї системи можуть виникнути у будь-якій державі, яка має чисельну або впливову китайську діаспору та слаборозвинену систему державного контролю або ліберальне фінансове законодавство [282; 283].

По-шосте, незважаючи на лібералізацію зовнішньої торгівлі, частковий перехід до ринкової економіки в межах спеціальних економічних зон (СЕЗ) як зовнішньоторговельна стратегія КНР, так і дії окремих компаній знаходяться під впливом державного регулювання. Здійснення інтернаціоналізації господарської діяльності китайських підприємств та створення на їх основі великих ТНК є пріоритетним напрямком державної політики КНР. Підтримка цих ТНК, які отримали назву «національні чемпіони», є новим стратегічним курсом китайського уряду. Тому, сучасна широкомасштабна міжнародна експансія здійснюється не тільки завдяки діяльності окремих китайських компаній, а й як частина діяльності державного сектору найбільшої за розмірами ВВП та людським потенціалом економіки світу [271, с. 93; 285]. Безпосередня допомога китайським компаніям з боку держави є продуманою системою заходів. Вона включає дипломатичну підтримку інвестиційних програм китайських компаній. Саме уряд КНР, налагоджуючи рівноправні відносини з іншими державами, визначає напрями просування китайських компаній за кордон на довгострокову перспективу [274].

І нарешті, визначальним інструментом торгової політики КНР, як країни-члена СОТ, виступають митні тарифи, нетарифне пряме та приховане регулювання. КНР пропонує своїм партнерами преференційні режими двосторонніх та регіональних торгових угод. Значну роль у формуванні зовнішньої торговельної політики відіграє протекціонізм, який реалізується завдяки нетарифним інструментам. Необхідно зауважити, що КНР має три категорії імпорту: без обмеження, з обмеженнями та заборонений. Імпортні кількісні обмеження застосовуються з метою національної безпеки та процвітання і з метою захисту невідновлюваних природних ресурсів. Відповідно до Міжнародного торгового права, КНР дотримується імпортних заборон на товари за наступних підстав: державна безпека; публічна мораль; здоров'я людей, тварин та рослин; захист навколишнього середовища; виконання міжнародних зобов'язань [284].

Наведені вище доміанти розвитку китайської торгівлі зумовлюють як характер сучасної зовнішньоторговельної співпраці між Україною та КНР, так і стратегічні пріоритети та засади здійснення зовнішньоторговельної співпраці у майбутньому. Для розробки повноцінної стратегії зовнішньоторговельної співпраці з КНР необхідно систематизувати ті чинники двосторонніх відносин, які наразі формують двосторонню українсько-китайську торгівлю. Використовуючи результати аналізу загальних тенденцій розвитку українсько-китайських торговельних відносин (підрозділ 2.1), оцінку факторів впливу українсько-китайських відносин на економічну безпеку України (підрозділ 2.2) та інституціональний аналіз зовнішньоторговельної безпеки українсько-китайської торгівлі (підрозділ 3.3), пропонуємо таку систематизацію позитивних та негативних чинників торгівлі (рис 3.1). Зазначені чинники використані при побудові модифікованої матриці SWOT-аналізу сильних та слабких сторін потенціалу розвитку зовнішньої торгівлі України з КНР (підрозділ 3.3, табл. 3.11).

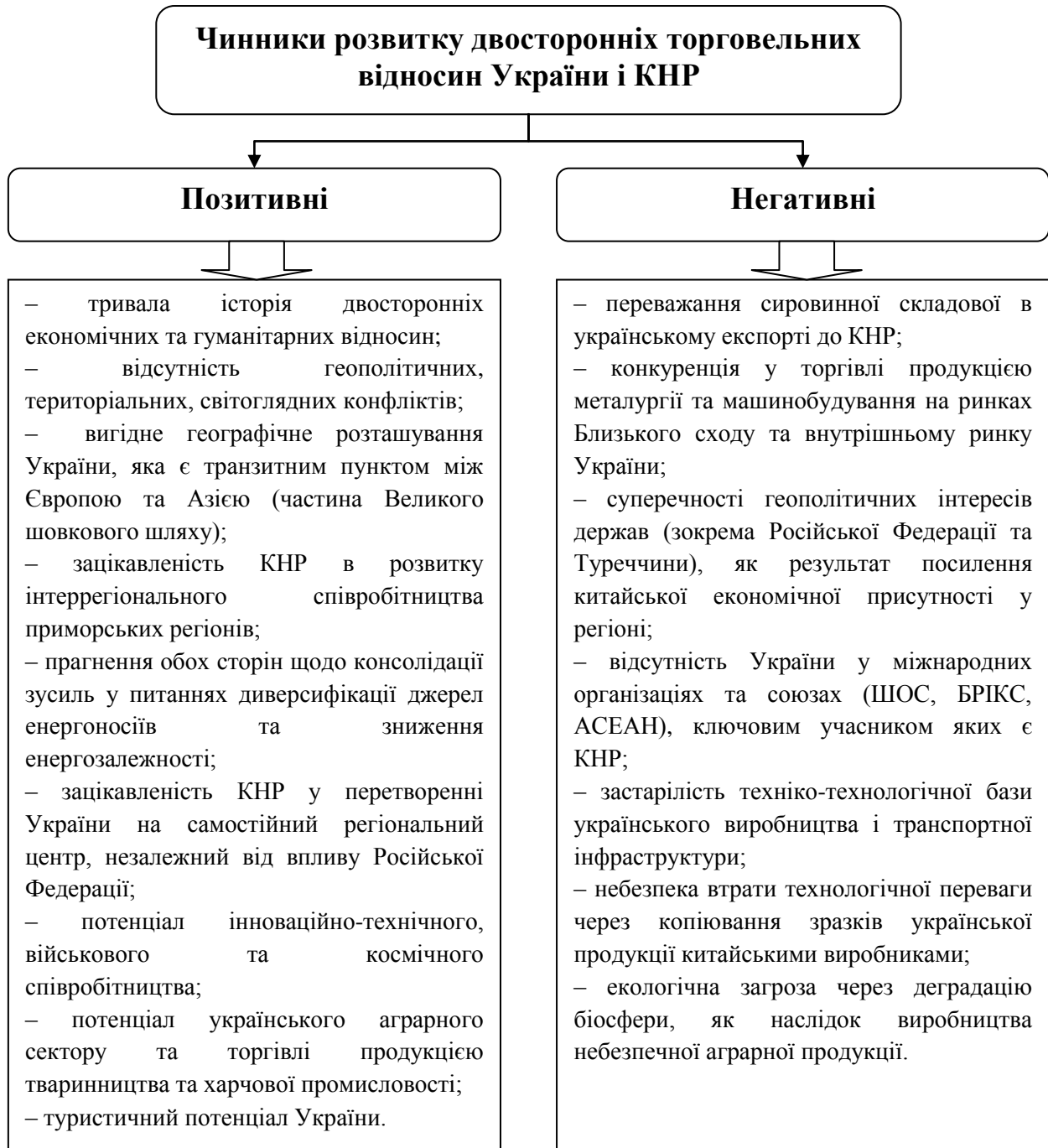

Рис. 3.1. Чинники розвитку двосторонніх торговельних відносин України і КНР

Складено автором.

Як доводить здійснений аналіз домінантних параметрів зовнішньоторговельної політики КНР, перспективи та загрози, які становить розширення зовнішньоекономічного співробітництва з цією країною, цілком залежать від позиціонування конкретного партнера у системі міждержавних відносин КНР. Як було значено у підрозділі 1.2, традиційне визначення

«стратегічного партнерства» передбачає реалізацію спільних інтересів при дотриманні єдиної позиції щодо вирішення виникаючих при цьому проблем. Умовою стратегічного співробітництва є відсутність, або прагнення до усунення загроз економічній безпеці у міждержавних відносинах на всіх рівнях взаємодії [101; 228]. Це твердження правомірно щодо класичної трактовки концепції стратегічного співробітництва, проте, як свідчить практика, є неприйнятним у співпраці з КНР.

Як було зазначено у підрозділах 1.2 та 2.3, невірна трактовка намірів КНР може бути пов'язана з лінгвістичними, ментальними та світоглядними відмінностями, що неодмінно виникають при співпраці європейського Заходу з КНР та країнами Сходу, які перебували під впливом китайської культури (В'єтнам, Корея, Японія). Відмінності у трактовці окремих термінів, які виникають як елемент світоглядного конфлікту Захід-Схід, відзначали у своїх роботах видатні вчені та публіцисти П. Бурдьє [289], Г. Дойчер [286], Н. Талеб [305], Г. Чан [287], Ю Чжу [288]. Як зазначає Н. Талеб «...формалізована система мислення дискредитує наше єство» у тому випадку, коли окремі явища або концепції не мають відповідної назви у національній мові. Однак це не означає, що вони не мають впливу на носіїв цієї мови [305, с. 35].

Зв'язок між тоном офіційної дипломатії КНР і реальним рівнем та якістю співробітництва є дискусійним питанням серед вітчизняних науковців. Як зазначає В. Кіктенко та автори аналітичної доповіді «Східний вектор стратегічного партнерства України в умовах глобального світу»: «...хоча відносини стратегічного партнерства між Китаєм і великими державами мають різні назви, проте вони не мають істотних відмінностей» [316, с. 21]. З цим твердженням однаково не погоджуються китайські, європейські та американські вчені [286-288;]. У доповіді також існує внутрішнє протиріччя, яке свідчить про відсутність єдиної позиції її авторів. Зазначимо, що «...в зовнішньополітичних деклараціях Китаю ніколи не буває нічого випадкового й спонтанного, і практично кожен "новий" ієрогліф несе в собі істотний концептуальний потенціал, за яким стоять розробки інколи цілих науководослідних інститутів»

[316, с. 12]. Таку думку підтримають і китайські вчені, зокрема спеціаліст по міжнародним відносинам Фуданського університету Янь Шен'ї стверджує, що у дипломатії КНР існує кілька різних рівнів стратегічного партнерства [318, с. 45-46].

Значна різноманітність варіантів партнерства автоматично передбачає існування певної системи ієрархії зовнішніх зв'язків КНР та інших держав. Спробу опису і вивчення такої ієрархії, крім Яна Шен'ї, зробив також професор Китайського університету закордонних справ Су Хао [308]. Результати їх роботи активно використовував у своїх працях російський вчений А. Мокрецький, у тому числі для аналізу українсько-китайських відносин [319].

На основі попередніх досліджень, офіційних документів китайської дипломатії та аналізу реального рівня економічної співпраці КНР з різними торговельними партнерами була зроблена спроба систематизувати існуючі рівні партнерства КНР з іншими державами (рис. 3.2, табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Форми стратегічного партнерства, які використовуються у китайських документах та офіційній дипломатії

№	Український переклад	Китайський оригінал	Англійський переклад
1.	Партнерство, співробітництво	伙伴关系	Cooperative partnership
2.	Стратегічне партнерство	战略伙伴关系	Strategic partnership
3.	Всебічне партнерство	全面合作伙伴关系	Comprehensive partnership
4.	Всебічне стратегічне партнерство	全面战略伙伴关系	Comprehensive strategic partnership
5.	Стратегічне партнерство з співробітництва	战略合作伙伴关系, 战略协作伙伴关系	Strategic partnership of cooperation
6.	Конструктивне стратегічне партнерство	建设性战略伙伴关系	Constructive strategic partnership

Складено за: [307].

Як свідчить наведена модель ієрархії, найвищим рівнем міждержавних відносин КНР вважає різні форми «стратегічного партнерства», найнижчим – «дружне співробітництво».

КНР має відносини, що офіційно трактуються як «стратегічне партнерство» з 27 країнами світу (Австралія, Алжир, Ангола, Аргентина, Афганістан, Білорусь,

Бразилія, В'єтнам, Великобританія, Венесуела, Греція, Данія, Індія, Індонезія, Ірландія, Іспанія, Італія, Казахстан, Камбоджа, Канада, Киргизстан, Лаос, М'янма, Малайзія, Мексика, Монголія, Нігерія, ОАЄ, Пакистан, ПАР, Перу, Польща, Португалія, Республіка Корея, РФ, Сербія, США, Таджикистан, Таїланд, Туреччина, Туркменістан, Узбекистан, Україна, Франція, ФРН, Чилі, Шрі-Ланка) та 3 міжнародними організаціями (ЄС, АСЕАН, Африканський Союз). Проте назва угод з цими країнами може істотно відрізнятися в залежності від того, який саме формат співпраці передбачає КНР (табл. 3.1).

Рис. 3.2. Термінологічна ієрархія міжнародних відносин, використана у китайській офіційній дипломатії

Складено на основі: [306-308; 318-319].

Всі ці формулювання в англomовній та вітчизняній літературі перекладають як «стратегічне партнерство», проте, як доводить вивчення досвіду співпраці КНР з зазначеними країнами, вони передбачають різний рівень взаємодії. Типовим прикладом є відносини між КНР та ЄС. Хоча формально угода про «Всебічне стратегічне партнерство» була підписана у 2003 р., сучасні відносини між двома економічними лідерами, як було доведено у підрозділі 2.1, далекі від класичного розуміння стратегічної співпраці.

Таким чином, для формування ефективної стратегії та міждержавної взаємодії необхідно визначити, яку саме позицію займає Україна у китайській ієрархії міждержавних зв'язків. Для цього доцільно застосувати показник, який має назву Комплексна державна потужність (КДП) та використовується китайськими науковцями як альтернатива існуючим західним моделям ранжування країн, та міжнародним рейтингам країн за їх місцем у світовій геополітиці та економіці.

КДП це новий концепт, який кореспондує з проблемою формування нового світового порядку. У західній економічній науці вперше поняття «потужність», як характеристики держави, використав американський дослідник Г. Моргентау [265, с. 75], на колишньому радянському просторі – П. Кузнецов [266, с. 75]. Потужність держави визначає її місце на міжнародній арені, а її зміцнення позиціонує державу як більш впливового гравця, інтереси якого враховуються іншими державами перед ухваленням важливих рішень. Концепт КДП знімає дилему економіцизму, згідно з якою багатство або впливовість держави вимірюється виключно суспільним багатством у вартісних одиницях [266, с. 75].

Очевидно, що потужність держави є важливим елементом її національної безпеки. Вирішення проблеми кількісної оцінки цього параметру має тривалу наукову традицію. Серед існуючих шляхів вимірювання могутності можна виокремити західноєвропейський та східний підходи, існування яких пояснюється відмінностями у світоглядних позиціях, культурними, географічними та геополітичними чинниками [267].

Концепція «Всеосяжної (сукупної) могутності держави» (англ. – “Comprehensive National Power”, CNP), яка включає вимірювання та оцінку всіх її складових як єдиної сукупності, виникла у 60-ті роки минулого століття. Один із перших математичних методів моделювання оцінки могутності держави, який був запропонований Г. Кліффордом у 1960 р., має наступний вигляд [265, с. 76]:

$$\text{Power} = N \times (L + P + I + M), \quad (3.1)$$

де Power – могутність держави; L – територія; P – трудові ресурси; I – індустріальна база; M – військова могутність; N – наявність ядерної зброї (N = 2, якщо є ядерна зброя, N = 1, якщо ядерної зброї немає).

Формула Кліффорда відрізняється тим, що в ній чітко прописаний показник наявності в держави ядерної зброї, а це досить важливо за умов технологічної модернізації, особливо в наші дні, коли наявність ядерної зброї значно підвищує впливовість держави на міжнародній арені та укріплює стан її національної безпеки. Згідно з формулою Кліффорда, держави, які мають ядерну зброю, удвічі сильніші тих, які її не мають.

Недоліком запропонованої формули є невизначеність параметрів (крім наявності ядерної зброї), та відсутність єдиної методики їх обчислення. Так, під територією Г. Кліффорд пропонує розуміти параметр «реального використання території» (англ. – “use of territory”), під розміром та якістю населення – наявність реальної робочої сили (без урахування рівня кваліфікації), під «індустріальною базою» – параметр, якій він назвав «використання національних ресурсів» (англ. – “use of resource”), а військову могутність запропоновано оцінювати виключно за розміром армії (кількістю військового персоналу) [268, с. 6].

Такий широкий підхід до трактування окремих параметрів та наявність важливих факторів, які Г. Кліффорд не включив до своєї моделі, викликали необхідність удосконалити формулу та зумовили подальші дослідження теоретичної концепції КДП.

Протягом 1960-2015 р. свої методи визначення КДП запропонували такі вчені економісти та політологи як В. Фукс (1965 р.), Н. Алкола та А. Ньюкомб (1970 р.), Дж. Сінгер та М. Смол (1972 р.), А. Бекман (1984 р.), А. Ф. К. Органскі та Й. Куглер, Р. Томпсон, Р. Клайн, Ф. Косаї [268, с. 5-6]. Для оцінки економічного потенціалу були використані наступні параметри: індустріальний базис, рівень виробничої діяльності, виробництво чавуну і сталі, споживання електроенергії, виробництво електроенергії, наявність природних (зокрема енергетичних) ресурсів та інші. Для оцінки гуманітарного потенціалу: дипломатичні здібності, культурний та освітній фактор, здатність до державної

організації, рівень корупції та інші. Для оцінки військового потенціалу: чисельність армії, розмір військового бюджету, доступ до технологій, тощо.

Особливу увагу поняттю КДП приділяють китайські вчені. Серед них Ш. Ф. Хуанг, С. Ванг, Т. Ванг, Л. Янг, спеціалісти Китайської академії соціальних наук [265, с. 77]. Причиною такої підвищеної уваги є стрімкий розвиток КНР. Сучасна КНР – це єдина держава, крім США та РФ, яка має технічні та технологічні можливості багатократного нарощення економічної, політичної та військової могутності, у тому числі ядерного потенціалу. Таким чином, методологія визначення КДП та її практичне використання повинні враховувати виклики часу та особливості еволюції глобального середовища.

Китайські вчені висунули свою концепцію, згідно з якою Комплексна державна потужність (кит. – “цзунхе голі, 综合国力”) – це ідея «м’якої сили», «мирного розвитку» та прагнення китайської нації уникнути конфліктів, від яких вона неодноразово постраждала у ХХ ст. До неї належать і кількість ноу-хау, втілених у виробництво, і кількість книжок на душу населення, рівень освіти, тощо. За такими показниками КНР можна вважати «напівнаддержавою» між США та іншими великими державами [269, с. 133]. Розроблений китайськими академічними та політичними колами, цей концепт був запропонований щоб нейтралізувати логіку конфліктного сценарію внаслідок піднесення Китаю.

Загальних методів розрахунку КДП не існує. У 2004 р. професор Цзінь-Лун Чан запропонував свою методолгію визначення КДП (формула 1.1), до якого входять три моделі обчислення могутності держави (формули 1.2-1.4), основані на модифікованих методах Р. Клайна та Ф. Косаї [12, с. 8]:

$$CNP_i = \left(\frac{(CM + ES + MS)}{3} \right) \times \left(\frac{ENGY_i}{ENGY_w} \right), \quad (3.2)$$

$$CM_i = \left(\frac{POPU_i}{POPU_w} \right) \times 100 + \left(\frac{AREA_i}{AREA_w} \right) \times 100, \quad (3.3)$$

$$ES_i = \left(\frac{GNP_i}{GNP_w} \right) \times 200, \quad (3.4)$$

$$MS_i = \left(\frac{ME_i}{ME_w} \right) \times 200, \quad (3.5)$$

Де CNP (англ. – “Comperhensive National Power”) – Комплексна державна потужність; CM (англ. – “Critical Mass”) – критична маса; POP_U_i – чисельність населення країни i ; POP_U_w – загальна чисельність населення усіх країн світу; $AREA_i$ – загальна площа території країни i ; $AREA_w$ – загальна площа усіх країн світу; ES (англ. – “Economic Strength”) – економічна потужність; GNP_i – валовий національний продукт (ВНП) країни i ; GNP_w – загальний світовий продукт; MS (англ. – “Military Strength”) – військова потужність; ME_i – військові витрати країни i ; ME_w – загальні військові витрати усіх країн світу; $ENGY_i$ – коефіцієнт енергоспоживання на душу населення у країні i (англ. – “energy consumption per capita”); $ENGY_w$ – середній світовий коефіцієнт енергоспоживання на душу населення.

В обох моделях 200 – цифровий показник, який додається з метою зробити підрахунок зручнішим (у разі додавання до критичної маси 200 розподіляється порівну на складові: територію і населення – по 100 на кожну; також додається до економічної та військової могутності).

Перевагою моделей, запропонованих професором Цзінь-Лун Чаном, є відмова від нематеріальних показників, що вимірюються суб’єктивно. Це дозволяє розрахувати загальний індекс КДП, використовуючи статистичні дані міжнародних організацій. При цьому, під «енергоспоживанням» розуміється коефіцієнт споживання нафти на душу населення (англ. – “kg of oil equivalent per capita”), а військові витрати оцінюються за даними Стокгольмського інституту вивчення світових проблем (англ. – “Stockholm International Peace Research Institute”, SIPRI) [270]. В окремих випадках це може призвести до розбіжності даних цих організацій порівняно з офіційною державною статистикою. Проте, таке спрощення аналізу є необхідним заходом через обмежені можливості щодо аналітичної обробки світових інформаційних потоків.

Слід зазначити, що будь-який розрахунок глобальних індексів завжди пов’язаний з недосконалістю та об’єктивними вадами світової статистики.

Наприклад, не існує надійного засобу визначення військових бюджетів різних країн та регіонів у однакових величинах (у дол. США), оскільки ця звітність контролюється національними органами статистики та не може бути перевірена за допомогою «дзеркального методу» (метод взаємного пов'язання даних, при якому товар, що пересувається з однієї країни в іншу одночасно фіксується як експорт однієї країни та імпорт іншої). Аналогічна проблема виникає при визначенні таких показників, як «енергоспоживання на душу населення» та, в окремих випадках, валового національного продукту.

З метою отримання репрезентативної вибірки та уникнення розбіжностей, пов'язаних з конвертацією національних валют у дол. США, корегуванням відповідно до темпів інфляції, світових цін, тощо, нами використані дані з таких відкритих джерел світових статистичних агентств, як Світовий банк [148].

Індекс КДП має певні обмеження, які необхідно враховувати при розгляді відносин з кожною окремою країною. Наприклад, країни ЄС частково делегують функції захисту державного суверенітету та підтримки правопорядку НАТО та спільним інститутам ЄС, тому їх індекс КДП може бути нижчим за окремі країни Африки або Південної Америки. З огляду на перелічені недоліки, вважаємо, що КДП не можна використовувати як єдиний параметр визначення рівня стратегічної співпраці та економічної безпеки, його доцільно поєднувати з іншими методиками та засобами економетричного аналізу. Незважаючи на це, розрахований показник КДП (табл. 3.2) та його динаміка відповідає базовим тенденціям розвитку глобального середовища і виявляється набагато більш надійним показником визначення положення окремої країни або регіону в світовій економічній та геополітичній системі, ніж статистичні (ВВП, ВНП, експорт, імпорт) чи базові аналітичні (ЗТО, рівень життя, комплексні показники зовнішньої торгівлі, тощо) показники.

Отримані результати поділені на 5 груп: 1) наддержави та регіональні лідери ($CNP_i \geq 5$); 2) потужні регіональні держави ($CNP_i \geq 2$); 3) розвинені держави ($CNP_i \geq 1$); 4) стабільні держави ($CNP_i \geq 0,5$); 5) мінідержави, неспроможні

держави ($CNP_i \leq 0,5$). Результати розрахунку індексу для 47 країн – стратегічних партнерів КНР наведені у табл. 3.2. та додатку С.

Таблиця 3.2

**Індекс комплексної державної потужності (КПД) стратегічних партнерів
КНР, 2015 р.**

Група країн	Назва країни, індекс комплексної державної потужності
I. Наддержави та регіональні лідери (9 країн)	США (152,8); РФ (23,83); Канада (17,95); Австралія (12,06); ФРН (10,28); Франція (9,08); Республіка Корея (7,9); Великобританія (7,14); ОАЄ (5,15)
II. Потужні регіональні держави (5 країн)	Бразилія (4,38); Італія (3,79); Індія (3,37); Іспанія (2,62); Казахстан (2,54)
III. Розвинені держави (9 країн)	Мексика (1,94); Аргентина (1,57); Туреччина (1,47); Польща (1,43); ПАР (1,36); Індонезія (1,21); Венесуела (1,05); Малайзія (1,07); Таїланд (1,03)
IV. Стабільні держави (7 країн)	Алжир (0,88); Україна (0,8) ; Чилі (0,77); Данія (0,7); Нігерія (0,65); Греція (0,51) Ангола (0,22)
V. Мінідержави, неспроможні держави (17 країн)	Туркменістан (0,49); Португалія (0,42); Пакистан (0,41); Ірландія (0,39); Афганістан (0,33); В'єтнам (0,29); Перу (0,28); Білорусь (0,27); Узбекистан (0,24); Сербія (0,13); Лаос (0,1); М'янма (0,09); Шрі-Ланка (0,06); Монголія (0,4); Камбоджа (0,03); Киргизстан (0,03); Таджикистан (0,01)

Розраховано за: [148; 193].

Станом на 2015 р. Україна ($CNP_{UKR} = 0,8$) належить до групи стабільних держав, до якої також відносяться Алжир ($CNP_{DZA} = 0,88$), Греція ($CNP_{GRC} = 0,51$), Данія ($CNP_{DNK} = 0,7$), Нігерія ($CNP_{NGA} = 0,65$) та Чилі ($CNP_{CHL} = 0,77$). Спостерігається негативна тенденція до зниження державної могутності України, так протягом останніх 24 років індекс КПД знизився на 1,28 пунктів, що призвело до зміни позиції нашої країни з потужного регіонального до ординарного східноєвропейського партнера КНР. Таке падіння неможливо пояснити приєднанням до військових або економічних альянсів. Якщо існуюча низхідна тенденція збережеться, Україна вже у 2018 р. (прогнозне значення $CNP_{UKR} = 0,4836$) ризикує посісти місце серед «неспроможних держав», які КНР розглядає виключно як джерело дешевої сировини та ринок збуту, що унеможливить подальше стратегічне партнерство [274; 281].

Зв'язок між інтенсивністю зовнішньоторговельного співробітництва та значенням індексу КДП наведено на рис. 3.3.

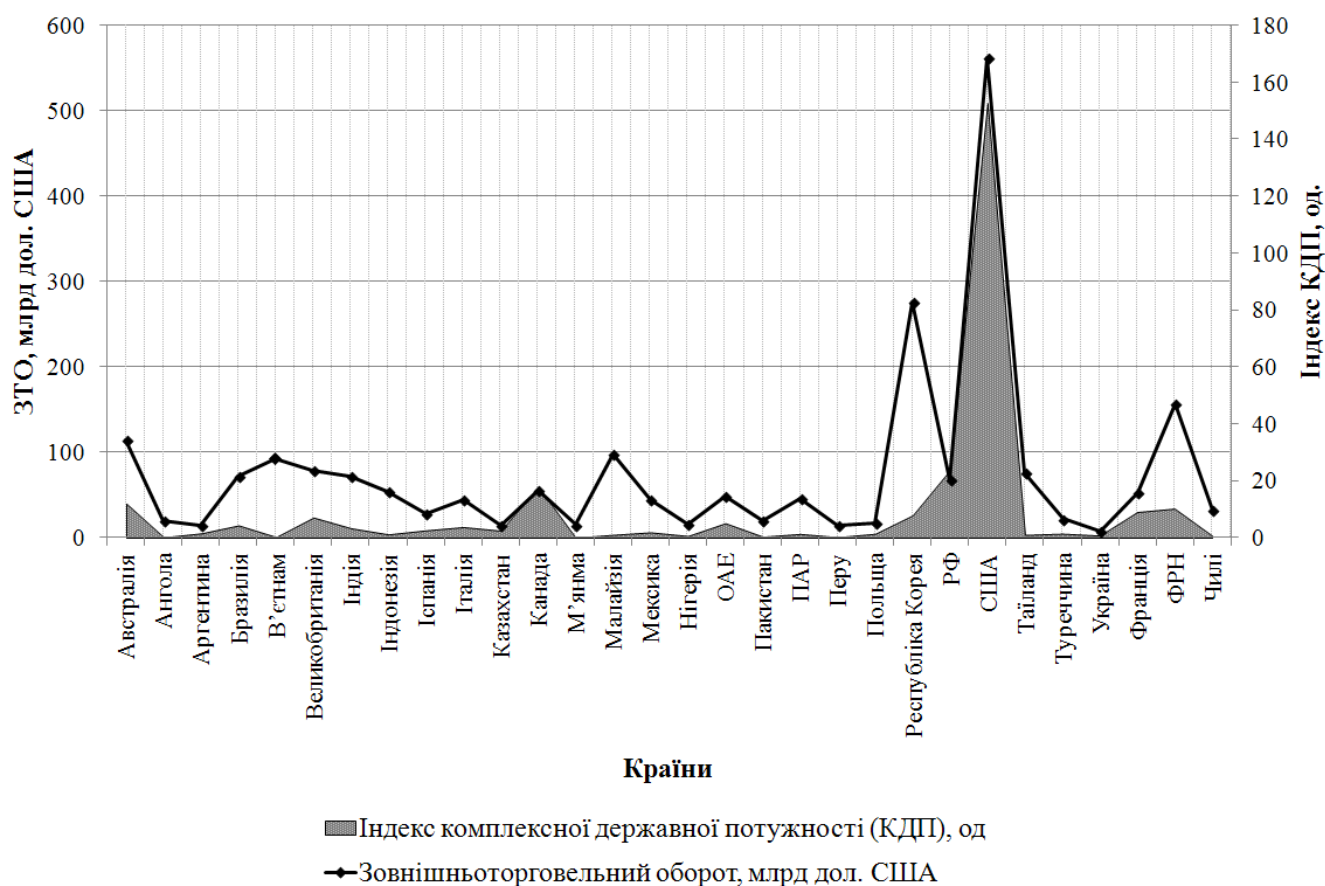

Рис. 3.3. Взаємозалежність між загальними обсягами торгівлі з КНР та комплексною державною потужністю України та найважливіших стратегічних партнерів КНР, 2015 р.

Складено за: [148; 150; 193].

Існує очевидний зв'язок між обсягами ЗТО та значенням КДП, особливо це помітно на прикладі Канади, РФ та США. Виключенням із загальної тенденції є В'єтнам, Індонезія, Малайзія та Республіка Корея – країни, з якими КНР має спільні кордони, входить до торговельно-економічних блоків (АСЕАН+3) або уклала договір про зону вільної торгівлі. Це дозволяє стверджувати, що КНР реально використовує варіації індексів державної потужності (наведена методика Цзінь-Лун Чана та інші) при формуванні зовнішньоторговельної політики. Тому доцільно використовувати КДП, як один з допоміжних індикаторів визначення ефективності та безпеки двосторонніх торговельних відносин з КНР.

Зроблені висновки дозволяють запропонувати власну модель міжнародної взаємодії з КНР, основними параметрами якої є інтенсивність двосторонньої

торгівлі (як було доведено у підрозділах 1.2 та 2.1 – це головний чинник розвитку міждержавних відносин з КНР) та позиціонування України серед стратегічних партнерів КНР. Ця модель базується на припущенні, що оскільки через події 2014-2016 рр. питання про євразійську інтеграцію втратило актуальність, а перспективи євроінтеграційних процесів відкладаються на все більш віддалені та невизначені строки, особливої актуальності набуває концепція стратегічної рівноваги України у відносинах з світовими центрами тяжіння, у першу чергу у зовнішньоторговельній сфері (рис. 3.4).

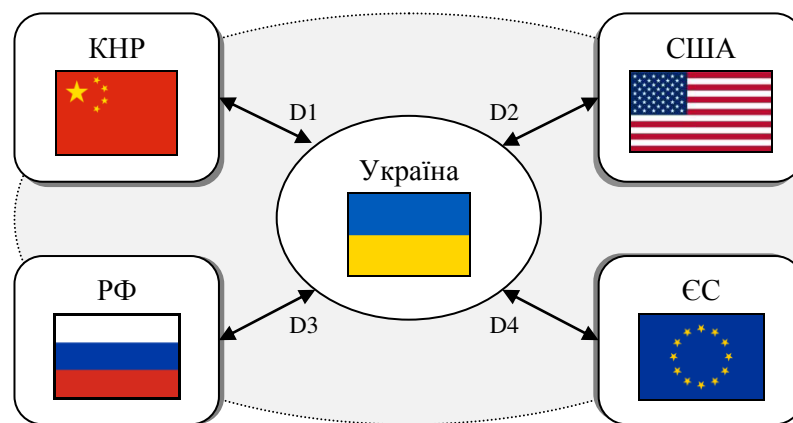

Рис. 3.4. Модель стратегічної рівноваги України

Модифіковано автором за: [319, с. 248].

Згідно з цією моделлю міжнародної взаємодії, зовнішньополітичне позиціонування України повинно визначатися не її належністю до окремого мегарегіону або інтеграційного об'єднання, а самостійно встановленою рівною дистанцією (D1-4) по відношенні до сучасних світових «центрів тяжіння». Стабільність моделі гарантується тим, що у разі, коли один з «центрів тяжіння» буде намагатися зменшити цю дистанцію, це автоматично призведе до реакції з боку інших. Україна має унікальне «проміжне» положення у географічному, економічному, ідеологічному сенсі між світовими геополітичними лідерами, що дозволяє підтримувати рівновіддалену відстань між ними, при цьому зберігаючи можливість використовувати зближення або демарш у відносинах з одним із лідерів для впливу на інших. Особливе значення в реалізації моделі стратегічної рівноваги має транзитно-транспортний потенціал України за умови повноцінного

використання якого Україна стане головною транспортною артерією між КНР та ЄС, що зміцнить стабільність та безпеку міжнародних відносин.

Проте, як справедливо зазначає А. Мокрецький, якщо ця концепція спрямована на реалізацію кон'юнктурних, короткострокових програм для отримання негайних дивідендів та задоволення політичних амбіцій – її використання призведе до кризи та порушить поступальний та довгостроковий розвиток міжнародних відносин [319, с. 248-249]. Оскільки серед світових лідерів саме КНР є країною, найбільш схильною для довгострокового планування та програмування відносин з зовнішніми партнерами, саме розширення співпраці між Україною та КНР може стати основою для здійснення моделі стратегічної рівноваги.

Детальніше використання зовнішньоторговельного потенціалу України для встановлення її статусу як «проміжної» між сучасними світовими лідерами держави, слабкі та сильні сторони українсько-китайської торгівлі та шляхи реалізації транспортно-транзитного потенціалу України розглянуті у підрозділі 3.2.

3.2. Структурна модель економічної безпеки українсько-китайської торгівлі в умовах глобалізації

Інтеграційні процеси у глобальному середовищі, розширення європейської спільноти та створення нових центрів тяжіння світової економіки, до яких відноситься і КНР, призводять до прискореного розвитку транспортних зв'язків та інфраструктури, особливо в напрямку Західна Європа – Східна Азія. Як було зазначено у підрозділах 2.1 та 3.1, завдяки унікальному географічному положенню та потенціалу розвитку транспортної інфраструктури Україна має ключове значення для ефективного використання міжнародних транспортних коридорів, що підкреслює важливість транзитно-логістичних функцій держави та її окремих регіонів.

Торгівля між країнами Європейського Союзу та Південно-Східної Азії (особливо з КНР) постійно зростає, обсяги товарообігу щорічно збільшуються не

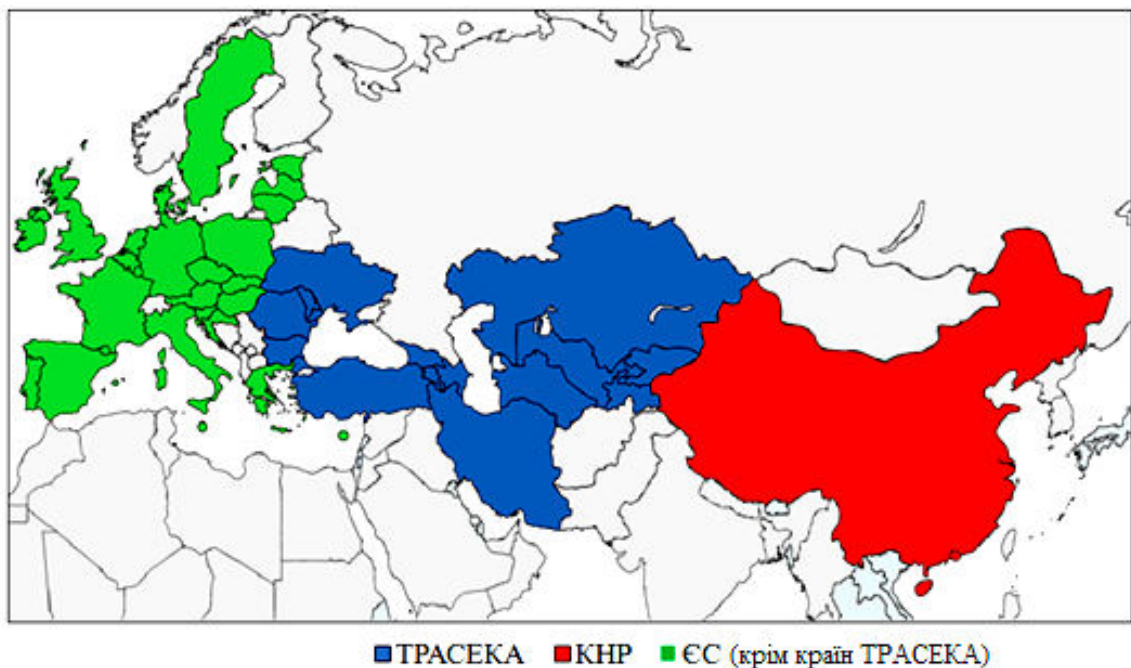
менше ніж на 20-30% [157, с. 231]. При цьому наявна транспортна інфраструктура працює майже на межі своїх можливостей і вкрай потребує модернізації та розширення. Тому КНР розглядає Україну передусім як транзитний регіон на шляху до Західної Європи. Розвиток української транспортної системи у контексті забезпечення зростаючих трансконтинентальних перевезень повністю відповідає як стратегічним інтересам китайських експортерів, так і зовнішньополітичному вектору українського уряду на переорієнтацію зовнішньої торгівлі до Азійського регіону [160].

Поглиблення співпраці з КНР, особливо у галузі транспортних перевезень і розвитку транзитної інфраструктури, може істотно покращити як загальне економічне становище, так і перспективи України щодо європейської інтеграції. Для того, щоб всесторонньо оцінити потенціал і наслідки розширення такого співробітництва, потрібно здійснити аналіз сучасної транзитно-логістичної системи регіонів України та її можливих змін у контексті тристоронньої співпраці з ЄС і КНР.

По території України проходять 4 з 10 міжнародних транспортних коридорів: коридор №3 (Брюссель – Аахен – Кельн – Дрезден – Вроцлав – Катовіце – Краків – Львів – Київ); коридор №5 (Венеція – Трієст /Копер – Любляна – Марібор – Будапешт – Ужгород – Львів – Київ); коридор №7 (Дунайський (водний); (Австрія, Угорщина, Югославія, Болгарія, Румунія, Молдова, Україна); коридор №9 (Гельсінкі – Выборг – Санкт-Петербург – Псков – Москва – Калінінград – Київ – Любашівка/Роздільна – Кишинів – Бухарест – Димитровград – Александруполіс). Останнім часом до 10 вказаних коридорів приєднався ще один – Транспортний коридор Європа-Кавказ-Азія (МТК ТРАСЕКА; англ. – “Transport corridor Europe – Caucasus – Asia”) – найкоротший маршрут, який забезпечує сполучення Західної Європи через Чорне море, Кавказ і Каспійське море із Центральною Азією і прямує територією України [158; 290, с. 184]. Його називають «Великим шовковим шляхом XXI сторіччя» і він є найпривабливішим для подальшого розвитку співробітництва України з ЄС та КНР [309, с. 30].

Програма міжнародного співробітництва ТРАСЕКА створена в 1993 р. в Брюсселі на конференції міністрів транспорту і торгівлі країн Кавказького і Азіатського регіонів як альтернатива морському шляху доставки вантажів з КНР до Європи та в зворотному напрямку через Суецький канал і російському сухопутному шляху по Транссибірській магістралі [332]. Україна приєдналася до МТК ТРАСЕКА у 1996 р., на даний час в міжнародний проект входять 14 країн (рис. 3.5). Серед учасників співробітництва особливим є статус Ірану, хоча ця країна приєдналася до ТРАСЕКА ще 2009 р., її участь у спільних проектах є обмеженою через запроваджені міжнародні санкції. У липні 2016 р. бажання отримати статус країни-спостерігача у ТРАСЕКА висловила Греція [332].

Традиційно негативно до діяльності МТК ТРАСЕКА ставиться РФ. Російські аналітики вважають цей транспортний коридор як інструмент по віддаленню пострадянських держав Центральної Азії від РФ та бачать у його реалізації американську присутність [333, с. 90; 334, с. 35].

Країни ТРАСЕКА:

Азербайджан, Болгарія, Вірменія, Грузія, Іран, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Румунія, Таджикистан, Туреччина, Туркменістан, Узбекистан, Україна

Рис. 3.5. Країни міжнародного транспортного коридору ТРАСЕКА, 2015 р.
Складно автором.

За час існування ТРАСЕКА в розвиток транспортної інфраструктури країн-учасниць було інвестовано близько 2 млрд дол. США за рахунок коштів бюджету ЄС та інших фінансових джерел. Тільки в інфраструктуру розташованих на маршруті портів (68 проектів) ЄС інвестував 150 млн дол. США [332].

Як зазначає секретар ТРАСЕКА в Україні В. Касапчук, на сучасному етапі розвитку потенціал цієї програми міжнародного співробітництва використовується недостатньо. Аналітики вказують на відносно високі кошти перевезень. Так, відправка одного контейнера морем (наприклад, з Шанхая в Роттердам) коштує від 2,5 до 3 тис. дол. США, по Транссибірській магістралі (з КНР до Берліна) – 7,5 тис. дол. США, автомобілем за маршрутом ТРАСЕКА – 11 тис. дол. США [335]. Незважаючи на це, прогнозується зростання обсягів перевезень в цьому напрямі. Причиною такого оптимізму є величезний потенціал країн, які безпосередньо знаходяться на цій осі.

1 червня 2016 р. в м. Одеса, Міжурядова Комісія затвердила документ, в якому викладена стратегія МПК ТРАСЕКА до 2026 р. Для забезпечення послідовності в реалізації стратегії будуть розроблені дорожні карти для кожної країни, окремі заходи та сегменти, там, де це необхідно будуть включені в національні програми з розвитку транспорту [332].

Для того, щоб максимально використати потенціал участі України у проекті ТРАСЕКА необхідно здійснити ряд заходів щодо модернізації транспортних шляхів, підвищення якості транспортних послуг, оптимізації тарифів. Для здійснення таких рекомендацій необхідно розглянути сучасний стан української інфраструктури.

Станом на 2015 р. Україна посідає п'яте місце у світі за довжиною трубопроводів, дванадцяте місце – за довжиною залізних доріг, двадцять дев'яте місце – за довжиною автомобільних шляхів (табл. 3.3). На території України розташовано 187 діючих аеропортів і 18 морських портів (з них повноцінно функціонує 7) [160]. Аналіз показників свідчить про те, що технологічний і якісний стан української інфраструктури не відповідає стандартам Західної Європи. Так, загальний індекс логістичної ефективності (англ. – «Logistics

performance index», LPI) України (LPI=2,74) майже вдвічі нижчий ніж у ФРН (LPI=4,23), та значно нижчий, ніж у країнах АТР, крім РФ (LPI=2,57) [291]. Порівняння індексу логістичної ефективності України та найбільших партнерів у АТР наведено у табл. 3.4, додатку Т.

Таблиця 3.3

Статистичні показники розвитку транспортної інфраструктури, 2015 р.

№	Назва країни	Довжина трубопроводів (тис. км)	Загальна довжина залізничних шляхів (тис. км)	Розмір дорожньої мережі (тис. км)	Водні сполучення (тис. км)	Порти (од.)	Аеропорти (од.)
1.	Україна	45,6	21,73	169,69	1,67	18	187
2.	КНР	86,92	191,27	4106,39	110	172	507
3.	РФ	259,91	87,16	1283,39	102	105	1218
4.	США	2225,03	293,56	6586,61	41,01	551	13513
5.	Японія	4,73	27,31	1218,77	1,77	292	175
6.	В'єтнам	1,81	2,6	195,47	47,13	15	45
7.	Індонезія	21,7	8,16	496,61	21,58	154	673
8.	Респ. Корея	3,12	3,46	104,98	1,6	17	111
9.	Малайзія	9,07	1,85	144,4	7,2	25	114
10.	Таїланд	7,09	4,07	180,05	4	21	101
11.	ФРН	34,34	43,47	645	7,47	98	539

Складено за: [260; 322].

Недосконала транзитна інфраструктура, відсутність ефективного державного регулювання, високі тарифи на послуги призводять до зростання конкуренції з боку РФ, Молдови, Румунії, Білорусі по залученню на свою територію традиційних для України та нових транзитних потоків. Велика кількість застарілих комунікацій і брак коштів для їх модернізації, відсутність сучасних логістичних технологій загрожують належному виконанню Україною транзитно-логістичних функцій у спільних проектах з ЄС та КНР.

Для усунення наведених загроз необхідні значні інвестиції. Враховуючи кризовий стан української економіки, єдиним шляхом залучення коштів на інфраструктурні проекти є використання потенціалу країн, які зацікавлені в розвитку української транспортної мережі і використанні її транзитно-логістичного потенціалу у власних інтересах. З одного боку, це країни ЄС, які з

початком розширення взаємних зв'язків на Схід особливу увагу приділяють формуванню нової східної транспортної осі, як альтернативи міжнародному транспортному коридору №9, що проходить територією РФ. З іншого боку, це КНР, сучасна транспортна політика якої спрямована на створення швидкісних трансконтинентальних комунікацій у Євразії.

Аналіз використання транспортної інфраструктури країн АТР доводить постійно зростаючу залежність від морських перевезень. КНР є світовим лідером зі здійснення морських перевезень та обслуговування морського транспорту, на країну припадає 26,74% загального обсягу світових перевезень, що складає 174,08 млн од. стандартних контейнерів (у двадцятифунтовому еквіваленті, TEU) [327].

Таблиця 3.4

Розвиток транспортної інфраструктури країн АТР, 2016 р.

№	Назва країни	Місце у глобальному рейтингу	Загальний індекс логістичної ефективності	Якість інфраструктури	Якість логістичних послуг	Дотримання терміну поставки
1.	Україна	80	2,74	2,30	2,59	2,96
2.	КНР	27	3,66	3,32	3,70	3,68
3.	РФ	99	2,57	2,01	2,45	2,62
4.	США	10	3,99	3,75	3,65	4,20
5.	Японія	12	3,97	3,85	3,69	4,03
6.	В'єтнам	64	2,98	2,75	3,12	2,84
7.	Індонезія	63	2,98	2,69	2,90	3,19
8.	Респ. Корея	24	3,72	3,45	3,58	3,78
9.	Малайзія	32	3,43	3,17	3,48	3,46
10.	Таїланд	45	3,26	3,11	3,37	3,20
11.	ФРН	1	4,23	4,12	3,86	4,27

Складено за: [148].

Логістично-транспортна стратегія КНР дозволить замкнути систему комунікацій Євразійського континенту та значно збільшити обсяги товарних і пасажирських перевезень [291].

Особливо актуальною проблемою є забезпечення стабільного постачання нафти. Перетворення КНР на першого у світі виробника та експортера, постійно зростаючі темпи розвитку економіки та прагнення усунути відсталість центральних та західних регіонів різко збільшили потреби у енергоресурсах. Хоча

КНР є одним із лідерів серед країн-виробників нафти (211,4 млн т. на рік, 4 місце після Саудівської Аравії, США та РФ) [321] – цього недостатньо для задоволення постійно зростаючих потреб китайської економіки.

Протягом 1990-2000 рр., проблема дефіциту енергоресурсів постійно зростала. У 1993 р. КНР стає нетто-імпортером нафти, а наприкінці 90-х рр. частка імпорту, необхідного для задоволення внутрішніх потреб у нафті досягла 20%. Реакцією на зростаючу енергозалежність став перехід до політики «Виходу за межі» (кит. – “цзоучуцной чжаньлюе, 走出去战略”), яка передбачає участь китайських інвесторів в освоєнні родовищ нафти, у тому числі за кордонами КНР [322, с. 163; 324, с. 8]. Для цього існуючі китайські державні та приватні нафтові компанії (у першу чергу Китайська національна компанія морських нафторозробок, CNOOC) почали масштабну інвестиційну експансію за кордон, головним чином у країни Африки, Латинської Америки та Центральної Азії. Їх основні цілі: вкладення як у існуючі, так і у перспективні родовища нафти, посилення контролю над місцевими приватними нафтовими компаніями за рахунок участі у їх капіталі [322, с. 163].

Проте, незважаючи на всі зусилля центральної влади, залежність КНР від імпорту нафти продовжує постійно збільшуватися. У 2009 р. вперше обсяги імпорту нафти (203,8 млн т.) перевищили її внутрішнє виробництво (189,0 млн т.). На початок 2015 р. імпорт нафти досяг рекордних 308 млн т., що перетворило КНР на найбільшого імпортера нафти у світі [321].

У 2015 р. головними постачальниками сирової нафти до КНР є країни Близького та Середнього Сходу (52,4% від загального обсягу імпорту нафти до КНР), зокрема Саудівська Аравія (15,5%), Оман (10,4%), Ірак (9,4%), Іран (8%), Кувейт (4,2%) [150]. Це створює додатковий виклик безпеці КНР як на економічному, так і на геополітичному рівні, тому, що головним каналом постачання як енергоресурсів, так і інших товарів з Близького Сходу, Африки та Південної Америки для КНР є саме морські перевезення. Отже, єдиним альтернативним каналом отримання цього критично важливого для підтримки

зростання китайської економіки енергоресурсу є РФ (12,8% імпорту нафти до КНР у 2015 р.) [150; 321].

Незважаючи на прагнення КНР реалізувати стратегію «Виходу за межі» у РФ, федеральні структури обережно ставляться до допуску китайських інвесторів до російського паливного-енергетичного комплексу, оскільки теперішня ситуація задовольняє політичні інтереси РФ та надає об'єктивні переговорні переваги у дипломатичних відносинах з КНР. З іншого боку, зростаючі геополітичні амбіції РФ непокоять китайську еліту, тому залежність від прямого імпорту енергоресурсів з цієї країни є неприйнятною для Уряду КНР.

Таким чином, єдиним шляхом забезпечити як економічну, так і національну безпеку для КНР лишається посилення контролю над морськими шляхами. Інтенсифікація освоєння морських ресурсів та стратегічні інтереси КНР у світовому океані закріплюють доктрину «Тихоокеанське століття», яка була висунута провідними економістами після успішних реформ, проведених країнами Східної Азії, а саме Японією, Республікою Корея, Тайванем та Малайзією [323, с. 148]. Розробка морської стратегії та її реалізація мають суттєве значення не тільки для економіки КНР, але й у глобальних масштабах.

Пріоритетне значення морської діяльності для КНР ілюструє її адміністративний устрій, загально визнаний поділ території країни на три окремих меридіональних пояси: Східний (Приморський), Центральний, Західний [325]. Хоча такий поділ є неофіційним – уряд КНР не визнає економічні або політичні системи, які передбачають існування «більше ніж одного Китаю» – його важливість підтверджена існуванням економіко-соціальних планів розвитку цих мегарегіонів, розроблених з урахуванням історичних особливостей їх розвитку, рівня життя, потенціалу місцевого населення та сучасного стану їх економіки.

Протягом останніх років китайським Урядом було ухвалено три глобальні програми регіонального розвитку, які відповідають концепції поділу КНР на окремі макрорегіони: 1) «Відродження Центрального Китаю» (ухвалено у 2004 р., план включає розвиток 6 провінцій центрального Китаю); 2) «Ревіталізація старопромислових регіонів» (2003 р., відродження та модернізація старих

індустріальних регіонів провінцій Хейлунцзян, Гірин, Ляонін); 3) «Розвиток Західного Китаю» (1999 р., розвиток інфраструктури та залучення іноземних інвестицій до найбільших за площею 6 провінцій та 5 автономних регіонів Західного Китаю) [326]. Кінцевою метою цих програм економічного розвитку є побудова «Гармонійного суспільства», вирівнювання соціально-економічних показників регіонів, досягнення більш рівномірного розпорощення іноземних інвестицій, передача технологій та розвиток інфраструктури відсталих регіонів Центрального та Західного Китаю, підвищення внутрішнього попиту як на вітчизняні, так і на іноземні товари.

Зважаючи на те, що саме Південно-східний Китай історично був найбільш розвиненим регіоном країни як у економічному, так і у соціально-культурному відношенні, економічні реформи останніх десятиріч ще більше закріпили за містами та метрополійними регіонами східного Китаю позиції лідерів.

Однією з головних причин випереджаючого розвитку саме провінцій Південно-східного Китаю є вихід до моря і наявність великих річок. Вихід до моря мають 13 регіонів КНР: 9 провінцій (Гуандун, Цзянсу, Шаньдун, Чжецзян, Хебей, Ляонін, Фуцзянь, Хайнань), 2 міста центрального підпорядкування (МЦП) (Шанхай, Тяньцзінь) – найбільші метрополійні регіони світу, 1 автономний район (АР) (Гуансі), 2 спеціальні адміністративні райони (САР) (Гонконг, Макао) з загальним населенням 595 млн, що складає приблизно 44% від населення країни. Приморські регіони станом на 2013 р. виробляють 58,61% ВВП Китаю і є лідерами із залучення іноземних інвестицій та здійснення ринкових перетворень (додаток Ф, табл. Ф.1) [321].

Окрім перелічених територій КНР, які мають прямий вихід до моря, приморськими вважаються також регіони Східного та Північно-Східного Китаю, які тісно пов'язані економічно та, що важливіше, на їх території розташовані великі порти (наприклад: Цзюцзян), які можуть обслуговувати морські та океанічні вантажні судна без здійснення проміжних технічних операцій.

Картографічна та Географічна Інформаційна Спілка (КГІС) вважає морськими та прибережними регіонами КНР 11 провінцій, 4 міста прямого

підпорядкування та частину (5 префектур) автономного району Внутрішня Монголія [320]. За класифікацією КГІС морські та прибережні регіони Китаю розділені на чотири частини: Південний Схід, Басейн р. Янцзи, Затока Бохайвань, Північний Схід (додаток П, рис. П.1). Цей поділ зроблений на основі економічних зв'язків, розташуванні річкових портів і не прив'язаний до офіційного адміністративно-територіального устрою Китаю. Так до району Басейну р. Янцзи включені частини провінцій Цзянсі, Хунань, Хубей, Сичуань, а до району Північний Сходу – частина автономного району Внутрішня Монголія.

Загальна кількість морських та річкових портів у КНР перевищує 2000 од., з них 130 постійно відкриті для іноземних суден. Станом на 2015 р. найбільшими відкритими портами Китаю є (в алфавітному порядку): Бейхай, Далянь, Даньдун, Фучжоу, Гуанчжоу, Хайкоу, Ханькоу, Хуаньпу, Цзюцзян, Ляньюньган, Нанкін, Наньтун, Нінбо, Ціндао, Цінхуандао, Жичжао, Санья, Шанхай, Шаньтоу, Шеньчжень, Тяньцзінь, Вейхай, Венчжоу, Сямень, Янчжоу, Яньтай, Чжаньцзян. До цього переліку включені як безпосередньо морські порти, так і ті, які можуть обслуговувати морські судна без здійснення додаткових проміжних операцій (додаток Ф, табл. Ф.2) [150; 321; 327].

Завдяки географічному положенню та розвинутій транспортній інфраструктурі приморські регіони замикають на собі найважливіші економічні потоки: експортні, імпорتنі та транзитні. Значна протяжність берегової лінії КНР, експортна орієнтація китайської економіки та її зростаюча залежність від зовнішньої торгівлі, в першу чергу від імпорту сировини, активний розвиток галузей народного господарства, пов'язаних з морською діяльністю зумовлюють важливість «морського» фактору серед чинників піднесення КНР як великої держави [294]. З огляду на це, особливого значення для розвитку співробітництва з КНР набуває інтеррегіональне співробітництво між приморськими регіонами, які називають «воротами нації до зовнішнього світу» [110, с. 142].

В Україні до приморських регіонів належать одиниці адміністративного поділу, які мають прямий вихід до моря та морські порти: Автономна Республіка Крим; місто зі спеціальним статусом Севастополь; Донецька область; Запорізька

область; Миколаївська область; Одеська область; Херсонська область. Існуючий стан зовнішньоторговельної взаємодії між цими регіонами та КНР відображається динамікою абсолютних показників зовнішньої торгівлі (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Абсолютні показники зовнішньої торгівлі між приморськими регіонами
України та КНР у 2006-2014 рр., млрд. дол. США**

№	Показник/роки	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	Експорт	0,1	0,06	0,05	0,69	0,14	0,09	0,12	0,24	0,15	0,146
2.	Імпорт	1,01	1,31	2,48	1,09	1,84	2,18	2,65	2,41	0,88	0,41
3.	ЗТО	1,11	1,37	2,53	1,78	1,98	2,27	2,77	2,65	1,03	0,56
4.	Сальдо	-0,91	-1,25	-2,43	-0,4	-1,7	-2,09	-2,53	-2,17	-0,73	-0,26

Складено автором за: [178].

Аналіз наведених даних свідчить про те, що приморські регіони не відіграють належної ролі у співпраці з КНР. Так у 2015 р. обсяг експорту приморських регіонів до КНР склав лише 0,146 млрд дол. США (6,13% загального обсягу експорту товарів), а обсяг імпорту з КНР – 0,41 млрд дол. США (10,89% загального обсягу імпорту товарів). Звернемо увагу на той факт, що протягом останніх років ЗТО змінюється різноспрямовано, проте, сальдо торгівлі залишається негативним.

Враховуючи потенціал приморських регіонів та постійно зростаючу потребу КНР в імпорті ресурсів, такі обсяги торгівлі не можна вважати задовільними.

Аналіз системи українсько-китайського економічного співробітництва на рівні регіонів необхідно здійснювати з урахуванням загроз зовнішньоекономічній безпеці. При формуванні регіональної системи економічної безпеки, а також її подальшому вдосконаленні необхідно враховувати специфічні особливості регіону, які впливають на його економічний розвиток. Регіональний аспект економічної безпеки необхідно погоджувати з цілями і задачами державної регіональної політики, в якій відображені роль і місце окремих регіонів в забезпеченні загальнодержавних інтересів. Потребує вивчення стан зовнішньої торгівлі та рівень безпеки приморських регіонів КНР, державні заходи щодо

зміцнення їх зовнішньоторговельної безпеки та зіставлення показників з українськими.

Таблиця 3.6

**Частка окремих груп регіонів України у експорті та імпорті товарів до КНР,
2006-2014 рр., %**

№	Рік/група регіонів	Прикордонні		Континентальні		Приморські	
		Частка експорту, %	Частка імпорту, %	Частка експорту, %	Частка імпорту, %	Частка експорту, %	Частка імпорту, %
1.	2006	53,37	43,5	28,07	12,8	18,55	43,71
2.	2007	33,5	84,3	52,52	4,13	13,98	11,57
3.	2008	12,06	41,89	78,73	13,37	9,21	44,74
4.	2009	14,19	47,84	31,29	11,89	54,52	40,27
5.	2010	10,29	48,24	78,75	12,1	10,97	39,66
6.	2011	12,14	49,94	83,68	15,09	4,18	34,96
7.	2012	10,68	54,07	82,35	12,14	6,98	33,79
8.	2013	23,94	57,56	67,42	11,83	8,64	30,61
9.	2014	28,71	69,63	65,59	13,94	5,7	16,43
10.	2015	49,27	74,92	44,6	14,19	6,13	10,89

Розраховано за: [178].

Як було доведено у підрозділі 2.3, саме приморські регіони КНР мають найбільш розвинену інституціональну базу інтеррегіонального співробітництва з областями України. Найбільшу зацікавленість китайські партнери проявляють до Донецької, Київської, Дніпропетровської та Запорізької областей (табл. 3.7).

Зважаючи на невизначений на даний час статус та подальший розвиток Донецької області, значення Запорізької та Одеської областей як приморських регіонів постійно зростає, їх роль стає пріоритетною у форматі співпраці України і КНР з розбудови «Нового шовкового шляху» при неодмінному дотриманні економічної безпеки.

Запорізька область протягом 2005-2015 рр. зберігає статус активного експортера (четверте місце за обсягами реалізованої промислової продукції). Значні обсяги виробництва належать підприємствам металургійної галузі чи галузей, для яких металопродукція є основою виробничого процесу: ВАТ «Запоріжсталь», «Дніпроспецсталь», «Запорізький виробничий алюмінієвий

комбінат», «Запоріжтрансформатор», «Мотор Січ», «Перетворювач». Загалом експортну діяльність в регіоні здійснюють приблизно 515, імпорتنу – 626 підприємств [295].

Таблиця 3.7

Статус інтеррегіонального співробітництва місцевих органів областей та міст Причорноморського регіону України та КНР (в алфавітному порядку назв українських міст та областей)

№	Місто (область, регіон, статус), Україна	Місто (провінція або інша адміністративна одиниця), КНР	Статус та форма відносин	Час укладення відносин
1.	АР Крим	Провінція Хайнань	Партнерські	5 квітня 1996 року
6.	м. Донецьк (Донецька обл.)	м. Тайюань (пров. Шаньсі)	Міста-партнери	–
7.	Запорізька обл.	м. Чунцін (місто центрального підпорядкування)	Побратимські	25 квітня 2002 р.
8.	м. Запоріжжя (Запорізька обл.)	м. Ічан (пров. Хубей)	Міста-побратими	16 жовтня 1997 р.
9.	м. Запоріжжя (Запорізька обл.)	м. Чунцін (місто центрального підпорядкування)	Партнерські	5 вересня 2000 р.
10.	м. Запоріжжя (Запорізька обл.)	м. Сучжоу (пров. Цзянсу)	Міста-партнери	18 травня 2005 р.
21.	м. Маріуполь (Донецька обл.)	м. Ціцкар (пров. Хейлунцзян)	Міста-партнери	5 грудня 2007 р.
22.	м. Миколаїв (Миколаївська обл.)	м. Дечжоу (пров. Шаньдун)	Міста-побратими	12 серпня 2009 р.
23.	м. Миколаїв (Миколаївська обл.)	Новий регіон Бінхай (м. Тяньцзінь, місто центрального підпорядкування)	Партнерські	2001 р.
24.	м. Одеса (Одеська обл.)	м. Нінбо (пров. Чжецзян)	Міста-партнери	29 вересня 2008 р.
25.	м. Одеса (Одеська обл.)	м. Циндао (пров. Шаньдун)	Міста-побратими	29 квітня 1993 р.
26.	м. Ялта (АР Крим)	м. Санья (пров. Хайнань)	Міста-побратими	24 лютого 2004 р.

Складено за: [210; 224].

Значним внеском в розвиток зовнішньоекономічних зв'язків є діяльність облдержадміністрації по співпраці з економічними представництвами України за кордоном та іноземними торгово-економічними місіями в межах нашої країни. Як

свідчить аналіз зовнішньої торгівлі регіону за 2010-2015 рр., основою експорту продовжують залишатися чорні метали та продукція машинобудівної промисловості, імпортують підприємства області переважно мінеральні палива та машини. Запорізька область здійснює зовнішню торгівлю більше, ніж зі 100 країнами світу. Основну частку зовнішньоторговельного обігу у 2015 р. складає торгівля з країнами СНД (34,18%), Європи (29,3%) та Азії (25,8%). Частка торгівлі Запорозької області з КНР в загальному обсязі торгівлі з країнами Азії знижується останні три роки і у 2015 р. складає 12,94%. Сальдо торгівлі з країнами Азії стабільно позитивне, а з КНР змінюється різноспрямовано [295].

Таблиця 3.8

Динаміка загального обсягу зовнішньої торгівлі товарами Запорізької області з КНР та іншими країнами Азії у 2012-2015 рр.

№	Показник/роки	2012	2013	2014	2015
1.	Загальний обсяг зовнішньої торгівлі товарами з країнами Азії, млн. дол. США	1210,2	1093,1	1207,7	1037,9
2.	У тому числі з КНР, млн дол. США	219,89	265,57	180,12	134,3
3.	Частка КНР, %	18,17	24,3	14,91	12,94
4.	Експорт в країни Азії, млн дол. США	796,2	788,2	966	870,6
5.	У тому числі з КНР, млн дол. США	37,46	140,89	66,99	67,6
6.	Частка КНР, %	4,7	17,87	6,93	7,76
7.	Імпорт з країн Азії, млн. дол. США	414	304,9	241,7	167,3
8.	У тому числі з КНР, млн. дол. США	182,43	124,68	113,13	66,7
9.	Частка КНР, %	44,07	40,89	46,81	39,87
10.	Сальдо торгівлі з країнами Азії, млн. дол. США	382,2	483,3	724,3	703,3
11.	У тому числі з КНР, млн. дол. США	-144,97	16,21	-46,14	0,9

Розраховано за: [295].

Негативні тенденції у зовнішній торгівлі призводять до загроз економічній безпеці як області, так і України загалом. До них відноситься: зростання обсягу експорту сировини, зменшення обсягів торгівлі готовою продукцією через її технічну відсталість, зміцнення конкурентних позицій китайських виробників в порівнянні зі стратегічно важливими вітчизняними підприємствами [111, с. 318-319; 295].

На прикладі Запорізької області можна стверджувати, що Україна не має чітко визначеної регіональної стратегії зовнішньоторговельних відносин з КНР і протидії загрозам економічній безпеці регіону. У цих умовах органам державного управління доцільно переглянути стратегічні пріоритети співпраці з КНР, вжити заходів щодо оптимізації існуючих торгово-економічних зв'язків з урахуванням критеріїв економічної безпеки, залучити до партнерства провінції КНР, які зацікавлені у співпраці з українськими регіонами. Подальший розвиток зовнішньої торгівлі регіонів України з партнерами з КНР потребує стратегічного управління, оптимізації інтеррегіональної співпраці, створення надійних підвалин стабільного взаємовигідного співробітництва. Зазначимо, що китайська сторона зацікавлена у розширенні інтеррегіонального співробітництва з Україною. У червні 2011 р. Україну відвідала комплексна делегація провінції Ляонін для встановлення ділових контактів та пошуку спільних проектів у реальному секторі економіки. Головною метою візиту визначено організацію співробітництва між провінцією Ляонін та регіонами України в межах Стратегії «розширення відкритості» провінції. Провінція Ляонін з населенням у 43 млн осіб та номінальним ВВП біля 348 млрд дол. США (восьме місце у КНР) є «старопромисловим» регіоном, де на початку минулого століття було здійснено індустріалізацію. У листопаді 2003 р. у КНР створена «керівна група» з відродження «старих промислових баз» в північно-східних провінціях, у тому числі Ляонін. У 2005 р. затверджена стратегія розвитку та модернізації Ляонін «П'ять крапок на одній лінії», з головною метою – розширення відкритості, створення прибережного економічного «поясу» та національної промислової бази нового типу [111, с. 320-321].

Головним завданням на поточному етапі реформування старопромислового регіону провінції Ляонін є створення бази по виготовленню високотехнологічного обладнання, виробництву найважливіших видів сировинних матеріалів та розвитку новітніх технологій [278].

Важливим елементом розвитку інтеррегіонального співробітництва та побудови транзитно-логістичної інфраструктури є розвиток великих міст та сприяння реалізації ними метрополійних функцій.

Перехід до постіндустріальної економіки постмодернізаційного суспільства якісно змінює урбанізацію в форму мегаполізації. Мегаполіси відіграють ключову функціональну роль у глобальній і мегарегіональній економіці, концентрують новітні економічні та соціальні технології, масштабні ресурси, є вузловими центрами транспортної інфраструктури. Формується новітня структура економічного середовища, базована на зв'язках між просторово віддаленими метрополійними центрами, між метрополіями та оточуючими їх регіонами. В цих умовах істотного значення набуває дослідження сутнісних характеристик процесу метрополізації та її функцій, впливу на національну та глобальну економіку, зовнішню торгівлю для прогнозування, оптимізації та регулювання цих процесів. У науковій літературі нагромаджена певна термінологічна та інтерпретаційна «свобода» використання термінів «метрополія», «метрополізація» та «метропольний регіон». Ф. Бродель під сучасними метрополісами розуміє великі міста, які підтримують інтернаціональні економічні зв'язки, в яких спостерігається постійний рух інформаційних, товарних, фінансових та людських ресурсів [179, с. 157-158]. Отже, це можуть бути найбільші міста, урбанізовані території, або будь-які інші поселення які виконують організуючі функції, слугують міжнародними транспортними вузлами та координуючими центрами регіонів. Такі поселення повинні бути достатньо масштабними, щоб створювати гравітаційний ефект та акумулювати людські, інформаційні, матеріальні та інтелектуальні ресурси.

Поняття метрополійного регіону, як статистично облікованої одиниці вперше з'явилося в США і на даний час використовується в багатьох країнах. Метрополійним регіоном вважається територія, на якій розташоване велике місто, або «метрополіс» (з населенням не менше кількох сотень тисяч чоловік). В деяких випадках в один регіон можуть включатися декілька таких міст, які розташовані поряд, приміські території та міста-сателіти. Критерієм цілісності регіону

переважно виступає адміністративно-управлінська структура або тісно пов'язана транспортна і комунікаційна мережа. Процес метрополізації розуміється як поглинання метрополіями оточуючих територій, розширення та перетворення великих міст на величезні економічні регіони [179, с. 158].

Зазначимо, що не всі великі міста виконують метрополійні функції. Процес урбанізації, який розпочався у зв'язку з промисловим переворотом і продовжується більше двох століть, сьогодні під впливом глобалізації увійшов у нову фазу. За прогнозами ООН, у першій чверті XXI століття в містах будуть мешкати 5,1 млрд осіб (біля 70% загальної чисельності населення планети) [302]. Зростає й кількість великих міст: якщо у 1800 р. було лише одне місто з населенням біля одного мільйону осіб, то в 2015 р. налічувалось близько 436 міст-мільйонерів [302; 310, с. 3]. Сучасні міста займають тільки один відсоток площі суші, але в них концентрується половина чисельності населення світу та більша частина промислового потенціалу. Міста можуть відігравати важливу роль в національній економіці, проте, не впливати на глобальні світові процеси (наприклад, індійські міста Бомбей, Карачі, Калькутта, Дакка, Лагос в Нігерії). З іншого боку, в розвинених країнах Європи місто може бути маленьким, але істотно впливати на світові економічні та політичні процеси (м. Женева у Швейцарії).

Отже, не існує прямої залежності між просторовими масштабами міста, чисельністю населення та метрополійною функціональною значущістю. Ідентифікація міста як метрополіса потребує дослідження структури та характеру функцій, що реалізуються на мегарегіональному та глобальному рівнях, ступеня інтеграції в систему глобальної економіки, транснаціональних зв'язків. До системних ознак метрополійного міста відносять:

- чисельність населення не менше ніж 0,51 млн осіб;
- присутність представництв і філій ТНК та ТНБ;
- наявність вузлів мереж транспортних і комунікаційних зв'язків національного та міжнародного рівня;

– розвинений сектор послуг вищої системної ієрархії, який включає вищі навчальні заклади (університети, науково-дослідні інститути та технологічні центри);

– значні та відомі культурні установи (музеї, театри, симфонічні оркестри), культурні заходи національного і міжнародного рівня, специфічний «дух міста», культурний імідж [300, с. 30].

Проте, як вже було зазначено, метрополійний характер визначається не зовнішніми характеристиками міста, а його здатністю виконувати певні функції глобального економічного простору, ключовими з яких є:

– командно-адміністративна функція управління глобальними процесами, генерація нових тенденцій розвитку економіки і суспільства;

– організаційно-інституціональна, яка охоплює комплекс норм та правил функціонування економіки відповідно імперативу захисту довкілля;

– сервісна функція: створення і підтримка розвиненої матеріальної та нематеріальної інфраструктури, необхідної для ефективного функціонування транснаціональних економічних агентів;

– інформаційно-комунікативна, яка включає акумулювання та поширення інформації, оптимізацію та контроль інформаційних потоків;

– просторово-організаційна функція: забезпечення стабільності та стійкості антропогенного середовища, формування механізму взаємодії природи, техніки та людини;

– інноваційна функція: впровадження та реалізація інноваційних проектів сталого розвитку, гармонізація довкілля [301, с. 71].

Таким чином, системною ознакою сучасної метрополії є нагромадження різноманітних, насамперед міжнародних, функцій. Окремі з них можуть домінувати, але головною у глобальній економіці є формування транснаціональної урбаністичної мережевої метасистеми, яка забезпечує конкурентні переваги певним територіям, нівелює структурні диспропорції розвитку та сприяє сталому та ефективному економічному розвитку.

Розвиток великих міст, метрополійних регіонів та спеціальних економічних утворень (зон) розглядається як один з важливих пріоритетів державної політики КНР. Проблеми і перспективи урбанізації обговорювалися на XVIII пленумі ЦК КПК (9-10 листопада 2013 р.). Ключовою компонентою державної стратегії розвитку метрополійних регіонів є автономія окремих провінцій та великих міст. Починаючи з 90-х років минулого сторіччя, у межах Концепції «регіоналізація назовні» провінціям та великим містам надана можливість самостійно здійснювати міжнародні відносини та розбудовувати інфраструктуру міжнародних зв'язків, виходити на зовнішні ринки продуктів та послуг, встановлювати контакти та створювати зони вільної торгівлі. Один з таких експериментальних проектів по здійсненню нової індустріалізації започатковано у Шеньяньському економічному регіоні провінції Ляонін.

Місто Шеньян та оточуючи його міста-сателіти трансформувалися в індустріальний центр КНР, транспортний та комерційний вузол північно-східного Китаю. Місто має тісні міжнародні зв'язки з регіонами інших країн, насамперед Японії, РФ та Республіки Корея. В останні роки відбувається диверсифікація його виробничої бази, зростаючий метрополіс має розвинену наземну та повітряну транспортну систему, великі запаси природних ресурсів та висококваліфіковану робочу силу. Міжнародним та транснаціональним корпораціям, що створюють представництва або переносять виробництво у м. Шеньян надаються податкові преференції та інвестиційні субсидії.

6 квітня 2010 р. оголошено про створення Шеньянського економічного району для проведення експерименту «нової індустріалізації». Шеньян як адміністративний центр провінції Ляонін займає центральну позицію, інші ж міста оточують його як коло радіусом сто кілометрів. Просторово Шеньянський економічний район охоплює міста Шеньян, Аньшань, Фушунь, Беньсі, Інкоу, Фусінь, Ляоянь та Телін. Площа Шеньянського економічного району складає 75 тис. км. або 50,8% території провінції Ляонін. Чисельність населення району – 23,59 млн осіб (55,6% загальної чисельності населення провінції).

Певною мірою Шеньянський економічний район та Запорізька область мають подібність у стратегіях подальшого розвитку, що передбачає розгляд доцільності інтеррегіонального співробітництва у сільському господарстві та харчовій промисловості, реалізації проектів з переробки твердих побутових і спеціальних відходів, реконструкції аеропортів. У перспективі можлива співпраця й у таких напрямках: зменшення залежності від традиційних енергоносіїв та використання альтернативних джерел енергії, розв'язання частини екологічних проблем. Економічні зв'язки великих міст КНР і України на основі ефективного здійснення метрополійних функцій нададуть можливість оптимізувати українсько-китайські відносини, усунути негативні тенденції у зовнішній торгівлі, зміцнити економічну безпеку. Слід зазначити, що сучасний стан міст України, тенденції до деурбанізації та недостатньо ефективна регіональна політика, що перешкоджає містам виконувати їх метрополійні функції, заважають реалізувати потенціал інтеррегіонального співробітництва з КНР у повній мірі.

Так, за експертними оцінками доповіді «Про стан великих міст у світі» за 2012-2013 рр., Київ є єдиним великим містом Східної Європи, яке за інтегральним індексом факторів процвітання (англ. – “City Prosperity Initiative”; CPI) відноситься до другої категорії міст (CPI = 0,700 ÷ 0,799), в якій переважно представлені міста Азії та Африки (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

**Інтегральний індекс факторів процвітання, країни Східної Європи та АТР,
2012-2013 рр.**

№	Назва міста	Індекс факторів процвітання (CPI)	Індекс виробничої активності	Індекс якості життя	Індекс розвитку інфраструктури	Індекс стану довкілля	Індекс рівності розподілу за доходами
1.	Варшава	0,883	0,846	0,864	0,990	0,911	0,817
2.	Прага	0,871	0,855	0,771	0,992	0,926	0,827
3.	Київ	0,798	0,579	0,757	0,968	0,874	0,873
4.	Пекін	0,799	0,667	0,836	0,911	0,663	0,967
5.	Шанхай	0,826	0,671	0,836	0,900	0,950	0,800
6.	Москва	0,793	0,806	0,813	0,960	0,908	0,550
7.	Токіо	0,905	0,850	0,931	0,989	0,936	0,828
8.	Сеул	0,861	0,801	0,903	0,989	0,822	0,807

Складено за: [302].

У той же час, інші європейські міста мають значно вищі показники і відносяться до першої категорії [302]. Станом на 2015 р. найбільшим містом КНР та світу є Шанхай (приблизно 24,26 млн осіб), за індексом процвітання Шанхай (CPI = 0,826) поступається серед міст АТР лише Сеулу (0,861) та Токію (0,905). При цьому Токію станом на 2015 р. з є найбільшим метрополійним регіоном світу, населенням приблизно 37,8 млн осіб. На даний час в Україні залишається лише декілька міст з населенням більше 0,5 млн, які за розміром можуть претендувати на статус метрополісів (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Динаміка чисельності міського населення найбільших міст України, 2001 р., 2011-2016 рр.

№	Назва міста	Чисельність міського населення, тис. осіб.							
		2001 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2001/ 2016 рр.
1.	Київ	2 602	2799,0	2814,0	2845,0	2868,7	2887,97	2906,57	1,117
2.	Харків	1 470	1447,0	1441,0	1451,0	1451,13	1452,89	1449,73	0,986
3.	Одеса	1 029	1009,0	1008,0	1015,0	1017,02	1016,52	1010,85	0,982
4.	Дніпро	1 064	1005,0	999,0	998,0	993,09	989,77	983,84	0,925
5.	Донецьк	1 016	962,0	955,0	953,0	964,26	950,58	943,36	0,929
6.	Запоріжжя	814	777,0	773,0	771,0	766,27	761,99	756,93	0,93
7.	Львів	732	732,0	730,0	730,0	729,04	729,43	728,35	0,995
8.	Кривий Ріг	667	665,0	660,0	656,0	652,14	647,73	642,33	0,963

Складено за: [178; 302].

Тільки у трьох великих містах спостерігається тенденція до зростання населення (міста Київ, Харків, Одеса), в інших продовжується поступове зменшення чисельності мешканців.

Викладене доводить термінову необхідність обґрунтування загальнодержавної та регіональних стратегій розвитку великих міст та метрополізації регіонів з використанням досвіду провідних країн, насамперед стратегічних партнерів України. Досвід КНР є особливо важливим, тому що урбанізація як чинник економічного зростання успішно поєднується з трансформаційними процесами на основі розширення повноважень автономних регіонів та спеціальних міських та приміських економічних районів.

Розроблена і успішно впроваджена в КНР модель реформ в великих містах країни забезпечила їх перехід від витратного характеру господарювання до самозабезпечення, раціонального використання факторів конкурентоспроможності, впровадження ринкових механізмів функціонування міської інфраструктури. Китайські мегаполіси стали найбільшими промисловими, торговими і фінансовими центрами не лише в масштабах національної економіки, здійснили глибоку інтеграцію у глобальну економічну систему. Використання китайського досвіду розвитку метропольних регіонів та міст може сприяти інтеграційним процесам, інтеррегіональному співробітництву та розширенню економічних, торговельних та соціально-культурних зв'язків між Україною та КНР з умовою дотримання вимог економічної безпеки. Виклики глобальної конкуренції, нагромаджені просторово-галузеві структурні диспропорції та інституціональні деформації вимагають відмови від пасивної позиції державної влади щодо стихійно-нерегульованого реструктурування метрополійних функцій найбільших міст України.

Одним з перших українських міст, що почали співпрацювати з китайськими, є м. Одеса, яка в 1993 р. підписала документ з портом Циндао, встановила відносини і з провінцією Фуцзянь [328; 331].

Протягом останніх років в Одесі реалізуються наступні спільні проекти та ініціативи:

1. Відкрито генеральне консульство КНР для підтримки та розвитку торговельно-економічних та культурних зв'язків. 23.11.2016 р. відбулася зустріч голови Одеської міськради та консула КНР Чжао Сянжуна, в ході якої були обговорені проблеми модернізації інфраструктури області, залучення китайських інвестицій, перспективи розвитку торговельних та туристичних зв'язків [210; 328].

2. Здійснюється постійний обмін візитами на міжрегіональному рівні. Так під час візиту 12 березня 2012 р. відбулася офіційна зустріч голови Одеської обласної ради з делегацією провінції Шаньдун, на якій обговорювалися питання подальшого міжрегіонального співробітництва у сферах економіки і торгівлі, збільшення обсягу взаємних інвестицій, можливість розміщення китайських

підприємств в Одеській області. За результатами проведених зустрічей досягнута домовленість здійснювати взаємні візити та всебічно сприяти двосторонній співпраці в усіх сферах [329].

3. Великі перспективи має співробітництво у військовій сфері. Завершені попередні переговори по контракту, за яким державне оборонне підприємство «Одесавіаремсервіс» планує здійснювати закупівлю та зборку китайських військових літаків L-15 для забезпечення потреб вітчизняних збройних сил [320].

4. Існують певні можливості для розвитку співробітництва у сфері освіти. В Південно-українському національному педагогічному університеті відкрито інститут Конфуція, де станом на 2016 р. китайську мову вивчають 1200 студентів. В Одеській області навчаються більше 500 студентів з КНР. 30 листопада 2011 р. у м. Цзінань, було відібрано два студента Одеського національного університету імені І.І. Мечникова для проходження річного навчання у Ціндаоському науково-технічному університеті провінції Шаньдун [328; 331].

Отже, інтенсивне співробітництво між Одеською областю та провінціями і містами КНР сприяє перетворенню Одеси на повноцінний метрополійний регіон, інфраструктурний центр і транспортно-логістичний вузол у межах реалізації проекту «Нового шовкового шляху». Для здійснення цієї стратегічної мети необхідно створити умови для розробки і реалізації комплексної програми інтеррегіонального співробітництва, створити мережу обласних, районних і міських агентств, які візьмуть на себе частину функцій місцевих координуючих і виконавчих органів, допоможуть ефективніше використовувати можливості залучення до співробітництва широкого кола представників бізнесу й громадськості. При цьому остаточною ціллю є перетворення м. Одеси на інфраструктурний центр та транспортно-логістичний вузол з можливістю подальшого створення зони вільної торгівлі з КНР.

Детальніше проблеми і перспективи реалізації цих завдань наведені у підрозділі 3.3.

3.3. Пріоритети вдосконалення інституціонального базису розвитку торговельних відносин України і КНР

Як було зазначено в підрозділі 2.3, партнерство України та КНР базується на позитивному історичному досвіді. Діючий інституційний базис співробітництва, який складався на протязі тривалого часу розвитку двосторонніх відносин, є достатньо розвиненим та складається з 220 чинних міжнародних договорів, 70 з яких безпосередньо мають відношення до економіки, а 31 містять економічну компоненту, що стосується міжнародної торгівлі [16]. Однак, окремі перспективні напрямки співпраці, які можуть позитивно вплинути на динаміку економічних перетворень та розвиток зовнішньої торгівлі, національну конкурентоспроможність і національну безпеку недостатньо опрацьовані в інституційному плані. До них можна віднести кооперацію у енергетичній сфері, інтеррегіональне співробітництво приморських і метрополійних регіонів, участь України у міжнародних фінансових і економічних об'єднаннях, участь в проекті «Шовкового шляху».

З метою вдосконалення інституційної бази двосторонніх відносин з урахуванням сучасних умов доцільно переглянути і підвищити ефективність наступних угод: (1) Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про техніко-економічне співробітництво; (2) Угода про співробітництво між Українським союзом промисловців і підприємців та Китайською асоціацією міжнародних підрядників; (3) Угода про створення спільної Ділової ради між Торгово-промисловою палатою України та Китайським комітетом сприяння міжнародній торгівлі.

Значна частина українсько-китайського економічного співробітництва здійснюється через неурядові організації і об'єднання. Вагомий внесок у розвиток двосторонніх відносин здійснює Торгово-промислова Палата (ТПП). ТПП це недержавна організація, головними завданнями якої є створення сприятливих умов для підприємницької діяльності, сприяння всебічному розвитку науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та їх зарубіжними партнерами, представлення інтересів її членів з питань

господарської діяльності як в Україні, так і за її межами. У вересні 2015 р. між ТПП України та Китайською торговельною асоціацією (англ. – “Chinese Commerce Association”; ССА) підписана Угода стратегічної співпраці. Початок роботи ССА в Україні є історичною подією в розвитку українсько-китайських відносин. Як зазначив президент ТПП України Г. Чижиков: «Китайська торгова асоціація може стати “єдиним вікном” для українського бізнесу, який має інтереси на китайських ринках» [311]. Станом на початок 2017 р. ССА уклала меморандуми про співпрацю практично з усіма зацікавленими міністерствами і відомствами в Україні, що дозволило Асоціації з одного боку стати комунікаційним майданчиком для бізнесу, а з іншого – інформаційною платформою для уряду [307].

Ще одна недержавна організація, яка сприяє розвитку двосторонніх українсько-китайських відносин і є сполучною ланкою між урядами і підприємствами – Економічний Альянс Шовкового Шляху (англ. – “Silk Road Economic Alliance”; SREA), створений 29 березня 2014 р. Одним із засновників Альянсу є Київська міська ТПП України. Основними завданнями SREA є: сприяння при створенні нових сфер і каналів співпраці; організація бізнес-ярмарків; аналіз ринку; організація виставок; розвиток передових технологій; розробка методів управління організаціями і сприяння в проведенні фінансових операцій; пошук зовнішніх каналів зв'язку для встановлення співпраці; сприяння в пошуку потенційних партнерів [312].

В грудні 2015 р. на Першому міжнародному інвестиційному форумі «Шовковий шлях» у м. Гонконг оголошено початок діяльності Міжнародної торгової палати Шовкового шляху (англ. – “Silk Road Chamber of International Commerce”; SRCIC) [313]. Нова бізнес-асоціація покликана сприяти реалізації китайської ініціативи Економічного пояса «Нового Шовкового шляху» і використанню бізнесом країн «Шовкового шляху» всього спектра інвестиційних і торгових можливостей, які пропонує цей міжнародний економічний проект. Палату заснували культурно-індустріальна інвестиційна компанія Tang West Market International Group (TWMG) спільно з торговельними палатами і бізнес-

структурами країн-учасниць «Нового Шовкового шляху» за підтримки Всесвітньої федерації торгових палат та Китайської палати міжнародної торгівлі [313]. Слід зазначити, що головною метою TWMG є не тільки інфраструктурні, а й гуманітарні ініціативи по відродженню культурно-історичного простору «Шовкового шляху», а саме: будівництво міста-музею на місці історичного торговельного міста Чан'ань; відновлення історичних пам'яток доби династії Тан; створення інтернет-ресурсу для просування культурних та бізнес-проектів серед 40 країн історичного «Шовкового шляху»; створення та підтримка «Інноваційного культурного проекту “Шовковий шлях”», метою якого є відродження мистецтва зазначеного історичного періоду у вигляді літературних творів, традиційного візуального мистецтва, сучасних кінофільмів та інтернет-проектів [315]. Культурні та гуманітарні ініціативи TWMG поширюються не тільки на міста та провінції КНР, до проекту залучені всі території, через які проходив історичний «Шовковий шлях». Враховуючи тривалу та плідну історію гуманітарного співробітництва, Україна має можливість приєднатися до цих проектів та отримати китайські інвестиції та підтримку для їх реалізації. SRCIC має намір побудувати сервісну платформу і розробити механізм співпраці на принципах рівності, ефективності та практичності. Так само і TWMG, ця міжнародна організація не обмежена рамками стародавнього регіону «Шовкового шляху», її членство відкрито для більше ніж 100 торгово-промислових палат усього світу, а діяльність базується на таких основних платформах [313].

Перша платформа – eSilkroad, пропонує своїм користувачам можливість спільної розробки і використання ресурсів. Програма оперує значними обсягами даних про економічний потенціал, види продукції, типи технологій, а також просуває ідею поглиблення співпраці між учасниками програми в сферах інформаційних технологій та міжнародної торгівлі.

Друга платформа – Міжнародний фонд розвитку «Шовковий шлях». Цільовий розмір фонду становить 5 млрд дол. США. Він просуває серед своїх членів ідею випереджального фінансування в галузі електронної комерції, використання спільного потенціалу, культурного туризму тощо.

Третя платформа – Асоціація «Мозковий центр “Шовкового шляху”». Асоціація працює над створенням нової форми економіки через «Інтернет +». Передбачається, що ця мережа буде пропонувати комплексні консультаційні послуги членам SRCIC, перш за все, в електронному вигляді, використовуючи комп'ютерні програми.

Четверта платформа – Виставковий парк «Шовкового шляху» Expo Park, комплексна виставкова зона міжнародної торгівлі і туризму з тематичними секторами, яка об'єднує програми культурного обміну, наукової діяльності, відпочинку та розваг. Такі зони включають інкубатори для транскордонної електронної комерції, центри міжнародних конференцій і зали для накопичення автономного досвіду.

П'ята платформа – Міжнародні товарні біржі «Шовкового шляху». Це інтегрована сервісна платформа для транскордонних товарних бірж по всьому світу, де використовуються інформаційні інтернет-ресурси. Вони будуть працювати на платформах електронної торгівлі, що дозволить надавати членам і клієнтам біржі послуги купівлі-продажу товарів в різних куточках світу.

Шоста платформа – Міжнародний культурний художній торговий центр GrandBeauty. Це комплексна сервісна платформа для розміщення міжнародних культурних артефактів, якими торгують через інтернет з використанням технології електронної комерції.

Співпраця в рамках SRCIC будується на принципах відкритості, рівності, ефективності, а також практичності.

Таким чином, в рамках масштабного міжнародного мегапроекту КНР ведеться активна робота щодо формування інституціональних засад подальшої діяльності, в якій українська сторона повинна активізувати свою участь.

З метою підсумкової оцінки стану українсько-китайського економічного співробітництва у сфері двосторонньої торгівлі, виявлення сильних та слабких сторін, потенційних можливостей розвитку та загроз, які можуть виникнути при розширенні співпраці з КНР, використаємо матрицю SWOT-аналізу (табл. 3.11).

Подібний аналіз дає можливість розробити ефективні методи вдосконалення партнерства і усунення, або зменшення загроз економічній безпеці.

Таблиця 3.11

Модифікована матриця SWOT-аналізу потенціалу розвитку зовнішньої торгівлі України з КНР

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Фізичні показники зовнішньоторговельної співпраці	
1.1. Зростаюча інтенсивність торгівлі протягом досліджуваного періоду (2001-2016 рр.)	1.1. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі, низькі значення показника покриття імпорту експортом
1.2. Диверсифікація вітчизняного експорту та імпорту за рахунок розширення співпраці з КНР, яка дозволяє уникнути надмірної концентрації та залежності від СНД та ЄС	1.2. Переважно сировинний характер вітчизняного експорту до КНР
1.3. Зростання експорту продукції агропромислового комплексу	1.3. Низькі показники вітчизняного експорту високотехнологічної продукції, зростання імпорту готової продукції з високим рівнем обробки та технологічної складової
2. Аналітичні показники зовнішньоторговельної співпраці та економічної безпеки держави	
2.1. Україна зберігає відносну перевагу над КНР у найважливіших позиціях свого товарного експорту	2.1. Експорт КНР включає більшу кількість товарних груп з відносною порівняльною перевагою
2.2. Низькі показники подібності експорту, що свідчать про маловірогідну можливість конкуренції КНР та України на спільних ринках	2.2. Відносно низьке значення загального індексу комплементарності зовнішньої торгівлі з КНР, спостерігається спадна тенденція зміни індексу
2.3. Висока комплементарність основних товарних позицій вітчизняного експорту, що зумовлено зростанням цінової конкурентоспроможності окремих товарів вітчизняного виробництва внаслідок різкої девальвації гривні	2.3. Низькі значення індексів інтенсивності торгівлі та торгової спеціалізації, що свідчать про недостатню реалізацію потенціалу зовнішньої торгівлі, нераціональну галузеву спеціалізацію у білатеральній торгівлі з КНР
	2.4. Критичні значення агрегованого індексу внутрішньогалузевої торгівлі, що свідчить про віддаленість структури соціально-економічних макросистем України та КНР
	2.5. Низхідна тенденція інтегрального індексу зовнішньоторговельної безпеки
3. Інституціональна ефективність зовнішньоторговельного співробітництва	
3.1. Вигідне географічне положення України	3.1. Відсутність спільного кордону, велика географічна відстань
3.2. Тривала історія відносин між Україною та КНР	3.2. Немає відомостей про наявність китайської діаспори, недостатньо відомостей про її впливовість
3.3. Відсутність геополітичних конфліктів	3.3. Культурова віддаленість, мовний бар'єр
3.4. Розроблена база міжнародних договорів, велика кількість діючих угод	3.4. Низька кількість міжнародних організацій, в яких Україна та КНР беруть спільну участь

Продовження таблиці 3.11

Можливості	Загрози
1.1. Можливість реалізації спільних проєктів військово-космічної галузі, поставки комплектного обладнання подвійного призначення до КНР	1.1. Втрата технологічної переваги у наслідок реалізації спільних проєктів у військово-космічній сфері або при торгівлі продукцією цих галузей
1.2. Можливості для подальшого розширення торгівлі аграрною продукцією та товарами харчової промисловості	1.2. Подальше зменшення частки готової та високотехнологічної продукції у вітчизняному експорті, зростання частки сировини, перетворення на «сировинний придаток» КНР. Інтенсифікація торгівлі продукцією аграрного сектору може спричинити зростання експорту сировини, завдати шкоди екології
1.3. Довгострокові перспективи реалізації транспортного коридору «Новий шовковий шлях»	1.3. Відмова КНР використовувати територію України для транзиту товарів до ЄС через недосконалість інфраструктури, геополітичні або військові ризики
1.4. Перспектива створення зони вільної торгівлі між Україною та КНР	1.4. Перетворення КНР на домінуючий фактор формування вітчизняної зовнішньоторговельної політики
	1.5. Розширення конкуренції на традиційних ринках Близького Сходу, Центральної Азії при торгівлі продукцією чорної металургії та машинобудування

Складено автором.

Слабкі фактори та загрози формують проблемно-цільові заходи («дерево проблем») для розробки і застосування інструментів аналізу, контролю та управління процесами їх розв'язання. На основі результатів SWOT-аналізу з метою максимізації ефекту від зовнішньоторговельного партнерства з КНР і мінімізації загроз національній економічній безпеці визначені пріоритетні напрями розвитку торгово-економічного співробітництва між Україною та КНР (рис. 3.6), а саме: (1) вдосконалення інституційного базису двосторонніх відносин; (2) оптимізація структури торгівлі; (3) розвиток транспортно-логістичної інфраструктури двосторонньої торгівлі; (4) активізація інтеррегіонального співробітництва; (5) інтенсифікація співробітництва в гуманітарній сфері.

Для реалізації цих стратегічних напрямів співпраці виокремленні довгострокові та короткострокові цілі та запропоновані пріоритетні напрями і методи їх досягнення.

Генеральні цілі

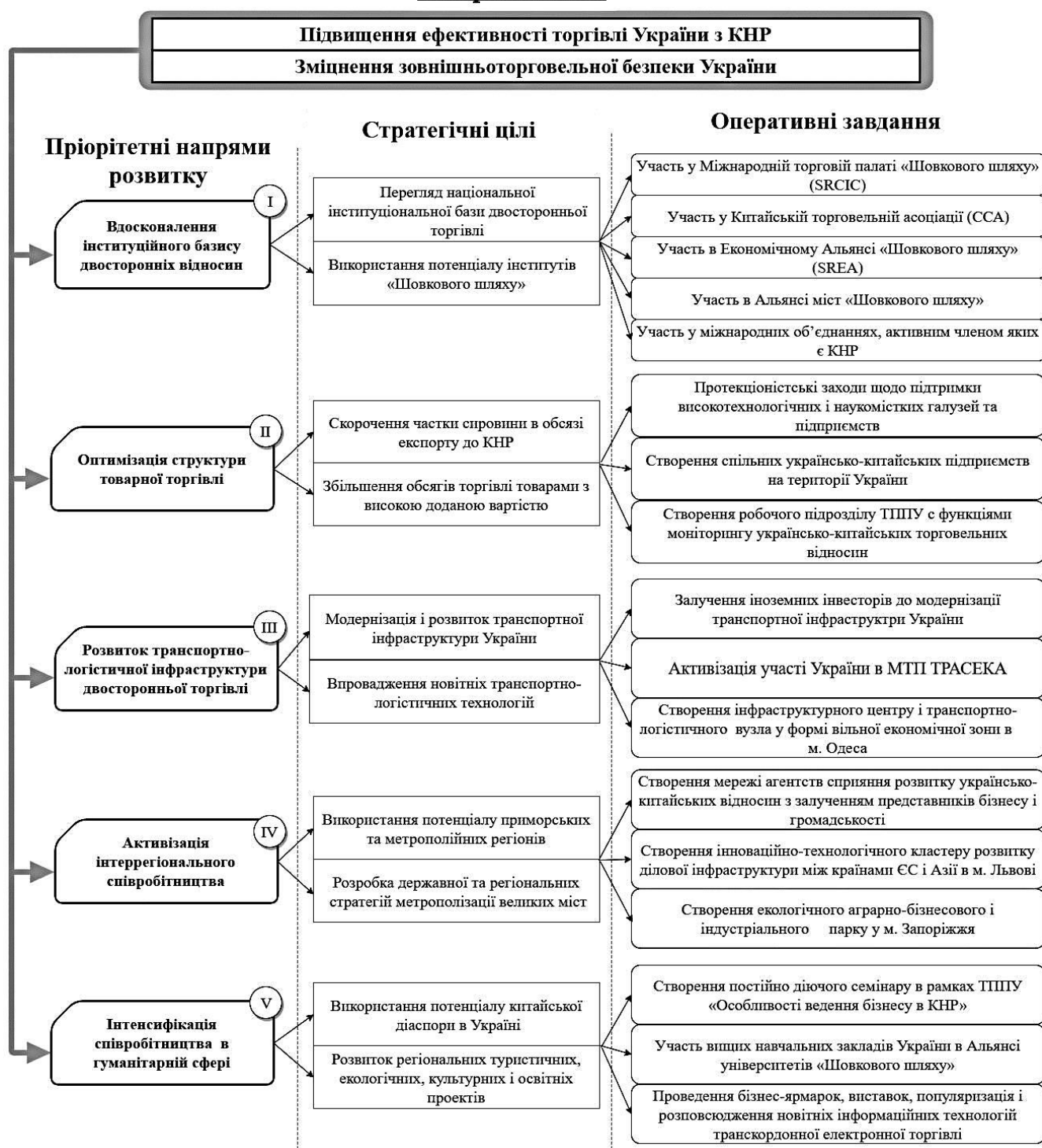

Рис. 3.6. Концептуальна схема стратегії розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та КНР

Складено автором.

Вдосконалення інституційного базису двостороннього торговельного співробітництва повинно включати перегляд і оптимізацію українського законодавства, підвищення ефективності державних органів управління на всіх

рівнях, використання потенціалу інститутів міжнародного проекту «Шовкового шляху», зокрема: Китайської торговельної асоціації (ССА); Економічного Альянсу «Шовкового шляху» (SREA); Міжнародної торгової палати «Шовкового шляху» (SRCIC). Крім того, Україні потрібно активізувати участь в міжнародних економічних об'єднаннях, активним членом яких є КНР.

Нова інституційна модель українсько-китайських економічних відносин, включає, крім відповідних державних суб'єктів управління, недержавні та неформальні інституції: торгово-промислові палати, альянси, бізнес-центри тощо (рис. 3.7).

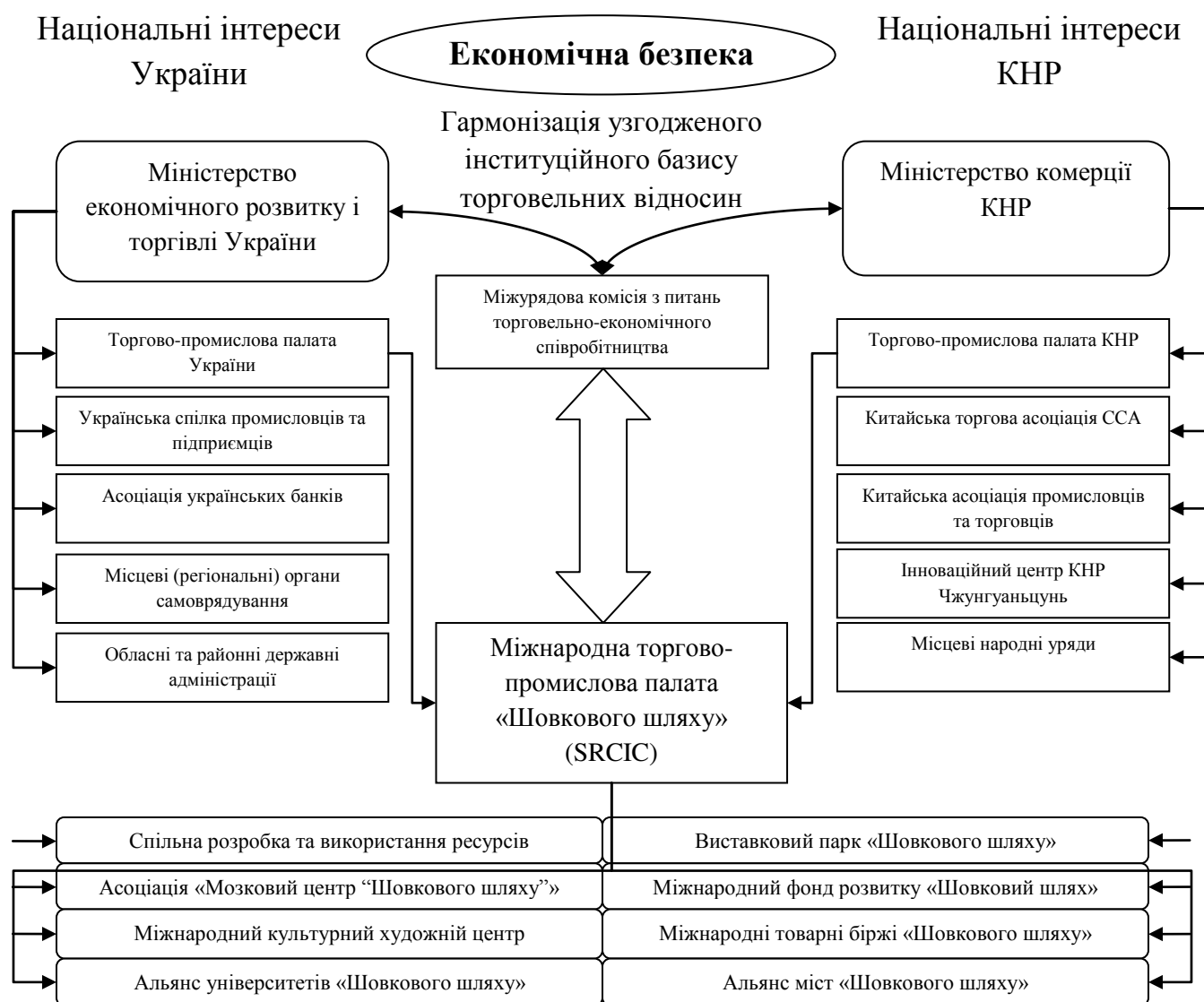

Рис. 3.7. Концептуальна схема організаційно-інституційної компоненти розвитку українсько-китайської торгівлі

Складено автором.

Модель являє собою багаторівневий комплекс стратегічних, тактичних та оперативних відносин, в якому центральне місце посідає спільний інституційний базис двосторонніх торговельно-економічних відносин на державному та регіональному рівні. Важлива роль у розвитку торговельних відносин відводиться Торговельно-Промисловим Палатам, як національним, так і Міжнародній торговій палаті «Шовкового шляху». Значну роль мають зіграти різноманітні альянси, побудова яких активно ведеться останнім часом.

Головною ціллю оптимізації структури торгівлі повинно стати скорочення частки сировини у експорті до КНР, що на сучасному етапі створює небезпеку перетворення України на сировинний придаток. Це найбільш важкий в реалізації напрям, який потребує розробки комплексної державної програми розвитку низки галузей та підприємств, перш за все машинобудування. Проблема ускладнюється тим, що в сучасних умовах глобалізації формуються світові транснаціональні ланцюги створення доданої вартості, в яких Україні на даний час відведена роль постачальника сировини. В умовах приватної власності і ліберального ринкового середовища ця проблема не розв'язується сама по собі. Обсяги вивезення сировини до КНР постійно та стрімко зростають. Так, експорт залізних руд та шлаків (товарна група 26 за кодом ГСОКТ) станом на кінець 2015 р. склав приблизно 1 млрд дол. США або 40% від загального експорту України до КНР (додаток Д, табл. Д.2) [150; 178]. Слід зазначити, що експорт природних ресурсів до КНР не обґрунтовано з огляду макроекономічних показників та аналітичних висновків, так комплементарність експорту України до КНР товарної групи 26 є однією з найнижчих ($TCI = 0,08$) в 2015 р. (табл. 2.6, табл. 3.12) [150; 178]. Це дозволяє зробити висновок, що ці торговельні операції здійснюються з метою задоволення потреб окремих контрагентів, які представляють власні інтереси і не відображають державних інтересів України або КНР. З огляду на це, вони не повинні бути пріоритетами державної зовнішньоторговельної політики. Державним органам з метою забезпечення національної безпеки необхідно здійснити конкретні заходи, спрямовані на підвищення відповідальності бізнесу щодо відстоювання національних інтересів на світових ринках, включаючи

кількісні обмеження експорту сировини, а також стимулювання вітчизняних експортерів, які виготовляють та експортують готову продукцію.

Для оптимізації двосторонньої торгівлі з КНР потрібні стимули збільшення обсягів торгівлі товарами з високою доданою вартістю, зокрема товарами високотехнологічними. Для досягнення цієї мети необхідно переглянути існуючу експортну номенклатуру на предмет відповідності аналітичним показникам міжнародної торгівлі, які були наведені у підрозділі 2.2. Аналіз існуючого стану двосторонньої торгівлі України та КНР виявив низький рівень комплементарності вітчизняного експорту (ТСІ = 35,01) (додаток И, рис. 2.15, табл. 2.6). Для підвищення цього показника необхідно переформатувати експортний портфель України таким чином, щоб він відповідав запитам китайських імпортерів. Як показує аналіз, здійснений у підрозділі 2.2, найвищий рівень компліментарності виявлено для таких товарних груп: 1) електричні машини, обладнання та їх частини; 2) чорні метали; 3) зернові культури; 4) палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки; 5) прилади та апарати оптичні, фотографічні (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Рівень компліментарності (ТСІ) українсько-китайської торгівлі за окремими товарними групами, 2015 рр.

Код товару	Назва товарної групи	Значення ТСІ	Обсяг експорту до КНР, млн дол. США	Частка експорту у світовому експорті України, %
85	Електричні машини, обладнання та їх частини...	10,24	17,97	0,91
72	Чорні метали	10,05	20,1	0,25
10	Зернові культури	7,67	676,94	11,18
15	Жири та олії тваринного або рослинного походження	4,09	533,21	16,16
27	Палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки...	5,27	0,66	0,14
90	Прилади та апарати оптичні, фотографічні...	2,76	4,79	3,07

Розраховано за: [150].

Аналіз комплементарності свідчить про зацікавленість китайських імпортерів у товарах машинобудування, металургії та аграрного комплексу. Найбільш істотну частку у світовому експорті України ринок КНР займає лише за позиціями продукції аграрного сектору (11,18% для зерна та 16,16% для жирів та олії). Причинами, за яких вітчизняні товари інших категорій не користуються попитом у КНР можуть бути: високі ціни порівняно з конкурентами, недостатній рівень якості, транзакційні видатки, брак транспортно-логістичної складової або інші індивідуальні фактори, наприклад, нездатність вітчизняної економіки задовольнити потреби економіки КНР в мінеральних паливах через власну енергозалежність. Особливу увагу слід приділити можливостям розширення поставок українського металу (група 72) до КНР. Станом на 2015 р. Україна експортує до КНР металу лише на 20,1 млн дол. США (0,25% від загального експорту металу), у 2003 р. цей показник складав 822,12 млн дол. США (12,3% відповідно) [178]. Незважаючи на об'єктивні причини скорочення китайського попиту на метал (підрозділ 2.1), слід зазначити, що КНР продовжує імпортувати залізо та сталь у великих розмірах. Так, станом на 2015 р. загальний імпорт товарної групи 72 до КНР склав 18,22 млрд дол. США, переважно з Японії (32,8%), Республіки Корея (18,6%), ПАР (9,5%) [150]. Отже, подальшого дослідження потребують фактори, які спричинили істотне зменшення поставок саме українського металу до КНР.

В торгівлі з КНР пріоритетним є агропромисловий потенціал України та відносні переваги, які вітчизняні виробники мають у торгівлі продуктами рослинного походження ($RCA = 7,59$), жирами та оліями ($RCA = 16,42$) (додаток Ж). Слід зазначити, що Україна є одним із головних постачальників аграрної продукції до КНР, частка товарних груп 10 та 15 складає 14% (1,21 млрд дол. США) від загального імпорту цих товарів до КНР [150]. Така концентрація імпорту нехарактерна для КНР, країни, яка традиційно прагне до диверсифікації товарних та грошових потоків для уникнення надмірної залежності від одного постачальника або ринку та пов'язаних з цим ризиків. Залежність від імпорту продукції харчової та пов'язаних з нею галузей з України свідчить про

пріоритетність українсько-китайського торговельного співробітництва для обох партнерів і надає додаткові важелі впливу на китайську сторону під час переговорів та укладення торговельних договорів. Акцент на експорті аграрної продукції має додаткову перевагу, оскільки дозволяє уникнути конкуренції з КНР на зовнішніх ринках. Так, завдяки збільшенню частки продуктів сільського господарства та тваринництва у експортному портфелі України значення індексу подібності експорту (ESI) з КНР протягом 2001-2015 р. зменшилося з 45,86 до 35,01 відповідно (рис. 2.14, додаток І). Слід зазначити, що збільшення частки аграрної продукції (особливо сировини та напівфабрикатів) повинно бути збалансовано зростанням експорту високотехнологічної готової продукції.

Найбільш перспективним шляхом збільшення експорту високотехнологічної продукції до КНР є торгівля зброєю та продукцією подвійного призначення (літаки, оптичні прилади, транспортні судна на повітряній подушці, тощо). Військово-космічна галузь є однією з небагатьох галузей вітчизняного виробництва, де зберігається перевага над китайськими аналогами. Особливо це стосується великих проектів, ініційованих ще за часів існування СРСР, а саме: авіаносні крейсери проекту 1143; військово-транспортні літаки типів Ан-178, Ан-124 «Руслан», Ан-225 «Мрія»; станції радіотехнічної розвідки «Кольчуга»; десантні кораблі проекту 958 «Зубр» [336].

Для КНР розширення торгівлі на цьому напрямі зумовлено двома причинами: 1) ембарго на торгівлю військовою продукцією та продукцією подвійного призначення з країнами ЄС та США після подій 1989 року; 2) використання КНР технологічних стандартів озброєння, заснованих на радянських зразках, що робить вітчизняну продукцію простішою для використання, копіювання та модифікації китайськими виробниками [337]. Останнє викликає певне занепокоєння, оскільки існує небезпека появи китайських аналогів вітчизняної продукції після того, як партнери з КНР отримають доступ до технологій подвійного використання.

Втім, така загроза нівелюється наступними обставинами: 1) більшість наведених вище військових проектів були передбачені для реалізації у загальному

комплексі Радянського Союзу і не можуть бути фінансовані за рахунок вітчизняного бюджету, з іншого боку, від продажу їх КНР можливо отримати значні грошові кошти до того, як ці проекти остаточно застаріють (прикладом є продаж КНР авіаносного крейсера «Варяг» у 1998 р. та десантного судна «Зубр» у 2013 р.) [317; 337; 338]; 2) за умови приєднання до НАТО Україна повинна перейти на стандарти цієї організації, що передбачає поступову відмову від радянських типів озброєння та їх подальшу утилізацію; 3) посилення китайського військово-промислового комплексу вигідно Україні у глобальній стратегічній перспективі, адже це спричинить для РФ необхідність переформатувати Східний військовий округ, що відверне частину військових ресурсів, які використовуються проти України. Засобом захисту вітчизняних товарів та технологій від несанкціонованого копіювання може стати створення спільних з КНР підприємств на території України, де буде здійснюватися контроль над передачею окремих технологічних рішень та вузлів виробництва.

Як було зазначено в підрозділах 2.1 та 2.2, в двосторонніх торговельних відносинах України і КНР існує загроза безпосередньої конкуренції на окремих ринках. З метою уникнення жорсткої конкуренції, доцільна розробка спільних взаємовигідних стратегій і програм розвитку в металургійній, агропромисловій, військовій, космічній галузях.

Додатковим інструментом оптимізації торгівлі є створення інформаційної системи, яка дозволить покращити зв'язок між підприємствами України та КНР. Для здійснення цієї мети запропоновано створення робочого підрозділу ТПП України з функціями оперативного моніторингу стану українсько-китайських торговельних відносин, розробки рекомендацій щодо їх вдосконалення, вивчення ринків збуту КНР, управління інформаційними потоками у бізнес-середовищі, проведення консультативної роботи щодо ознайомлення українських підприємців з особливостями ведення бізнесу в КНР.

Розвиток транспортно-логістичної інфраструктури двосторонньої торгівлі є важливою передумовою розширення двосторонньої торгівлі України з КНР, особливо це стосується модернізації і ефективного використання транспортно-

логістичного потенціалу. Співробітництво в цій сфері характеризується глибокою зацікавленістю як КНР, так і країн ЄС в використанні транспортних мереж України для інтенсифікації торгівлі між Європою та Азією. В підрозділі 3.2 показано, що стан автомобільних та залізничних шляхів України є вкрай незадовільним (табл. 3.4, додаток Т). Розв'язання цієї проблеми потребує невідкладних заходів щодо залучення іноземних інвестицій в інфраструктурні проекти, з огляду на те, що при сучасному стані української економіки держава не має достатніх ресурсів на реалізацію таких великих проектів. Отже, необхідно залучити інвесторів з тих країн, які зацікавлені в розвитку української транспортної мережі, тобто КНР та ЄС.

Підвищенню якості транспортних послуг та зниженню тарифів має сприяти впровадження новітніх транспортно-логістичних технологій, розвиток супутніх галузей, модернізація портів, складського господарства, забезпечення безпеки перевезень та збереження вантажів тощо. Особливої уваги заслуговує участь в міжнародному транспортному коридорі ТРАСЕКА, який вносить значний вклад в розширення можливостей євразійських транспортних зв'язків через будівництво і модернізацію портів, автомобільних і залізничних доріг, трубопроводів, аеропортів, оновлення і вдосконалення транспортного парку. Під час дванадцятого щорічного засідання в м. Одеса 1 червня 2016 р. головування в міжнародному транспортному проекті ТРАСЕКА перейшло від Турецької Республіки до України, що надає можливості максимально ефективно використати потенціал цього співробітництва [332].

У рамках розвитку інфраструктури України на державному рівні необхідною умовою є максимально ефективне використання потенціалу регіонів, особливо це стосується портів (додаток Ф, табл. Ф.2). Подальшого дослідження заслуговує можливість створення інфраструктурного центру і транспортно-логістичного вузла у формі вільної економічної зони в м. Одеса.

Активізація інтеррегіонального співробітництва полягає у підвищенні ефективності використання потенціалу інтеррегіонального співробітництва областей, міст та метрополійних регіонів України залученням приморських

регіонів до співробітництва з провінціями та районами КНР (табл. 3.6, табл. 3.7, додаток П, додаток Р). У зв'язку з цим необхідно здійснити обґрунтування загальнодержавної та регіональних стратегій розвитку приморських областей та великих міст з урахуванням подальшого розширення двохсторонньої торгівлі України та КНР. При розробці цих стратегій доцільне використання китайського досвіду розвитку метрополійних регіонів, окремих елементів децентралізації та делегування повноважень регіонам, які використовуються у КНР за умови збереження унітарного державного устрою.

Пропонується також створення мережі обласних, районних і міських агентств сприяння розвитку українсько-китайських відносин з залученням широкого кола представників бізнесу й громадськості. Їх діяльність повинна бути спрямована на реалізацію регіональних гуманітарних, туристичних, екологічних, культурних, освітніх проектів. З метою оптимізації структури двосторонньої торгівлі на регіональному рівні доцільно створення екологічного аграрно-бізнесового індустріального парку в м. Запоріжжя (табл. 3.8). Серед прикордонних регіонів України особливо важливою є Львівська обл., оскільки її інфраструктурний потенціал – зв'язуючий елемент між країнами ЄС, Україною та КНР у рамках реалізації проекту «Новий шовковий шлях». У цих умовах слід розглянути можливість створення пілотного проекту інноваційно-технологічного кластеру розвитку ділової інфраструктури між країнами ЄС та Азії у м. Львів.

Враховуючи наведені у підрозділі 2.3 відмінності в культурному, мовному, світоглядному вимірах між Україною та КНР (табл. 2.14), які істотно впливають на стан зовнішньоторговельних відносин, пропонується низька заходів щодо інтенсифікації співробітництва у гуманітарній сфері: (1) встановлення тісних контактів з китайською діаспорою в Україні та українською діаспорою в КНР, залучення представників діаспори до роботи в спільних ТПП, агентствах сприяння розвитку двосторонніх відносин; (2) аналіз сучасних українсько-китайських проектів та спільних підприємств на предмет їх належності до «Бамбукової сітки»; (3) використання існуючих факультетів китаєзнавства для підготовки спеціалістів з ділової китайської мови та ведення переговорів,

створення нових філіалів подібних до інституту Конфуція в м. Одесі для підготовки фахівців; (4) створення програм обміну студентами між навчальними закладами України та КНР; (5) використання туристичного потенціалу України, збільшення кількості туристів з КНР, популяризація позитивних аспектів історичної взаємодії КНР, УНР, УРСР та сучасної України.

Активну роль в інформуванні українських підприємств з особливостями ведення бізнесу в КНР може зіграти постійно діючий семінар на базі ТПП України та регіональних ТПП. До роботи цього семінару можна залучити представників китайської діаспори, провідних науковців, викладачів китайських та українських вищих навчальних закладів, діячів культури і мистецтва, успішних бізнесменів. Слід використати потенціал створеного нещодавно Альянсу університетів «Шовкового шляху», обмін студентами та викладачами, участь у спільних науково-дослідницьких проектах.

Висновки до розділу 3

1. До домінуючих тенденцій зовнішньоторговельної політики КНР, які треба враховувати у процесі побудови стратегії розвитку українсько-китайських торговельних відносин належать: залежність від імпорту сировини і прагнення КНР отримати доступ та встановити контроль над джерелами ресурсів; орієнтація на експорт товарів та освоєння надійних, контрольованих ринків збуту; диференційований підхід до формування зовнішньоторговельних відносин з кожним окремим партнером; пошук менш розвинених у технологічному відношенні ринків збуту, а також країн з більш низькою ніж у КНР вартістю виробництва; використання здебільшого саме китайських працівників при освоєнні ресурсів інших держав; жорстка економія, відмова від екологічно чистого виробництва і відтворення природних ресурсів всюди, де це можливо; активне використання китайської діаспори для встановлення зовнішньоекономічних, у тому числі торговельних відносин; інтернаціоналізація господарської діяльності, створення та державна підтримка ТНК.

2. В процесі розвитку двосторонніх економічних відносин з КНР, необхідно враховувати труднощі, які пов'язані з лінгвістичними, ментальними та світоглядними відмінностями. Співробітництво КНР з багатьма країнами світу, що офіційно визначено як «стратегічне партнерство», істотно відрізняється за змістом і рівнем взаємодії в залежності від трактування китайською стороною, яке має шість різновидів. Формування ефективної стратегії міждержавної взаємодії, у тому числі у сфері двосторонньої торгівлі, потребує визначення позиції, яку займає Україна у китайській ієрархії міждержавних зв'язків.

3. Інтеграційні процеси у глобальному середовищі, зростання обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій, міграційні процеси призводять до прискореного розвитку транспортної інфраструктури. Завдяки унікальному географічному положенню та потенціалу транзитної інфраструктури Україна має ключове значення для ефективного використання міжнародних транспортних коридорів.

2. Обсяги товарообігу між КНР та країнами Європейського Союзу постійно зростають. З огляду на це КНР розглядає Україну передусім як транзитний регіон на шляху до Західної Європи. Територію України перетинають декілька міжнародних транспортних шляхів, найпривабливішим з яких у географічному сенсі є міжнародний транспортний коридор ТРАСЕКА – один з найкоротших маршрутів сполучення між Європою та Азією, який отримав назву «Великий шовковий шлях XXI сторіччя».

3. Розвиток української транспортної системи у контексті забезпечення зростаючих трансконтинентальних перевезень повністю відповідає стратегічним інтересам китайських експортерів. З іншого боку, модернізація і розвиток транзитної інфраструктури може істотно покращити загальне економічне становище української економіки, збільшити обсяг інвестицій, поживати підприємницьку діяльність та зовнішню торгівлю, створити нові робочі місця і наблизити перспективи щодо європейської інтеграції.

4. Аналіз сучасного стану вітчизняної інфраструктури свідчить, що вона не відповідає європейським. Використання застарілих комунікацій, низька якість і

технологічна відсталість транспортної мережі, високі тарифи на послуги, відсутність сучасних логістичних технологій перешкоджають належному виконанню Україною транзитно-логістичних функцій у спільних проектах з Європою та Китаєм.

5. Враховуючи актуальність і значущість транспортного комплексу і міжнародних транспортних коридорів для економіки України і для розвитку зовнішньої торгівлі, необхідна підтримка на державному рівні ініціативи регіонів зі створення транзитно-логістичних комплексів, як основи формування регіональних логістичних транспортно-розподільчих систем, подальше об'єднання зусиль регіонів з розвитку інфраструктури і збільшення товароруху по транснаціональним транспортним коридорам.

6. Найбільш значущими для розвитку транзиту і зовнішньої торгівлі є приморські регіони – «ворота нації до зовнішнього світу». Завдяки своєму географічному положенню та розвиненій транспортній інфраструктурі вони замикають на собі важливіші економічні потоки: експортні, імпорتنі та транзитні. З огляду на це особливого значення для розвитку двосторонніх торговельних відносин України і КНР та їх транспортно-логістичної складової набуває інтеррегіональне співробітництво між приморськими регіонами країн-партнерів. Приморські регіони КНР мають найбільш розвинену інституційну базу інтеррегіонального співробітництва з областями України. Найбільшу зацікавленість китайські партнери проявляють до Донецької, Київської, Дніпропетровської та Запорізької областей.

7. Дослідження стану торгівлі українських приморських регіонів з КНР свідчить про те, що їх потенціал використовується не повною мірою. Привертає увагу той факт, що протягом останніх років сальдо торгівлі залишається негативним. В товарній структурі теж простежуються негативні тенденції: зростає обсяг експорту сировини, обсяги торгівлі готовою продукцією скорочуються через її технічну відсталість, внаслідок чого китайські виробники зміцнюють конкурентні позиції в порівнянні зі стратегічно важливими вітчизняними підприємствами. Отже, доцільно оптимізувати інтеррегіональну співпрацю з

окремими провінціями КНР, переглянути стратегічні пріоритети, вжити заходів щодо вдосконалення торгово-економічних зв'язків з урахуванням критеріїв економічної безпеки.

8. Важливим чинником розвитку зовнішньоторговельних відносин, інтеррегіонального співробітництва та транзитно-логістичної інфраструктури є метрополійні функції великих міст, які є вузловими центрами транспортної інфраструктури і концентрують новітні економічні та соціальні технології, масштабні ресурси. Розвиток метрополійних міст і регіонів розглядається як один з важливих пріоритетів державної політики КНР, ключовою компонентою якої є автономія окремих провінцій та великих міст, концепція «регіоналізації назовні», надання можливості самостійно здійснювати міжнародні відносини та розбудовувати інфраструктуру міжнародних зв'язків, виходити на зовнішні ринки продуктів та послуг, встановлювати контакти та створювати зони вільної торгівлі. Вивчення та використання китайського досвіду, розвиток співробітництва метрополійних міст і регіонів КНР та України нададуть можливість оптимізувати українсько-китайські відносини, усунути негативні тенденції у зовнішній торгівлі, зміцнити економічну безпеку держави.

9. На основі модифікованої методики SWOT-аналізу визначені проблемні та цільові задачі торгово-економічного співробітництва між Україною та КНР, зокрема модернізація інституційного базису двосторонніх відносин; залучення України до участі в міжнародних економічних організаціях, до яких входить КНР; збільшення частки товарів з високою доданою вартістю в експорті; розвиток транспортно-логістичної мережі.

10. Значний внесок у розвиток українсько-китайського економічного співробітництва здійснюють недержавні економічні організації, зокрема Торгово-Промислова Палата України. Потребує активізації і розширення робота ТПП щодо залучення українського бізнес-середовища до співпраці з китайськими партнерами. Доцільно створення робочого підрозділу ТПП України з функціями моніторингу стану українсько-китайських торговельних відносин, розробки рекомендацій щодо їх вдосконалення, вивчення ринків збуту КНР, управління

інформаційними потоками у бізнес-серевищі, проведення консультативної роботи щодо ознайомлення українських підприємців з особливостями ведення бізнесу в КНР.

11. В межах міжнародного проекту КНР «Шовковий шлях» останнім часом відбувається активна побудова міжнародних інституційних засад подальшої діяльності. Розпочала діяльність Міжнародна торгова палата «Шовкового шляху» (SRCIC), Економічний Альянс «Шовкового Шляху» (SREA); Альянс університетів «Шовкового шляху» та ін., можливості яких доцільно максимально використати для розвитку двосторонніх торговельних відносин України і КНР.

12. Довгостроковою метою співпраці України і КНР має стати створення зони вільної торгівлі, структурні реформи, перехід на інноваційні шляхи розвитку на основі еволюційного формування і вдосконалення інституційної бази двосторонніх взаємозв'язків. Автором запропонована вдосконалена інституційна модель українсько-китайських економічних відносин, в яку, крім державних суб'єктів управління, включені недержавні та неформальні національні і міжнародні інститути: торгово-промислові палати, альянси, бізнес-центри, об'єднання підприємців тощо.

Основні результати дослідження за даним розділом опубліковано у працях [111; 157; 179; 223; 251; 303; 304; 339].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливої науково-прикладної задачі обґрунтування стратегічних пріоритетів, методів та організаційно-економічних засобів розвитку зовнішньої торгівлі України з КНР на сучасному етапі глобалізації. Одержані в процесі дослідження результати створили підстави сформулювати такі висновки:

1. Сучасний етап розвитку глобальної економіки поглиблює міжнародний поділ праці і призводить до посилення взаємозв'язків та взаємозалежності національних економік, а також ризиків і загроз економічній безпеці. На ієрархічних рівнях соціально-економічної макросистеми виникає необхідність поєднання ефектів від міжнародної спеціалізації і зовнішньої торгівлі та захисту економічної, у тому числі зовнішньоторговельної безпеки держави. Міжнародні торговельні відносини не можуть бути абсолютно безпечними, тому можна стверджувати про відносну безпеку, або зміну її рівня при реалізації зовнішньоторговельних стратегій.

2. В глобальній економіці відбувається трансформація економічної та геополітичної карт світу, з'являються нові суб'єкти і форми міжнародних економічних відносин, змінюються теоретичні підходи до наукового обґрунтування економічних стратегій розвитку, в процесі реалізації яких важливого значення набувають зовнішні загрози. Відтак, посилюється актуальність розробки узгоджених двосторонніх безпекових стратегій з превентивно-захисними та програмно-цільовими функціями.

3. Науковці країн Західної Європи та США під терміном «економічна безпека» розуміють насамперед захищеність приватних осіб, громадян та домашнього господарства від істотного погіршення їх фінансового-економічного стану. В країнах Азійського регіону, у тому числі в КНР, категорія «економічна безпека держави» трактується глобально, як захищеність саме державної, національної економіки від зовнішніх та внутрішніх викликів, відсутність геополітичних конфліктів та суперечностей. Узагальнення публікацій китайських вчених доводить важливість саме збереження економічного суверенітету як

безпекової категорії від впливу торговельних відносин, іноземного капіталу та інвестицій на китайську економіку. Теоретичні положення вітчизняних науковців в тлумаченні категорії «економічна безпека» поєднують глобальний вимір азійських вчених та європейські цінності, згідно з якими безпека передбачає покращення захищеності індивіда.

4. Основною формою міжнародних економічних відносин в умовах глобальної економіки і надалі залишаються торговельні. Систематизація традиційних та формування нових методів і форм двосторонньої торгівлі, адекватних сучасним геополітичним і гео економічним викликам та загрозам, потребує наукового обґрунтування методологічних засад їх доцільності та засобів дотримання критичних параметрів безпеки при обраних цільових орієнтирах розвитку в процесі стратегічного програмування торгівлі, врахування домінантних характеристик, потенційних можливостей, тенденцій та прогнозних орієнтирів співробітництва, загроз та ризиків зовнішньоторговельній безпеці держави.

5. Торговельне співробітництво України та КНР базується на позитивному історичному досвіді. КНР є однією з країн, які підтримували зв'язки з Україною ще під час існування Російської імперії та СРСР. Україна успадкувала тільки позитивні аспекти відносин з КНР без будь-яких територіальних, національних або ідеологічних суперечностей. КНР однією із перших країн світу визнала незалежність України, встановила дипломатичні відносини та розпочала обмін візитами на вищому рівні.

6. Інституціональний, у тому числі законодавчий, нормативно-правовий базис українсько-китайських торговельних відносин охоплює політичний, оборонний, торгово-економічний, культурний, освітній, науково-технічний, туристичний, міграційний, інвестиційний та транспортно-логістичний складники. Найбільше розвиненими до цього часу є торговельні відносини, особливо в інтеррегіональному та секторальному вимірі. Як доведено у роботі, зацікавленість провінцій та міст КНР у налагодженні співпраці з областями та містами України постійно зростає і створює реальний потенціал подальшого розвитку

двосторонньої торгівлі. Певним бар'єром інституційного характеру є недостатня участь України у ініціативах, програмах та міжнародних організаціях, активним учасником яких є КНР (ШОС, БРІКС).

7. Визначальною сферою двосторонніх відносин між Україною та КНР залишається зовнішня торгівля. Протягом 2001-2016 рр. спостерігається стабільна тенденція до збільшення зовнішньоторговельного обороту. При цьому, для України товарна структура торгівлі з КНР характеризується негативними показниками, як у кількісному (негативне сальдо торговельного балансу товарами), так і у якісному (переважання експорту сировини, низький рівень товарної диверсифікації, домінування високотехнологічних товарів в імпорті) вимірах.

8. Системний аналіз впливу основних чинників впливу на розвиток українсько-китайської зовнішньої торгівлі дозволяє зробити такі висновки: (1) більшості товарних груп вітчизняного експорту властива порівняльна перевага з експортною номенклатурою підприємств КНР з переважанням продукції агропромислового сектору (сільськогосподарська сировина), харчової промисловості, металургійних напівфабрикатів та окремих груп товарів машинобудування з високим ступенем технологічності; (2) порівняно з іншими країнами-партнерами АТР нижчим є значення показника подібності експорту України та КНР, що відображає звуження можливостей конкуренції на ринках; (3) рівень комплементарності торгівлі між Україною та КНР постійно знижується внаслідок завершення процесів індустріалізації у КНР і, відповідно, зменшення попиту на українську продукцію металургії та машинобудування; (4) динаміка індексу інтенсивності торгівлі України та КНР відповідає недостатній реалізації потенціалу двосторонньої зовнішньої торгівлі, що підтверджується галузевою спеціалізацією. Таким чином, двосторонні торговельні відносини України і КНР потребують невідкладного корегування стратегічних пріоритетів та засобів їх досягнення з урахуванням національних інтересів України та необхідності протидії загрозам зовнішньоторговельній безпеці.

9. Виявлені домінантні тенденції зовнішньоторговельної політики КНР, а саме: прагнення до посилення контролю за сировинними ринками, селективний підхід до торговельних відносин з окремими партнерами, використання китайських трудових ресурсів при освоєнні природних ресурсів країн-партнерів, жорстка економія і відмова від витрат на відтворення природних ресурсів, прагнення до інтернаціоналізації господарської діяльності і формування національних ТНК створюють загрози економічній безпеці нашої країни, які необхідно враховувати в стратегії розвитку торгівлі. Потребують врахування також особливості і перешкоди лінгвістичного, ментального та світоглядного характеру українського та китайського соціально-економічного середовища.

10. Зіставлення домінантних тенденцій з існуючим потенціалом дозволяє визначити такі пріоритетні напрями розвитку українсько-китайських торговельних відносин: (1) раціоналізація товарної структури торгівлі для усунення від'ємного сальдо торговельного балансу; (2) науково-технологічне співробітництво, інноваційна діяльність та трансфер технологій; (3) використання транзитно-логістичного потенціалу міжнародних транспортних коридорів; (4) модернізація вітчизняної транспортної інфраструктури і створення сучасних логістичних центрів; (5) поглиблення та інституціоналізація інтеррегіонального торговельного співробітництва приморських та метрополійних регіонів України і КНР; (6) активізація участі України у міжнародних економічних організаціях, зокрема у міжнародному проекті «Нового шовкового шляху»; (7) реалізація спільних торговельно-економічних та інституціональних проектів на державному та регіональному рівнях, зокрема пілотних проектів створення агротехнопарку (м. Запоріжжя), інноваційно-технологічного кластеру (м. Львів), транспортно-логістичної вільної економічної зони (м. Одеса).

11. З метою подальшої інтенсифікації українсько-китайських торговельних відносин запропонована вдосконалена інституційна модель, поєднання спільного інституціонального базису двосторонніх торговельно-економічних відносин на державному та регіональному рівнях. Для оперативного моніторингу досягнення цілей і вирішення завдань розвитку зовнішньоторговельних відносин України і

КНР, своєчасної їх корекції, розробки рекомендацій щодо їх вдосконалення, консультативної роботи з ознайомлення українських підприємців з особливостями ведення бізнесу в КНР доцільним є створення відповідного структурного підрозділу ТПП України, а також в стратегічній перспективі міжнародних торговельних палат з КНР та іншими країнами АТР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 тт. Т.1: А-З [Текст] / Д.И. Даль – Спб.: ТОО «Диамант», 1996. – 800 с.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов – М.: Русский язык, 1990. – 921 с.
4. Лучик С.Д. Концептуальні підходи до визначення поняття «безпека суспільства» / С.Д. Лучик, М.В. Лучик // Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – Полтава: ПолтНТУ, 2013. – №3(40). – С.154-158.
5. Агалабаев М.И. Гносеологическая интерпретация понятия безопасности как общенаучной категории / М.И. Агалабаев // Российский следователь. – 2009. – № 4. – С. 29 – 32.
6. Дмитрієв Є.Є. Сучасні підходи до визначення сутності національної фінансової безпеки / Є.Є. Дмитрієв // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / ДВНЗ “УАБС НБУ”. – 2011. – Вип. 32.
7. Соціальна політика та економічна безпека / Під заг. ред. Є.І. Крихтіна. – Донецьк: Каштан, 2004. – 335 с.
8. Омелянович Л.О. Економічна безпека торговельного підприємства : Монографія / Л.О. Омелянович, Г.Є. Долматова. – Донецьк: До-нДУЕТ , 2005. – 195 с.
9. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность): учеб.-практ. пособ. / В. И. Видяпин [и др.] / под ред. Е. А. Олейникова. – М.: Бизнес-школа «Интел-синтез», 1997. – 278 с.
10. Кубах Т.Г. Аналіз наукових підходів до розкриття сутності економічної безпеки держави / Т.Г. Кубах // Ефективна економіка, 2014. – №9.
11. Шнипко О.С. Економічна безпека багаторівневих систем: регіональний аспект / О.С. Шнипко. – К.: Генеза, 2006. – 288 с.

12. Гуменюк А.М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія / А. М. Гуменюк. – К.: НІСД, 2014. – 468 с.
13. Бушуев В.А. Понятие национальной безопасности в отечественном и зарубежном государственно-правовом дискурсе // Известия ЮФУ. Технические науки. 2013. №6 (143).
14. Зализко В.Д. О проблеме содержательно-понятийного толкования экономической безопасности / В.Д. Зализко // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2014. – № 3 (113).
15. Медведев В. Проблемы экономической безопасности России // Вопросы экономики. 1997. – № 3. – с. 111-127.
16. Иванченко В. Общность критериев экономической и государственной безопасности // Экономист. – 1996. – № 5.
17. Фомічов В.І. Міжнародна торгівля: Підручник. – М: ІНФРА. 1998. – С. 428.
18. Мокій А.І, Дацко Л.І. Територіальна громада в системі економічної безпеки держави // Стратегічні пріоритети. – 2015. – №1 (34). – с. 83-89
19. Сучасні підходи до дослідження економічної безпеки / Є. Бобров // Економіка України. – 2012. – № 4. – С. 80-85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/EkUk_2012_4_10.pdf
20. Гуменюк А.М. Еволюція теоретичних положень економічної безпеки в умовах трансформацій // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2012. Вип. IV (48). Економічні науки. – 404 с.
21. Коржов Г.В. Экономическая безопасность России: внешние связи / Г.В. Коржов. – 1996. – 94с. – ISBN: 5-86604-013-1.
22. Платон. Собрание сочинений: в 3 т. / Платон. – М., 1971. – Т. 3 (1).
23. Аристотель. Политика // Антология мировой политической мысли. – М., 1997. – Т. 1. – С. 126.
24. Конфуций. Уроки мудрости: Сочинения. – М.: Эксмо; Харьков: Фолио, 2009. – 958 с.

25. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48с. – Бібліогр.: с.43-46.

26. Основи економічної безпеки: [підручник] / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, М. Черняков. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.

27. Вечканов Г.С. Концептуальные аспекты экономической безопасности России // Социальные технологии и современное общество. СПб., 2003.

28. Шкарлет С.М. Еволюція категорії «безпека» в науковому та економічному середовищі / С.М. Шкарлет // Формування ринкових відносин. – 2007. – № 6. – С. 7–12.

29. Мороз О.В. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства: монографія / О.В. Мороз, Н.П. Карачина, А. А. Шиян. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 241 с.

30. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 3-е., 2, т. 1, с. 437

31. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Пер. с фр. – М.: «КАНОН-пресс», 1998. – 416 с.

32. Спиноза Б. Богословско-политический трактат // Антология мировой политической мысли. – 1997. – Т. 1. – С. 350.

33. Фирюлина Н.В. Экономическая безопасность региона в контексте национальной экономической безопасности Российской Федерации: монография / Под ред. к.т.н., доц. Н.В. Фирюлиной; Моск. гос. ун-т печати. – М.: МГУП, 2003. – 471 с.

34. Емельянов Г.В. Проблемы обеспечения информационной безопасности субъектов Российской Федерации [Текст] / Г.В. Емельянов, Л. А. Стрельцов // Информационное общество. 1998. – № 1. – С. 35-47.5

35. Аникин А.В. Глава вторая. Золотой фетиш и научный анализ: меркантилисты // Юность науки: Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса. –2-е изд. –М.: Политиздат, 1975. – С. 38-53. –384 с.

36. Шемаєва Л.Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища: Монографія / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін.-т пробл. міжнар. безпеки. – К.: НУПІМБ, 2009. – 357 с.
37. Сутність та еволюція поняття економічна безпека / І. В. Голюков // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 309-314.
38. Брокгауз И.А., Эфрон И.А. Энциклопедический словарь. Т. 5. – СПб., 1889. – С. 304-305.
39. Листопад М.Е. Эволюция представлений об экономической безопасности // Теория и практика общественного развития. – 2011. – №3.
40. Kirshner, J. Political Economy in Security Studies after the Cold War. [Text] // Review of International Political Economy.- 1988.- Vol. 5, No 1. P. 64 – 91.
41. MacFarlane, S. Neil; Yuen FoongKhong (2006). S. Neil, MacFarlane; Yuen FoongKhong. eds. Human security and the UN: a critical history. United Nations intellectual history project (illustrated ed.). Indiana University Press. ISBN 9780253218391. Retrieved 23 September 2010.
42. Орлова А.В. Эволюция понятия «экономическая безопасность» // Научные ведомости БелГУ. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика. – 2012. – №19-1 (138).
43. Rupert, Mark (2007). International Relations Theory. Oxford: Oxford University Press.
44. Backgrounder No. 6 – Economic Security, National Coordinator, Economic and Information Security, Canadian Security and Intelligence Service, Ottawa, Canada; February 2004.
45. Cable, V. What is International Economic Security? [Text] // International Affairs.- 1995. – Vol. 71, No. 2. – P. 312-317.
46. The Ministry of International Trade and Industry, Economic Security of Japan, Background Information BI-49 (Tokyo: MTI, 1982)
47. Похилюк В.: Економічна безпека країни в епоху глобалізації / В.Похилюк // Вісник 23 КНТЕУ. – 2009, – № 5, – с. 18-25.

48. Okita S. The prospect of my arrival // Create Space. – D., 2011. – 277 p.
49. Yong J. Economic Security: Redressing Imbalance / Jiang Yong. – China Security. – Pekin, World Security Institute, 2007. – Vol. 3, № 2. – P. 66-85. – (Economic Security Research Center / China Institutes of Contemporary International Relations (CICIR))
50. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. – К.: Ін-т держ. упр. і самоврядування при КМ України, 1994. – С. 112.
51. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К.: НІСД. – 1997. – 144 с.
52. Пендюра М.М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / М.М. Пендюра. – К., 2005. – 212 с.
53. Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування / кер. проекту В.М. Геєць. – К.: Вид-во "Логос". – 1999. – 56 с.
54. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика. – К.: Вид-во НІСД, 2003. – С. 53-87.
55. Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Саєнко О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
56. Чубукова О.Ю. Система економічної безпеки (екосестейт) : сутність, структура [електронний ресурс] / О.Ю. Чубукова, Т.Є. Воронкова // Ефективна економіка. – 2014. – №2. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3169>
57. Савчук О.Р. Понятійні засади економічної безпеки України / Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №6. – с. 238-244.
58. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В.М.Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк та ін. – Х.: Інжек, 2006. – 240 с.
59. Мокій А.І. Глобалізація і проблеми розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів / А.І. Мокій, Я.М. Антонюк // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – 2003. – Вип.14. – С.125-131.

60. Економічна безпека держави в контексті глобалізації банківського бізнесу / Л. Дацко, А. Мокій, М. Марченко // Фінанси України : науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал . – 2013. – № 10. – С. 95-109

61. Глобальна економічна взаємозалежність: сучасна парадигма та детермінанти модифікації : монографія / Н. В. Резнікова. – К.: Вістка, 2013. – 455 с. – Бібліогр.: С. 415-455

62. Белорус О.Г., Лукьяненко Д.Г. и др. Глобальные трансформации и стратегии развития. – К.: Ориане, 2000.

63. Глобалізація та економічна безпека країни / О.І. Гапонюк // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1(3). – С. 204-208

64. Бинько И., Шлемко В. Как обеспечить экономическую безопасность Украины // Всеукраинские ведомости. – 1997. – №138(810). – С. 3-8.

65. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення [Текст] / М.М. Єрмоленко. – К.: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2001 – 309 с.

66. Сінченко Ю.П. Виникнення, сучасний стан і можливі напрямки подальшого розвитку науки. Економічна безпека держави (екосестейт) [Текст] / Ю.П. Сінченко // Управління фінансово-економічною безпекою: матеріали науково-практичної конференції, 28 серпня 2009 року / Відп. за вип. А.М. Куліш. – Суми: СумДУ, 2009. – С. 3-4.

67. Пахомов Ю. Н. Международные стратегии экономического развития : Учеб. пособ. для экон. фак. и экон. вузов Украины / Ю. Н. Пахомов, А. С. Филипенко, Д. Г. Лукьяненко, Ю. В. Макогон, С. В. Громенкова; Киев. нац. ун-т им. Т.Шевченко. – К.; Донецк: ДНУ, 2001. – 239 с.

68. Сохацька О.М. Економічна незалежність: логіка сучасних модифікацій і пошук адекватних відповідей на нові глобальні виклики / О.М. Сохацька // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – Вип. 1. – С. 221-222. – Рец. на кн.: Резнікова Н. В. Глобальна

економічна залежність: сучасна парадигма та детермінанти модифікації: монографія / Н. В. Резнікова. – 2013.

69. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 р. / Правові системи НАУ. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07>.

70. Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки / авт. кол.: А.С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.: Нац. ін-т стратег. Досліджень, Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

71. Флейчук М.І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації / М.І. Флейчук. – Львів: Ахілл, 2008. – 660 с

72. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384с

73. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12.02.2007 р. № 105/2007. Припинення дії від 29.05.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#n10>

74. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 06.05.2015 р. № 287/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/para7#n14>

75. Економічна безпека в контексті державної економічної політики України / О.М. Чечель // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 1. – С. 341-351.

76. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 №964 – IV зі змінами і доповненнями станом на 16.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/964-15

77. Луман Н. Общество как социальная система / Н. Луман: пер. с нем. – М.: Logos, 2004. – 232 с.

78. Горбулін В.П. Національна безпека: порядок денний для України / В.П. Горбулін, О.Ф. Бєлов, О.В. Литвиненко. – К., «Стилос», 2009.
79. Андрійчук В. Глобалізація, інтеграція та економічна безпека України // Політика і час.– 2004.– №9. – С. 61-71.
80. Качинський А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення / А.Б. Качинський. –К: НІСД, 2001. – 312 с.
81. Предборський В.А. Економічна безпека держави: монографія / В.А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 391 с.
82. Мунтіян В.І. Економічна безпека України : монографія / В.І. Мунтіян. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
83. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування [Текст] : монографія / за ред.: Л.С. Шевченко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х.: Право, 2009. – 312 с.
84. Пирожков С. Національна та регіональна безпека: погляд України // Нова безпека. – 2003. – № 2. – С. 9-16.
85. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3. – С. 5-15.
86. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика: збірник/ Т.Т. Ковальчук. – К.: Т-во «Знання», 2004. – 638 с.
87. Разумей М. Зовнішньоторговельна безпека держави: управлінський аспект / М. Разумей // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – 2010. – № 2 (5). – С. 18-26.
88. Клімчик В.В. Зовнішньоторговельна безпека України як складова економічної безпеки держави / В.В. Клімчик // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Економіка. – 2012. – Вип. 19. – С. 343-347.
89. Аранчій В.І. Зовнішньоекономічна безпека України в контексті міжнародної інтеграції / В.І. Аранчій, І.В. Перетятко // Вісн. Полтав. держ. аграр. акад. – 2012. – № 2. – С. 150-161.

90. Мокрецький А. Ч. Китайсько-українські відносини в світлі концепції «стратегічного рівноважності» України / А. Ч. Мокрецький // Китай в світовій і регіональній політиці. Історія і сучасність. Вип. XVIII / складальник, отв. редактор Е. І. Сафронова. – М.: ІДВ РАН, 2013. – С. 232– 253.

91. Пашко П.В. Митна політика та митна безпека України / П.В. Пашко, П.Я. Пісний // Фінанси України. – 2006. – №1. – С. 74-85

92. Власюк Т.О. Специфіка забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України в умовах глобалізації [Текст] / Т.О. Власюк // Стратегічні пріоритети. – Київ, 2014. – № 4(33). – С. 53-63

93. Система економічної безпеки держави [Текст] / Під заг. ред. д. е. н., проф., заслуженого економіста України А. Сухорукова // Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 685 с.

94. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. С. І. Пирожкова. – К.: НБІПМБ, – 2003. – 42 с.

95. Васильєв А.А. Методика оцінки зовнішньоторговельної безпеки країни / А.А. Васильєв // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Економіка. – 2012. – Т. 189, Вип. 177. – С. 25-29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdues_2012_189_177_7.

96. Волченко Н.В. Детермінанти вразливості продовольчої безпеки держави / Н. В. Волченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2014. – Вип. 5. – С. 29-33.

97. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія: Навч. посіб. – 4-те вид., перероб. і доп. – Львів.: Світ, 2001. – 384с.

98. Амеліна І.В. Міжнародні економічні відносини [текст]: навч. посіб. / І.В. Амеліна, Т.Л. Попова, С.В. Владимиров – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 256 с

99. Циганкова Т.М., Петрашко Л.П., Кальченко Т.В. Міжнародна торгівля: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 448 с.

100. Мальський М.З., Мацях М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 461 с.
101. Кравченко О.В. Міжнародне стратегічне економічне партнерство в сучасних умовах глобалізації / О.В. Кравченко // Маркетинг в Україні. – 2011. – № 4. – С. 61-65
102. Чжан Жуйчжуан Теория международных отношений с китайской спецификой: современное состояние и тенденции развития [Текст] / Чжан Жуйчжуан, А. Королев // Проблемы Дальнего Востока. – 2010. – N 3. – С. 96-110.
103. Bull H. The Theory of International Politics, 1919–1969 [The Theory of International Politics, 1919–1969]: Der Derian J. (ed.), International Theory: Critical Investigations. New York University Press, New York, 1994. 407 p.
104. Социология международных отношений: учебное пособие / А.М. Баженов. – М. : ЦСПиМ, 2013. – 300 с.
105. Козинец А.И. Факторы развития современных китайских подходов в теории международных отношений // Вестник ЗабГУ. – 2016. – №1.
106. Рубец М.В. Влияние китайского языка на мышление и культуру его носителей // История философии. – 2009. – № 14. – С. 147–161.
107. Wang Y. Between Science and Art: Questionable International Relations Theories // Japanese Journal of Political Science. 2007. Vol. 8. No. 2. P. 191–208.
108. Liang S. Constructing an International Relations Theory with Chinese Characteristics // Political Science. 1997. Vol. 49. No. 1. P. 23–39
109. Qin Y. Why is there no Chinese International Relations Theory? // International Relations of the AsiaPacific. 2007. Vol. 7. No. 3 P. 313–340.
110. External economic security of cooperation in the real sector of the economy of the regions of Ukraine and the People’s Republic of China / A. Mokiy, L. Vlasenko, A. Ortina // System transformation of the national economy: challenges and expectations – Collective monograph edited by Oleksandr Vlasiuk, Olga Ilyash, Wieslaw Olszewski, Magdalena Osinska, Volodymyr Voloshyn. – University of Economy Publishing House, Bydgoszcz, Poland, 2016. – Vol. 1. – 242 p. – p. 140-150

111. Цвілій С.М. Економічна безпека інтеррегіонального співробітництва України з КНР / Л.В. Власенко, С.М. Цвілій // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / Ін-т регіональних досліджень НАН України; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. – Вип. 3 (95).– с. 314-324.

112. Ультан С.И. Анализ показателей и методов оценки внешнеэкономической деятельности региона // Вестник ОмГУ. Серия: Экономика. – 2012. – №3. – С.38-49.

113. Анненкова А.А. Методические подходы к оценке внешнеэкономического потенциала региона // Среднерусский вестник общественных наук. – 2007. – №3. – С.152-157.

114. Растворцева С.Н., Колчинская Е.Э. Внешнеэкономическая деятельность как фактор развития российских регионов // Научные ведомости БелГУ. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика – 2013. – № 22(165). – Вып. 28/1. – С. 13–24.

115. Анастасиос А. Эффективность экспорта и внутриотраслевой торговли в экономиках стран Черноморского региона / А. Анастасиос, А. Иоанис // Журнал европейской экономики. – 2013. – Т. 12, № 3. – С. 330-344.

116. Фінансова статистика: [навч. посіб.] / В.М. Кремінь, О.І. Кремінь. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 368 с.

117. Румянцев А.П., Климко Н.Г., Міжнародна економіка: – К.: Знанняпрес, 2003. – 447 с.

118. Енверов, Рустем Ріфатович. Розвиток українсько-турецьких економічних відносин в процесі регіональної інтеграції [Текст]: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Енверов Рустем Ріфатович / Нац. інст. стратегічних досліджень. – Львів, 2014. – 238 с.

119. Balassa B. Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage /B. Balassa. – Manchester School 33, 1965. – p. 99-123.

120. Mia Mikic & John Gilbert, 2007. "Trade Statistics In Policymaking - A Handbook Of Commonly Used Trade Indices And Indicators," STUDIES IN TRADE

AND INVESTMENT, United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP).

121. Siskos E., *World and European Economy*. Thessaloniki. ISBN 978-618-80024-0-1 Eudoxus cod 22769458

122. Крамарева О.М. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: аналіз та стратегія розвитку / О.М. Крамарева // *Теорія та практика державного управління*. – 2011. – Вип. 1. – С. 402-407. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2011_1_64.

123. Гурова И.П., Ефремова М.В. Технологическая интенсивность региональной торговли СНГ // *СИСП*. – 2012. – №4. – С.4.

124. Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД, UNCTAD). Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org>

125. Статистичний відділ ООН. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/>

126. Григорова-Беренда Л.І. Теорія і практика оцінки зовнішньоекономічної безпеки держави / Л.І. Григорова-Беренда, В.Є. Хаустова // *Проблеми економіки*. – 2011. – № 3. – С. 28-34.

127. Bahri Yilmaz. (2005). The Foreign Trade Pattern and Foreign Trade Specialization in the European Union: A Comparison of Six New Member/Candidate Countries and the EU/15. *Eastern European Economics*, 43(5), 74–100. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4380438>.

128. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі; аналіт. доп./ Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь. – К.: НІСД, 2014. – 117 с.

129. Архірейська Н.В. Сучасні проблеми забезпечення та оцінки рівня зовнішньоекономічної безпеки України / Н.В. Архірейська, І.М. Панасейко // *Бізнес Інформ*. – 2015. – № 1. – С. 40-45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_1_7.

130. Зубко О. Методичні підходи до визначення рівнів технологічної місткості українського експорту / О. Зубко // *Товари і ринки*. – 2011. № 1. – С. 59-67.

131. Щодо визначення критеріїв віднесення продукції до високотехнологічної. Аналітична записка / С. Архієреєв, Т. Тарасенко // Регіональний філіал НІСД у м. Харкові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/March08/11.htm>.

132. Hatzichronoglou T. Revision of the High-Technology Sector and Product Classification / T. Hatzichronoglou : OECD Science, Technology and Industry Working Papers. – [S. l.] : OECD Publishing, 1997. – 26 p.

133. Hirsch-Kreinsen H. "Low-technology": a forgotten sector in innovation policy / H. Hirsch-Kreinsen // Journal of technology management & innovation. – 2008. – Vol. 3, N 3. – P. 11–20.

134. High-technology aggregations based on SITC Rev.4. – Way of access: http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an5.pdf.

135. J.M. Finger, M.E. Kreinin. A measure of „ Export Similarity“ and Its Possible Uses[J]. The Economic Journal, 1979(89). – p. 905-912.

136. Енергетичні аспекти відносин України та Турецької Республіки / Р.Р. Енверов // Стратегічні пріоритети: Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 10/2012 . – N4 . – С. 161-167.

137. Pearlman J. Participation by private counsel in World Trade Organization dispute settlement proceedings / Jessica Pearlman // Law and Policy in International Business. – 1999. – Vol. 30 (2). – P. 399-415.

138. Dautovic E. Intra-industry trade between CESEE countries and the EU15 / Ernest Dautovic, Lucia Orszaghova, Willem Schudel // ECB occasional paper. – 2014. – 37 p.

139. Orszaghova L. External competitiveness of EU candidate countries / Lucia Orszaghova, Li Savelin, Willem Schudel // ECB occasional paper. – № 141. – 2014. – 39 p.

140. Головень В.П. Диверсифікація зовнішньої торгівлі в Україні // Магістеріум. – 2004. – Вип. 14: Економічні студії. – С. 64-70.

141. Гурова И.П, Ефремова М.В. Внутриотраслевая и межотраслевая торговля // Евразийская Экономическая Интеграция. – 2012. – №3 (16). – С. 30-39.

142. Lipsey, R.E. (1976), *Intra-industry trade: The theory and measurement of international trade in differentiated products*: Herbert J. Grubel and PJ Lloyd, (John Wiley, New York, 1975).

143. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. №1277 "Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=MetodichniRekomendatsii>

144. Бабець І.Г. Оцінка рівня зовнішньоекономічної безпеки регіонів України / І.Г. Бабець // *Економіка та держава*. – 2011. – № 4. – С. 24-26.

145. Мокій А.І. Міжнародна спеціалізація України та стратегії двостороннього співробітництва (приклад Китаю та Туреччини) / А.І. Мокій, Л.В. Власенко, Р.Р. Енверов // *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: збірник наукових праць*. Вип. 1 (22). – Чернівці: БДФЕУ, 2012. – 486 с. – с. 276-294.

146. Лук'яненко Д.Г. Міжнародна економічна інтеграція. – К.: КДЕУ, 1996.

147. Висоцька М.П. Аналіз основних тенденцій розвитку економічних відносин між Україною та Китаєм / М.П. Висоцька, А. Аль Атті // *Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право*. – 2013. – № 4. – С. 14-20.

148. Офіційний сайт "The World Bank Group". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>

149. Левківський В.М. Українсько-китайське економічне співробітництво в контексті зовнішньоекономічної безпеки / В.М. Левківський, В.В. Левківський // *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління*. Серія 1 : Економіка. – 2013. – Вип. 2. – С. 95-103. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu_2013_2_15.

150. Офіційний сайт "International trade center". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trademap.org>

151. Ferguson, Niall and Schularick, Moritz, *The End of Chimerica* (November 9, 2009). Harvard Business School BGIE Unit Working Paper No. 10-037. Режим доступу: <https://ssrn.com/abstract=1502756>

152. Гончарук А. Китайська відповідь на сучасні глобальні виклики / А. Гончарук // Китаєзнавчі дослідження. – 2011. – Т. 1. – С. 8-14
153. Офіційний сайт «Шанхайська організація співробітництва». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rus.sectesco.org/>
154. Sixth BRICS Summit – Fortaleza Declaration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://brics6.itamaraty.gov.br/media2/press-releases/214-sixth-brics-summitfortaleza-declaration>.
155. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: imf.org/external/russian/index.htm
156. Офіційний сайт платіжної системи “UnionPay”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unionpayintl.com/ru/>
157. Загребельний В.С. Транзитно-логістична функція регіонів України в торгівлі КНР з країнами ЄС / В.С. Загребельний, Л.В. Власенко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 4. – С. 229-235
158. Офіційний сайт “European Commission”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/index_en.htm
159. Касенова Н. ЕС в Центральной Азии: стратегия в контексте евразийской геополитики // Центральная Азия и Кавказ. – 2007. – №4 (52) – с. 115-126.
160. Інститут стратегічних оцінок. Президентський фонд «Україна». Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kuchma.org.ua/>
161. Курнишова Ю. Актуальні засади формування стратегічного партнерства України і КНР / Ю. Курнишова // Аналітична доповідь. – К. : Вид-во Нац. ін-ту стратегічних досліджень. – 2010. – 236 с.
162. Матусова О.М. Україна в зовнішньоекономічній політиці Китаю / О.М. Матусова, О.В. Гончаров // Сучасні питання економіки і права. – 2011. – Вип. 2. – С. 69-75.
163. Хунцзе, Чен. Выбор и стратегические возможности Китая в контексте "Украинского кризиса" [Текст]: библиография / Чен Хунцзе // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3. – С. 175-180

164. Бабець І.Г. Методологія аналізу системи управління інтеррегіональним співробітництвом у контексті економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_etei/2010_7_1/1.pdf

165. Гальперіна Л.П. Стратегічні напрями торговельно-економічних відносин України з Китаєм / Л.П. Гальперіна, А.В. Шаповал // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2003. – № 3. – С. 31–35.

166. Румянцев А.П., Ван Пен. Моделі чинників стратегії зовнішньоторговельної діяльності та її застосування у відносинах між Україною і КНР // Економіка і управління. – 2007, – № 4. – С. 52-59.

167. Макогін З.Я. Вплив індексу комплементарності на динаміку зовнішньої торгівлі між Україною та Китаєм / З.Я. Макогін // Проблеми післякризової економічної політики в Україні: тези доп. наук. конф. професорсько-викладацького складу і аспірантів навч. наук. комплексу “Академія”, 6-7 квітня 2011 р. – Львів, 2011. – С. 72.

168. Молодченко Т.Г. Перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин між КНР і Україною [Текст] / Т.Г. Молодченко ; Чжан Юань ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова.

169. Мокій А. Китайська Народна Республіка як стратегічний партнер України у контексті прискорення процесу європейської інтеграції / А. Мокій, Л. Яремко, М. Флейчук та ін. – Львів : Регіональний філіал НІСД у м. Львові, Львівська комерційна академія, ГО «Інститут міжнародних економічних досліджень», 2006. – 52 с.

170. Матула М.Р. Сучасні українсько-китайські зовнішньоторговельні відносини/ М.Р. Матула // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: зб. наук.-техн. пр.. – Львов, – 2011. – т. Вип. 21.7. – С. 216-220.

171. Ван Пен. Особливості розвитку торговельних відносин КНР та України в умовах глобалізації // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип. 51: У 2 ч. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин. – 2005. – Ч.. – С. 108-111.

172. Ли Чжоу. У Китая и Украины нет никаких препятствий для сотрудничества / Чжоу Ли // Киевский телеграф. – 2009. – №27 (477). – С. 27-32.

173. Величко В.В. КНР как внешнеторговый партнер Украины // «Украина - Китай: информационно-аналитическое обозрение» – 1999. – № 1, – с. 47.

174. Гайдуков Л. Основна на сьогодні тенденція : Українсько-китайські відносини: історія, сьогодення, перспективи // Політика і час. – 2001. – № 7. – С. 57-61.

175. Голод В. Інтернаціоналізація юаню: нові зміни у світовому порядку [Електронний ресурс] / В. Голод // Україна – Китай / Інститут Сходознавства ім. Ю. А. Кримського. – 2014. – №1 (6). – С. 14-15. – Режим доступу : http://sinologist.com.ua/ukr/Ukr_Ch/6/Ukraine-China_6.pdf.

176. Погорелова І.С. Сучасні українсько-китайські відносини: історія становлення та розвитку / І.С. Погорелова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – №19 (206). – С.80-89.

177. Єрмаченко В.Є. Перспективи застосування у вітчизняній економіці досвіду перетворень туристичної галузі Китаю / В.Є. Єрмаченко // Чернігівський науковий часопис. Серія 1 : Економіка і управління. – 2015. – № 1. – С. 25-38. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/UJRN/Chnch_ekon_2015_1_6.

178. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

179. Мокій О.А. Метрополійні функції великих міст у контексті інтеррегіонального співробітництва України та КНР / О.А. Мокій, Л.В. Власенко, А.С. Крамна // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2013. - Вип. 2. - с. 156-164.

180. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua>.

181. Офіційний сайт Світової митної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wcoomd.org/>.

182. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/klasifikatsiya-tovariv/>.

183. World steel association [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldsteel.org/>.

184. «Украинский рынок стали: куда качнется маятник?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.altus.ua/upload/wsp.pdf>.

185. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО). Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/home/en/>.

186. Мокій А.І. Бігравітаційна модель Філіпенка А.С.: Україна і Китай / А.І. Мокій, Л.В. Власенко // Творчий внесок професора А.С. Філіпенка у навчально-наукову спеціальність "Світове господарство і міжнародні економічні відносини" : матеріали наук. симпозіуму, 17 жовт. 2013 р., м. Київ / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, Каф. світ. господарства і міжнар. екон. відносин, Каф. міжнар. фінансів [та ін. ; матеріали до друку підгот.: Хмара М.П., Підчоса О.В.]. – Київ: Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2013. – с. 240-243.

187. Офіційний сайт Асоціації українсько-китайського співробітництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aucc.org.ua/uk/>.

188. УкрАгроКонсалт. «Украина – крупнейший в мире экспортер подсолнечного масла» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukragroconsult.com/ukragrokonsalt/novosti-temp/ukraina-krupneishii-v-mire-eksporter-podsolnechnogo-masla>.

189. Державна компанія "Укрспецекспорт" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrspecexport.com/index/view/page/55/id/1588>.

190. Офіційний сайт Статистичного відділу ООН з міжнародної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/>.

191. Військова панорама [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wartime.org.ua/312-z-miru-po-nitc-vinischuvach-syaolun.html>.

192. Державна служба експортного контролю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dsecu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=41874&cat_id=41873.
193. Офіційний сайт “Stockholm international peace research institute” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sipri.org/>.
194. Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.
195. Ембарго ЄС на продаж зброї в Китай та безпековий баланс у Східній Азії / О.К. Микал // Стратегічні пріоритети: Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 01/2010 . – № 1 . – С. 135-140.
196. Євдоченко О.О. Сучасні особливості та стратегічні пріоритети двостороннього співробітництва України з Китаєм / О.О. Євдоченко // Науковий вісник Полісся. – 2015. – Вип. 4. – С. 14-19.
197. Оніщенко А.В. Україна та Китай: нові реалії та перспективи зовнішньоекономічного співробітництва в ХХІ сторіччі [Текст] / А.В. Оніщенко // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка / редкол.: В.П. Мікловда (гол. ред.), М.І. Пітюлич, Н.М. Гапак та ін. – Ужгород: Видавництво УжНУ, 2011. – Спецвип. 33. Ч. 2.– С. 205-207. – Бібліогр.: с. 207.
198. Пронь С.В. Китайський вектор зовнішньої політики України (історія, виклики сучасності, перспективи) / С.В. Пронь // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. – 2007. – Політологія. – Вип. 56. – Т. 69. – С. 78-81.
199. Нікіщенко С. Україна – Китай: стелися, шовковий шлях / С. Нікіщенко // Віче. – 1997. – № 4. – С. 134-142.
200. Скрипник О.М. Україно-китайські відносини на початку ХХІ ст. / О.М. Скрипник // Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин: статті та матеріали Міжнар. Наук.-прак. конф., присвяченої пам'яті професора Г.Л. Бондаревського (7 – 8 квітня 2010 р. м. Луганськ). / Під ред. М.С. Бурьяна. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», Частина І.

201. Тарасова В. Розвиток українсько-китайського співробітництва: розширення сфер співпраці [Електронний ресурс] / В. Тарасова // Україна: події, факти, коментарі. – 2015. – № 15. – С. 17-29.

202. Шевчук О. Українсько-китайське співробітництво на рубежі ХХ–ХХІ століття / О. Шевчук // Політичні науки. – 2004. – Випуск 20. – С. 21-29.

203. Ярошенко Є. Місце України в глобальних стратегіях Китаю / Є. Ярошенко, В. Перебийніс // Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД). – 2015.

204. Кіктенко В.О. Нарис з історії українського китаєзнавства. ХVІІІ – перша половина ХХ ст.: дослідження, матеріали, документи. – Київ, 2002. – 194 с.

205. Гедін М.С. Українсько–китайські історичні зв'язки / М. С. Гедін // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 78. – С. 96-99.

206. Менг Хин. Из истории становления украинско-китайских отношений (ХVІІ – ХХ вв.) // Університет. – 2005. – №1. – С. 81.

207. Попок А. Громадсько-політичне та релігійне життя українців на Далекому Сході в ХХ ст. / А. Попок // Український історичний журнал. – К., 1998. – № 6. – С. 54–68.

208. Седнев В.В. Українсько-китайські відносини: надбання, проблеми, перспективи / В.В. Седнев // Украина-Китай: информационно-аналитическое обозрение. – 2002. – №3(5). – С. 33-37.

209. Галенович Ю.М. Россия в «китайском зеркале». Трактовка в КНР в начале ХХІ века истории России и русско-китайских отношений. Москва: Восточная книга, 2011, (стр. 165-167, 175).

210. Офіційний сайт Посольства України в Китайській Народній Республіці та в Монголії (за сумісництвом) [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://china.mfa.gov.ua/>.

211. Китай: опыт сопряжения глобальных и национальных институциональных трансформаций в «посткризисе»: коллективная монография / С.В. Беренда, Ван Сяодун, Н.А. Галуцких и др. – Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2013.

212. Костенко Ю. Від відносин дружби і співробітництва до стратегічного партнерства / Ю. Костенко Україна дипломатична [Текст]: науковий щорічник. Вип. 12 / Дипломатична академія України при МЗС України; ред., упор. А. Денисенко, упор. Л. Губерський, упор. П. Кривонос, упор. Б. І. Гуменюк, упор. В. Туркевич. – К. : ГДіП, 2011. – 1039 с.

213. Костенко, Юрій (Надзв. і Повн. Посол України в КНР). Україна – Китай: двадцять років плідної взаємодії / Ю. Костенко // Україна дипломатична [Текст] : науковий щорічник (Видається з листопада 2000 р.). Вип. 5 / Дипломатична академія при МЗС України, Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, Історичний клуб «Планета»; упор. Л. В. Губерський [и др.]. – К.: Планета, 2005. – 808 с. – С. 119-147.

214. Жлуктенко В. Україна – Китай: пролог до вдалого дебюту / В. Жлуктенко // День – 2002. – №212. – 19 листопада.

215. Україна – Китай. Спільна декларація України і КНР // Політика і час. – 1994. – № 10. – С. 77; Декларація про розвиток та поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною і КНР. 4 грудня 1995 р. // Україна на міжнародній арені: Зб. документів і матеріалів. В 2-х книгах / Книга 1. – К.: Юрінком – Інтер, 1998. – С. 190-192.

216. Солодкий С. Київ – Пекін: коректність з інтересом / С. Солодкий // День – 2001. – №126. – 19 липня.

217. Погорелова І.С. Україна і країни Східної Азії: політичний вимір сьогодення / І.С. Погорелова // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. – 2009. – Т. 122, Вип. 109. – С. 127-132.

218. Пріоритетні напрями українсько-китайської співпраці в гуманітарній сфері [Текст] / Я.Б. Турчин // Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Гілея: наук. вісн.: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Укр. акад. наук. – Київ: [б. в.], 2013. – Вип. 71 (№4). – С. 820-825.

219. Исаев А.С. Китай и «Украинский кризис»: выбор стратеги / А. Исаев //

Китай в мировой и региональной политике. История и современность. – 2014. – №19 – С. 231-236.

220. Тимофеев О.А. Украинский кризис и его влияние на российско-китайские отношения / А.О. Тимофеев // Китай в мировой и региональной политике. История и современность. – 2014. – №19 – С. 237-247.

221. Економічний пояс великого шовкового шляху: транспортний вимір / С.А. Кошовий // Китаєзнавчі дослідження. – 2014. – № 1-2. – С. 51-60.

222. Офіційний сайт Посольства України в Російській Федерації [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://russia.mfa.gov.ua/>.

223. Власенко Л.В. Інтеррегіональне співробітництво України з Туреччиною (на прикладі Автономної Республіки Крим) та Китаєм (на прикладі Запорозького регіону) / Л.В. Власенко, Р.Р. Енверов // Формування соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах суспільних трансформацій: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 18-19 квітня 2013 р. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2013. – 408 с.

224. Стан договірно-правової бази України та КНР / Державна підтримка українського експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: http://ukrexport.gov.ua/ukr/ugodi_z_ukrain/ukr/318.html.

225. Мусійчук В.А. В'єтнам – стратегічний партнер України у Південно-Східній Азії / В.А. Мусійчук // Сходознавство. – 2012. – № 60. – С. 89-109.

226. Грабовські А. Модернізаційна парадигма зовнішньоекономічної політики України / А. Грабовські, А.М. Гуменюк, М.І. Флейчук // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – ДонНУ, 2011. – с. 769. – С. 63-75.

227. Мокій А. Концептуальні засади моделювання соціально-економічного розвитку України: інституціональні загрози та глобальні виклики / Мокій А., Флейчук М., Гуменюк А. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ: Київський університет, 2011. – № 124/125. – С. 13-16.

228. Мокій А.І. Стратегічне партнерство на посттрансформаційному етапі розвитку економіки України: теоретичні та прикладні аспекти / А.І. Мокій, Н.С. Науменко, Р.Р. Енверов. // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – ДонНУ, 2010 – 1050 с. – С. 767-770.

229. Hofstede, G. (2001): *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviours, Institutions and Organizations Across Nations*, Second Edition, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

230. Лусте О.О. Економічний менталітет як основна складова інституційних перетворень у трансформаційній економіці / О.О. Лусте // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. –2011. – Вип. I (41). – С.37-44.

231. Близнюк Т. П. Крос-культурні особливості української ділової культури / Т. П. Близнюк // Бізнес Інформ. – 2012. – № 11. – С. 259-263.

232. Офіційна сторінка Г. Хофстеде [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.geerthofstede.nl/>.

233. Grinblatt, Mark, and Keloharju, Matt. (2001). How Distance, Language and Culture Influence Stockholdings and Trades. *The Journal of Finance* Vol. LVI No.3.

234. Zingales, Luigi, et.al.(2006). Does Culture Affect Economic Outcome?. *The Journal of Economics Perspectives* on January 2006.

235. Phatthanan Chaiyabut "The Effect of the National Culture on the International Business". *International Science Index* 80, Economics and Management Engineering, 2013.

236. Heiwei Tang "Political Ideology and Trade Policy: A Cross-country, Cross-industry Analysis", Sep 2012, *Economics and Politics*, R&R.

237. Helble, Mathias, et.al. (2007). "On The Influence of World Religious on International Trade". *Graduates Institute of International Studies*. University of Geneva. Switzerland.

238. "Religion and Cultural Factors in Bilateral Trade between Indonesia and ASEAN Member Countries" *Kajian Ekonomi dan Keuangan*, Volume 18 No. 2, Juli 2014, Hal: 85 -180.

239. William K. Hutchinson, 2001. "Linguistic Distance as a Determinant of Bilateral Trade," Vanderbilt University Department of Economics Working Papers 0130, Vanderbilt University Department of Economics, revised Oct 2003.

240. Foreman-Peck, James and Yi Wang. The costs to the UK of language deficiencies as a barrier to UK engagement in exporting: A report to UK trade and Investment. Research report. Cardiff: Cardiff University, 2014.

241. Stankey, John, David Ingram, and Gary Chittick. The Relationship between International Trade and Linguistic Competence. Canberra: Department of Employment, Education and Training, 1990.

242. Nettle, Daniel. "Linguistic Fragmentation and the Wealth of Nations: The Fishman Pool Hypothesis Reexamined." *Economic development and cultural change* 48.2 (2000): 335-348.

243. Noguera, Martha and Marc Siscart. Language as a barrier to international trade? An empirical investigation. Research report. New York: Columbia University, 2003.

244. Molnar, Alejandro. "Language Barriers to Foreign Trade: Evidence from Translation Costs." (2013).

245. Kwan Choi, "Trade and the adoption of a universal language". *International Review of Economics and Finance*, 2002, 11 : 265-275.

246. Офіційна сторінка міжнародний навчальний центр з вивчення англійської мови. Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ef.edu/epi/>.

247. Мэй Чжаожун. О китайско–украинских отношениях / Мэй Чжаожун. – К. : Знання, 1999. – С. 2–6.

248. Литвин І. Українсько-китайське співробітництво: від стагнації до прориву [Текст] / І. Литвин // *Зовнішні справи*. – Київ, 2010. – № 11-12. – С. 32-36.

249. Сосюкіна О.О. Розвиток відносин України та Китаю в гуманітарній сфері: друга половина ХХ ст. / О. О. Сосюкіна // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Історія. – 2012. – Т. 207, Вип. 195. – С. 25-29.

250. Гончарук А. Україна – Китай: нереалізовані можливості та невтрачені перспективи / А. Гончарук // Політика і час. – 1999. – № 2. – С. 46–52.

251. Двігун А.О. Міграційні процеси між Україною і КНР у контексті гарантування економічної безпеки / А.О. Двігун, Л.В. Власенко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: [зб. наук. пр.] / Ін-т регіональних досліджень НАН України; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 3 (101). – С. 414-422.

252. Український державний центр міжнародної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intered.com.ua/actual-statistical-and-analytical-data>.

253. Міністерство освіти КНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moe.edu.cn/>.

254. Державна міграційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua/>.

255. Державна міграційна служба Тайваню [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.immigration.gov.tw/mp.asp?mp=2>.

256. Подольский А.В., Искевич И.С. Отличительные особенности миграционной политики Китая и США. // Вопросы современной науки и практики. Университет им. В.И. Вернадского. – 2012. – № 38. – С. 106-110.

257. Бабець І.Г. Методологія оптимізації інтеррегіонального співробітництва України з ЄС в контексті економічної безпеки / І.Г. Бабець // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип. Методологічні проблеми сучасної політичної економії. – К.: КНЕУ, 2011. – С. 403-409.

258. Величко В.В. Моделі регіонального розвитку Китаю: формування, структура, перспективи / В.В. Величко // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 4. – С. 38-54.

259. Мокій А. Китайська Народна Республіка як стратегічний партнер України у контексті прискорення процесу європейської інтеграції (попереднє обґрунтування концепції) / В. Волошин, О. Гамкало, З. Гудзій, Н. Козій, Ю. Мігущенко, А. Мокій, О. Мокій, Н. Моренова, С. Семів, М. Флейчук, І. Чекан, О. Чорний, Т. Чорний, Л. Яремко // ДП «Схід Сонця». – Львів. – 2006. – 52 с.

260. The world factbook / Central intelligence agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.

261. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ КНР.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.fmprc.gov.cn/rus/>.

262. Киреев А.А. Российско-китайские отношения после украинского 235т.235исна // Теория и практика общественного развития. – 2015. – № 11. – С. 175-177.

263. David Shambaugh. Peking's Foreign Policy Conundrum Since Tiananmen: Peaceful Coexistence vs. Peaceful Evolution», Issues and Studies (November 1992). P. 65-85.

264. Suisheng Zhao. Chinese Nationalism and Its International Orientations. Political Science Quarterly, Vol. 115, No.1 (Spring, 2000). P. 12.

265. Качинський А.Б. Індикатор могутності як інтегральний показник безпеки держави / А.Б. Качинський // Математичне моделювання в економіці. – 2015. – №2. – С. 75-91.

266. С.П. Кузнецов и современные концепции мощи государства / С.П. Кузнецов // Электронное научное издание «Устойчивое инновационное развитие: проектирование и управление». – том 10 № 2 (23), 2014, 235т.. 4.

267. Балахонцев Н. Зарубежные методы оценки потенциала стран / Н. Балахонцев, А. Кондратьев // Зарубежное военное обозрение. – 2010. – № 11. – С. 101–104.

268. Chin-Lung Chang. A measure of national power [Електронне джерело]. – Режим доступу: www.analytickecentrum.cz/upload/soubor/original-measure-power.pdf.

269. Таран М.А. «Піднесення» Китаю: творення гармонії чи породження конфлікту? / М.А. Таран // Східний світ. – 2015. – № 2. – С. 131-139.

270. Стокгольмський інститут вивчення світових проблем (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sipri.org/>.

271. Данильченко А. Внешнеэкономическая стратегия государства в условиях глобализации мировой экономики: опыт Китайской Народной Республики / А. Данильченко, Д. Калинин, Ху Цзунь Жун // Журнал международного права и международных отношений. – 2008. – № 4. – С. 92-97.

272. Ван Сюе Цзюнь Формування експортоорієнтованої моделі розвитку економіки: досвід Китаю / Ван Сюе Цзюнь // Економіка і прогнозування. – 2001. – № 3. – С. 97-110.

273. Дин Жуджунь, Ковалев М. М., Новик В. В. Феномен экономического развития Китая: Научное издание. Мн.: Издательский центр БГУ, 2008. – 446 с.

274. Чень Цзюнь Система економічної безпеки (екосистейт): сутність, структура [електронний ресурс] / Цзюнь Чень // Ефективна економіка. – 2014. – №11. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3555>.

275. Шайда О.Є. Сучасні українсько-китайські зовнішньоторговельні відносини / О. Є. Шайда, М. Р. Матула // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: зб. наук.-техн. пр. – Львов, 2011. – Вип. 21.7. – С. 216-220.

276. Олійник О. Зовнішньоекономічна політика Китаю в умовах глобалізації світової економіки: уроки для України / О. Олійник // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 6. – С. 40-47.

277. Король В. Регіональна економічна інтеграція у Великій Східній Азії: детермінанти та бар'єри / В. Король, О. Небильцова // Міжнародна економічна політика. – 2015. – № 1. – С. 100-122.

278. Кононенко М. Г. Реалізація зовнішньополітичної стратегії КНР в регіоні Перської затоки / М. Г. Кононенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2015. – Вип. 124(1). – С. 26-36.

279. Петиненко И. А. Особенности внешнеторговой политики Китая в условиях глобализации: ценовой аспект / И. А. Петиненко // Вестн. Том. гос. ун-та. Экономика. – 2012. – №1 (17).

280. Ван Гэпин Социально-экономическое развитие Китая [Электронный ресурс]: Автореф. дис. канд. социол. наук / Ван Гэпин // – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/sotsialno-ekonomicheskoe-razvitiie-kitaya>.

281. Дейч Т.Л. Китайские компании на африканских сырьевых рынках // Институт Африки РАН [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.inafran.ru/node/57>.

282. Cheung, Gordon C. K.; Gomez, Edmund Terence (Spring 2012). "Hong Kong's Diaspora, Networks, and Family Business in the United Kingdom: A History of the Chinese "Food Chain" and the Case of W. Wing Yip Group". *China Review*. Chinese University Press. 12 (1).

283. Ren, Bing , Kevin Au and Na Shen , "The bamboo network in China" , in *Handbook of East Asian Entrepreneurship* ed. Fu-Lai Tony Yu and Ho-Don Yan . (Abingdon: Routledge, 21.10.2014), accessed 14.01.2017 , Routledge Handbooks Online.

284. Звіт Секретаріату СОТ про торговельний режим Китаю від 7.10.2014 р. № WT/TPR/S/300/Rev.1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wto.org.

285. Hemphill, Thomas A. "China's National Champions: The Evolution of a National Industrial Policy ; or a New Era of Economic Protectionism?" *Thunderbird International Business Review* 55.2 (2013).

286. Deutscher, Guy. *Through the Language Glass: Why the World Looks Different in Other Languages*. New York: Metropolitan Books/Henry Holt and Co, 2010.

287. Gerald Chan. *Chinese Perspectives on International Relations: A Framework for Analysis*. New York: St. Martin's Press, 1991. xvii, 193 pp.

288. Zhu Y., Nel P., Bhat R. A cross cultural study of communication strategies for building business relationships. *International Journal of Cross Cultural Management*, 2006, 6:3, p. 319–341.

289. Bourdieu P. *Language and symbolic power*. Boston : Harvard University Press, 1991.

290. Демченко В.В. Особливості формування транскордонних кластерів / В.В. Демченко // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 179-186.

291. Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – №42. Тези доповідей за матеріалами дев'ятої науково-практичної міжнародної конференції «Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України» (5-7 червня 2013 р. м. Харків).

292. Дані Міжнародного ділового журналу Image.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://image.ua/investments/transportno-komunikatsijni-korydory/>.

293. Урбанский И. Перспективы развития транспортной инфраструктуры и логистики в Украине [Электронный ресурс] / И. Урбанский // Порты Украины. – 2008. – №6(78). – С. 12-15. – Режим доступа : <http://portsukraine.com/node/301>.

294. Ли Гуаньцюнь. Стратегия «нити жемчуга» в контексте морской политики КНР // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 25, Междунар. отношения и мировая политика. – 2011. – № 4. – С. 162-174.

295. Головне управління статистики у Запорізькій області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>.

296. Информационный портал: Украина сегодня: каталог ведущих предприятий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.com.ua/>.

297. Інформаційно-аналітичний портал «Коментарі.ua». «Китайці “закопають” \$80 млн. в запорізький марганець». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.money.comments.ua/2011/12/05/166033/kitaytsi-zakopayut-80-mln-v.html>.

298. Газета «Жэньминь жибао» он-лайн. «В Китае утвержден проект по осуществлению новой индустриализации в Шэньянском экономическом районе». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.people.com.cn>.

299. Урядовий портал. «Провінція Ляонін КНР і Запорізька область підпишуть угоду про співробітництво». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244291549.

300. Посацький Б.С. Поняття сучасності великого міста (на прикладі Львова) // Збірник наукових праць. Випуск 8 «Досвід та перспективи розвитку

міст України. Проблеми планування великих міст». – Київ: Діпромісто, 2005. – С. 30 – 42.

301. Новосельцева А.С. Ключевые функции мегаполисов в глобальной экономике: системность исследования // Вестник ВолГУ. Серия 9: Исследования молодых ученых. 2011. №9. С.71-77.

302. UN-НАВИТАТ, State of the World's Cities 2012/2013 , Prosperity of Cities, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unhabitat.org/>.

303. Власенко Л.В. Межрегиональное сотрудничество Запорожского региона с Китаем: проблемы и перспективы / Л.В. Власенко // Актуальные проблемы и направления социально-экономического развития Республики Беларусь: материалы III Междунар. науч. конф. молодых ученых (Минск, 24 мая 2013 г.) / редкол.: А.В. Червяков [и др.]. – Минск: НИЭИ М-ва экономики Респ. Беларусь, 2013. – 270 с.

304. Власенко Л.В. Деякі аспекти досвіду КНР в контексті завдань реформи адміністративно-територіального устрою України / Л.В. Власенко // Фінансова безпека та перспективи розвитку соціально-економічних систем : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 квітня 2016 р.). У 2-х частинах. – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2016. – Ч.1. – 112 с. – с. 21-24

305. Taleb, Nassim Nicholas. Antifragile: Things That Gain from Disorder. New York: Random House, 2012.

306. Zhongping Feng and Jing Huang, “China’s Strategic Partnership Diplomacy: Engaging with a Changing World” European Strategic Partnerships Observatory, working paper no. 8 (2014), 9.

307. Торгово-промислова палата України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucci.org.ua/>

308. Su Hao. “Harmonious World: The Conceived International Order in Framework of China’s Foreign Affairs.” in Masafumi Iida(ed).China’s Shift: Global Strategy of the Rising Power. NIDS Joint Research Series No. 3 (2009).p.40.

309. Міжнародним центром перспективних досліджень / Проект «Один пояс – один шлях»: можливості для України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/china_project_s.pdf.

310. Звіт ООН про розвиток міст у 2016 р., The World's cities in 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_worlds_cities_in_2016_data_booklet.pdf.

311. Урядовий портал. «Китайська торгова асоціація може стати "єдиним вікном" для українського бізнесу на китайських ринках». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244291549.

312. Економічний альянс шовкового шляху. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.srecoal.com/>.

313. Міжнародна торгова палата Шовкового шляху. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.srcic.com/news/detail/43/>.

314. China Cultural Industry Association. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chncia.org>.

315. Tang West Market International Group. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tangwestmarket.com/projects/five-silk-road-projects/>.

316. Східний вектор стратегічного партнерства України в умовах глобального світу. Аналітична доповідь // За ред. В. О. Кіктенко. – К.: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2013. – 184 с.

317. Міністерство оборони КНР / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eng.mod.gov.cn>.

318. Янь Шэньи. Дандай Чжунго вайцзяо. – Шанхай. Фудань дасюэ чубаньшэ. 2009. С. 45-46.

319. Мокрецький А. Ч. Китайско-украинские отношения в свете концепции «стратегического равновесия» Украины / А. Ч. Мокрецький // Китай в мировой и региональной политике. История и современность. Вып. XVIII / составитель, отв. редактор Е. И. Сафронова. – М.: ИДВ РАН, 2013. – С. 232-253.

320. Картографічна та Географічна Інформаційна Спілка / Cartographic and Geographic Information Society [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cartogis.org>.

321. Національне бюро статистики Китаю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stats.gov.cn/english/>.

322. World Port Source [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldportsource.com/countries.php>.

323. Мозиас П. Морское хозяйство Китая и перспективы сотрудничества с Россией. – В кн.: Общество и государство в Китае. 42-я научная конференция. М.: Восточная литература, 2012.

324. Кузык Б.Н. Китай – Россия – 2050: стратегии соразвития / Кузык Б.Н., Титаренко М.Л. – М.: Ин-т экон. стратегий, 2006. - 654 с.

325. Міністрство громадянської адміністрації КНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://xzqh.mca.gov.cn/map>.

326. Чжан Чжифен. Открытые регионы Китая (Экономический обзор) // Вестник ТГУ. 2004.

327. Статистичне бюро торговельної групи World Shipping Council <http://www.worldshipping.org/about-the-industry/global-trade/trade-statistics>.

328. Генеральне консульство КНР в м. Одеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://odessa.chineseconsulate.org/rus/>.

329. Інститут Конфуція при Південноукраїнському національному педагогічному університеті. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://confucius-pdpu.com.ua/>.

330. Інформаційний портал РБК-Україна: «Україна домовилася з Китаєм про закупівлю штурмовиків для ПСУ, які збиратимуть в Одесі». [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-dogovorilas-kitaem-zakupke-shturmovikov-1447701345.html>.

331. Одеська обласна рада. Офіційний веб-портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://oblrada.odessa.gov.ua/>.

332. Міжурядова комісія ТРАСЕКА. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trasesca-org.org/en/home/>.
333. Касюк Л. А. Політика США на постсоветському просторі в центральназіатському регіоні // Вестник МГЛУ. 2010. – №581. – С.89-106.
334. Габдуллин Эльдар Центральная Азия: геополитика, безопасность, сценарии развития // Центральная Азия и Кавказ. 2011. – №1. – С.26-41.
335. Порти України / Стоит ли ждать грузов через маршрут ТРАСЕКА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ports.com.ua/opinions/stoit-li-zhdat-gruzov-cherez-traseka>.
336. Міністерство оборони України / Озброєння та техніка. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/ministry/ozbroennya-ta-tekhnika/>.
337. Некомерційна аналітична організація Chinese Defence Today. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sinodefence.com/>.
338. Кримський інформаційний портал Seabreeze / Проект 958. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://seabreeze.org.ua/tag/proekt-958/>.
339. Власенко Л. В., Мокій А. І., Полякова Ю. В. Напрями активізації інноваційної діяльності підприємств Приморських регіонів України / А. І. Мокій, Ю. В. Полякова, Л. В. Власенко // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – Електронне наукове фахове видання. – 2017. – Вип. № 6. – С. 75-83.
340. Власенко Л. В. Позичування України у системі зовнішньоекономічних міждержавних стосунків КНР / Л. В. Власенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні відносини та світове господарство. – Вип. № 11. – 2017. – С. 15-20.
341. Власенко Л. В. Співробітництво Причорноморського економічного району з КНР в контексті інфраструктурного мегарегіонального проекту «Новий шовковий шлях» / Л. В. Власенко // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип. № 13-2. – С. 6-11.

342. Власенко Л. В. Домінантні тенденції розвитку українсько-китайської торгівлі / Л. В. Власенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – Вип. № 22. Ч.1. – 2017. – С.20-24.

343. Власенко Л. В. Конкуренція на зовнішніх ринках як фактор розвитку двосторонніх торговельних відносин між Україною та КНР / Л. В. Власенко // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – Вип. № 1(07). Ч.1. – С. 11-16.

344. Власенко Л. В. Лінгвістична відстань та мовний аспект у двосторонній торгівлі України та КНР / Л. В. Власенко // Проблеми системного підходу в економіці. – Збірник наукових праць: Вип. № 1(57). – Київ: НАУ, 2017. – С. 21-26.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Еволюція терміну «економічна безпека держави» та його теоретичних положень

Етап розвитку	Теоретичні уявлення про сутність економічної безпеки держави	Парадигма безпеки	Системні практичні заходи та характеристики економічної безпеки держави
1	2	3	4
I. Античність, III тис. до н.е. - 476 р. н.е.	Безпека трактується як фізична захищеність певної особистості чи території	Практична, метафізична	Заходи, пов'язані з безпекою економічної діяльності обмежена прагненням упорядкувати існуючі господарські відносини, законодавче закріплення захисту стихійно сформованої системи соціально-економічної нерівності в межах існуючого рабовласницького або феодального ладу. Національна або економічна безпека не розглядаються як окремі категорії
II. Середньовіччя, 476-1492 рр.	Безпека – це суб'єктивний духовний стан людини	Філософська, схоластична	
III. Ранній новий час, 1492-1789 рр.	Безпека – це невід'ємне, природне право людини, яке охороняється державною владою	Правова, заснована на концепції природного права	Концепція економічної безпеки не відокремлюється від поняття «безпека», яке трактується як не лише стан відсутності або нейтралізації загроз, але й створення умов та соціальних інститутів для її забезпечення
IV. Новий час, 1789-1914 рр.	Остаточне формування окремої категорії «державна безпека», яка трактується як захищеність держави, державного ладу та цивільного спокою	Правова, філософськи – загальнонаукова	Практичні заходи щодо захисту державної безпеки включають діяльність у політичній, військовій та економічній сферах. При цьому, економіка розглядається, насамперед як елемент зовнішньополітичного тиску або отримання конкурентної переваги для забезпечення колоніальної експансії

Продовження додатку А.1

1	2	3	4
V. Новітній час, 1914-1990 рр.	Національна безпека – це захищеність національних інтересів, у тому числі економічних. Вперше виникає термін «економічна безпека» як складова національної безпеки, визнається його важливість для усунення кризових явищ в економіці	Системна, соціально-політична	Національна безпека інституційно об'єднує всі види безпеки і є операційним як у міжнародних, так і у внутрішніх сферах життя держави. Проте, через глобальні конфлікти між наддержавами основними практичними завданнями забезпечення економічної безпеки стає пошук оптимального співвідношення між військовими витратами та економічною ефективністю, протидія кризовим явищам
VI. Теперішній час, з 1990 р.	Економічна безпека сприймається як стан інформованості про можливі загрози та виклики економічній діяльності держави	Системна, економічна	Остаточно руйнується національна замкненість та починає розмиватися поняття «національна безпека». Кризові явища набувають глобального характеру, головним завданням економічної безпеки держави стає попередження негативних деформацій в світовій економіці

Складено за: [9; 20; 22-24; 26; 28; 30; 31-32; 35; 37; 39; 42; 47; 56].

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Класифікація високотехнологічних секторів промисловості України за
УКТЗЕД (відповідно до Стандартного міжнародного торгового
класифікатора, СМТК)**

№	Базові групи товарів	Коди товарів згідно з УКТЗЕД	Окремі товари та компоненти
1	2	3	4
I.	Повітряні літальні апарати та космічні кораблі	Окремі товари груп 84, 88, 90	Літальні апарати (вертольоти, літаки); космічні літальні апарати (у тому числі супутники) та їх ракетносії і суборбітальні апарати; частини літальних апаратів, двигуни турбореактивні, турбогвинтові; компаси; навігаційні інструменти та апаратура тощо
II.	Комп'ютерна та офісна техніка	Окремі товари груп 84, 90	Пристрої для обробки текстів, друкарські машинки, апаратура фотокопіювальна, апаратура фотокопіювальна електростатична, комп'ютери, машини обчислювальні, запам'ятовувальні пристрої та частини до них тощо
III.	Електроніка та техніка зв'язку	Окремі товари групи 85	Апаратура для відеозапису або відтворення відеозаписів, телекомунікаційне обладнання, передавачі для радіотелефонного, радіотелеграфного, телевізійного зв'язку, кабелі волоконно-оптичні, діоди, транзистори та аналогічні напівпровідникові пристрої, схеми інтегровані електронні та електронні мікромодулі тощо
IV.	Фармацевтичні вироби	Окремі товари груп 29, 30	Антибіотики, гормони природні або отримані в результаті синтезу; їх похідні, що використовуються головним чином як гормони; інші стероїди, що використовуються головним чином як гормони, глікозиди, природні або отримані шляхом синтезу; вакцини, лікарські засоби, що містять пеніциліни або їх похідні, які мають структуру пеніцилінової кислоти, лікарські засоби, що містять інші антибіотики для терапевтичного або профілактичного застосування тощо

Продовження додатку Б.1

1	2	3	4
V.	Наукові прилади	Окремі товари групи 90	Апарати електродіагностики та радіологічні апарати, пристрої на рідких кристалах; прилади геодезичні, топографічні, океанографічні, гідрологічні, метеорологічні; прилади та апаратура для вимірювання або контролю витрат, рівня тиску чи інших змінних характеристик рідин або газів; прилади та апаратура для фізичних або хімічних аналізів
VI.	Електричні машини і устаткування та їх частини	Окремі товари групи 85	Конденсатори електричні постійні, змінні або підстроювальні; електричне освітлювальне або сигналізаційне обладнання, склоочишувачі, антиобмерзлювачі та протизапінювачі, які використовуються в автомобілях; прилади звукової сигналізації, прискорювачі частинок тощо
VII.	Хімічна продукція	Окремі товари груп 28, 32, 38	Радіоактивні елементи та радіоактивні ізотопи та їх сполуки; ізотопи, їх органічні або неорганічні сполуки; органічні синтетичні барвники; інсектициди, родентициди, інші засоби, що запобігають проростанню паростків, регулятори росту рослин, дезинфікуючі речовини тощо
VIII.	Неелектрична техніка	Окремі товари груп 54, 84, 85	Турбіни газові, реактори ядерні; обладнання та пристрої для розділення ізотопів та їх частин; верстати для обробки різних матеріалів за допомогою лазерного або іншого світлового чи фотонного пучка, ультразвукових, електророзрядних, електрохімічних, електронно-променевих, іонно-променевих або плазмодугових процесів; верстати токарні горизонтальні з числовим програмним управлінням; верстати для свердління з числовим програмним управлінням тощо
XIX.	Озброєння	Окремі товари груп 87, 93	Броньовані транспортні засоби, бомби, торпеди, міни, ракети; невоєнне озброєння; частини бомб, торпед, мін, ракет та невоєнного озброєння тощо

Складено за: [99; 106].

**Базова типологізація товарів згідно з Класифікатором товарів за
укрупненими економічними угрупованнями, КУЕУ та Системою
національних рахунків, СНР**

Базові класи товарів згідно з СНР	Код товару згідно з КУЕУ	Назва категорії або товару згідно з КУЕУ
Засоби виробництва	41	Капітальне устаткування (крім транспортного обладнання)
	521	Транспортне обладнання (промислове)
Проміжні товари	111	Харчові товари та напої, сировинні, головним чином для промисловості
	121	Харчові товари та напої, оброблені, головним чином для промисловості
	21	Початкові продукти для промисловості, не включені в інші категорії, сировинні
	22	Початкові продукти для промисловості, не включені в інші категорії, оброблені
	31	Паливо та мастильні матеріали, сировинні
	322	Паливо та мастильні матеріали, оброблені, інші (крім бензину)
	42	Деталі та прилади для капітального майна (крім транспортного обладнання)
	53	Деталі та прилади для транспортного обладнання
Споживчі товари	112	Харчові продукти та напої, сировинні, головним чином для особистого споживання
	122	Харчові продукти та напої, оброблені, головним чином для особистого споживання
	522	Транспортне обладнання та деталі і прилади для нього, інші, непромислові
	61	Споживчі товари, що не були включені до інших категорій, довгострокового використання
	62	Споживчі товари, що не були включені до інших категорій, частково довгострокового використання
	63	Споживчі товари, що не були включені до інших категорій, короткочасного використання

Складено за: [100].

**Класифікація галузей промисловості
за критерієм технологічної місткості за методикою Організація економічного
співробітництва та розвитку, ОЕСР**

Рівень технологічної місткості	Частка витрат галузі на НДДКР у випуску, %	Галузь промисловості	Код за МСПК.2
Високий	Понад 5.0	Авіаційно-космічна, фармацевтична, електронна, виробництво обчислювальних машин і обладнання, офісної техніки	3522 + 3825 + 3832 + 3845
Вище середнього	3.0 – 4.9	Автомобільна, хімічна, виробництво медичних, точних та оптичних приладів, електричних і неелектричних машин, інших транспортних засобі	351 + 352 + 3522 + (382–3825) + (383–3832) + 3842 + 3843 + 3844 + 3849 + 385
Нижче середнього	1.0 – 2.9	Паливна, суднобудування, виробництво гумових і пластмасових виробів, чорних і кольорових металів, металевих виробів, мінеральних продуктів	351 + 354 + 355 + 356 + 36 + 371 + 372 + 381 + 3841 + 39
Низький	Менше 0.9	Целюлозно-паперова, легка, харчова, деревообробна, меблева	(31–34)

Складено за: [107; 108].

Ідентифікація високотехнологічних товарів за методикою Організація економічного співробітництва та розвитку, ОЕСР

№	Група товарів	Код за СМТК.4
1.	Авіаційно-космічна техніка	(714–714.89–14.99) + 792.1 + 792.2 + 792.3 + 792.4 + 792.5 + 792.91 + 792.93 + 874.11
2.	Комп'ютерна та офісна техніка	751.94 + 751.95 + 752 + 759.97
3.	Електроніка та телекомунікації	763.31 + 763.8 + (764-764.93-764.99) + 772.2 + 772.61 + 773.18 + 776.25 + 776.27 + 776.3 + 776.4 + 776.8 + 898.44 + 898.46
4.	Фармацевтичні продукти	541.3 + 541.5 + 541.6 + 542.1 + 542.2
5.	Наукові прилади	774 + 871 + 872.11 + (874–874.11–874.2) + 881.11 + 881.21 + 884.11 + 884.19+ (899.6–899.65–899.69)
6.	Озброєння	891
7.	Хімічні продукти	522.22 + 522.23 + 522.29 + 522.69 + 525 + 531 + 574.33 + 591
8.	Електричні машини та устаткування	(778.6–778.61–778.66–778.69) + 778.7 + 778.84
9.	Неелектрична техніка	714.89 + 714.99 + 718.7 + 728.47 + 731.1 + 731.31 + 731.35 + 731.42 + 731.44 + 731.51 + 731.53 + 731.61 + 731.63 + 731.65 + 733.12 + 733.14 + 733.16 + 735.9 + 737.33 + 737.35

Складено за: [109].

Додаток В

Таблиця В.1

Динаміка зміни нормалізованого торговельного балансу України з найбільшими торговельними партнерами у АТР, 2002-2015 рр.

№	Партнер/рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*
1.	КНР	0,43	0,44	0,32	0,05	-0,44	-0,62	-0,77	-0,82	-0,31	-0,56	-0,48	-0,63	-0,49	-0,34	-0,22
2.	В'єтнам	0,59	0,81	0,8	0,73	0,56	0,24	-0,11	-0,01	0,36	0,08	-0,31	-0,44	-0,32	-0,39	-0,49
3.	Індонезія	0,52	0,37	0,56	0,56	0,27	0,19	0,06	0,04	0,08	-0,07	0,01	0,07	-0,17	-0,24	0,05
4.	Республіка Корея	0,12	0,19	-0,11	0,05	-0,52	-0,83	-0,8	-0,53	0	-0,22	-0,45	-0,53	-0,34	0,03	0,21
5.	Малайзія	-0,38	0,37	0,07	-0,5	-0,72	-0,74	-0,55	-0,93	-0,59	-0,28	-0,21	-0,31	-0,04	-0,19	0,09
6.	Російська Федерація	-0,23	-0,33	-0,33	-0,33	-0,26	-0,23	-0,14	-0,1	-0,22	-0,25	-0,19	-0,22	-0,21	-0,13	-0,22
7.	США	0,12	0,04	0,18	0,46	0,15	0,15	-0,14	-0,18	-0,67	-0,37	-0,4	-0,48	-0,51	-0,49	-0,51
8.	Таїланд	0,86	0,9	0,64	0,8	0,42	-0,11	-0,04	0,07	0,44	0,45	0,16	0,03	0,11	-0,07	0,47
9.	Тайвань	0,68	0,8	0,52	0,52	0,16	0,02	-0,05	-0,77	-0,37	-0,28	-0,25	-0,52	-0,37	-0,4	-0,55
10.	Японія	-0,42	-0,38	-0,62	-0,62	-0,74	-0,79	-0,88	-0,92	-0,65	-0,77	-0,74	-0,58	-0,36	-0,49	-0,24
11.	Країни АТЕС (21 країна)	-0,09	-0,12	-0,17	-0,15	-0,22	-0,25	-0,23	-0,25	-0,22	-0,28	-0,24	-0,31	-0,28	-0,21	-0,22
12.	Інші країни АТР (32 країни)	0,37	0,54	0,3	0,57	0,07	0,33	0,11	0,01	-0,3	-0,46	-0,1	-0,35	-0,47	-0,51	-0,53
13.	Усі країни АТР (53 країни)	-0,09	-0,11	-0,16	-0,14	-0,22	-0,24	-0,23	-0,25	-0,22	-0,28	-0,24	-0,32	-0,28	-0,21	-0,22

* – 2014-2015 р. без урахування даних з АР Крим та м. Севастополь.

Розраховано за: [150; 178].

Додаток Д

Таблиця Д.1

**Товарна структура експорту та імпорту з України до КНР за розділами I-
XXI УКТЗЕД, 2015 р., %**

№	Розділ відповідно до УКТЗЕД	Назва розділу згідно з УКТЗЕД	Експорт до КНР, млн дол. США	Частка від експорту до КНР (%)	Імпорт з КНР, млн дол. США	Частка від імпорту з КНР (%)
1.	I	Живі тварини; продукти тваринного походження	1,67	0,07	9,61	0,25
2.	II	Продукти рослинного походження	694,95	28,97	33,43	0,89
3.	III	Жири та олії...	533,21	22,23	0,27	0,01
4.	IV	Готові харчові продукти...	9,72	0,41	45,14	1,2
5.	V	Мінеральні продукти	965,08	40,23	91,4	2,42
6.	VI	Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей...	1,24	0,05	361,94	9,6
7.	VII	Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них...	2,45	0,1	323,16	8,57
8.	VIII	Шкура та шкіра необроблені, шкіра...	0,28	0,01	39,33	1,04
9.	IX	Деревина і вироби з деревини; деревне вугілля ...	49,03	2,04	10,17	0,27
10.	X	Маса з деревини...	2,2	0,09	41,43	1,1
11.	XI	Текстиль та вироби з текстилю	1,16	0,05	329,77	8,74
12.	XII	Взуття, головні убори, парасольки від дощу...	0	0	153,13	4,06
13.	XIII	Вироби з каменю, гіпсу, цементу, азбесту...	0,77	0,03	136,22	3,61
13.	XIV	Перли натуральні або культивовані...	0	0	5,24	0,14
14.	XV	Недорогоцінні метали та вироби з них	26,61	1,11	353,85	9,38
15.	XVI	Механічне обладнання; машини та механізми...	88,27	3,68	1451,81	38,5
16.	XVII	Транспортні засоби, устаткування та пристрої...	10,23	0,43	93,04	2,47
17.	XVIII	Прилади та апарати оптичні...	4,79	0,2	71,18	1,89
18.	XIX	Зброя, боєприпаси; їх частини та приладдя	0	0	0	0
19.	XX	Різні товари і вироби	0,14	0,01	216,19	5,73
20.	XXI	Вироби мистецтва, предмети колекціонування...	7,28	0,3	4,66	0,12
21.	-	Загальний експорт/імпорт України до КНР	2399,08	100	3770,97	100

Складено за: [150; 178].

**Системні характеристики структури товарного експорту до КНР за
найменуваннями товарної номенклатури відповідно до УКТЗЕД, 2015 р.**

№	Код згідно до ТНЗЕД	Назва товарів згідно з УКТЗЕД	Обсяг експорту товарів до КНР, млн дол. США	Частка товару в загальному експорті до КНР, %	Частка КНР в світовому обсязі експорту товару, %	Частка України в світовому обсязі імпорту товару до КНР, %
1.	2601	Руди та концентрати залізні, включаючи випалений пірит	948,08	39,52	45,32	1,64
2.	1005	Кукурудза	542,6	22,62	18,07	48,98
3.	1512	Олії соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції...	437,99	18,26	14,49	74,25
4.	1003	Ячмінь	134,35	5,6	17,48	4,7
5.	1507	Олія соєва та її фракції, рафіновані...	56,96	2,37	53,3	8,82
6.	8411	Двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші...	41,78	1,74	6,25	0,92
7.	4403	Лісоматеріали необроблені, з видаленою або невидаленою корою...	38,97	1,62	22,59	0,48
8.	1514	Олії свиріпова, ріпакова або гірчична та їх фракції...	34,34	1,43	31,3	5,22
9.	7202	Феросплави	19,31	0,8	2,24	0,41
10.	1101	Борошно пшеничне або із суміші пшениці...	16,98	0,71	24,65	112,01
11.	8413	Насоси для рідин з витратоміром або без нього...	14,74	0,61	11,12	0,37
12.	8802	Інші апарати літальні (наприклад, вертольоти, літаки); космічні апарати...	9,27	0,39	6,73	0,04
13.	2614	Руди та концентрати титанові	8,65	0,36	12,03	3,16
14.	4407	Лісоматеріали розпиляні або розколоті уздовж...	7,88	0,33	2,18	0,11
15.	8481	Крани, клапани, вентиля та аналогічна арматура для трубопроводів...	7,63	0,32	11,46	0,11
16.	2615	Руди та концентрати ніобієві, танталові, ванадієві або цирконієві	7,44	0,31	27,87	0,83
17.	9999	Товари, не зазначені в інших категоріях	7,28	0,3	6,52	0,01
18.	8544	Проводи ізольовані (включаючи емальовані чи анодовані)...	5,49	0,23	0,53	0,1
19.	8541	Діоди, транзистори та аналогічні напівпровідникові прилади...	4,58	0,19	47,25	0,01
20.	8543	Машини та апаратура електричні, що мають індивідуальні функції...	4,23	0,18	9,96	0,09
21.	–	Інші товари	50,5	2,11	0,2	0,004
22.	–	Загальний обсяг експорту України до КНР	2399,08	100	6,29	0,14

Розраховано за: [150; 178].

**Системні характеристики структури імпорту з КНР за найменуваннями
товарної номенклатури відповідно до УКТЗЕД, 2015 р.**

№	Код згідно до ТНЗЕД	Назва товарів згідно з УКТЗЕД	Обсяг імпорту товарів з КНР, млн дол. США	Частка товару в загальному імпорті з КНР, %	Частка КНР в світовому обсязі імпорту товару, %	Частка України в світовому обсязі експорту товару з КНР, %
1.	8517	Телефонні апарати, включаючи апарати телефонні для сотових мереж...	373,35	9,9	58,88	0,18
2.	8471	Машини автоматичного оброблення інформації...	210,27	5,58	69,07	0,15
3.	7210	Прокат плоский з вуглецевої сталі...	100,81	2,67	35,82	0,93
4.	3907	Поліацетали, інші прості поліефіри (поліетери) та епоксидні смоли...	84,58	2,24	13,03	2,39
5.	6402	Інше взуття на підшві та з верхом з гуми або пластмаси.	83,13	2,2	82,99	0,53
6.	8516	Електричні водонагрівачі акумулювальні або безінерційні...	80,56	2,14	20,54	5,23
7.	9503	Триколісні велосипеди, самокати...	73,04	1,94	93,17	0,3
8.	3808	Інсектициди, родентициди, фунгіциди, гербіциди, засоби...	62,05	1,65	45,3	0,33
9.	8708	Частини та пристрої моторних транспортних засобів...	55,54	1,47	24,83	1,26
11.	6815	Вироби з каменю або інших мінеральних речовин...	51,96	1,38	20,67	0,38
12.	4202	Саквояжі, чемодани, дорожні дамські сумки-чемоданчики, кейси для ділових паперів...	51,05	1,35	31,74	0,18
13.	5407	Тканини з синтетичних комплексних ниток, включаючи тканини...	50,33	1,33	50,38	0,44
14.	8528	Монітори та проектори, до складу яких не входить приймальна телевізійна апаратура...	43,42	1,15	17,2	0,78
15.	6403	Взуття на підшві з гуми...	42,78	1,13	73,19	7,88
16.	4011	Шини та покриття пневматичні гумові нові.	41,11	1,09	42,83	0,15
17.	8467	Інструменти ручні пневматичні, гідравлічні...	36,68	0,97	69,62	0,1
18.	9405	Лампи та освітлювальне обладнання...	35,19	0,93	17,7	0,12
19.	3920	Інші плити, листи, плівки, стрічки та пластини з пластмаси...	34,88	0,92	59,97	0,41
20.	8701	Трактори (за винятком тракторів товарної позиції 8709).	34,39	0,91	70,82	0,12
21.	6404	Взуття на підшві з гуми, пластмаси, натуральної або композиційної шкіри та з верхом з текстильних матеріалів.	32,05	0,85	13,81	0,23
22.	–	Інші товари	2193,78	58,15	6,64	0,133
23.	–	Загальний обсяг імпорту з КНР до України	3232,63	100	10,05	0,17

Розраховано за: [150; 178].

Додаток Е

Таблиця Е.1

**Системні характеристики структури зовнішньої торгівлі товарами
України та КНР, згідно КУЕУ, 2015 р., млн дол. США**

№	Код згідно КУЕУ	Код та назва категорії або товару	Обсяг и експорту до КНР, млн дол. США	Частка товару від загального експорту до КНР, %	Обсяги імпорту з КНР, млн дол. США	Частка товару від загального імпорту з КНР, %	Баланс торгівлі, млн дол. США
1.	1	Засоби виробництва:	37,77	1,57	982,22	26,11	-944,45
2.	41	Капітальне устаткування (крім транспортного обладнання)	28,5	1,19	977,75	25,99	-949,25
3.	521	Транспортне обладнання (промислове)	9,27	0,39	4,47	0,12	4,8
4.	2	Проміжні товари:	2338,2	97,46	1808,28	48,07	529,95
5.	111	Харчові товари та напої, сировинні, головним чином для промисловості	134,85	5,62	2,6	0,07	132,25
6.	121	Харчові товари та напої, оброблені, головним чином для промисловості	545,08	22,72	4,21	0,11	540,87
7.	21	Початкові продукти для промисловості, не включені в інші категорії, сировинні	1546,6	64,47	32,89	0,87	1513,73
8.	22	Початкові продукти для промисловості, не включені в інші категорії, оброблені	51,67	2,15	1226,07	32,59	-1174,4
9.	31	Паливо та мастильні матеріали, сировинні	0,02	0	0	0	0,02
10.	322	Паливо та мастильні матеріали, оброблені, інші (крім бензину)	0	0	81,06	2,15	-81,06
11.	42	Деталі та прилади для капітального майна (крім транспортного обладнання)	17,26	0,72	334,58	8,89	-317,32
12.	53	Деталі та прилади для транспортного обладнання	42,73	1,78	126,87	3,37	-84,14

Продовження додатку Е.1

13.	3	Споживчі товари:	15,79	0,66	966,75	25,7	-950,96
14.	112	Харчові продукти та напої, сировинні, головним чином для особистого споживання	0,81	0,03	19,78	0,53	-18,97
15.	122	Харчові продукти та напої, оброблені, головним чином для особистого споживання	12,09	0,5	20,98	0,56	-8,89
16.	522	Транспортне обладнання та деталі і прилади для нього, інші, непромислові	0,05	0	15,24	0,41	-15,19
17.	61	Споживчі товари, що не були включені до інших категорій, довгострокового використання	0,24	0,01	195,2	5,19	-194,96
18.	62	Споживчі товари, що не були включені до інших категорій, частково довгострокового використання	0,27	0,01	523,3	13,91	-523,03
19.	63	Споживчі товари, що не були включені до інших категорій, короткочастного використання	2,33	0,1	192,25	5,11	-189,92
20.	7	Інші товари	7,28	0,3	4,66	0,12	2,62
21.	–	Загальні обсяги зовнішньої торгівлі	2399,07	100	3761,9 2	100	- 1362,85

Складено автором за: [190].

**Товарна структура обсягів імпорту окремих товарів з КНР до України,
2001-2015 рр., сформований згідно з КУЕУ та ГС, млн дол. США**

№	Назва товару:	Код ГС	Код КУЕУ	Млн дол. США
1.	Телефонні апарати, включаючи апарати телефонні для сотових мереж зв'язку та інших бездротових мереж зв'язку;	8517	62	2115,23
2.	Інше взуття на підошві та з верхом з гуми...	6402	62	1984,35
3.	Триколісні велосипеди, самокати, педальні автомобілі та аналогічні іграшки на колесах;	9503	62	953,96
4.	Взуття на підошві з гуми, пластмаси, натуральної чи композиційної шкіри та з верхом з натуральної шкіри;	6403	62	811,18
5.	Саквояжі, чемодани, дорожні дамські сумки-чемоданчики, кейси для ділових паперів, портфелі, шкільні ранці...	4202	62	612,99
6.	Інсектициди, родентициди, фунгіциди, гербіциди, засоби...	3808	63	581,56
7.	Машини пральні, побутові або для пралень, включаючи машини з віджимним пристроєм;	8450	61	518,64
8.	Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби...	8703	522	452,69
9.	Костюми, комплекти, жакети, сукні, спідниці, спідниці-штани, штани...	6204	62	383,56
10.	Светри, пуловери, джемperi, кардигани, жилети та подібні вироби, трикотажні;	6110	62	381,19
11.	Установки для кондиціонування повітря, до складу яких входять вентилятори з двигуном...	8415	61	377,52
12.	Взуття на підошві з гуми, пластмаси, натуральної або композиційної шкіри та з верхом з текстильних матеріалів;	6404	62	377,17
13.	Костюми, комплекти, піджаки, штани, комбінезони із шлейками, бриджі та шорти (крім купальних), для чоловіків або хлопців;	6203	62	290,13
14.	Пальта, півпальта, накидки, плащі... крім виробів товарної позиції 6204;	6202	62	286,89
15.	Колготки, панчохи, гольфи, шкарпетки і підслідники та інші панчішно-шкарпеткові вироби...	6115	63	277,63
16.	Пальта, півпальта, накидки, плащі, анораки... крім виробів товарної позиції 6203;	6201	62	254,84
17.	Холодильники, морозильники та інше холодильне або морозильне обладнання, електричне або інших типів;	8418	61	220,66
18.	Вироби столові, кухонні або інші побутові вироби та їх частини з чорних металів;	7323	62	213,67

Складено за: [150; 178; 190].

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

**Значення індексу відносної порівняльної переваги (RCA) України та
основних торговельних партнерів АТР, 2015 р.**

№	Розділ відповідно до УКТЗЕД	Коди товарів згідно з УКТЗЕД	Назва країни або регіону											
			Україна	Китай	В'єтнам	Індонезія	Респ. Корея	Малайзія	Росія	США	Таїланд	Тайвань	Японія	АТЕС
1.	I	(01–05)	1,1	0,39	1,24	0,99	0,15	0,32	0,48	0,87	0,71	0,32	0,13	0,72
2.	II	(06–14)	7,59	0,35	1,85	0,89	0,05	0,16	0,74	1,55	1,64	0,09	0,04	0,79
3.	III	(група 15)	16,42	0,06	0,18	23,55	0,03	11,93	1,04	0,4	0,28	0,06	0,04	1
4.	IV	(16–24)	2	0,38	0,56	1,24	0,27	0,93	0,37	0,92	2,54	0,2	0,15	0,64
5.	V	(25–27)	0,64	0,11	0,23	2,01	0,51	1,37	4,08	0,61	0,35	0,34	0,16	0,77
6.	VI	(28–38)	0,61	0,51	0,14	0,6	0,71	0,58	0,57	1,18	0,51	0,7	0,82	0,67
7.	VII	(39–40)	0,25	0,86	0,61	1,23	1,51	1,51	0,32	1,11	2,58	1,7	1,19	0,98
8.	VIII	(41–43)	0,42	2,16	3,05	0,41	0,32	0,09	0,13	0,5	0,72	0,42	0,06	1,05
9.	IX	(44–46)	3,67	0,88	1,82	3,43	0,02	2,38	2,33	0,75	1,28	0,08	0,04	1,01
10.	X	(47–49)	1,09	0,67	0,19	2,39	0,4	0,41	0,7	1,31	0,5	0,39	0,4	0,82
11.	XI	(50–63)	0,35	2,52	3,27	1,72	0,56	0,32	0,04	0,35	0,68	0,81	0,26	1,08
12.	XII	(64–67)	0,4	3,06	9,32	3,32	0,13	0,09	0,05	0,13	0,37	0,15	0,03	1,24
13.	XIII	(68–70)	0,81	2,26	0,84	0,53	0,45	0,8	0,28	0,71	0,81	0,76	0,99	1,06
14.	XIV	(група 71)	0,06	0,34	0,07	0,98	0,17	0,35	0,59	1,03	1,37	0,22	0,43	0,82
15.	XV	(72–83)	3,72	1,16	0,38	0,76	1,25	0,86	1,44	0,68	0,67	1,34	1,28	0,95
16.	XVI	(84–85)	0,4	1,63	1,66	0,35	1,46	1,58	0,13	0,96	1,21	1,99	1,31	1,32
17.	XVII	(86–89)	0,16	0,42	0,1	0,35	1,85	0,14	0,1	1,56	1,18	0,37	2,14	0,94
18.	XVIII	(90–92)	0,11	0,97	0,33	0,2	1,69	0,98	0,1	1,54	0,75	1,76	1,62	1,11
19.	XIX	(група 93)	0	0,07	0	0	0,77	0,01	0	3,08	0,06	0,24	0,14	0,86
20.	XX	(94–96)	0,59	2,93	2,12	0,75	0,26	0,72	0,09	0,57	0,53	0,74	0,39	1,24
21.	XXI	(97;99)	0,17	0,07	0,55	0,01	0,05	0,21	9,74	2,1	0	0,35	3,51	1,13

Розраховано за: [150].

**Динаміка зміни індексу відносної порівняльної переваги (RCA) України за товарними групами УКТЗЕД,
2001-2015 рр.**

№	Розділ відповідно до УКТЗЕД	Коди товарів згідно з УКТЗЕД	Роки														
			2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	I	(01–05)	1,37	1,07	1,17	1,08	1,2	0,62	0,91	0,7	0,77	0,82	0,76	0,79	0,91	0,94	1,1
2.	II	(06–14)	1,94	2,83	1,45	1,68	2,53	2,71	1,71	3,68	4,89	3,23	3,26	5,31	5,45	6,2	7,59
3.	III	(група 15)	4,45	4,99	5,85	4,09	4,62	6,78	7,84	5,16	8,42	9,43	8,09	10,51	10,58	13,86	16,42
4.	IV	(16–24)	0,95	1,01	1,31	1,25	1,41	1,4	1,61	1,42	1,61	1,71	1,5	1,73	1,86	1,86	2
5.	V	(25–27)	1,03	1,25	1,41	1,12	0,95	0,65	0,58	0,56	0,63	0,77	0,76	0,56	0,63	0,64	0,64
6.	VI	(28–38)	1,12	0,9	0,95	0,96	1,01	1,05	0,97	0,88	0,65	0,74	0,9	0,86	0,8	0,65	0,61
7.	VII	(39–40)	0,4	0,36	0,38	0,32	0,39	0,5	0,47	0,37	0,34	0,31	0,31	0,34	0,29	0,25	0,25
8.	VIII	(41–43)	0,94	1,1	1,01	0,88	0,91	1,27	1,34	1	0,79	0,56	0,41	0,32	0,35	0,44	0,42
9.	IX	(44–46)	1,29	1,45	1,62	1,46	1,53	1,64	1,8	1,56	2,17	2,2	2,28	2,31	2,49	3,04	3,67
10.	X	(47–49)	0,74	0,67	0,61	0,57	0,69	0,85	0,86	0,78	1,1	1,06	1,01	1,18	1,4	1,3	1,09
11.	XI	(50–63)	0,64	0,62	0,58	0,51	0,54	0,51	0,45	0,36	0,4	0,33	0,3	0,28	0,3	0,33	0,35
12.	XII	(64–67)	0,59	0,49	0,48	0,49	0,43	0,49	0,44	0,41	0,48	0,46	0,42	0,35	0,4	0,43	0,4
13.	XIII	(68–70)	0,79	0,74	0,91	0,8	0,63	0,67	0,73	0,73	0,73	0,83	0,9	0,95	0,99	0,92	0,81
14.	XIV	(група 71)	0	0	0	0	0,15	0,16	0,14	0,09	0,08	0,05	0,04	0,05	0,04	0,08	0,06
15.	XV	(72–83)	6,75	6,39	5,79	5,52	5,57	5,28	4,9	4,97	4,65	4,56	4,36	4,01	4,24	4,19	3,72
16.	XVI	(84–85)	0,37	0,35	0,36	0,34	0,31	0,32	0,39	0,39	0,5	0,44	0,43	0,44	0,47	0,44	0,4
17.	XVII	(86–89)	0,28	0,31	0,35	0,53	0,43	0,5	0,61	0,63	0,4	0,63	0,73	0,89	0,54	0,27	0,16
18.	XVIII	(90–92)	0,13	0,3	0,41	0,52	0,12	0,12	0,13	0,12	0,2	0,14	0,13	0,13	0,14	0,13	0,11
19.	XIX	(група 93)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
20.	XX	(94–96)	0,26	0,24	0,25	0,26	0,32	0,38	0,37	0,35	0,38	0,44	0,47	0,47	0,54	0,67	0,59
21.	XXI	(97;99)	0,61	0,39	0,42	0,4	0,3	0,46	0,28	0,16	0,34	0,31	0,3	0,29	0,49	0,11	0,17

Розраховано за: [150; 179].

Ранжування найважливіших товарних груп згідно індексу виявлених порівняльних перевал України та КНР у глобальній торгівлі, 2015 р.

Номер групи	Назва товарної групи (УКТЗЕД)	Значення RCA (%), Україна:	Значення RCA (%), Китай:	Різниця (%):
I.	Живі тварини; продукти тваринного походження	1,1	0,39	+0,71
II.	Продукти рослинного походження	7,59	0,35	+7,24
III.	Жири та олії тваринного або рослинного походження...	16,42	0,06	+16,36
IV.	Готові харчові продукти; алкогольні та безалкогольні напої...	2	0,38	+1,62
V.	Мінеральні продукти	0,64	0,11	+0,53
VI.	Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	0,61	0,51	+0,1
VII.	Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них...	0,25	0,86	-0,61
VIII.	Шкура та шкіра необроблені, шкіра, натуральне хутро...	0,42	2,16	-1,74
IX.	Деревина і вироби з деревини; деревне вугілля...	3,67	0,88	+2,79
X.	Маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів...	1,09	0,67	+0,42
XI.	Текстиль та вироби з текстилю	0,35	2,52	-2,17
XII.	Взуття, головні убори, парасольки від дощу та сонця...	0,4	3,06	-2,66
XIII.	Вироби з каменю, гіпсу, цементу, азбесту, слюди...	0,81	2,26	-1,45
XIV.	Перли натуральні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння...	0,06	0,34	-0,28
XV.	Недорогоцінні метали та вироби з них	3,72	1,16	+2,56
XVI.	Механічне обладнання; машини та механізми...	0,4	1,63	-1,23
XVII.	Транспортні засоби, устаткування та пристрої...	0,16	0,42	-0,26
XVIII.	Прилади та апарати оптичні, для фотографування або кінематографії...	0,11	0,97	-0,86
XIX.	Зброя, боєприпаси; їх частини та приладдя	0	0,07	-0,07
XX.	Різні товари і вироби	0,59	2,93	-2,34
XXI.	Вироби мистецтва, (група 99) Інші товари	0,17	0,07	+0,1

Розраховано за: [150; 179].

Додаток 3

Таблиця 3.1

Динаміка індексу подібності експорту України (ESI_{js}) з основними торговельними партнерами АТР, 2001-2015 рр.

№	Назва країни/рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	КНР	38,32	36,69	36,23	35,57	34,03	35,85	37,7	35,03	34,21	32,45	31,6	30,85	30,82	31,55	30,9
2.	В'єтнам	34,26	34,46	35,14	33,94	35,13	33,38	31,65	36,99	37,05	38,98	39,11	35,95	35,61	34,18	27,5
3.	Індонезія	39,56	41,98	45,79	42,46	42,41	41,49	41,71	39,23	42,79	43,81	41,25	38,79	39,45	39,38	40,41
4.	Республіка Корея	36,42	34,05	33,62	32,95	32,74	35,22	35,61	34,56	35,97	35,34	35,71	32,95	31,55	30,77	27,74
5.	Малайзія	34,48	36,49	40,12	39,52	36,34	36,25	37,75	34,92	40,48	40,09	39,87	38,29	37,57	37,73	35,23
6.	Російська Федерація	37,89	37,72	39,39	38,37	35,08	30,36	29,93	28,84	28,18	27,22	27,36	27,63	25,35	25,1	24,96
7.	США	37,85	35,91	38,15	36,85	35,12	38,5	40,68	40,75	43,43	42,17	42,67	40,15	39,08	37,66	34,39
8.	Таїланд	38,12	37,16	38,29	38,03	35,95	38,64	39,91	38,96	41,76	37,63	37,13	36,72	36,44	35,33	32,41
9.	Тайвань	33,05	33,19	33,73	33,36	33,18	34,59	36,99	35,05	36,33	33,68	32,69	32,08	31,35	30,02	26,75
10.	Японія	29,49	28,45	28,86	28,38	27,31	29,7	31,56	30,28	33,42	30,83	29,4	29,39	30,47	29,15	27,08
11.	АТЕС (21 країна)	45,16	43,38	44,81	44,39	43,9	43,39	43,68	40,93	43,65	42,59	42,44	40,25	39,16	38,1	35,02

Розраховано за: [150; 179].

Додаток И

Таблиця И.1

**Динаміка індексу комплементарності українського експорту (ТСІ_{js}^X) з основними торговельними партнерами АТР,
2001-2015 рр.**

№	Назва країни/рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	КНР	45,86	43,11	44,64	42,84	41,9	38,95	39,17	38,8	41,08	41,21	41,2	37,69	38,32	37,46	35,01
2.	В'єтнам	52,18	53,38	54,74	54,34	50,62	48,2	51,01	48,29	51,52	50,84	48,67	45,61	43,79	43,09	37,94
3.	Індонезія	45,9	48,73	50,55	49,36	46,42	44,97	45,7	45,34	46,03	46,03	46,15	44,85	43,72	41,94	40,64
4.	Республіка Корея	45,1	47,76	50,97	49,48	46,31	44,26	45,93	45,06	46,32	45,66	45,35	41,53	40,43	39,84	37,38
5.	Малайзія	41,03	39,14	40,42	41,96	40,86	42,07	43,51	43,18	45,23	43,97	44,64	42,27	39,64	38,11	36,49
6.	Російська Федерація	45,84	43,34	44,04	42,38	39,35	38,89	40,76	37,31	42,7	39,23	36,53	38,13	38,66	39,15	38,67
7.	США	43,38	44,67	49,17	47,13	43,61	40,77	41,35	40,11	41,23	40,99	41,04	37,52	37,19	35,8	32,95
8.	Таїланд	44,32	46,21	50,69	49,64	45,59	43,2	46,59	43,61	43,71	43,84	42,45	40,37	39,01	38,45	35,47
9.	Тайвань	43,38	44,67	49,17	47,13	43,61	40,77	41,35	40,11	41,23	40,99	41,04	37,52	37,19	35,8	34,29
10.	Японія	45,72	46,76	51,51	48,06	44,77	43,09	43,66	40,91	44,9	44,83	44,3	40,2	39,87	38,69	37,48
11.	АТЕС (21 країна)	46,02	46,38	49,63	48,02	44,47	43,38	43,65	41,25	44,15	43,18	42,74	39,78	39,26	38,11	35,35

Розраховано за: [150; 179].

Динаміка зворотного індексу комплементарності України (TIC_{js}^M) з основними торговельними партнерами АТР, 2001-2015 рр.

№	Назва країни/рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	КНР	43,98	41,67	42,24	44,24	47,92	47,4	47,32	46,49	41,59	42,74	44,65	46,32	46,64	47,79	46,72
2.	В'єтнам	47,29	44,09	46,13	48,2	52,74	52,74	48,9	52,63	47,42	46,33	46,57	48,31	47,14	45,75	38,83
3.	Індонезія	60,92	59,24	60,25	61,46	66,94	63,8	61,07	62,3	65,16	66,12	66,86	66,85	65,23	67,16	63,44
4.	Республіка Корея	45,91	44,81	47,17	49,98	54,5	57,91	59,39	57,75	46,23	48,17	53,8	55,59	55,68	52,97	50,56
5.	Малайзія	44,27	42,48	44,79	48,8	52	52,56	54,47	57,25	52,35	52,96	57,25	59,89	62,54	62,78	58,56
6.	Російська Федерація	61,58	58,86	53,75	54,02	47,64	45,85	44,83	44,89	50,33	48,49	51,29	49,11	46,96	47,76	50,5
7.	США	49,75	50,94	54,82	58,64	60,51	61,07	61,23	62,08	57,44	58,6	63,02	63,65	65,61	63,62	61,17
8.	Таїланд	47,88	46,94	50,88	52,09	57,09	57,69	58,29	58,43	50,66	51,53	54,38	56,3	57,98	55,93	53,83
9.	Тайвань	41,03	40,58	42,16	45,13	49,75	49,57	49,61	49,58	46,39	45,82	48,16	49,6	51,28	50,7	49,39
10.	Японія	39,9	39,85	42,27	47,05	48,51	51,29	53,91	53,64	42,4	43,67	47,25	47,25	48,33	45,57	47,17
11.	АТЕС (21 країна)	54,91	54,91	58,39	62,54	66,6	65,76	65,43	67,02	60,08	62,07	65,33	67,51	67,39	65,64	61,44

Розраховано за: [150; 179].

Додаток К

Таблиця К.1

Динаміка індексу інтенсивності торгівлі України (TI_{js}) з основними торговельними партнерами АТР, 2001-2015 рр.

№	Назва країни/рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	КНР	0,75	0,81	0,79	0,41	0,33	0,21	0,13	0,12	0,44	0,28	0,33	0,26	0,42	0,48	0,61
2.	В'єтнам	1,8	3,93	2,93	1,53	1,19	0,61	0,3	0,5	1,08	0,47	0,27	0,29	0,42	0,3	0,2
3.	Індонезія	1,44	1,69	2,06	1,69	1,13	1,25	1,57	0,85	0,97	0,76	0,8	0,66	0,51	0,33	0,56
4.	Республіка Корея	0,35	0,43	0,33	0,44	0,23	0,09	0,14	0,34	0,54	0,34	0,24	0,25	0,24	0,34	0,39
5.	Малайзія	0,1	0,29	0,19	0,08	0,07	0,05	0,08	0,02	0,12	0,17	0,23	0,17	0,28	0,22	0,39
6.	Російська Федерація	32,69	24,36	24,33	21,44	22,93	19,55	17,72	14,06	15,43	17,19	17,12	14,91	14,26	11,96	11,67
7.	США	0,18	0,15	0,18	0,27	0,17	0,2	0,15	0,21	0,05	0,12	0,13	0,12	0,11	0,1	0,09
8.	Таїланд	1,02	1,37	0,65	0,72	0,36	0,16	0,2	0,36	0,62	0,69	0,36	0,26	0,3	0,22	0,71
9.	Тайвань	0,46	0,77	0,38	0,35	0,22	0,15	0,15	0,03	0,11	0,09	0,12	0,09	0,14	0,11	0,08
10.	Японія	0,07	0,09	0,07	0,06	0,05	0,05	0,04	0,04	0,06	0,04	0,05	0,1	0,16	0,09	0,16
11.	АТЕС (21 країна)	0,7	0,67	0,68	0,65	0,66	0,63	0,69	0,68	0,68	0,71	0,77	0,67	0,68	0,56	0,49

Розраховано за: [179].

Додаток Л

Таблиця Л.1

**Динаміка індексу торговельної спеціалізації України (TS_{js}) з основними торговельними партнерами АТР,
2001-2015 рр.**

№	Назва країни/рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	КНР	0,43	0,44	0,32	0,05	-0,44	-0,62	-0,77	-0,82	-0,31	-0,56	-0,48	-0,63	-0,49	-0,34	-0,22
2.	В'єтнам	0,59	0,81	0,8	0,73	0,56	0,24	-0,11	-0,01	0,36	0,08	-0,31	-0,44	-0,32	-0,39	-0,49
3.	Індонезія	0,52	0,37	0,56	0,56	0,27	0,19	0,06	0,04	0,08	-0,07	0,01	0,07	-0,17	-0,24	0,05
4.	Республіка Корея	0,12	0,19	-0,11	0,05	-0,52	-0,83	-0,8	-0,53	0	-0,22	-0,45	-0,53	-0,34	0,03	0,21
5.	Малайзія	-0,38	0,37	0,07	-0,5	-0,72	-0,74	-0,55	-0,93	-0,59	-0,28	-0,21	-0,31	-0,04	-0,19	0,09
6.	Російська Федерація	-0,23	-0,33	-0,33	-0,33	-0,26	-0,23	-0,14	-0,1	-0,22	-0,25	-0,19	-0,22	-0,21	-0,13	-0,22
7.	США	0,12	0,04	0,18	0,46	0,15	0,15	-0,14	-0,18	-0,67	-0,37	-0,4	-0,48	-0,51	-0,49	-0,51
8.	Таїланд	0,86	0,9	0,64	0,8	0,42	-0,11	-0,04	0,07	0,44	0,45	0,16	0,03	0,11	-0,07	0,47
9.	Тайвань	0,68	0,8	0,52	0,52	0,16	0,02	-0,05	-0,77	-0,37	-0,28	-0,25	-0,52	-0,37	-0,4	-0,55
10.	Японія	-0,42	-0,38	-0,62	-0,62	-0,74	-0,79	-0,88	-0,92	-0,65	-0,77	-0,74	-0,58	-0,36	-0,49	-0,24
11.	АТЕС (21 країна)	-0,09	-0,12	-0,17	-0,15	-0,22	-0,25	-0,23	-0,25	-0,22	-0,28	-0,24	-0,31	-0,28	-0,21	-0,22

Розраховано за: [150; 179].

Додаток М

Таблиця М.1

Динаміка інтегрального індексу безпеки України ($I_{ЗТБ}$) з основними торговельними партнерами Азійсько-Тихоокеанського регіону, 2001-2015 рр.

№	Назва країни/рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	КНР	0,891	0,917	0,898	0,914	0,846	0,813	0,794	0,794	0,855	0,829	0,813	0,764	0,788	0,757	0,749
2.	В'єтнам	0,974	0,952	1	0,959	0,977	0,995	0,975	0,992	0,988	0,976	0,866	0,833	0,817	0,815	0,778
3.	Індонезія	0,896	0,898	0,887	0,891	0,888	0,889	0,891	0,894	0,886	0,864	0,889	0,888	0,846	0,81	0,845
4.	Республіка Корея	0,86	0,849	0,813	0,851	0,797	0,753	0,765	0,76	0,807	0,798	0,757	0,769	0,765	0,778	0,772
5.	Малайзія	0,832	0,853	0,867	0,777	0,759	0,797	0,792	0,825	0,794	0,905	0,803	0,759	0,786	0,726	0,757
6.	Російська Федерація	0,842	0,717	0,715	0,71	0,728	0,758	0,784	0,819	0,763	0,727	0,735	0,741	0,741	0,81	0,842
7.	США	0,913	0,904	0,898	0,869	0,886	0,877	0,847	0,837	0,789	0,829	0,816	0,797	0,783	0,788	0,785
8.	Таїланд	0,815	0,812	0,816	0,815	0,807	0,783	0,81	0,812	0,808	0,822	0,819	0,827	0,812	0,787	0,755
9.	Тайвань	0,877	0,858	0,905	0,841	0,85	0,871	0,874	0,767	0,806	0,82	0,853	0,799	0,818	0,75	0,723
10.	Японія	0,779	0,817	0,783	0,792	0,781	0,765	0,726	0,702	0,753	0,702	0,779	0,708	0,71	0,705	0,713
11.	АТЕС (21 країна)	0,843	0,743	0,713	0,7	0,673	0,673	0,676	0,689	0,708	0,682	0,674	0,65	0,642	0,676	0,674

Розраховано за: [150; 179].

Додаток Н

Таблиця Н.1

Динаміка візитів вищих посадових осіб України і КНР (1992-2002 рр.)

№	Візити до КНР		Візити до України	
	Посадова особа	Рік відвідання	Посадова особа	Рік відвідання
1.	Президент України Л. Кравчук	Листопад 1992 р.	Віце-прем'єр Державної Ради КНР, Міністр закордонних справ КНР Цянь Цічєнь	Вересень 1993 р.
2.	Голова Верховної Ради України І. Плющ	Квітень 1993 р.	Голова КНР Цзян Цземінь	Вересень 1994 р.
3.	Віце-прем'єр-міністр, міністр оборони України В. Шмаров	Квітень 1995 р.	Прем'єр Державної Ради КНР Лі Пен	Червень 1995 р.
4.	Президент України Л. Кучма	Грудень 1995 р.	Голова ПК ВЗНП Цяо Ши	Березень 1996 р.
5.	Прем'єр-міністр України В. Пустовойтенко	Грудень 1997 р.	Віце-прем'єр Державної Ради КНР У Банго	Березень 1997 р.
6.	Міністр оборони України О. Кузьмук	Квітень 1998 р.	Член Державної Ради КНР, міністр оборони КНР Чи Хаотянь	Червень 1997 р.
7.	Міністр закордонних справ України Б. Тарасюк.	Грудень 1998 р.	Член Державної Ради КНР У Ї	Березень 1999 р.
8.	Міністр закордонних справ України А. Зленко	Січень 2002 р.	Голова ПК ВЗНП Лі Пен	Червень 2000 р.
9.	Голова Верховної Ради України І. Плющ.	Лютий 2002 р.	Міністр закордонних справ КНР Тан Цзясюань	Квітень 2001 р.
10.	Міністр культури і мистецтв України Ю. П. Богуцький	Квітень 2002 р.	Голова КНР Цзян Цземінь	Липень 2001 р.
11.	Президент України Л. Кучма	Квітень 2003 р.	Голова Всекитайського Комітету НПКРК Лі Жуйхуань	Травень 2002 р.
12.	Спікер України В. Литвин	Квітень 2005 р.	Голова всекитайського комітету народної політичної консультації Ради Китаю Цзя Цін Лін	Жовтень 2006 р.
13.	Президент України В. Янукович	Вересень 2010 р.	Віце-прем'єр-міністр державної ради КНР Хуей Ляньюй	Квітень 2007 р.
14.	Президент України В. Янукович	Грудень 2013 р.	Голова всекитайського комітету народної політичної ради Ван Ган	Липень 2009 р.
15.	Група народних депутатів на чолі з Ю. Луценко та А. Павленко	Червень 2015 р.	Голова КНР Ху Цзіньтао	Червень 2011 р.
16.	Міністр закордонних справ України Павло Клімкін	Квітень 2016 р.	Заступник керівника Міжнародного відділу ЦК КПК Чжоу Лі	Грудень 2015 р.

Складено за: [210; 224].

Додаток П

Рис. П.1. Приморські регіони КНР

За: [320].

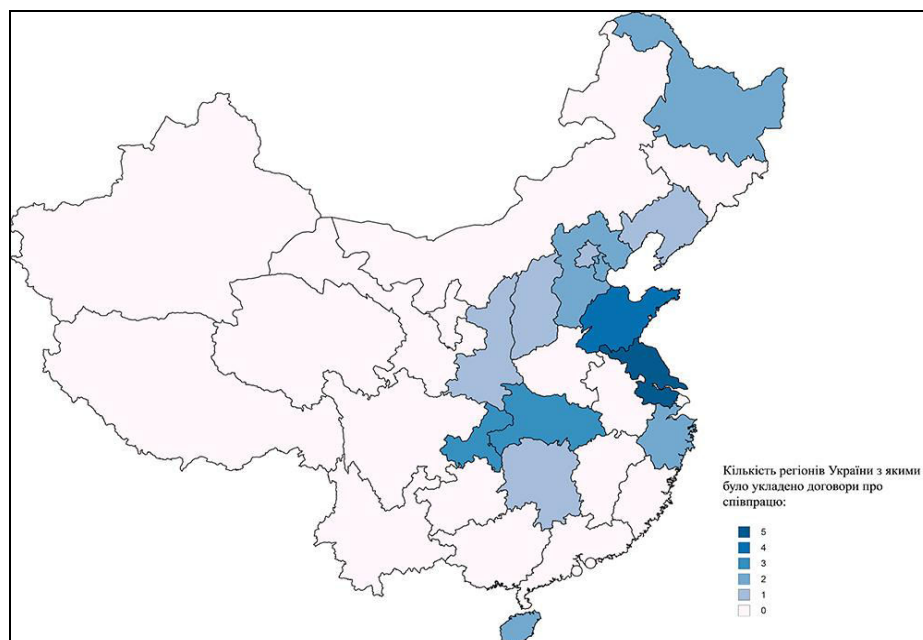

Рис. П.2. Інтенсивність інтеррегіонального співробітництва провінції та регіонів КНР з Україною

За: [210].

Додаток Р

Таблиця Р.1

**Статус інтеррегіонального співробітництва місцевих органів України та
КНР (в алфавітному порядку назв українських міст та областей)**

№	Місто (область, регіон, статус), Україна	Місто (провінція або інша адміністративна одиниця), КНР	Статус та форма відносин	Час укладення відносин
1.	АР Крим	Провінція Хайнань	Партнерські	5 квітня 1996 року
2.	м. Біла Церква (Київська обл.)	м. Сінчжоу (пров. Хубей)	Міста-побратими	01 липня 1997 р.
3.	м. Дніпро (Дніпропетровська обл.)	м. Далян (пров. Ляонін)	Міста побратими	24 лютого 2007 р.
4.	м. Дніпро (Дніпропетровська обл.)	м. Сіань (пров. Шеньсі)	Міста побратими	8 травня 1995 р.
5.	м. Добромиль (Львівська обл.)	м. Цзясін (пров. Чжецзян)	Партнерські	15 березня 2016 р.
6.	м. Донецьк (Донецька обл.)	м. Тайюань (пров. Шаньсі)	Міста-партнери	–
7.	Запорізька обл.	м. Чунцін (місто центрального підпорядкування)	Побратимські	25 квітня 2002 р.
8.	м. Запоріжжя (Запорізька обл.)	м. Ічан (пров. Хубей)	Міста-побратими	16 жовтня 1997 р.
9.	м. Запоріжжя (Запорізька обл.)	м. Чунцін (місто центрального підпорядкування)	Партнерські	5 вересня 2000 р.
10.	м. Запоріжжя (Запорізька обл.)	м. Сучжоу (пров. Цзянсу)	Міста-партнери	18 травня 2005 р.
11.	м. Кам'янець-Подільський (Хмельницька обл.)	м. Сучжоу (пров. Цзянсу)	Міста-партнери	2004 р.
12.	м. Київ (місто зі спеціальним статусом)	м. Ухань (пров. Хубей)	Міста-побратими	19 жовтня 1990 р.
13.	м. Київ (місто зі спеціальним статусом)	м. Пекін (місто центрального підпорядкування)	Міста-побратими	13 грудня 1993 р.
14.	м. Київ (місто зі спеціальним статусом)	м. Сучжоу (пров. Цзянсу)	Міста-побратими	14 червня 2005 р.
15.	Кіровоградська обл.	м. Сюйчжоу (пров. Цзянсу)	Партнерські	1995 р.
16.	м. Кривий Ріг (Дніпропетровська обл.)	м. Ханьдань (пров. Хебей)	Міста-побратими	–

Продовження додатку Р

17.	м. Кропивницький (Кіровоградська обл.)	м. Сюйчжоу (пров. Цзянсу)	Міста-побратими	31 серпня 1996 р.
18.	м. Луганськ (Луганська обл.)	м. Дацин (пров. Хейлунцзян)	Міста-побратими	2000 р.
19.	м. Луцьк (Волинська обл.)	м. Сянтань (пров. Хунань)	Міста-побратими	2003 р.
20.	м. Житомир (Житомирська обл.)	м. Янгжоу (пров. Цзянсу)	Міста-побратими	15 липня 2010 р.
21.	м. Маріуполь (Донецька обл.)	м. Ціцікар (пров. Хейлунцзян)	Міста-партнери	5 грудня 2007 р.
22.	м. Миколаїв (Миколаївська обл.)	м. Дечжоу (пров. Шаньдун)	Міста-побратими	12 серпня 2009 р.
23.	м. Миколаїв (Миколаївська обл.)	Новий регіон Бінхай (м. Тяньцзінь, місто центрального підпорядкування)	Партнерські	2001 р.
24.	м. Одеса (Одеська обл.)	м. Нінбо (пров. Чжецзян)	Міста-партнери	29 вересня 2008 р.
25.	м. Одеса (Одеська обл.)	м. Циндао (пров. Шаньдун)	Міста-побратими	29 квітня 1993 р.
26.	м. Полтава (Полтавська обл.)	м. Дуьїн (пров. Шаньдун)	Міста-побратими	18 липня 2013 р.
27.	м. Харків (Харківська обл.)	м. Тяньцзінь (місто центрального підпорядкування)	Міста-побратими	14 червня 1993 р.
28.	м. Харків (Харківська обл.)	м. Цзінань (пров. Шаньдун)	Міста-побратими	23 вересня 2004 р.
29.	м. Хмельницький (Хмельницька обл.)	м. Шицяджуань (пров. Хебей)	Міста-побратими	жовтень 1998 р.
30.	м. Черкаси (Черкаська обл.)	Район Ваньчжоу (м. Чунчін, місто центрального підпорядкування)	Партнерські	19 травня 2016 р.
31.	м. Ялта (АР Крим)	м. Санья (пров. Хайнань)	Міста-побратими	24 лютого 2004 р.

Складено за: [210; 224].

Додаток С

Таблиця С.1

Індекс комплексної державної потужності КНР та її стратегічних партнерів

№	Назва країни-партнера	Дата встановлення стратегічного партнерства, рік	Індекс комплексної державної потужності					
			Роки					
			1991	1995	2000	2005	2010	2015
1.	Бразилія	1993	2,71	3,24	3,32	3,08	4,58	4,38
2.	США	1997	157,71	184,57	206,93	207	177,24	152,8
3.	Венесуела	2001	0,67	0,75	0,85	0,77	1,13	1,05
4.	Мексика	2003	1,69	1,8	2,09	2,1	1,9	1,94
5.	Аргентина	2004	1,21	1,63	1,66	1,19	1,46	1,57
6.	Канада	2005	21,66	22,28	22,57	22,78	19,68	17,95
7.	Перу	2008	0,15	0,18	0,18	0,17	0,24	0,28
8.	Чилі	2012	0,27	0,42	0,55	0,55	0,62	0,77
9.	Австралія	2013	9,7	10,43	11,25	11,1	12,08	12,06
10.	ПАР	2004	1,67	1,76	1,41	1,61	1,56	1,36
11.	Нігерія	2005	0,4	0,4	0,42	0,47	0,53	0,65
12.	Ангола	2010	0,15	0,13	0,13	0,14	0,21	0,22
13.	Алжир	2014	0,5	0,49	0,51	0,57	0,69	0,88
14.	РФ	1996	58,18	18,02	15,71	18,46	22,47	23,83
15.	Франція	2004	14,74	16,92	13,95	14,88	12,41	9,08
16.	ФРН	2004	19,82	21,67	16,27	14,92	12,95	10,28
17.	Італія	2004	7,72	7,31	7,71	8,2	6,23	3,79
18.	Великобританія	2004	11,81	12	13,14	13,43	9	7,14
19.	Іспанія	2005	3,52	3,77	4,12	4,95	3,9	2,62
20.	Португалія	2005	0,43	0,62	0,67	0,77	0,6	0,42
21.	Греція	2006	0,67	0,86	0,99	1,2	0,95	0,51
22.	Данія	2008	1,23	1,42	1,13	1,14	1,05	0,7
23.	Сербія	2009	0,23	0,19	0,12	0,16	0,15	0,13
24.	Україна	2011	2,08	1,22	0,92	1,04	1,02	0,8
25.	Польща	2011	0,99	1,19	1,18	1,29	1,55	1,43
26.	Ірландія	2012	0,34	0,4	0,58	0,7	0,51	0,39
27.	Білорусь	2013	0,45	0,23	0,21	0,25	0,29	0,27
28.	Пакистан	2005	0,28	0,34	0,36	0,38	0,38	0,41
29.	Казахстан	2005	2,35	1,69	1,18	1,62	2,14	2,54
30.	Індія	2005	1,66	1,88	2,13	2,29	3,07	3,37
31.	Індонезія	2005	0,69	0,91	0,87	0,96	1,15	1,21
32.	Республіка Корея	2008	2,4	4,87	5,14	6,21	6,58	7,9
33.	В'єтнам	2008	0,09	0,11	0,13	0,18	0,26	0,29
34.	Лаос	2009	0,09	0,1	0,09	0,09	0,1	0,1
35.	Камбоджа	2010	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03
36.	Туреччина	2010	0,69	0,86	1,22	1,21	1,54	1,47
37.	Монголія	2011	0,43	0,3	0,25	0,27	0,32	0,4
38.	М'янма	2011	0,11	0,12	0,12	0,11	0,09	0,09
39.	Таїланд	2012	0,42	0,7	0,58	0,7	0,91	1,03
40.	Узбекистан	2012	0,39	0,33	0,36	0,27	0,24	0,24
41.	ОАЄ	2012	3,6	3,47	4,04	3,26	4,06	5,15
42.	Афганістан	2012	0,26	0,28	0,29	0,3	0,32	0,33
43.	Таджикистан	2013	0,04	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01
44.	Шрі-Ланка	2005	0,03	0,04	0,05	0,05	0,06	0,06
45.	Туркменістан	2013	0,39	0,32	0,32	0,37	0,42	0,49
46.	Киргизстан	2013	0,08	0,03	0,02	0,02	0,02	0,03
47.	Малайзія	2013	0,36	0,56	0,59	0,81	0,86	1,07

Розраховано автором: [148; 193].

Додаток Т

Таблиця Т.1

Аналітичні показники розвитку транспортної інфраструктури України, КНР та найбільших торговельних партнерів у АТР, 2016 р.

№	Назва країни	Місце у глобальному рейтингу	Загальний індекс логістичної ефективності	Якість інфраструктури	Легкість організації міжнародних поставок	Якість надання логістичних послуг	Можливість відстеження вантажів	Дотримання терміну поставки
1.	Україна	80	2,74	2,30	2,49	2,59	2,55	2,96
2.	КНР	27	3,66	3,32	3,75	3,70	3,62	3,68
3.	В'єтнам	64	2,98	2,75	2,70	3,12	2,88	2,84
4.	Індонезія	63	2,98	2,69	2,65	2,90	3,00	3,19
5.	Республіка Корея	24	3,72	3,45	3,79	3,58	3,69	3,78
6.	Малайзія	32	3,43	3,17	3,45	3,48	3,34	3,46
7.	РФ	99	2,57	2,01	2,43	2,45	2,76	2,62
8.	США	10	3,99	3,75	4,15	3,65	4,01	4,20
9.	Таїланд	45	3,26	3,11	3,12	3,37	3,14	3,20
10.	Тайвань	25	3,70	3,23	3,57	3,57	3,95	3,59
11.	Японія	12	3,97	3,85	4,10	3,69	3,99	4,03

Розраховано автором: [148].

Додаток Ф

Таблиця Ф.1

Адміністративний поділ приморських регіонів КНР

№	Назва регіону	Адміністративний статус	Населення, 2013 рік, млн чол.	%	Номінальний ВВП, 2013 рік, млрд дол. США	%
1.	Гуандун	Провінція	106,44	7,86	1103,61	10,65
2.	Цзянсу	Провінція	79,39	5,86	1059,59	10,23
3.	Шаньдун	Провінція	97,33	7,19	967,42	9,34
4.	Чжецзян	Провінція	54,98	4,06	653,67	6,31
5.	Хебей	Провінція	73,33	5,42	478,95	4,62
6.	Ляонін	Провінція	43,9	3,24	466,02	4,5
7.	Фуцзянь	Провінція	37,74	2,79	391,61	3,78
8.	Хайнань	Провінція	8,95	0,66	56,99	0,55
9.	Шанхай	МПП	24,15	1,78	383,55	3,7
10.	Тяньцзінь	МПП	14,72	1,09	255,95	2,47
11.	Гуансі	АР	47,19	3,49	255,14	2,46
12.	Всі приморські регіони (крім Гонгконгу та Макао)	–	588,12	43,43	6072,5	58,61
13.	КНР загалом	–	1354	100	10361,12	100
14.	Гонконг	САР	7,2	–	412,3	–
15.	Макао	САР	0,5	–	80,76	–

Розраховано автором: [321].

Таблиця Ф.2

Найбільші морські порти КНР, 2015 р.

№	Назва порту	Адміністративний устрій	Вантажообіг стандартних контейнерів (TEU), млн од./рік	Частка перевезень у КНР, %	Частка світових перевезень, %
1.	Шанхай	МПП	33,62	19,31	5,16
2.	Шеньчжень	Провінція Гуандун	23,28	13,37	3,58
3.	Нінбо-Чжоушань	Провінція Чжецзян	17,35	9,97	2,66
4.	Циндао	Провінція Шаньдун	15,52	8,92	2,38
5.	Гуанчжоу	Провінція Гуандун	15,31	8,79	2,35
6.	Тяньцзінь	МПП	13,01	7,47	2
7.	Далянь	Провінція Ляонін	10,86	6,24	1,67
8.	Сямень	Провінція Фуцзянь	8,01	4,6	1,23
9.	КНР загалом	–	174,08	100	26,74
10.	Всі країни світу	–	651,099	–	100

Розраховано автором: [321; 327].

Додаток X

Таблиця X.1

Аналіз ефективності і доцільності розвитку зовнішньоторговельної діяльності України та найбільших партнерів у АТР з використанням методу огортаючих даних, 2001-2015 рр.

№	Назва країни/рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	КНР	1,08	1,1	224,5	2,4	1,47	1,07	1,24	6,75	1,18	4,94	0,19	1	7,39	6,59	8,44
2.	В'єтнам	1,04	1	1	1	7,79	1,42	6,96	12,18	1,08	8,47	1	1	8,67	6,19	2,15
3.	Індонезія	2,4	1	126,71	1	6,43	1	6,02	8	1	6,09	1	1,05	7,7	1	3,87
4.	Республіка Корея	1	1,03	795,08	1,97	1,28	1	6,53	1	1	7,95	1	1	9,06	10,11	7,13
5.	Малайзія	1,18	1,06	759,38	2,37	1	1,03	1,66	6,19	1	9,05	1	1	8,24	9,35	4,23
6.	Російська Федерація	1	1	86,11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
7.	США	1,19	1,18	399,11	1,1	6,41	1,1	5,12	9,34	1	7,65	1	1	7,78	4,76	1,17
8.	Таїланд	1	1,02	102	1,76	8,02	1	1	9,48	1	7,19	1,07	1,13	9,53	10,6	9,46
9.	Тайвань	1,11	1,12	139,23	1,04	1	1,18	9,72	6,95	1,11	1	1,12	1,09	10,86	1,21	3,82
10.	Японія	1	1,06	832,1	9,84	1	1,04	1	5,32	1	3,11	1	1	1	4,26	1

Розраховано автором.

Таблиця X.2

Регресійне рівняння факторів впливу на індекс зовнішньоторговельної безпеки ($I_{зтб}$), 2001-2015 рр.

N=150	Regression Summary for Dependent Variable: Y (Spreadsheet1) R= ,74928378 R?= ,56142618 Adjusted R?= ,54932759 p					
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(145)	p-value
Intercept			0,508824	0,049531	10,27291	0,000000
x1	0,395203	0,062735	0,062171	0,009869	6,29958	0,000000
x2	0,123857	0,059527	0,001914	0,000920	2,08067	0,039224
x3	0,382282	0,063083	0,005973	0,000986	6,05997	0,000000
x5	-0,164053	0,056229	-0,001937	0,000664	-2,91760	0,004090

Розраховано автором.

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН ТА
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

пр. Соборний, 164, м. Запоріжжя, 69107, тел./факс: (061) 224-65-69, тел. (061) 224-66-63
 E-mail: uzez@zoda.gov.ua, http://www.investmentzp.org.ua, Код ЄДРПОУ 25971041

01.02.2014 № 02-01-13/291

На № _____ від _____

Спеціалізована вчена рада К35.051.21
 Львівського національного
 університету імені Івана Франка зі
 здобуття наукового ступеня кандидата
 економічних наук зі спеціальності
 08.00.02 «Світове господарство і
 міжнародні економічні відносини»

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
Власенка Лева Валерійовича
 на тему «Стратегічні пріоритети та засоби розвитку зовнішньоторговельних
 відносин України з КНР в умовах глобалізації»

Управлінням зовнішніх зносин та ЗЕД Запорізької обласної державної адміністрації під час розробки пропозицій щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності Запорізького регіону використано результати наукового дослідження Власенка Лева Валерійовича на тему «Стратегічні пріоритети та засоби розвитку зовнішньоторговельних відносин України з КНР в умовах глобалізації».

Автором обґрунтовано доцільність та перспективність розширення зовнішньоекономічної, насамперед торговельної, співпраці Запорізької області та КНР, а саме участь у програмах та інститутах мегарегіонального інфраструктурного проекту «Новий шовковий шлях», що дозволить використати потенціал Запорізької області як приморського регіону; практичні рекомендації та оцінки перспектив і ризиків розширення інтеррегіонального співробітництва Запорізького метрополійного регіону з китайською провінцією Ляонін у межах, окреслених китайською довгостроковою політикою модернізації старопромислових регіонів.

Начальник Управління

А.Ю. Бойко

ЗАПОРІЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Україна, 69041, м. Запоріжжя, вул. Княшка, 16-Б
Тел./факс: +380 61 239 90 01(02), +380 61 239 90 40

E-mail: info@econom.zp.ua
<http://www.econom.zp.ua>

Вих. №326-31/16
від «26» грудня 2016 р.

В спеціалізовану вчену раду К35.051.21 Львівського національного університету імені Івана Франка зі здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини».

Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи Власенка Лева Валеріовича

Результати дисертаційної роботи Власенка Лева Валеріовича використано у навчальному процесі ПВНЗ «Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій» для підготовки науково-методичних матеріалів із дисциплін «Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності», «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «Глобальна економіка», «Міжнародна торгівля», «Міжнародні стратегії економічного розвитку», дистанційного англomовного курсу «Принципи ведення бізнесу в Азії». Зокрема, при підготовці навчально-методичних матеріалів з названих дисциплін знайшли використання теоретико-методологічні основи дослідження зовнішньоторговельних викликів, загроз та перспектив при розгортанні співробітництва між Україною та країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) та визначальні характеристики державної зовнішньоекономічної політики та інноваційних засад розвитку.

Ректор,
д. ф. - м. н., проф.

Г.В. Туровець

ЗАПОРІЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Україна, 69041, м. Запоріжжя, вул. Кияшка, 16-Б
Тел./факс: +380 61 239 90 01(02), +380 61 239 90 40

E-mail: info@econom.zp.ua
<http://www.econom.zp.ua>

Вих. №326-30/16
від «26» грудня 2016 р.

В спеціалізовану вчену раду
К35.051.21 Львівського
національного університету імені
Івана Франка зі здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук
зі спеціальності 08.00.02 «Світове
господарство і міжнародні
економічні відносини».

Довідка про використання результатів дисертаційної роботи Власенка Лева Валерійовича

Підтверджуємо, що результати дисертаційної роботи Власенка Лева Валерійовича використані при виконанні науково-дослідної роб Запорізького інституту економіки і інформаційних технологій на тему: «Напрями та механізми зміцнення економічної безпеки суб'єктів господарювання в процесі європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0116U006779, проміжний звіт від 26.12.2016 р.), де автором досліджено науково-практичні та теоретичні основи безпеки зовнішньоторговельної співпраці України та Китайської Народної Республіки (КНР) в контексті поглиблення інтеграції до ЄС.

Ректор,
д. ф. - м. н., проф.

Г.В. Туровцев

ЗАПОРІЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Україна, 69041, м. Запоріжжя, вул. Кияшка, 16-Б
Тел./факс: +380 61 239 90 01(02), +380 61 239 90 40

E-mail: info@econom.zp.ua
<http://www.econom.zp.ua>

Вих. №326-29/16
від «26» грудня 2016 р.

В спеціалізовану вчену раду
К35.051.21 Львівського
національного університету імені
Івана Франка зі здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук
зі спеціальності 08.00.02 «Світове
господарство і міжнародні
економічні відносини»

Довідка про використання результатів дисертаційної роботи Власенка Лева Валерійовича

Підтверджуємо, що результати дисертаційної роботи Власенка Лева Валерійовича використані при виконанні науково-дослідної роботи Запорізького інституту економіки і інформаційних технологій на тему: «Стратегічні пріоритети економічної безпеки розвитку України в умовах глобальної економіки» (номер державної реєстрації 0115U001873, проміжний звіт від 26.12.2016 р.), де автором досліджено науково-практичні та теоретичні основи зовнішньоторговельної безпеки розвитку України.

Ректор,
д. ф. - м. н., проф.

Г.В. Туровцев

ЗАПОРІЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Україна, 69041, м. Запоріжжя, вул. Кияшка, 16-Б
Тел./факс: +380 61 239 90 01(02), +380 61 239 90 40

E-mail: info@econom.zp.ua
<http://www.econom.zp.ua>

Вих. №326-28/16
від «26» грудня 2016 р.

В спеціалізовану вчену раду
К35.051.21 Львівського національного
університету імені Івана Франка зі
здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук зі спеціальності
08.00.02 «Світове господарство і
міжнародні економічні відносини».

Довідка про використання результатів дисертаційної роботи Власенка Лева Валерійовича

Підтверджуємо, що результати дисертаційної роботи на тему «Стратегічні пріоритети та засоби розвитку зовнішньоторговельних відносин України з КНР в умовах глобалізації» Власенка Лева Валерійовича використані при виконанні науково-дослідної роботи Запорізького інституту економіки і інформаційних технологій на тему: «Проблеми і перспективи участі України в процесах глобальної економічної інтеграції» (номер державної реєстрації 0114U004878, заключний звіт від 26.12.2014 р.), де автором досліджено науково-практичні та теоретичні основи взаємодії України та країн Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), експортні інтереси Китайської Народної Республіки (КНР) на українському ринку та торговельна співпраця України на ринках країн АТР.

Ректор,
д. ф. - м. н., проф.

Г.В. Туровцев

ЗАПОРІЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Україна, 69041, м. Запоріжжя, вул. Кияшка, 16-Б
Тел./факс: +380 61 239 90 01(02), +380 61 239 90 40

E-mail: info@econom.zp.ua
<http://www.econom.zp.ua>

Вих. № 326-27/16
від «26» грудня 2016 р.

В спеціалізовану вчену раду К35.051.21 Львівського національного університету імені Івана Франка зі здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини»

Довідка про використання результатів дисертаційної роботи Власенка Лева Валерійовича

Підтверджуємо, що результати дисертаційної роботи Власенка Лева Валерійовича використані при виконанні науково-дослідної роботи Запорізького інституту економіки і інформаційних технологій на тему: «Проблеми і перспективи участі України в процесах глобальної економічної інтеграції» (номер державної реєстрації 0114U04878, заключний звіт від 26.12.2014 р.), де автором досліджено науково-практичні та теоретичні основи взаємодії України та країн Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), експортні інтереси Китайської Народної Республіки (КНР) на українському ринку та торговельна співпраця України на ринках країн АТР.

В заключному звіті з науково-дослідної роботи відображені теоретико-прикладні підходи щодо пріоритетності зовнішньоекономічної політики України в умовах мегарегіональної інтеграції.

Ректор,
д. ф. - м. н., проф.

Г.В. Туровцев

Регіональний філіал
Національного інституту
стратегічних досліджень
в м. Львові
УКРАЇНА 79005 м. Львів,
вул. Братів Тершаківців, 2а
тел/факс:(032) 275-00-31

Regional Branch of
National Institute for Strategic
Studies in Lviv
UKRAINE 79005 Lviv,
Brativ Terhakivtsiv street, 2a
Tel/fax:(032) 275-00-31

1117 619 03.03.2017

В спеціалізовану вчену раду К35.051.21
Львівського національного університету імені
Івана Франка зі здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук зі спеціальності
08.00.02 «Світове господарство і міжнародні
економічні відносини».

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження

Власенка Лева Валерійовича

на тему «Стратегічні пріоритети та засоби розвитку зовнішньоторговельних відносин України з
КНР в умовах глобалізації»

Результати дисертаційної роботи Власенка Лева Валерійовича використано у діяльності регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові у процесі підготовки та проведення круглого столу «Львівщина: на шляху з Азії до Європи» 16 грудня 2016 року.

Наукові дослідження автора були включені у пілотний варіант інвестиційного проекту участі Львівської області у програмах та ініціативах мегарегіонального інфраструктурного проекту «Новий шовковий шлях». У проекті обґрунтовано доцільність та перспективи розширення зовнішньоекономічної, насамперед торговельної співпраці Львівської області та метрополітного регіону з КНР, перспективи використання транзитного потенціалу області як прикордонного регіону.

Директор
Регіонального філіалу
Національного інституту
стратегічних досліджень
у м. Львові.

В.І. Волошин

В спеціалізовану вчену раду К35.051.21 Львівського національного університету імені Івана Франка зі здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини»

**Довідка
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Власенка Лева Валерійовича**

Результати дисертаційної роботи Власенка Лева Валерійовича на тему «Стратегічні пріоритети та засоби розвитку зовнішньоторговельних відносин України з КНР в умовах глобалізації» використано у навчальному процесі Державного університету штату Нью-Йорк у м. Потсдам для підготовки дистанційного англomовного курсу MGMT 495 «Принципи ведення бізнесу в Азії». Зокрема, при підготовці курсу знайшли використання теоретико-методологічні основи дослідження зовнішньоторговельних викликів, загроз та перспектив при розгортанні співробітництва між Україною та країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) та визначальні характеристики державної зовнішньоекономічної політики та інноваційних засад розвитку.

**Reference
Concerning implementation of results of dissertation by
Vlasenko, Lev Valeryovich**

This is to certify that results of dissertation by Lev Valeryovich Vlasenko on the subject of "Strategic priorities and methods of development of external trade relations between Ukraine and PRC in modern globalized environment" were used by State University of New York at Potsdam during the development of distant course MGMT 495 "Principles of Asian Business". The following elements of dissertation were implemented in this named course: the theoretical and methodical bases of the evaluation of external economical risks, possible risks and opportunities of further cooperation between Ukraine and countries of Asian-Pacific region; and the defining traits of state external economical policy and innovational growth.

Dr Joe A. Timmerman, PhD
Chair of the Business Administration Department
State University of New York, Potsdam Campus
New York, USA

